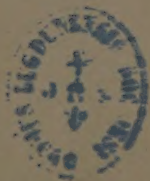
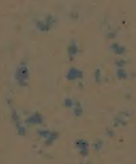

INSTITUTIONES
IURIS PUBLICI ECCLESIASTICI

VOL. II.

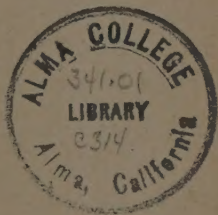
FELIX S. R. E. Card. CAVAGNIS

INSTITUTIONES
IURIS PUBLICI ECCLESIASTICI

EDITIO QUARTA ACCURATIO

VOLUMEN II.

COMPLECTENS APPENDICEM AD LIB. I ET LIB. II ET III

ROMAE

DESCLÉE, LEEBEVRE ET SOC.

S. SEDIS ET S. RITUM CONGREGATIONIS TYPOGRAPHI

Piazza Grazioli (Palazzo Doria)

1906

32462

PROPRIETAS LITERARIA

IMPRIMATUR

Ft. ALBERTUS LEPIDI, O. P. S. P. A. Magister.

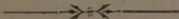
IMPRIMATUR

IOSEPH CEPPETELLI, Patr. Const., Vicesgerens.

APPENDIX AD LIB. I

CAP. VI, ART. III - DE CONCORDATIS

§ 1.

DE CONCORDATO NAPOLEONICO PRO GALLIA.

1. — Inter omnia concordata, maximi momenti fuit in recenti historia, quod anno 1801, iniit Pius VII cum Napoleone Bonaparte, primo Galliarum consule, quod nuper a tertia gallica republica abolitum est per legem separationis Status ab Ecclesiis, die 9. decembris 1905. Expedit de eo sermonem specialiter instituere, nec non innuere quaestiones excitatas pro eius abolitione.

Subnectemus quoque articulos organicos quos marte proprio gubernium Consulis addidit conventioni, nec non legem 9. decembris 1905 qua gubernium Galliae se separavit ab Ecclesiis.

2. — Notum est in Gallia sub finem saeculi XVIII, omnia divina et humana susdeque versa fuisse atque saevissimum bellum Ecclesiae indictum; bona omnia usurpata, templa profanata, sacerdotes sui officii memores, necatos vel dispersos, in abditis se occultantes aut apud exterarum nationes confugientes; item religiosos et religiosas.

3. — Furore autem persecutionis defervescente, omnia erant restauranda, non modo materialiter sed et moraliter; ita pars cleri novis rebus non tantum politicis adhaeserat, sed etiam religiosis, fidelitatem iurando vel saltem promittendo constitutioni civili cleri ipsius, quae anticanonica et schismatica erat, et a S. Sede, damnata.

Nec plura in pristinum restitui poterant; ita bona ecclesiastica legaliter divendita; pariter episcopi plurimi legitimi, qui emigraverant, sic erant abolitae monarchiae addicti, ut nec ipsi novo ordini honeste adhaerere possent, nec multo minus a novatoribus tolerari.

4. — Napoleon Bonaparte, mature perspexit necessitatem pro reipublicae bono, restituendi sufficientem libertatem et securitatem exercitio catholicae religionis, quae erat religio maximae partis nationis. Hinc iam anno 1797, die 13 augusti, per suas litteras Mediolani datas insinuaverat ministris plenipotentariis Sanctae Sedis, utilitatem reconciliationis cum republica gallicana (1).

Sed ob spiritum Directorii, tunc imperantis, haec tentamina sequelam non habuerunt. Verum cum ipse factus est primus Consul et apud Marengo (die 14 iunii 1800), celebrem retulit victoriam, potuit efficaciter suis propositis executionem dare.

5. — Historiam negotiationum cum S. Sede, praeter citatum Joly, exponunt atque illustrent Hilarius Rignieri, « La diplomazia pontificia nel Sec. XIX », vol. duo, quorum primum ad concordatum nostrum refer-

(1) V. Joly, étude historique et iuridique sur le Concordat de 1801. pag. 23. et seqq. Paris, imprimerie-libraire de l'œuvre de Paul 1881.

ur, et gallice vertit J. B. Verdier (1). Item Card. Mathieu, *Le Concordat du 1801* (2). Hae elucubrationes multa cum utilitate et iucunditate leguntur.

Post multos labores et difficultates tenaci voluntate napoleonis superatas, conventio a plenipotentariis subscripta fuit Lutetiae Parisiorum die 15 iulii anni 1801, Sanctitate Sua ratificata fuit die 15 augusti, et a gubernio die 10 septembris eiusdem anni, sed ab eodem gubernio non fuit publicata ut lex reipublicae, nisi sequenti anno 1802, die 18 aprilis.

Textus conventionis.

Conventio inter Summum Pontificem Pium VII et Gubernium gallicanum.

Convention entre S. S. Pie VII et le Gouvernement français.

Gubernium Reipublicae recognoscit religionem catholicam, apostolicam, romanam eam esse religionem, quam longe maxima pars civium gallicae Reipublicae profitetur.

Le Gouvernement de la République reconnaît que la religion catholique, apostolique et romaine, est la religion de la très grande majorité des citoyens français.

Summus Pontifex pari modo recognoscit eandem religionem maximam utilitatem, maximumque deus percepisse, et hoc quoque tempore praestolari ex catholico cultu in Gallia

Sa Sainteté reconnaît également que cette même religion a retiré et attend encore en ce moment le plus grand bien et le plus grand éclat de l'établissement du culte catholique

1 Paris, Lethielleux, 1903. *La diplomatie pontificale au XIX siècle*, vol. I. *Le Concordat entre Pie VII et le premier Consul*.

2 Paris, Perrin, 1903.

constituto, necnon ex peculiari eius professione quam faciunt Reipublicae Consules.

Haec cum ita sint, atque utrinque recognita, ad religionis bonum internaëque tranquillitatis conservacionem, ea quae sequuntur inter ipsos conventa sunt.

ARTICULUS 1.

Religio catholica, apostolica romana libere in Gallia exercebitur: cultus publicus erit, habita tamen ratione ordinationum quo ad politiam, quas gubernium pro publica tranquillitate necessarias existimabit.

ARTICULUS 2.

Ab Apostolica Sede, collatis cum Gallico Gubernio consiliis, novis finibus Galliarum dioeceses circumscribentur.

ARTICULUS 3.

Summus Pontifex titularibus Gallicarum Eccle-

en France, et de la profession particulière qu'en font les Consuls de la République.

En conséquence, d'après cette reconnaissance mutuelle tant pour le bien de la religion que pour le maintien de la tranquillité intérieure, ils sont convenus de ce qui suit:

ARTICLE PREMIER.

La religion catholique, apostolique et romaine sera librement exercée en France: son culte sera public, en se conformant aux réglemens de police que le Gouvernement jugera nécessaires pour la tranquillité publique.

ARTICLE 2.

Il sera fait par le Saint Siège, de concert avec le Gouvernement, une nouvelle circonscription des diocèses français.

ARTICLE 3.

Sa Sainteté déclarera aux titulaires des Evêchés

iarum episcopis significabit, se ab iis pro bono pacis et unitatis omnia sacrificia firma fiducia expectare, eo non excepto quod ipsas suas episcopales sedes resignent.

Hac hortatione praemissa, si huic sacrificio, quod Ecclesiae bonum exigit, renuere ipsi vellent (fieri id autem posse Summus Pontifex suo non reputat animo), Gubernationibus Gallicanarum Ecclesiarum novae circumscriptionis de novis titularibus providebitur eo qui sequitur modo:

ARTICULUS 4.

Consul primus Gallicanae Republicae, intra tres menses qui promulgationem Constitutionis apostolicae consequentur, archiepiscopos et episcopos novae circumscriptionis dioecesibus praeficiendos nominabit. Summus Pontifex institutionem canonicam dabit iuxta formas relate ad Gallias ante regiminis commutationem statutas.

français, qu'elle attend d'eux avec une ferme confiance, pour le bien de la paix et de l'unité, toute espèce de sacrifices, même celui de leurs sièges.

D'après cette exhortation, s'ils se refusaient à ce sacrifice commandé par le bien de l'Église (refus néanmoins auquel Sa Sainteté ne s'attend pas), il sera pourvu par de nouveaux titulaires au gouvernement des Évêchés de la circonscription nouvelle de la manière suivante:

ARTICLE 4.

Le premier Consul de la République nommera, dans les trois mois qui suivront la publication de la Bulle de Sa Sainteté, aux Archevêchés de la circonscription nouvelle. Sa Sainteté, confèrera l'institution canonique suivant les formes établies par rapport à la France avant le changement de gouvernement.

ARTICULUS 5.

Idem Consul primus ad episcopales sedes, quæ in posterum vacaverint, novos antistites nominabit, iisque, ut in articulo præcedenti constitutum est, Apostolica Sedes canonicam dabit institutionem.

ARTICULUS 6.

Episcopi antequam munus suum gerendum suscipiant, coram primo Consule iuramentum fidelitatis emittent, quod erat in more ante regiminis commutationem, sequentibus verbis expressum:

« Ego iuro et promitto
« ad sancta Dei Evangelia
« obedientiam et fidelitatem
« Gubernio per Constitutionem
« gallicanae Reipublicae statuto. Item
« promitto me nullam communicationem
« habiturum, nulli consilio
« inter futurum, nullamque
« suspectam unionem ne-

ARTICLE 5.

Les nominations aux Évêchés qui vaqueront dans la suite, seront également faites par le premier Consul, et l'institution canonique sera donnée par le Saint-Siège en conformité de l'article précédent.

ARTICLE 6.

Les Évêques, avant d'entrer en fonctions, prêteront directement entre les mains du premier Consul le serment de fidélité, qui était en usage avant le changement de gouvernement, exprimé dans les termes suivants:

« Je jure et promets à
« Dieu sur les saints Évangiles, de garder obéissance et fidélité au
« Gouvernement établi par la Constitution de la République française. Je
« promets aussi de n'avoir aucune intelligence, de
« n'assister à aucun conseil, de n'entretenir au-

« que intra, neque extra,
 « conservaturum, quae
 « tranquillitati publicae
 « noceat, et si tam in dioe-
 « cesi mea, quam alibi no-
 « verim aliquid in Status
 « damnum tractari, guber-
 « nio manifestabo ».

« cune ligue, soit au de-
 « dans, soit au dehors, qui
 « soit contraire à la tran-
 « quillité publique; et, si
 « dans mon diocèse ou ail-
 « leurs j'apprends qu'il se
 « trame quelque chose au
 « préjudice de l'État, je
 « le ferai savoir au Gou-
 « vernement ».

ARTICULUS 7.

ARTICLE 7.

Ecclesiastici secundi or-
 dinis idem iuramentum
 emittent coram auctorita-
 tibus civilibus a gallicano
 gubernio designatis.

Les ecclésiastiques du
 second ordre prêteront le
 même serment entre les
 mains des autorités civi-
 les désignées par le Gou-
 vernement.

ARTICULUS 8.

ARTICLE 8.

Post divina officia in om-
 nibus catholicis Galliae
 templis sic orabitur:

La formule de prière
 suivante sera récitée à la
 fin de l'office divin dans
 toutes les églises catholi-
 ques de France:

« Domine, salvam fac
 « Rempublicam.

« Domine, salvam fac
 « Rempublicam.

« Domine, salvos fac Con-
 sules ».

« Domine, salvos fac Con-
 sules ».

ARTICULUS 9.

Episcopi in sua quisque dioecesi novas paroecias circumscribent; quae circumscriptio suum non sortietur effectum, nisi postquam gubernii consensus accesserit.

ARTICULUS 10.

Iidem episcopi ad paroecias nominabunt, nec personas seligent nisi gubernio acceptas.

ARTICULUS 11.

Poterunt iidem episcopi habere unum capitulum in cathedrali Ecclesia, atque unum seminarium in sua quisque dioecesi sine dotationis obligatione ex parte gubernii.

ARTICULUS 12.

Omnia templa metropolitana, cathedralia, parochialia, atque alia quae non

ARTICLE 9.

Les Évêques feront une nouvelle circonscription des paroisses de leurs diocèses, qui n'aura d'effet que d'après le consentement du Gouvernement.

ARTICLE 10.

Les Évêques nommeront aux cures. Leur choix ne pourra tomber que sur des personnes agréées par le Gouvernement.

ARTICLE 11.

Les Évêques pourront avoir un chapitre dans leur cathédrale et un séminaire pour leur diocèse, sans que le Gouvernement s'oblige à les doter.

ARTICLE 12.

Toutes les églises métropolitaines, cathédrales, paroissiales et autres, non

alienata sunt, cultui necessaria, episcoporum dispositioni tradentur.

aliénées, nécessaires au culte, seront mises à la disposition des Évêques.

ARTICULUS 13.

ARTICLE 13.

Sanctitas sua pro pacis bono feliciq[ue] religionis restitutione, declarat eos, qui bona Ecclesiae alienata acquisiverunt, molestiam nullam habituros neque a se, neque a Romanis Pontificibus successoribus suis, ac consequenter proprietatem eorundem bonorum, redditus et iura iis inhaerentia immutabilia penes ipsos erunt, atque ab ipsis causam habentes.

Sa Sainteté, pour le bien de la paix et l'heureux rétablissement de la religion catholique, déclare que ni elle ni ses successeurs ne troubleront en aucune manière les acquéreurs des biens ecclésiastiques aliénés, et qu'en conséquence la propriété de ces mêmes biens, les droits et revenus y attachés demeureront incommutables entre leurs mains ou celles de leurs ayants cause.

ARTICULUS 14.

ARTICLE 14.

Gubernium gallicanae Reipublicae in se recipit tum episcoporum, tum parochorum, quorum dioeceses atque parochias nova circumscriptio complectetur, sustentationem, quae cuiusque statum deceat.

Le Gouvernement assurera un traitement convenable aux Évêques et aux curés dont les diocèses et les cures seront compris dans la circonscription nouvelle.

ARTICULUS 15.

Idem Gubernium curabit, ut catholicis in Gallia liberum sit, si libuerit, Ecclesiis consulere novis foundationibus.

ARTICLE 15.

Le Gouvernement prendra également des mesures pour que les catholiques français puissent, s'ils le veulent, faire en faveur des églises des fondations.

ARTICULUS 16.

Sanctitas sua recognoscit in primo Consule gallicanae Reipublicae eadem iura ac privilegia, quibus apud Sanctam Sedem fruebatur antiquum regimen.

ARTICLE 16.

Sa' Sainteté reconnaît dans le premier Consul de la République française les mêmes droits et prérogatives dont jouissait près d'elle l'ancien Gouvernement.

ARTICULUS 17.

Utrumque conventum est, quod in casu, quo aliquis ex successoribus hodierni primi Consulis catholicam religionem non profiteretur, super iuribus ac privilegiis in superiori articulo commemoratis, necnon super nominatione ad archiepiscopatus et episcopatus respectu ipsius nova conventio fiet.

ARTICLE 17.

Il est convenu entre les parties contractantes que, dans le cas où quelqu'un des successeurs du premier Consul actuel ne serait pas catholique, les droits et prérogatives mentionnés dans l'article ci-dessus, et la nomination aux Évêchés seront réglés, par rapport à lui, par une nouvelle Convention.

Ratificationum traditio
Parisiis fiet quadraginta
dierum spatio.

Datum Parisiis, die de-
cima quinta mensis Julii
1801.

Hercules cardinalis Con-
salvi (L. S.)
J. Bonaparte (L. S.)
J. archiep. Corint. (L. S.)
Cretet (L. S.)
Fr. Carolus Caselli (L. S.)
Bernier (L. S.)

Les ratifications seront
échangées à Paris dans
l'espace de quarante jours.

Fait à Paris, le vingt-six
messidor de l'an neuf de
la République française.

Signé: Hercules cardi-
nalis Consalvi;
Joseph Bona-parte;
J. archiep. Corinthi;
Cretet;
F. Carolus Caselli;
Bernier.

Scholia in quosdam articulos Conventionis (1)

ARTICULUS 1.

6. Articulus primus tria statuit, duo directe et unum
indirecte; directe statuit:

1° plenam libertatem pro exercitio Religionis catho-
licae apostolicae romanae;

2° eius cultum publicum fore;

3° indirecte, restringit publicitatem huius cultus, qua-
tenus sese accomodare debet ordinationibus politiae quas
gubernium pro publica tranquillitate necessarias existi-

1) Circa genuinam Concordati interpretationem, nec non circa
difficultates indebite suscitatas in eius applicatione, vide authen-
ticam publicationem cui titulus: La separazione dello Stato dalla
Chiesa in Francia. vulgo *liber albus*, ex typ. vaticana, sub finem
anni 1903. In fasciculo 6 mensis ianuarii huius anni 1906, Acto-
rum S. Sedis, adest versio Gallica authentica huius operis.

mabit. Quae limitatio regulariter respicit exclusive actus publicos extra templa; nam de actibus interioribus, excepta forsitan hora nocturna indebita in celebratione functionum ecclesiasticarum, non intelligitur quomodo valeant turbare publicam tranquillitatem. (Campanarum autem sonus iisdem horis nocturnis indebitis considerari potest ut actus externus, cum sit talis effectus, quamvis causa interna templo).

Haec limitatio quoad celebrationem cultus publici externi, ut evenit in processionibus praesertim solemnibus, necessaria erat, cum ageretur de natione in qua multi erant infensi catholicae religioni, ideoque cultus extra templa indiscriminatim exercitus, poterat non raro occasionem praebere turbationi publicae tranquillitatis.

De cetero articulus primus nullam ponit limitationem exercitio catholicae religionis; cum autem catholica religio habeat praecepta et consilia, eius plena libertas importat quoque facultatem professionis consiliorum evangelicorum ac vitae communis.

ARTICULUS 2.

7. Notandum est Galliam sub finem antiquae monarchiae habuisse dioeceses 136, quibus vi Concordati extinctis, ipsorum loco sub Napoleone erectae fuere 60 (1)

Ex his nonnullae erant nimis extensae; ex gr. dioecesis Nanceyen. complectebatur provincias civiles tres (idest départements de la Meurthe, de la Meuse et des Vosges). Sed procedente tempore, praesertim sub regimine *restaurationis*, plures additae sunt, voluntate

(1) Matthieu, op. cit. Le Concordat du 1801., pag. 97.

utriusque potestatis, ecclesiasticae et civilis, adeo ut nunc (an. 1906) ratione habita novarum regionum acquisitionum (Sabaudia et Nicia), nec non regionum amissionum (Alsatia et Lotharingia) sint 84. in Europa.

Circa has dioeceses posterius erectas, non defuerunt qui nostris diebus contenderent ab auctoritate civili etiam ante legem separationis, potuisse non recognosci utpote non concordatarias. Sed omnino inepte; idem enim est, an dioecesis aliqua erecta fuerit vi conventionis generalis anni 1801, vel conventionibus specialibus subsequentibus utriusque potestatis; ideoque talis praetensio cito oblivioni tradita est.

ARTICULUS 4. ET 5.

8. Concedunt primo Consuli (dummodo sit catholicus ex art. ultimo) ius nominandi ad sedes archiepiscopales et episcopales, qui nominati recipient canonicam institutionem a S. Sede iisdem formis quae in usu erant sub praecedenti Gubernio regio in Gallia. Iamvero sedulo notandum est quid significet *nominatio in casu*. (1).

In usu communi nominare significat nomen imponere, suo nomine appellare, vocare, nuncupare et interdum est aliquem ad aliquem honorem deligere, seu praesentem sistere, nominare designandum (2).

Ideoque si ad aliquod officium nominat is cui spectat idem officium conferre, nominatio idem est ac officii collatio. Hac acceptione sumitur nominatio in art. 10,

1 Vide opusculum Breve dimostrazione teologica, canonica, e logica, de hac re cl. Adv. Antonii Lombardi ed. 2. Romae Typ. Battisti an. 1904.

2 Vidi Lexica passim ex. gr. Forcellini.

in quo statuitur nominationem parochorum spectare ad episcopos, qui tamen non debebunt seligere nisi personas Gubernio acceptas. Sed si ad aliquod officium nominat is cui non spectat illud officium conferre, tunc nominatio, tantum significare potest proponere collatori promovendum ad idem officium.

Id verificatur in articulo 4 et 5 cum in iisdem agatur de iurisdictione episcopali conferenda quae ecclesiastica est et eam communicare ad Summum Pontificum spectat; hinc in articulo 4. dicitur primum Consulem nominare *praeficiendos*; et in utroque articulo expresse statuitur nominatos debere recipere canonicam institutionem a Papa, et quidem iuxta formas quae erant in usu sub Gubernio regio.

9. — Iamvero Reges Galliae habuerant privilegium nominandi per Concordatum inter Leonem X et Franciscum I. celebratum anno 1516, publicatum per constitutionem apostolicam. *Primitiva illa Ecclesia* (1).

In ea, abolita forma electionis capitulorum Metropolitandarum et cathedralium Ecclesiarum ob multos abusus qui invaluerant, n. 7, disponitur quod: « Rex Franciae pro tempore existens, unum gravem magistrum » seu licentiatum in theologia aut in utroque, seu in » altero iurium doctorem, aut licentiatum in universi- » tate famosa et cum rigore examinis, et in vigesimo » septimo suae aetatis anno ad minimum constitutum » et *alias idoneum* infra sex menses a die vacationis » Ecclesiarum earundem computandos, *Nobis* et successoribus nostris Romanis Pontificibus seu Sedi praedictae (Romanae) *nominare* et de persona per Re-

(1) Vide apud Nussi: Conventiones de rebus Ecclesiasticis inter S. Sedem et civilem potestatem. Maguntiae, Kirchheim 1870 Romae Spithover — Londini Nutt — Parisiis Lethielleux).

« gem huiusmodi nominata per nos et successores no-
« stros, seu Sedem praedictam provideri; et si contin-
« geret praefatum Regem personam *totaliter non qua-*
« *lificatam* ad dictas Ecclesias sic vacantes nominare,
« per nos et successores seu Sedem huiusmodi de per-
« sona sic nominata eisdem ecclesiis minime provideri
« debeat; sed teneatur idem Rex infra alios tres men-
« ses a die recusationis personae nominatae non qua-
« lificatae (solicitori nominationem non qualificatam
« prosequenti consistorialiter factae intimandae), com-
« putandos, alium supradicto modo qualificatum nomi-
« nare; alioquin (ut dispendiosae Ecclesiarum huius-
« modi vacationi celeriter consulatur) Ecclesiae tunc
« sic vacanti per nos et successores nostros seu Sedem
« huiusmodi de persona ut praefertur qualificata;

« 8. nec non Ecclesiis per obitum apud Sedem praedi-
« ctam vacantibus semper, etiam nulla dicti regis prae-
« cedenti nominatione, *libere provideri possit* ».

Igitur Rex Galliae debet intra sex menses a vaca-
tione Ecclesiae nominare Summo Pontifici personam
titulo academico doctoris vel prolytae in Sacra theo-
logia aut in iure insignitam, et de *cetero idoneam*;
si nominet personam non ex toto qualificatam seu non
habentem omnes qualitates requisitas a sacris canoni-
bus pro idoneitate ad episcopatum, Papa debet eam
reiicere, et Rex habet alios tres menses ad aliam per-
sonam qualificatam Papae nominandam, quibus frustra
transactis, pro ea vice, Summus Pontifex libere nomi-
nat, sicut semper facit quando episcopus mortuus sit
apud Curiam papalem.

Deinde constitutio Papae, ponit nonnullas dispensa-
tiones quoad gradus academicos, idest pro consangui-
neis regis, vel aliis personis sublimibus nec non pro
religiosis ordinum mendicantium eminentis scientiae

et doctrinae, qui iuxta sui ordinis regulam ad gradus accademicos assumi non possunt.

10 De cetero non tantum conventio cum regibus Galliae, sed ipsum ius divinum imo naturale (hypotheticum) praescribit non modo indignos esse repellendos, sed instituentem oportere positive tutum esse (moraliter), de dignitate praeficiendorum (1).

Omnia autem requisita et servanda in creatione episcoporum, reassumit atque verbis gravissimis intimat Concilium Tridentinum praesertim sess. XXIV. cap. I. de ref. quod caput non refero, cum sit satis prolixum, et quisque facile possit illud consulere.

Hinc Apostolus praescribit nemini cito manus imponendas esse, seu non esse consecrandum nisi probatum ne consecrans communicet peccatis alienis. Haec tam clara sunt, ut discussioni subiici non possint. Exigere a Papa quod instituat quoscumque, vel indignos, vel saltem dubios, esset ab eo exigere ut proditorem Dei et Ecclesiae se constitueret et officium suum in favorem civilis potestatis abdicaret et prosterneret, Vide allocutionem Pii Pp. X diei 14 Nov. 1904, quam infra tamquam insigne documentum referemus.

11. In celebri concordia inter Nicolaum V. Papam, et Federicum III. seu Germanicam nationem, an. 1447 habita, aliquid amplius favore Ecclesiae art. 3. statutum fuerat, nempe quod electiones factae a Capitulis Metropolitanis et Cathedralibus si elapso statuto tempore praesentatae non fuerint « vel si praesentatae

(1) Vide praesertim epistolas S. Pauli, ad Timotheum I, et ad Titum. In ea cap. III. 2. « oportet episcopum irreprehensibilem esse... » et ad Titum I. 7. « oportet enim episcopum sine crimine esse... 9. « amplectentem eum, qui secundum doctrinam est, fidelem ser-
« monem »...

« minus canonicae fuerint, providebimus; et si canonicae fuerint, eas confirmabimus, *nisi ex rationabili et evidenti causa, de dictorum fratrum (S. R. E. Cardinalium) consilio, de digniori et utiliori persona duxerimus providendum* » (1).

12. Neque Papa tenetur pandere Guberniis motiva repulsionis, quia ipse est qui pro conscientia officii sui iudicare debet de idoneitate instituendi. Hinc Emilius Olivier ultimus minister Napoleonis III scripsit, in hoc negotio finale verbum spectare ad Summum Pontificem, qui custodiam habet rei religiosae, quae praestat ceteris (2).

13. Federicus Portalis celebris et ipse minister Napoleonis Consulis, vix inito Concordato sed non adhuc publicato, petiit ut S. Sedes inter episcopos instituendos, admitteret quosdam constitutionales, qui non paruerant conditionibus a S. Sede praescriptis, allegando Papam esse collatorem *necessarium* (forcé). In iure enim canonico distinguitur collator liber, et necessarius; ille est qui personam cui conferat beneficium, ipse eligit iudicio suo; necessarius e contra quando alter adest iure patronatus vel saltem nominationis gaudens, qui collatori praesentat vel nominat seu proponit instituendum.

Tunc collator tenetur praesentatum seu nominatum instituere dummodo dignum et idoneum inveniatur; si non inveniatur, iuste eum recusat et recusare debet; et proinde est collator necessarius secundum quid, sed non simpliciter. Et Card. Consalvi, qui Concordatum gallicum tamquam S. Sedis plenipotentarius subscripserat, hoc modo respondit supranominato ministro Portalis, et praetensio gubernii gallici cessavit et episcopi

(1) V. Nussi, op. cit. Conventiones.

2 L'Eglise et l'Etat. tom. Ier, pag. 115.

constitutionales qui voluerunt institui in novis dioecesium, debuerunt conditionibus a S. Sede praescriptis satisfacere (1).

Si agatur de collatore, Papae inferiore, qui respuat praesentatum tamquam indignum vel non idoneum, dari potest appellatio ad Summum Pontificem, cui collator tenetur pandere motiva recusationis, etiamsi reiecerit ex informata conscientia; et Pontifex iudicabit inter collatorem et praesentatum; sed quando collator est ipse Papa, cum non habeat Superiorem nulla datur appellatio, eiusque iudicium definitivum est.

14. Porro recentiori aevo, ad difficultates vitandas, sive Pontifici qui ex officio institutionem negaret, sive Gubernio, sive personae nominatae repulsam referentibus, in usu venit ut ante formalem nominationem, consilia conferrentur inter Gubernium et S. Sedem de persona proponenda. Quamvis id in conventionem cautum non fuerit, tamen optime inductum est ut difficultates amice componantur et ex praevia intelligentia et tuto ac decore ex utraque parte procedatur, ideoque valde inconvenienter ab hac methodo recederetur.

15. Ex his patet privilegium concessum potestati civili sive Gallicae sive quarumcumque aliarum regionum, nominandi ad episcopatus, nihil aliud esse nisi privilegium proponendi S. Sedi personam ad episcopatum assumendam si idonea ab eadem S. Sede reperiatur. Hinc in bulla collationis pontificiae pro episcopis Galliae ab immemorabili tempore ita ponebatur:

« Cum vigore Concordatorum inter Apostolicam Sedem et Galliarum Gubernium iam pridem initorum, nominatio personae idoneae ipsi vacanti Ecclesiae N..., in episcopum praeficiendae, *Romano Pontifici pro tempore*

(1) Joly, op. ut. pag. 120 Rinieri op. cit. pag. 428.

existenti facienda, ad dilectum Nobis in Christo filium N... hodiernum Gallicae Reipublicae Praesidem modo pertineat et ipse dilectus filius Noster N... Praeses *Nobis* ad hoc *per suas patentes litteras* nominaverit te etc. »

Talis locutio: *Nobis nominaverit*, non modo respondet rei veritati, sed etiam ipsis verbis conventionis antiqui regiminis cum S. Sede, idest cum Leone X; in ea enim expresse legitur: « Rex Franciae unum gravem magistrum... alias idoneum, *Nobis* et successoribus nostris... nominare..... » Sed recentius, Gubernium Gallicum quaerens causas litigandi, quia illud verbum *Nobis*, non aderat in art. 4. et 5. Concordati napoleonici, voluit suppresseretur. Sed quoniam talis suppressio insinuare poterat per praedictum concordatum Gubernio competere non modo ius proponendi S. Sedi personam, ad episcopatum assumendam, si de cetero idonea ab eadem S. Sede reperiatur, sed etiam competere Gubernio potestatem conferendi officium episcopale, S. Sedes restitit, donec Gubernium ipsum, talem perversam interpretationem reiecit (1).

(1) V. *Osservatore Romano* diei 24, ianuarii anni 1904.

Il Governo Francese domandò che venisse soppresso l'ultimo *Nobis*, e tale è la vertenza così detta del *Nobis nominaverit*.

La Santa Sede, dimostrata la legittimità del *Nobis*, il quale indica che la nomina presidenziale non è creazione di Vescovo, ma semplice designazione di persona al Romano Pontefice, aggiunse fin dal principio che, non facendo essa questione di parole, non escludeva l'esame di una soluzione che lasciasse intatta l'accennata dottrina canonica e dommatica sulla natura della nomina presidenziale.

Dopo lungo scambio di idee, il Governo Francese ha accettato una soluzione che di sua iniziativa propose la Santa Sede, e che, senza ledere in veruna guisa il privilegio di nomina concesso al Governo in virtù del Concordato, conserva intatta ed assicura in avvenire l'espressione della dottrina canonica e dommatica sopra indicata. Vide quoque in *libro albo*, cap. VI.

16. Cum Summus Pontifex det episcopis canonicam institutionem, sequitur eum posse etiam iuxta Concordatum, eos ex iusta causa canonica deponere; est principium iuris incontroversum, non patronum destituere sed qui instituit, et sicut Papa non debet admittere indignum si a Gubernio nominaretur, ita non potest conservare in suo gradu et officio illum qui postea factus est indignus vel cognitus est ut talis.

Haec enim conditio idoneitatis et dignitatis, est intrinseca iure divino, neque Ecclesia potest eam relaxare.

Schismaticum esset ponere episcopum vel alium Ecclesiae ministrum, qui semel ac fuisset institutus, fieret independens ab iudicio Ecclesiae, nec amplius corrigi aut removeri posset.

Neque in hoc Summi Pontificis potestas limitari potest ab auctoritate civili, neque potest eiusdem subiaci iudicio, an iuste vel iniuste, Papa sua potestate usus fuerit, cum per Concordatum non amiserit Pontifex supremam suam auctoritatem, neque officio suo renuntiare possit, vigilandi, pascendi ac gubernandi Ecclesiam. Ex Concordato sequitur tantum, aliquo episcopo deposito, ius esse civili auctoritati alium proponendi debitis insignitum dotibus.

17. Sed oppositum est episcopos et servata proportionem omnes presbyteros a Statu stipendio donatos, factos esse publicos reipublicae officiales, ideoque inscio aut invito Gubernio, removeri non posse.

Ad aequivocationes dissipandas animadvertimus episcopos et alios ministros concordatarios certe dici non posse officiales civiles publicos simpliciter, sicut ceteri officiales civiles, puta milites, iudices, praefecti. Sunt enim essentialiter et primario officiales Ecclesiae; sed sunt officiales Ecclesiae ut tales recogniti a Statu; ideo-

que nonnullis iuribus, privilegiis, honoribus insigniti et etiam nonnullis oneribus aliquando gravati iuxta diversas concordatorum et legislationum dispositiones. Ex hoc dici possunt officiales publici quia ex hypothesis Status recognoscit religionem catholicam ut religionem Status, vel saltem recognoscit Ecclesiae positionem officialem; sed proprie non essent officiales civiles; ad hoc requireretur ut etiam exercerent quaedam munia civilia ex commissione Status et annuente Ecclesia. Sed et tunc essentialiter et primario essent officiales Ecclesiae, ideoque competentis auctoritatis ecclesiasticae, correctioni et iudicio subiecti.

Quod enim accessorium est et secundarium, non potest officere ei quod est primarium et essenziale. Hinc neque tempore feudali, quando plures episcopi erant veri principes, praetensum est eos removeri non posse absque consensu imperatoris vel regis.

Hoc quoad ius; de cetero S. Sedes non omisit nec omittit opportunas confidentiales communicationes rectoribus Status, pro adiunctorum natura; imo in his solet abundare (1).

18. Sed insistunt: omnes qui a Statu stipendium accipiunt, sunt eius officiales veri et proprii. Sed hoc simpliciter negandum est; si enim Status stipendium adsignat intuitu muneris civilis, tunc stipendiatus est officialis civilis, e contra si stipendium conferatur intuitu muneris ecclesiastici; Status enim potest, et aliquando debet, Ecclesiae subministrare stipendia, sive ob officium erga religionem, sive intuitu utilitatis etiam temporalis quae ex religione fluit (2). In Gallia autem debet

1 V. lib. album, cap. IX.

2 V. nostras institutiones iuris publici ecclesiastici, lib. I. n. 409 et seqq. nec non 444 et seqq.

etiam titulo iustitiae, in compensationem bonorum Ecclesiae ereptorum, ut statutum fuit art. 14. concordati; de quo infra.

ART. 6 ET 7.

19. Quoad iuramentum praestandum ab episcopis, auctoritati civili, non amplius locum habebat, quia decreto die 5. Septembris anni 1870, fuerat abolitum iuramentum politicum; et aliud decretum, 26 nov. 1870, expresse abolevit iuramentum pro clero (1). Iuramentum autem parochorum de quo in art. 7., iam ante an. 1870, in desuetudinem abierat (2).

ART. 8.

20. Sub imperio et restaurata monarchia, in precibus positum est nomen imperatoris vel regis. Sed eiecto Carolo X. anno 1830., atque proclamato Ludovico-Philippo, in provinciis occidentalibus posuerunt simpliciter *Domine saluum fac regem*, sine nomine (3); sed circularis ministerialis diei 23. febr. anni insequentis 1831, praescripsit additionem nominis regis (4).

ART. 12.

21. Quaeritur an per articulum 12. tradatur Ecclesiae, proprietas templorum, vel tantum usus. Favore proprietatis militat usurpatio eiusdem formulae per quam

(1) Rinieri, op. cit. Le Concordat, pag. 339.

(2) Mathieu, op. cit. pag. 317.

(3) Mathieu, op. cit. pag. 318.

(4) Joly, op. cit. Le Concordat, pag. 123.

natio Gallicana sibi tribuerat proprietatem templorum et ceterorum bonorum ecclesiasticorum. Lex enim *Constituentis* an. 1790 *tradiderat dispositioni nationis* bona ecclesiastica, *étaient mis à la disposition de la nation*. Conventio templa restituit dispositioni episcoporum. Ergo res restituuntur, in eodem statu iuridico in quo erant ante legem, an. 1790.

ART. 13. ET 14.

22. Nemo non videt quanti momenti fuerit concessio facta ab Ecclesia per art. 13.; Gubernium per art. 14. repromittit sustentationem decentem episcoporum et parochorum. Sed questus Gubernii fuit enormis.

Audiat Taine, *Le régime moderne* 1. pag. 248 (1):

« Il a pris (Bonaparte) aux pauvres, aux enfants, « aux fidèles, 5. *Milliards* au moins de Capitale, et « 270 *millions* de revenus; il leur rend, en revenus « fonciers et en rentes sur le trésor 17 *millions*..... « c'est un failli qui a mangé l'argent de ses créanciers et leur jette en aumôn 6. pour 100 de leur « créance ».

Comes Las Casas, senator gallicus, die 13 nov. 1905 (2) calculum magis modestum profert.

Iuxta ipsum redditus cleri anno 1789 ascendebant ad 120 *milliones* (120.000.000); at quamvis sub regiminibus subsequentibus, annualis adsignatio pro clero (quae ab initio fuit 17 millionum) plusquam duplicata fuerit, (et pertingerit usque ad *milliones* 42), tamen adhuc erat exigua comparata cum quantitate bonorum ablatorum,

1' V. Rinieri, op. cit. pag. 184-185.

2' Osservatore Romano 17 nov. 1905 n. 270.

etiamsi ipsorum redditus fuissent tantum 120 millionum iuxta citatum comitem.

Ex his apparet dotationem cleri ex parte Gubernii gallici, non fuisse gratiosam sed titulo oneroso assumptam; hinc resoluta conventione ius Ecclesiae manet integrum aut repetendi antiqua bona sua, aut aliam iustam praestationem exigendi, ut notat Summus Pontifex Pius X, in sua citata allocutione, infra referenda.

23. Vi articuli 14, Gubernium tenetur dare substantiationem episcopis et parochis legitime institutis, quae cuiusque status deceat.

Porro recentioribus temporibus adhuc etiam de facto vigente concordato, invaluerat abusus quod Gubernium suspenderet vel supprimeret ex toto vel ex parte, honorarium adsignatum iis episcopis et parochis qui ipsius indignationem incurrissent, quamvis adhuc sui muneris investiti essent.

Inutile est adnotare quod generatim tales suspensiones, imminutiones vel suppressiones, iis intimabantur qui officio et characteris sui memores, Deo potius quam hominibus obediebant.

Sed quod animadverti debet in praesens, est haec contra concordatum peracta fuisse; etenim obligat ad congruentem substantiationemtribuendam iis, qui officio ecclesiastico legitime investiti sunt ad normam concordati ipsius. Sed legitimus titulus remanet donec ab Ecclesia non auferatur; igitur si gubernium gallicum putavisset aliquem episcopum vel parochum officia quibus erga gubernium ipsum adstringebatur, non observasse, debuisset ad ecclesiasticam competentem auctoritatem recurrere ut prius officio ecclesiastico is qui demeruerat, legitime privaretur et sic amitteret honorarium respondens, vel aliter satisfaceret pro casuum varietate et gravitate, ipsi potestati civili.

Illud insuper adnotandum est, quod huiusmodi suspensiones ac suppressiones honorarii, solebant decerni a ministro reipublicae, absque ulla forma iudicii, veluti ex quadam informata civili conscientia; et proinde episcopi et parochi carebant iis titulis et cautionibus quae nostris temporibus, nationes civiles concedunt cuilibet civi et cuilibet publico officiali.

Et queruntur si Summus Pontifex cui competit etiam in articulo primi liberum exercitium suae potestatis, ratione ecclesiasticae disciplinae admoneat aut ad suum tribunal advocet, aliquem episcopum aut presbyterum inaudito gubernio.

§ 2. — ARTICULI ORGANICI.

24. Una cum concordato, gubernium gallicum subiecit approbationi corporis legislativi et tribunatus articulos 77 quos organicos appellavit; hi simul cum eodem concordato approbati sunt et promulgati. En textus:

Textus articulorum organicorum.

ARTICLES ORGANIQUES DE LA CONVENTION DU 26 MESSIDOR AN. IX, ET LOI DU 18 GERMINAL AN. X.

TITRE Ier. — *Du régime de l'Eglise catholique dans ses rapports généraux avec les droits et la police de l'Etat.*

« ART. 1er. Aucune bulle, bref, rescrit, décret, mandat, provision, signature servant de provision, ni autres expéditions de la Cour de Rome, même ne concernant que les particuliers, ne pourront être reçus, publiés, imprimés, ni autrement mis à exécution, sans l'autorisation du Gouvernement.

« ART. 2. Aucun individu se disant nonce, légat, vi-

caire ou commissaire apostolique, ou se prévalant de toute autre dénomination, ne pourra, sans la même autorisation, exercer sur le sol français ni ailleurs aucune fonction relative aux affaires de Église gallicane.

« ART. 3. Les décrets des synodes étrangers, même ceux des conciles généraux, ne pourront être publiés en France, avant que le Gouvernement en ait examiné la forme, leur conformité avec les lois, droits et franchises de la République française, et tout ce qui, dans leur publication, pourrait altérer ou intéresser la tranquillité publique.

« ART. 4. Aucun concile national ou métropolitain, aucun synode diocésain, aucune assemblée délibérante, n'aura lieu sans la permission expresse du Gouvernement.

« ART. 5. Toutes les fonctions ecclésiastiques seront gratuites, sauf les oblations qui seraient autorisées et fixées par les règlements.

« ART. 6. Il y aura recours au conseil d'État, dans tous les cas d'abus de la part des supérieurs et autres personnes ecclésiastiques.

« Les cas d'abus sont: l'usurpation ou l'excès de pouvoir, la contravention aux lois et règlements de la République, l'infraction des règles consacrées par les canons reçus en France, l'attentat aux libertés, franchises et coutumes de l'Église gallicane, et toute entreprise ou tout procédé qui, dans l'exercice du culte, peut compromettre l'honneur des citoyens, troubler arbitrairement leur conscience, dégénérer contre eux en oppression, ou en injure, ou en scandale public.

« ART. 7. Il y aura pareillement recours au conseil d'État, s'il est porté atteinte à l'exercice du culte ou à la liberté que les lois et les règlements garantissent à ses ministres.

« ART. 8. Le recours compétera à toute personne intéressée. A défaut de plainte particulière, il sera exercé d'office par les préfets.

« Le fonctionnaire public, l'ecclésiastique ou la personne qui voudra exercer ce recours, adressera un mémoire détaillé au conseiller d'État chargé de toutes les affaires concernant les cultes, lequel sera tenu de prendre, dans le plus court délai, tous les renseignements convenables; et, sur son rapport, l'affaire sera suivie définitivement terminée dans la forme administrative, ou renvoyée, selon l'exigence des cas, aux autorités compétentes.

TITRE II. — *Des ministres.*

SECTION PREMIÈRE. — *Dispositions générales.*

« ART. 9. Le culte catholique sera exercé sous la direction des Archevêques et Evêques dans leurs diocèses, et sous celle des curés dans leurs paroisses.

« ART. 10. Tout privilège portant exemption ou attribution de la juridiction épiscopale est aboli.

« ART. 11. Les Archevêques ou Evêques pourront, avec l'autorisation du Gouvernement, établir dans leurs diocèses des chapitres cathédraux et des séminaires. Tous autres établissements ecclésiastiques sont supprimés.

« ART. 12. Il sera libre aux Archevêques et Evêques d'ajouter à leur nom le titre de *citoyen* ou de *membre*. Toutes autres qualités sont interdites.

SECTION II. — *Des Archevêques ou Métropolitains.*

« ART. 13. Les Archevêques consacreront et installeront leurs suffragants. En cas d'empêchement ou de refus de leur part, ils seront suppléés par le plus ancien Evêque de l'arrondissement métropolitain.

« ART. 14. Ils veilleront au maintien de la loi et de la discipline dans les diocèses dépendants de leur métropole.

« ART. 15. Ils connaîtront des réclamations et des plaintes portées contre la conduite et les décisions des Evêques suffragants.

SECTION III. — *Des Evêques, des Vicaires généraux et des Séminaires.*

« ART. 16. On ne pourra être nommé Evêque avant l'âge de trente ans, et si on n'est originaire Français.

« ART. 17. Avant l'expédition de l'arrêté de nomination, celui ou ceux qui seront proposés seront tenus de rapporter une attestation de bonne vie et mœurs, expédiée par l'Evêque dans le diocèse duquel ils auront exercé les fonctions du ministère ecclésiastique; et ils seront examinés sur leur doctrine par un Evêque et deux prêtres, qui seront commis par le premier Consul, lesquels adresseront le résultat de leur examen au conseiller d'Etat chargé de toutes les affaires concernant les cultes.

« ART. 18. Le prêtre nommé par le premier Consul fera les diligences pour rapporter l'institution du Pape.

« Il ne pourra exercer aucune fonction avant que la Bulle portant son institution ait reçu l'attache du Gouvernement, et qu'il ait prêté en personne le serment prescrit par la convention passée entre le Gouvernement français et le Saint-Siège.

« Ce serment sera prêté au premier Consul; il en sera dressé procès-verbal par le secrétaire d'Etat.

« ART. 19. Les Evêques nommeront et institueront les curés. Néanmoins ils ne manifesteront leur nomination et ils ne donneront l'institution canonique, qu'a-

Après que cette nomination aura été agréée par le premier Consul.

« ART. 20. Ils seront tenus de résider dans leurs diocèses; ils ne pourront en sortir qu'avec la permission du premier Consul.

« ART. 21. Chaque Évêque pourra en nommer deux vicaires généraux, et chaque Archevêque pourra en nommer trois; ils les choisiront parmi les prêtres ayant les qualités requises pour être Évêques.

« ART. 22. Ils visiteront annuellement et en personne une partie de leur diocèse, et dans l'espace de cinq ans tout le diocèse entier.

« En cas d'empêchement légitime, la visite sera faite par un vicaire général.

« ART. 23. Les Évêques seront chargés de l'organisation de leurs séminaires, et les règlements de cette organisation seront soumis à l'approbation du premier Consul.

« ART. 24. Ceux qui seront choisis pour l'enseignement dans les séminaires, souscriront la déclaration faite par le clergé de France, en 1682, et publiée par un édit de la même année. Ils se soumettront à y enseigner la doctrine qui y est contenue, et les Évêques dresseront une expédition en forme de cette soumission, au conseiller d'Etat chargé de toutes les affaires concernant les cultes.

« ART. 25. Les Évêques enverront, toutes les années, au conseiller d'Etat, le nom des personnes qui étudieront dans les séminaires et qui se destineront à l'état ecclésiastique.

« ART. 26. Ils ne pourront ordonner aucun ecclésiastique, s'il ne justifie d'une propriété produisant au moins un revenu annuel de trois cents francs; s'il n'a

atteint l'âge de vingt-cinq ans, et s'il ne réunit pas les qualités requises par les canons reçus en France.

« Les Évêques ne feront aucune ordination avant que le nombre des personnes à ordonner ait été soumis au Gouvernement et par lui agréé.

SECTION IV. — *Des curés.*

« ART. 27. Les curés ne pourront entrer en fonction qu'après avoir prêté, entre les mains du préfet, le serment prescrit par la convention passée entre le Gouvernement et le Saint-Siège. Il sera dressé procès-verbal de cette prestation, par le secrétaire général de la préfecture, et copie collationnée leur en sera délivrée.

« ART. 28. Ils seront mis en possession par le curé ou le prêtre que l'Évêque désignera.

« ART. 29. Ils seront tenus de résider dans leur paroisse.

« ART. 30. Les curés seront immédiatement soumis aux Évêques, dans l'exercice de leurs fonctions.

« ART. 31. Les vicaires et desservants exerceront leur ministère sous la surveillance et la direction du curé.

« Ils seront approuvés par l'Évêque et révocables par lui.

« ART. 32. Aucun étranger ne pourra être employé dans les fonctions du ministère ecclésiastique, sans la permission du Gouvernement.

« ART. 33. Toute fonction est interdite à tout ecclésiastique, même français, qui n'appartient à aucun diocèse.

« ART. 34. Un prêtre ne pourra quitter son diocèse pour aller desservir dans un autre, sans la permission de son Évêque.

SECTION V. — *Des chapitres cathédraux et du gouvernement des diocèses pendant la vacance du siège.*

« ART. 35. Les Archevêques et Évêques qui voudront user de la faculté qui leur est donnée d'établir des chapitres, ne pourront le faire sans avoir rapporté l'autorisation du Gouvernement, tant pour l'établissement lui-même que pour le nombre et le choix de ecclésiastiques destinés à le former.

« ART. 36. Pendant la vacance des sièges, il sera pourvu par le Métropolitain, et, à son défaut, par le plus ancien des Évêques suffragants, au gouvernement des diocèses.

« Les Vicaires généraux de ces diocèses continueront leurs fonctions, même après la mort de l'Évêque, jusqu'à son remplacement.

« ART. 37. Les Métropolitains, les chapitres cathédraux seront tenus, sans délai, de donner avis au Gouvernement, de la vacance des sièges, et des mesures qui auront été prises pour le gouvernement des diocèses vacants.

« ART. 38. Les Vicaires généraux qui gouverneront pendant la vacance, ainsi que les Métropolitains ou capitulaires, ne se permettront aucune innovation dans les usages et coutumes des diocèses.

TITRE III. — *Du culte.*

« ART. 39. Il n'y aura qu'une liturgie et un catéchisme pour toutes les églises de France.

« ART. 40. Aucun curé ne pourra ordonner des prières publiques extraordinaires dans sa paroisse sans la permission spéciale de l'Évêque.

« ART. 41. Aucune fête, à l'exception du dimanche,

ne pourra être établie sans la permission du Gouvernement.

« ART. 42. Les ecclésiastiques useront, dans les cérémonies religieuses, des habits et ornements convenables à leur titre: ils ne pourront, dans aucun cas, ni sous aucun prétexte, prendre la couleur et les marques distinctives réservées aux Évêques.

« ART. 43. Tous les ecclésiastiques seront habillés à la française et en noir.

« Les Évêques pourront joindre à ce costume la croix pectorale et les bas violets.

« ART. 44. Les chapelles domestiques, les oratoires particuliers ne pourront être établis sans une permission expresse du Gouvernement, accordée sur la demande de l'Évêque.

« ART. 45. Aucune cérémonie religieuse n'aura lieu hors des édifices consacrés au culte catholique, dans les villes où il y a des temples destinés à différents cultes.

« ART. 46. Le même temple ne pourra être consacré qu'à un même culte.

« ART. 47. Il y aura, dans les cathédrales et paroisses, une place distinguée pour les individus catholiques qui remplissent les autorités civiles et militaires.

« ART. 48. L'Évêque se concertera avec le préfet pour régler la manière d'appeler les fidèles au service divin par le son des cloches. On ne pourra les sonner pour toute autre cause, sans la permission de la police locale.

« ART. 49. Lorsque le Gouvernement ordonnera des prières publiques, les Évêques se concerteront avec le préfet et le commandant militaire du lieu pour le jour, l'heure et le mode d'exécution de ces ordonnances.

« ART. 50. Les prédications solennelles appelées *ser-*

ons et celles connues sous le nom de *stations* de l'Avent et du Carême, ne seront faites que par des prêtres qui en auront obtenu une autorisation spéciale de l'Évêque.

« ART. 51. Les curés, aux prônes des messes paroissiales, prieront et feront prier pour la prospérité de la République française et pour les consuls.

« ART. 52. Ils ne se permettront dans leurs instructions, aucune inculpation directe ou indirecte, soit contre les personnes, soit contre les autres cultes autorisés par l'État.

« ART. 53. Ils ne feront au prône aucune publication étrangère à l'exercice du culte, si ce n'est celles qui seront ordonnées par le Gouvernement.

« ART. 54. Ils ne donneront la bénédiction nuptiale qu'à ceux qui justifieront, en bonne et due forme, avoir contracté mariage devant l'officier civil.

« ART. 55. Les registres tenus par les ministres du culte, n'étant et ne pouvant être relatifs qu'à l'administration des sacrements, ne pourront, dans aucun cas, suppléer les registres ordonnés par la loi pour constater l'état civil des Français.

« ART. 56. Dans tous les actes ecclésiastiques et religieux, on sera obligé de se servir du calendrier d'équinoxe, établi par les lois de la République: on désignera les jours par les noms qu'ils avaient dans le calendrier des solstices.

« ART. 57. Le repos des fonctionnaires publics sera fixé au dimanche.

TITRE IV. — *De la circonscription des Archevêchés et des Evêchés et des paroisses, des édifices destinés au culte, et du traitement des ministres.*

SECTION PREMIÈRE. — *De la circonscription des Archevêchés et des Evêchés.*

« ART. 58. Il y aura en France dix Archevêchés aux métropoles, et cinquante Evêchés.

« ART. 59. La circonscription des métropoles et des diocèses sera faite conformément au tableau ci-joint.

SECTION II. — *De la circonscription des paroisses.*

« ART. 60. Il y aura au moins une paroisse dans chaque justice de paix.

« Il sera en outre établi autant de succursales qu'il le besoin pourra l'exiger.

« ART. 61. Chaque Evêque, de concert avec le préfet, règlera le nombre et l'étendue de ces succursales. Les plans arrêtés seront soumis au Gouvernement, et ne pourront être mis à exécution sans son autorisation.

« ART. 62. Aucune partie du territoire français ne pourra être érigée en cure ou succursale sans l'autorisation expresse du Gouvernement.

« ART. 63. Les prêtres desservant les succursales seront nommés par les Evêques.

SECTION III. — *Du traitement des ministres.*

« ART. 64. Le traitement des Archevêques sera de 15,000 francs.

« ART. 65. Le traitement des Evêques sera de 10,000 francs.

« ART. 66. Les curés seront distribués en deux classes.

« Le traitement des curés de la première classe sera

porté à 1,500 francs; celui des curés de la seconde classe à 1,000 francs.

« ART. 67. Les pensions dont ils jouissent en exécution des lois de l'Assemblée Constituante, seront précomptées sur leur traitement.

« Les conseils généraux des grandes communes pourront, sur les biens ruraux ou sur leurs octrois, leur accorder une augmentation de traitement, si les circonstances l'exigent.

« ART. 68. Les vicaires et desservants seront choisis parmi les ecclésiastiques pensionnés, en exécution des lois de l'Assemblée constituante.

« Le montant de ces pensions et le produit des oblations formeront leur traitement.

« ART. 69. Les Evêques rédigeront les projets de réglemens relatifs aux oblations que les ministres du culte sont autorisés à recevoir pour l'administration des sacrements. Les projets de réglemens rédigés par les Evêques, ne pourront être publiés, ni autrement mis à exécution, qu'après avoir été approuvés par le gouvernement.

« ART. 70. Tout ecclésiastique, pensionnaire de l'Etat, sera privé de sa pension, s'il refuse, sans cause légitime, les fonctions qui pourront lui être confiées.

« ART. 71. Les conseils généraux de départements sont autorisés à procurer aux Archevêques un logement convenable.

« ART. 72. Les presbytères et les jardins non aliénés seront rendus aux curés et aux desservants des succursales. A défaut de ces presbytères, les conseils généraux des communes sont autorisés à leur procurer un logement et un jardin.

« ART. 73. Les fondations qui ont pour objet l'entretien des ministres et l'exercice du culte, ne pour-

ront consister qu'en rentes constituées sur l'Etat; elles seront acceptées par l'Évêque diocésain, et ne pourront être exécutées qu'avec l'autorisation du Gouvernement.

« ART. 74. Les immeubles, autres que les édifices publics, destinés au logement et les jardins attenants, ne pourront être affectés à des titres ecclésiastiques, ni possédés par les ministres du culte à raison de leurs fonctions.

SECTION IV. — *Des édifices destinés au culte.*

« ART. 75. Les édifices anciennement destinés au culte catholique, actuellement dans les mains de la nation, à raison d'un édifice par cure et par succursale, seront mis à la disposition des Évêques par arrêté du préfet du département.

« Une expédition de ces arrêtés sera adressée au conseiller d'Etat chargé de toutes les affaires concernant les cultes.

« ART. 76. Il sera établi des fabriques pour veiller à l'entretien et à la conservation des temples, à l'administration des aumônes.

« ART. 77. Dans les paroisses où il n'y aura point d'édifice disponible pour le culte, l'Évêque se concertera avec le préfet pour la désignation d'un édifice convenable ».

25. Hi articuli maxime limitant libertatem promissam Ecclesiae per articulum primum concordati, et disciplinae ecclesiasticae, imo et catholicae doctrinae in pluribus adversantur, ut art. 24; inmuneras servitutes regalistici regiminis renovant, et illi pauci, ut art. 16, qui acceptari possunt, laborant fundamental

ritio quod ab incompetenti auctoritate lati sunt, nempe a civili legem dante materiis ecclesiasticis.

26. Summus Pontifex statim ac cognovit articulos praedictos promulgatos fuisse, protestatus est; solem-
niter in Consistorio die 25 maii 1802; nec non diplo-
maticae per notam quam Card. Consalvi transmisit
domino Cacault legato gallico apud eandem S. Sedem,
die sequenti; et rursus per legatum a latere, Card. Caprara,
Parisiis commorantem die 18 augusti 1803 (1). Et guber-
nium gallicum declaravit tales articulos non fuisse a
se publicatos ut concordatos cum S. Sede, sed mere ut
leges Status. Ita Cacault scribebat ministro Talleyrand,
die 12 aprilis: « Quant aux lois organiques, j'ai été
obligé d'expliquer qu'elles n'étaient point publiées
comme concertées avec le Pape, qu'elles étaient
l'ouvrage du Gouvernement qui a le droit de les
faire et qui en use à l'égard de nos lois etc. ».

Et Card. Caprara, legatus a latere Parisiis, die 26 maii
scribebat Card. Consalvi secretario Pontificis a negotiis
publicis: « Quanto agli articoli organici, mi faccio un
pregio di assicurarla che ognuno è convinto che non
hanno la minima relazione col Concordato, e che in
niun modo sonosi fatti col concorso nè espresso nè
tacito della S. Sede o suoi ministri, *e molto meno*
di me, che certamente non ho omesso occasione di
far rilevarè la schiavitù in cui si pone con questi
articoli sia la Chiesa, sia i ministri della mede-
sima ecc. ».

Et minister Portalis, compiler eorumdem articulo-
rum, respondendo protestationi supra laudati Card. Ca-
prara, die 15 mensis nevoso anno XII (1804), scribit:
je sais que les articles organiques sont uniquement

(1) V. Yoly op. cit. pag. 187.

« l'ouvrage de la puissance civile ; je conviens que le
 « Saint Siège a été partie contractante dans le con-
 « cordat et qu'il n'est point intervenu dans les arti-
 « cles organiques. Mais a cette égard il ne peut y
 « avoir aucune méprise, car le Pape ou ses ministres
 « sont signataires du concordat et ils ne paraissent
 « point dans les articles organiques. Le concordat est
 « un traité, les articles organiques sont une loi ; il est
 « impossible de confondre des objets qui ne se rassem-
 « blent pas » (1).

Verum S. Sedes reprobavit articulos organicos et tamquam leges mere civiles, utpote qui contradicebant disciplinae ac doctrinae ecclesiasticae, nec non conventioni cum ipsa S. Sede.

27. Dominus Aulard Parisiis professor historiae gallicae revolutionis in ephemeride *Aurore*, opposuit per art. I. conventionis, S. Sedem recognovisse gubernio potestatem ordinandi quoad exercitium religionis, quae necessaria iudicaret pro publica tranquillitate, ideoque articulos organicos obligare vi concordati.

En verba articuli.... Cultus publicus erit, *habita tamen ratione ordinationum quoad politiam, quas gubernium pro publica tranquillitate necessarias existimabit.*

Et textus gallicus habet: « La religion catholique, apostolique et romaine sera librement exercée en France ; son culte sera public en se conformant aux règlements de police que le gouvernement jugera nécessaires pour la tranquillité publique ».

Sed iam supra n. 6 adnotavimus per haec verba non fuisse gubernio collatam potestatem ordinandi uni-

(1) V. Osservatore Romano, die 30 aug. 1904. in quo plura alia ad rem reperiuntur.

versam disciplinam ecclesiasticam, sed tantum exercitium publicum cultus extra templa, ne occasio praeeretur turbandi publicam tranquillitatem; ideoque interpretatio domini Aulard nimis late patet.

28. Idem Aulard miratur Pontificem Pium VII in sua supracitata consistoriali protestatione, articulos organicos appellasse sibi incognitos. Nam die 30 martii 1802, Primus Consul cum a Card. Caprara legato a latere Parisiis, obtinuisset admissionem quorundam episcoporum constitutionalium, ei legit articulos organicos quos paraverat et quos die 8 insequentis aprilis subiecit approbationi corporis legislativi et tribunatus. De hoc facto Card. Legatus retulit secretario status die 10 aprilis, addens se ex sibi perlectis plura reprehendisse et primum consulem, statim plura delevisse aut emendasse (1).

Verum etsi Pontifex ex epistola supracitata die 6 aprilis Card. a latere, cognoverit Gubernium gallicum edegisse quosdam articulos, seu leges, quos intendebat concordato addere, (et promulgavit die 18 aprilis) tamen eorum praecisum tenorem non cognovit, et etsi cognovisset, adhuc iure potuisset et debuisset asserere sibi esse incognitos; etenim iure incognitum nobis dicimus, quod nobis irrequisitis altera pars marte proprio statuit in re ad nostrum ius pertinente; multo magis si aperte contradicat solemni conventioni, ut in casu, articuli organici (2).

29. Pius VII pluries renovavit damnationem articulorum organicorum atque conquestus est de iniuria quam irrogabant concordato, et non consensit coronationi Napoleonis nisi habita promissione officiali de de-

1 Osservatore Romano, 30 aug. 1904.

2 Osservatore Romano, 23 settembre 1904.

bita reformatione eorumdem (1). Haec tamen nunquam locum habuit; hinc alias potestatus est, ut in brevi 27 martii 1808, et in bulla excommunicationis contra Napoleonem, die 10 iunii 1809. — *Quum memoranda die.*

Gubernium restaurationis, recognovit hos articulos ab incompetenti auctoritate latos esse atque in pluribus opponi doctrinae et disciplinae ecclesiasticae; et novum concordatum initum cum S. Sede die 11 iunii 1817, art. 3 ita habet: « articuli organici nuncupati, qui inscia Sanctitate sua conditi, ac sine ullo eius consensu die 18 aprilis anni 1802 una cum supradicto concordato diei 15 iulii 1801, promulgati fuerunt, abrogantur in iis quae adversantur doctrinae et legibus Ecclesiae ». Debuerant ergo examinari et de consensu Ecclesiae reformari. Verum hoc novum concordatum non fuit propositum cameris legislativis et proinde executioni demandatum non fuit, et articuli quoque organici saltem magna ex parte executioni mandati non sunt.

30. Constitutiones autem politicae recentiores quas Francia sibi dedit, principium libertatis sanciant et facultates plures omnibus concedunt; hinc implicite abrogant multos articulos organicos; leges enim constitutionales praevalent ceteris legibus. Cum discutitur coram Senatu hispanico concordatum diei 23. iunii 1904 (2), obiciuntibus ordines religiosos plures, non habere in Hispania legalem existentiam, sed mere toleratos esse, utpote qui erant efformati contra leges antiquas regni non abolitas, Dominus Maura prae-

(1) V. Voly, op. cit. pag. 147.

(2) V. lib. I, institutionum nostrarum iuris publici ecclesiastici, n. 630.

ses ministrorum respondit, constitutiones regni fundamentales, recentius publicatas, recognoscere libertatem adsociationis, et nullam ponere exceptionem et proinde implicite abrogasse veteres leges contrarias; ideoque ordines religiosos et recenter formatos, non esse mere toleratos, sed habere legalem positionem; hinc ad rem suam concludebat, laudatus praeses, expedire Gubernio conventionem specialem inire cum S. Sede pro regulanda formatione novarum familiarum religiosarum, potiusquam sinere ad normam politicae constitutionis eas efformari absque ullo Gubernii interventu. Ita qui recte ratiocinantur.

31. Sed redeuntes ad Galliam, insuper adnotamus absonum esse Ecclesiae et personis ecclesiasticis negare ea iura quae omnibus recognoscuntur, et proclamato principio, conservare leges odiosas exceptionales.

Regimen antiquum et monarchicum pluribus identidem servitutibus gravavit Ecclesiam, sed etiam multis auxit privilegiis, et catholicam religionem ut dominantem habebat ac defendebat, atque amico foedere cum ea procedebat; hinc multa quae in se considerata enormia fuissent, in praxi saepe evadebant tolerabilia; sed nunc proclamata libertate pro omnibus doctrinis ac confessionibus, atque catholica religione non amplius considerata ut propria Status, eiusdem et sectatorum eius ac ministrorum reminisci tantum ad gravamina et servitutes imponendas, non modo non respondet iustitiae et aequitati, sed neque honori civilitatis. Hinc Emilius Olivier scripserat fere omnes articulos organicos abolendos esse. « Après presque tous, on peut « écrire: *usurpation* ou *abus de pouvoir* ».

§ 3.

ALLOCUTIO SS.MI D. N. PII PP. X. DIE 14. NOV. 1904.

32. Cum evidenter appareret mens eorum qui in Gallia re publica potiebantur denuntiandi Concordatum, et in S. Sedem refundendi huius rescissionis causam, Summus Pontifex Pius X. quo sospite fruimur, solemnem de hoc negotio allocutionem habuit in consistorio secreto diei 14. nov. 1904.

Eius textum referimus, numeris distinctum ut facilius reperiatur quod ad nos attinet; en eius summarium:

SUMMARIUM.

1. Summus Pontifex laetitiae argumenta habet in novis sanctis, et in novis episcopis nominatis.

2. Sed queritur in Gallia has nominationes locum habere non potuisse; id tamen S. Sedi non esse imputandum.

3 Memorat concordato napoleonico iniuste additos fuisse articulos organicos, quos S. Sedes semper reprobavit.

4. Sed concordatum spondet liberum catholicae religionis exercitium, salvis tantum in cultu publico, ordinationibus politiae pro publica tranquillitate necessariis.

5. Concessit tamen S. Sedes Gubernio facultatem, nominandi eos quibus episcopale munus ab ipsa S. Sede demandandum est, si idoneos repererit, cuius idoneitatis iudicium ipsi S. Sedi reservatum est, quin cogi possit ad rationes reddendas.

6. Publicas quoque preces pro summo magistratu civitatis, Ecclesia indulsit.

7. Haec quoad futurum.

Quoad praeteritum habetur transactio ultro citroque composita; S. Sedes condonat civitati bona Ecclesiae usurpata; civitas pollicetur se praebituram Clero honestam sustentationem.

Resoluta conventionem, Ecclesiae manet ius integrum aut rem repetere, aut iustam pro re praestationem exigere.

8. Ecclesia pacta semper servavit; si quos reiecit nominatos a Gubernio, id ex causis politicis non fecit, sed ex motivis religiosis.

9. E contra status saepe fregit, praesertim impediendo episcopis accessum ad Summum Pontificem, et congregationes religiosas dissolvendo et vexando.

10. Et quod gravius est exigendo a S. Sede ut institueret quos idoneos non invenerat.

11. Item subtrahendo episcopis et presbyteris inauditis et indefensis honestam sustentationem pro suo arbitrio.

12. Haec Pontifex aegre memorat; plenam benevolentiam erga nationem gallicam conservans.

Textus allocutionis diēi 14. nov. 1904.

Venerabiles Fratres

1. Duplicem, nostis, ob causam amplissimum Collegium vestrum ad Nos convocavimus, ut de duobus Beatis viris in Sanctorum album rite referendis, simulque de novis creandis Episcopis hodierno die vobiscum ageremus. Utraque res cum sane magna, tum laeta atque iucunda: verum haud opportuna laetitiae sunt adiuncta temporum. Nam praeter calamitosissimum belli incendium, quo plures iam menses Orientis extrema flagrant, quod quidem Nos, qua sumus et esse debe-

mus in homines universos caritate paterna, supplices obsecramus Deum ut restingui celeriter velit, propiora etiam quaedam sunt quae aegritudinem Nobis efficiant. Etenim a contemplanda christianarum excellentia virtutum divertere mentem cogimur ad ingentem hominum multitudinem, qui vix aliquam christiani nominis umbram retinent; quumque gestit Nobis animus, quod pastores bonos viduatis dare ecclesiis multis possumus, simul vehementer dolet, quod aliarum, nec ita paucarum, viduitati consulere iam nimium diu prohibemur.

2. Facile intelligitis nationem hoc loco spectari eam quae, quum sit inter catholicas nobilissima, tamen alienis a religione studiis multorum commovetur iamdudum et iactatur miserrime. Scilicet eo processit ibi malarum rerum audacia, ut e domiciliis disciplinarum aulisque iudiciorum simulacrum Eius, qui unus est Magister aeternusque hominum Iudex exturbatum publice fuerit. In multis autem incommodis, quae ibidem Ecclesiam premunt, hoc in primis grave conquerimur, impedimenta omne genus inferri cooptationi Episcoporum: nisi quod graviora quoque agitari consilia videmus. Iamvero huius tantae offensionis idoneam causam frustra quaeras praeter illam, quam modo attigimus: nam quae in Apostolicam Sedem coniicitur criminatio, non ipsam in conditionibus pactis mansisse, ea quidem quantum ab honesto, tantum distat a vero. Hanc porro propulsare calumniae labem in conspectu vestro, Venerabiles Fratres, necessarium ducimus, antequam ad ea, quae proposita sunt, accedamus.

3. Nonnulla memoramus ignota nemini. Superiore ineunte saeculo, quum teterrima novarum rerum procella, quae in Galliam incubuerat, veteri disciplina civitatis eversa, avitam late religionem afflisset, Deceptor Noster inclytae memoriae Pius VII et modera-

tores reipublicae, ille quidem salutis animarum divinaeque gloriae causâ sollicitus, hi vero ut stabilitatem rebus ex religione quaererent, icto inter se foedere, pactionem fecerunt, quae ad sarcienda Ecclesiae gallicae damna, eamque in posterum tutelâ legum munendam pertineret. Ad pactum autem conventum accedere deinceps solo civilis potestatis arbitrio *organici* qui vocantur *articuli*; at contra accessionem eiusmodi non modo Pius repugnavit re recenti, sed qui consequuti sunt Romani Pontifices, oblata sibi opportunitate, praesertim quum eorum vis articulorum urgeretur, acerrime restiterunt. Idque iure optimo, si quidem harum natura legum consideretur: legum, inquit, non pactorum; quippe consensus Pontificum nulla unquam intercessit. Igitur hae leges nequaquam publicam securitatem spectant, de quo genere cautum erat in primo pactionis capite: *Cultus publicus erit, habitâ tamen ratione ordinationum, quoad politiam, quas Gubernium pro publica tranquillitate necessarias existimabit*. Neque enim est dubium, si leges *organicae* continerentur hoc genere, quin eas, memor obligatae fidei, receptura esset et servatura Ecclesia. Nunc vero legibus istis de disciplina atque de ipsâ doctrina Ecclesiae statuitur; pugnantia conventis plura sanciuntur; abrogatisque magnam partem iis, quae in rei catholicae commodum pacta essent, ecclesiasticae potestatis iura vindicantur civili imperio: a quo proinde non tutela expectanda sit Ecclesiae, sed servitus. — At praestat ea, quae inter Apostolicam Sedem et rempublicam gallicanam convenerunt, partite perstringere.

4. Pertinent illa ad definiendas utriusque potestatis rationes mutuas. — Respublica quidem spondet Ecclesiae liberam religiosi cultus facultatem: *Religio Catholica, Apostolica, Romana libere in Gallia exercebi-*

tur. Eadem munere officioque suo alienam declarat totam sacrarum iurisdictionem rerum: tantum in hoc genere rata firmaque vult decreta, quae *politiae* idest publicae securitatis nomine sanciverit. Iamvero quum excipit ista, quorum non ita late campus patet, eo ipso confirmat, nihil se posse in cetera; utpote quae, quum supernaturalem vitam Ecclesiae attingant, terminos longe excedant civilis auctoritatis. Manet ergo, ipsa agnoscente et probante republica, quidquid fidem moresque spectet, id omne in dominatu esse arbitrioque Ecclesiae; ipsius esse instituenda curare atque instituta tueri, quaecumque fidei morumque in catholicis sanctitatem conservent et foveant; ipsam propterea, nec nisi ipsam, posse populo eos praeficere, qui christianae principia et instituta vitae pro officio custodiant ac promoveant, administros sacrorum dicimus et in primis Episcopos.

5. Nihilominus in hac re, nempe concordiae facilius retinendae gratia, aliquid de severitate iuris sui reinitit Ecclesia, facultatemque tribuit reipublicae eos nominandi, quibus episcopale mandetur munus. At vero facultas eiusmodi nequaquam valet aut valere idem potest, quod *institutio canonica*. Etenim assumere et collocare quempiam in sacrae dignitatis gradu, eique parem dignitati attribuere potestatem, ius est Ecclesiae ita proprium et peculiare, ut id cum civitate communicare, salva ratione divini muneris sui, non possit. Relinquitur ut concessa reipublicae nominatio nihil sibi velit aliud, nisi designare et sistere Apostolicae Sedi quem Pontifex, si quidem idoneum et ipse agnoverit, ad episcopatus honorem promoveat. Neque enim ita nominatum canonica institutio necessario sequitur; sed ante religiose ponderanda personae sunt merita. Quae si forte obstant, quominus episcopatum Pontifex, pro

conscientia officii, cuiusquam conferat, nulla tamen lege cogi poterit rationum momenta patefacere, quare non conferendum putarit.

6. Ad haec, certas sollemnesque ad Deum preces Ecclesia pro summo magistratu civitatis adhibendas constituit: in quo amicam se civitati fore, qualiscumque demum huius fuerit temperatio publica, pollicetur.

7. Ista quidem pactum habet de quo loquimur, in praesens et futurum statuta: quod vero ad praeteritum tempus, transactionem continet ultro citroque compositam. Versatur haec in bonis, Ecclesiae non multo ante detractis publice: quae bona Pontifex civitati condonat: civitas autem fidem dat, praebituram se Clero *sustentationem, quae cuiusque statum debeat*. Agitur hic, ut apparet, de veri nominis contractu, quo quum certa praestatio pro re certa stipulata sit, non est dubium, tametsi illa conventio foedusque resolvatur, tamen ius manere integrum Ecclesiae aut rem repetere aut iustam pro re praestationem exigere.

8. Exposuimus summa rerum capita, de quibus inter Galliam et Apostolicam Sedem, necessario maxime utrique tempore, convenit: quisquis ex veritate res aestimat, iudex esto, utra conventis non steterit.

Num Ecclesia ius datum reipublicae nominandi Episcopos unquam retractavit? Immo vero candidatos, quos respublica proposuisset, partem longe maximam, canonice instituit. Quodsi factum quandoque est, ut aliquos non institueret, maximis semper gravissimisque de causis, eisque extra genus politicum positis, factum est: quas causas non semel ipsi magistratus reipublicae deinceps cognitae probavere: nimirum ne religio, cui quidem Pontifex summam curam diligentiamque necessario debet, aliquid detrimenti caperet.

Iam de legibus, publicae tranquillitatis ratione per-

latis, obscurum non est Ecclesiam in exercendo sacrorum cultu, quod promiserat, praestitisse: cuius ceteroqui illustris ea est et pervagata doctrina, Deum esse cuiusvis in homines potestatis fontem, ideoque civilium quoque iussa et vetita legum, si quidem iusta et cum communi bono coniuncta sint, sancte inviolateque esse servanda.

Nec minus aequam se fidamque impertiit reipublicae Ecclesia, quaecumque usque adhuc extitit constitutio temperatioque civitatis. Semper enim iis qui praeerant, quum de statuta formula Deum precaretur, non caelestem modo, quod caput est, opem, sed etiam civium optimorum gratiam conciliare studuit.

Denique quam fideliter transactionem de facultatibus suis factam custodierit, vel ex hoc intelligi potest, quod nemo unus molestiam ab Ecclesia ullam unquam passus est ob eam causam, quod ipsius bona ad hastam publicam quaesita possideret.

Quaerere iam licet, utrum civitas pariter, quae sua essent ex foedere officia, impleverit.

9. Statutum principio est, catholicae religionis exercendae liberam in Gallia facultatem fore. — At suppetere libertatem istam hodie dixeris, quando ad Pontificem, summus qui est magister et custos catholici nominis, interdicitur Episcopis aditus atque etiam missio litterarum, inscia Republica? Quando sacrorum Consiliorum, a quibus, Pontificis auctoritate et nomine, negotia Ecclesiae universae in Urbe Roma administrari notum est, spernuntur publice ac refutantur acta, quin immo ipsius actis Pontificis vix parcitur? Quando id non dissimulanter agitur, ut nervi incidantur viresque religionis, detrahendis iis, quae, Dei providentis nutu, praesto sunt Ecclesiae utilissima ad suum fungendum munus adiumenta? Neque enim reputare, nisi magno

cum angore, possumus religiosarum familiarum recentem cladem; quas quidem ad exterminandas finibus patriae haec una ratio valuit, avitae religionis in populo fautrices extitisse efficaces: non valuit ad retinendas, si minus ornandas ut oportebat, optimorum cogitatio meritorum, quae ab iis omni tempore essent in cives suos profecta. Ecquid tam contrarium iunctae cum Apostolica Sede amicitiae ac foederi, quam hac tanta iniuria et contumelia eos affectos esse, quibus nihil habet Ecclesia carius? — Quin etiam ad ceteras ad genus molestias ingens super cumulus accessit. Etenim certum accepimus circumferri edictum, quo Solales illustris cuiusdam familiae et quidem ratae legibus, ab ipsis dioecesium Seminariis, quibus magna cum salute sacri ordinis praeesse diu consueverunt, abire excedere iubentur. Huc scilicet evasit promissa religioni libertas, ut Episcopis iam non liceat, prout visum fuerit melius, institutioni prospicere sacrae iuventutis, iidemque in negotio tanti momenti ac ponderis cogantur adiutores ab se, quos semper experti sunt optimos, segregare.

10. Quamquam illud multo gravius est ministerio Apostolico iniectum vinculum. — Ipsa rei natura clamat, quod diximus, institutionem canonicam, praesertim si ad summum ecclesiastici ordinis gradum danda sit, non posse, salva maiestate religionis, cadere in quemquam, nisi qui pro moribus, ingenio, doctrina dignus tam celso munere videatur. Hac obstrictus sanctissima lege, Pontifex non omnes, quos respublica sibi designarit, continuo ad episcopatum promovendos putat; verum probe explorato qualis quisque sit, alios, quos repererit idoneos, assumit, alios, quos minus relinquit scilicet: ad nonitamque de consilio suo rempublicam rogat, ut pro his quidem legitime incepta perficere, his vero sulli-

cere meliores velit. Huiusmodi consuetudinem Apostolica Sedes usque ad nostram memoriam tenuit sine offensione, quamdiu utriusque potestatis concordia stetit incolumis. Quid autem dudum respublica? Negat id esse Pontifici repudiare quemquam ex iis, quos ipsa nominavisset; nominatos recipi promiscue vult omnes propterea obstinat non ante sinere eos, qui probati sine Ecclesiae, canonice institui, quam qui repulsam ab ipsa tulerint, iidem probationem ferant. Iamvero usque eo extendere vim nominandi, ut facultas, concessu Pontificis facta reipublicae, nativum et sacrosanctum Ecclesiae ius elidat perscrutandi utrum qui nominati sint digni sint, hoc profecto non est interpretari pactum sed subvertere: contendere autem ut, si qui praeter eantur, ne aliis quidem canonica institutio detur, huc recidit admodum, nullos velle post hac constitui Episcopos in Gallia.

11. Quod denique ad eam attinet conventionis partem, qua honestae clericorum sustentationi consultum est, num ipsam servat Respublica, quum Episcopis aliisque sacrorum administris, nulla habita quaestione aut iudicio, inauditis et indefensis, quod saepissime usuvenire nostis, legitimum victum, ad libidinem suam, detrahit? Atqui non foederis tantum hic lex, sed iustitiae perfringitur. Neque enim civitas in eo, quod istiusmodi alimenta ministrat, putanda est voluntate gratificari Ecclesiae, verum portionem, nec ita magnam, debiti exsolvere.

12. Aegre induximus animum, Venerabiles Fratres, haec memoratu audituque tam tristia dicendo persequi. Nam moerorem, quem ex rebus Gallicis gravem patimur, etsi levare, communicando vobiscum, intelligebamus posse; maluissemus tamen silentio premere; etiam ob eam rem, ne tot pientissimis Ecclesiae filiis,

uos in Gallia numeramus, aegritudinis morsum quodammodo communis Parentis exacueret. Verum tamen iura sanctissima Ecclesiae improbe violata ac dignitas praesertim Apostolicae Sedis alieno notata crimine, rursus a Nobis expostulationem iniuriarum publicam requirebant. Idque praestitimus, nullo cum acerbitatis sensu adversus quemquam, paterna certe cum voluntate erga gentem Gallicam; in qua quidem diligendos, quod ceteroqui non potest esse dubium, Decessorum Nostrorum nulli concedimus.

Enimvero sperandum non est, fore ut institutarum contra Ecclesiam rerum cursus consistat. Quaedam his diebus eventa certissimum fecere indicium, eos qui ad gubernacula sedent Reipublicae, sic esse in rem catholicam animatos, ut ultima sint brevi metuenda. Omnino, dum Sedis Apostolicae documenta non obscure loquuntur, professionem christianae sapientiae amice posse cum Reipublicae forma consistere, ii contra affirmare velle videntur, Rempublicam, qualis hunc utitur Gallia, eiusmodi esse naturae, ut nullum habere possit cum christiana religione commercium: quod dupliciter Gallos calumniose petit, ut catholicos nimirum et cives. — At veniant licet quantumvis opera; nequaquam Nos aut imparatos offendent aut avidos, quos Christi Domini illa vox et hortatio confirmat: *Si me persecuti sunt, et vos persequentur* (Io. xv, 20). *In mundo pressuram habebitis: sed confidite, ego vici mundum* (Io. xvi, 33). Interea tamen obiscum vos, Venerabiles Fratres, humilium instantia precum a Deo contendite, ut qui potest unus deducere inde velit et quo velit impellere hominum voluntates, auspice Virgine Immaculata, pacem tranquillitatemque Ecclesiae sua benignus maturet.

§ 4.

LEX GALLICA SEPARATIONIS ECCLESiarUM ET STAT
DIEI IX DECEMBRIS MCMV.

33. Legislatores Galliae tulerunt legem separationis Status ab Ecclesiis; Camera deputatorum de ea pertractavit pluribus sessionibus incipiendo a die 21. martii anni 1905. ad diem 3. iulii, qua eam adoptavit votis 342 contra 233.

Senatus a die 9. novembris ad diem 6. decembris quae eam adoptavit absque modificatione, votis 179 contra 10.

Praeses reipublicae sanxit die 9. eiusdem mensis, promulgata fuit in ephemeride officiali die 11. Constitutionis articulis 44. quorum en summarium, de praecipuis dispositionibus.

**Summarium legis separationis Status ab Ecclesiis
Gallia.****TIT. I. — PRINCIPIA.**

ART. I. Respublica Gallica spondet libertatem conscientiae; item liberum exercitium cultuum, cum limitationibus tantum praesentis legis, quas dicit lata intuitu ordinis publici.

ART. 2. Supprimit incipiendo a die 1. iannarii anni 1906. quaecumque stipendia cultui adsignata a Statu a provinciis et a municipiis.

Poterunt tamen adsignari pro servitio religioso in lyceis, collegiis, scholis, hospitibus, asylis, et carceribus et his similibus institutis.

TIT. II. — ATTRIBUTIO BONORUM — ET PENSIONES.

ART. 3. Institutiones cultus nunc recognitae (ex. gr. parochiae), provisorie conservabuntur usque dum bona earum fuerint attributa *adsociationibus* cultus quas praesens lex contemplet art. 18 et seqq.

Interim fiet inventarium omnium bonorum etiam mobilium, et inventarium speciale eorum quae tenentur a Statu, provinciis et municipiis.

Officiales ad id destinati habent ius exigendi communicationem titulorum et documentorum relativorum.

ART. 4. Intra annum a promulgatione huius legis, bona omnia mobilia et immobilia cum suis oneribus, transferentur ad adsociationes constituendas pro exercitio cultus de quibus in articulo 18 et seqq.

ART. 5. Bona provenientia a Statu et quae non fuerint onerata aliquo pio scopo post legem diei 18. germinalis anno X. (idest 18 aprilis 1802. per quam promulgatum fuit Concordatum), redibunt ad Statum.

Vidimus supra n. 21 interpretantes art. 12 concordati, per legem latam a constituyente anno 1790, bona omnia Ecclesiae fuisse attributa nationi idest usurpata. Napoleon per concordatum aliquid restituerat, art. 12., aliquid compensaverat art. 14., per stipendia adsignata ministris Ecclesiae; item per art. organicum 72. Lex hodierna, abolet art. 2. stipendia, et rursus sibi attribuit bona a Napoleone restituta, idest resuscitat usurpationes Assembleae Constituentis. Remanent proinde favore Ecclesiae tantum bona acquisita post Concordatum.

ART. 6. Sed adsociationes constituendae pro cultu, quibus bona haec residua tribuentur, tenentur satisfacere debita gravantia entia ecclesiastica nunc recognita. Status, provinciae et municipia respondebunt tantum

de debitis regulariter contractis et gravantibus aedificia, quorum habent proprietatem quando eorumdem possessionem recuperabunt.

ART. 7. Bona mobilia vel immobilia Ecclesiae, gravata aliquo pio onere diverso a cultu, ab administratoribus ecclesiasticorum debebunt tradi entibus publicis analogis. Donatores tamen vel ipsorum heredes in linea directa, poterunt ea sibi vindicare intra sex menses a decreto attributionis entibus publicis.

ART. 8. Si in his attributionibus, administratores entium ecclesiasticorum fuerint negligentes, supplebit publica auctoritas.

Si exurgat contentio inter plures adassociationes eiusdem cultus, iudicabit Consilium Status.

ART. 9. Deficiente qualibet adassociatione, bona tradentur institutionibus beneficentiae publicae, vel aliis adassociationibus analogis, pro casuum diversitate.

ART. 10. Aerarium publicum nihil percipiet in his casibus.

ART. 11. Ministri cultuum annorum sexaginta completorum qui saltem a 30 annis inservierint stipendiati a Statu, habebunt pensionem vita durante, trium partium stipendii actualis supra quatuor.

Qui excesserint annum 45 aetatis et saltem 20 servitii ut supra, habebunt pensionem vita durante pro dimidio stipendii actualis.

In utroque casu non poterunt pensiones excedere libellas 1500 (etiam pro episcopis), neque cumulari cum aliis pensionibus vel stipendiis.

Articulus contemplet etiam pensiones viduarum et orphanorum, quia praeter catholicam Ecclesiam, Gallia recognoscebat quoque confessionem protestanticam calvinisticam et synagogam.

Ceteri ministri cultus actu stipendiati, pro primo anno

habebunt integrum stipendium; secundo anno duas tertias partes; tertio anno dimidium; quarto anno tertiam partem; postea nihil.

Tamen in municipiis infra 1000. cives, quatuor periodi supradictae, duplicabuntur pro ministris qui pergent ministrare in officiis suis.

Easdem pensiones poterunt provinciae et municipia elargire eis qui a se stipendiati sunt.

TIT. III. — DE AEDIFICIIS CULTUS.

ART. 12. Expresse statuit aedificia restituta vi Concordati, vel articulorum organicorum, servitio cultus vel habitationi ministrorum cultus, cum suis dependentiis et obiectis mobilibus (illius temporis), perseverare in dominio respective Status, provinciarum et municipiorum.

ART. 13. Aedificia inservientia cultui publico cum suis mobilibus, relinquuntur gratis usui adassociationum cultus formandarum; auferentur tamen pluribus in casibus specificatis, ut si per sex menses cesset celebratio cultus, vel non satisfiat debitis de quibus in art. 6 vel non observentur praescriptiones de monumentis publicis, vel intra biennium ab aliqua adassociatione cultus non reclamantur etc. Adassociationes cultus, tenentur omnia onera sustinere et etiam aedificia reparare.

ART. 14. Aedificia pro habitatione episcoporum, conceduntur adhuc gratis pro duobus annis; habitationes pro parochis, et Seminaria atque aedificia facultatum theologicarum protestantium, pro quinque annis.

ART. 15. Analogae dispositiones pro Sabaudia et Comitatu Nicaeae.

ART. 16. Praescribitur descriptio mobilium et immo-

bilium quae ratione artis vel historiae sub vinculo et tutela legis collocanda sunt.

Fiet etiam inventarium archiviorum et bibliothecarum episcopatum, parochiarum et Seminariorum, et Statui restituentur quae ad eum pertinere innotescet.

ART. 17. Immobilia vinculo et tutelae supradictae subiecta (monumenta nationalia), sunt inalienabilia absque formalitatibus specialibus, quae praescribuntur etiam pro reparationibus; poenae in contrafacientes a 10. ad 1000. libellas seu francos, et carceris a 6. diebus ad tres menses.

TIT. IV. — DE ADSOCIATIONIBUS PRO EXERCITIO CULTUS.

ART. 18. Poterunt efformari adsociationes pro exercitio cultus; praeter dispositiones legis diei primae iulii 1901., debebunt observare quae habentur in sequentibus articulis.

ART. 19. In municipiis quae non superant incolas 1000 debent constare saltem 7 personis; a 1000 ad 20.000 saltem 15 personis; in reliquis saltem 25; hae personae debent esse maiores aetate, et domiciliatae vel residentes in relativa circumscriptione religiosa.

Quisque poterit semper derelinquere suam adsociationem, dummodo solvat quotas maturatas et insuper quotam currentis anni; non admittitur contraria conventio.

ART. 20. Hae adsociationes possunt constituere *unionem* inter plures, servatis servandis quae lex specificat.

ART. 21. Adsociationes et ipsarum *uniones* condunt suum inventarium; redditus et expensas signant, et singulis annis de iis rationes reddunt officialibus civilibus ad id destinatis.

ART. 22. Si redditus abundant, possunt reservare pro

futuro, non tamen ultra determinatam summam, idest usque ad triplum si ultimis quinque annis in media erogaverint plusquam 5000. francorum; usque ad sextuplum si minus.

Poterunt et alias summas pecuniae reservare pro constructione, reparatione et ornatu immobilium, vel mobilium ad usum adsociationum vel unionum.

ART. 23. Sequuntur multae et aliae poenae in contravenientes a 16. libellis ad 200., etc.

ART. 24. Aedificia cultui destinata, si pertineant ad Statum, provincias vel municipia, sunt exempta a tributis. Reliqua subiiciuntur.

Item aedificia quae inserviunt habitationi ministrorum, subiiciuntur tributis, etiamsi pertineant ad Statum.

TIT. V. — POLITIA CULTUUM

ART. 25. Conventus pro celebratione cultus, sunt publici, et subiicientur vigilantiae auctoritatum civilium. His danda est praecedens communicatio; sed pro conventibus consuetis, sufficit unica declaratio annualis.

ART. 26. In his aedificiis interdicuntur conventus politici.

ART. 27. Processiones et ceremoniae extra haec aedificia, subiiciuntur legibus praeexistentibus. Sonitus campanarum subiicitur auctoritati municipali, vel praefecti in gradu appellationis. Poterit etiam praescribi obmotiva civilia.

ART. 28. Vetat apponere signa seu emblemata religiosa super monumentis vel locis publicis, exceptis aedificiis cultui inservientibus, sepulcris in coemeteriis atque monumentis funerariis vel collocatis in musaeis atque in expositionibus artium.

ART. 29. Statuit poenas in contrafacientes praecitatis articulis.

ART. 30. Instructio religiosa pueris frequentantibus scholas publicas dari potest tantum in horis liberis ab horario scholastico.

ART. 31. Statuit multam libellarum 16. usque ad 200. et carcerem sex dierum ad duos menses, contra eos qui violentia vel minis aut incutiendo timorem incurrendi in aliquod damnum pro se, familia et rebus suis, impellunt ad exercendum vel omittendum aliquem cultum, ad adscribendum se vel non adscribendum adso-ciationibus cultus et ad contribuendum vel non, expensis cultus.

ART. 32. Eaedem poenae intimantur contra eos qui impediunt, retardant aut interrumpunt exercitium aliqujus cultus turbolentiis excitatis in locis cultui destinatis.

ART. 33. Vigent majores poenae si locum habeant ad normam juris communis.

ART. 34. Ministri cultus, qui in locis in quibus exercetur cultus, sermonibus, lectionibus, scriptorum distributione vel affixione injuriam inferunt vel diffamationem, civi habenti officium publicum, puniuntur multa fr. 500 usque ad 3.000, et carcere a mense ad annum.

Coram tribunali correctionali probatio veritatis facti diffamatorii publici officialis, admittitur tantum si referatur ad exercitium respectivorum officiorum civilium.

ART. 35. Sequuntur majores poenae si voce aut scriptis in citatis locis habeatur provocatio directa ad resistendum executioni legum aut actuum legalium publicae auctoritatis, vel excitetur aut armetur pars civium contra alios.

ART. 36. Adsociatio cultus, erit civiliter responsabilis de infractione art. 25-26-34 et 35.

TIT. VI — DISPOSITIONES GENERALES

ART. 37. Applicat art. 463 cod. poenalis et legem 26. martii 1891. in omnibus casibus in quibus praesens lex indicit poenas; vide infra textum.

ART. 38. Congregationes religiosas remanent subjectae legibus 1. julii 1901. 1. dec. 1902. et 7. julii 1904. idest nequeunt constitui, non obstante libertate conscientiae et communi libertate adsociationis.

ART. 39. Qui obtinuerunt exemptionem a servitio militari, intuitu servitii religiosi, eâ fruuntur, satisfaciendo conditionibus hactenus praescriptis.

ART. 40. Per annos octo a promulgatione hujus legis, ministri cultus sunt ineligibiles ad consilia municipiorum in quibus deserviunt.

ART. 41. Summae pecuniarum quibus ab aerario par-citur ob praesentem legem comparate ad antecedentem adsignationem favore cultus, distribuentur inter municipia quadam proportionem.

ART. 42. Servantur feriae pro officiis publicis, actu vigentes.

ART. 43. Intra tres menses Gubernium publicabit normas (règlement) pro executione huius legis.

ART. 44. Abrogantur leges contrariae, et quaedam nominatim, ut lex 18. aprilis 1802., quae promulgavit concordatum napoleonicum, nec non articulos organicos.

TEXTUS LEGIS.**Loi du 9 Décembre 1905.**

(promulguée au Journal officiel du 11 Décembre 1905).

*Le Sénat et la Chambre des Députés ont adopté,
Le Président de la République promulgue la loi
dont la teneur suit :*

TITRE PREMIER.**Principes.**

ARTICLE PREMIER. — La République assure la liberté de conscience. Elle garantit le libre exercice des cultes sous les seules restrictions édictées ci-après dans l'intérêt de l'ordre public.

ART. 2. — La République ne reconnaît, ne salarie, ni ne subventionne aucun culte. En conséquence, à partir du 1er janvier qui suivra la promulgation de la présente loi, seront supprimés des budgets de l'Etat, des départements et des communes, toutes dépenses relatives à l'exercice des cultes. Pourront toutefois être inscrites auxdits budgets les dépenses relatives à des services d'aumônerie et destinées à assurer le libre exercice des cultes dans les établissements publics tels que lycées, collèges, écoles, hospices, asiles et prisons.

Les établissements publics du culte sont supprimés, sous réserve des dispositions énoncées à l'article 3.

TITRE II.**Attributions des biens — Pensions.**

ART. 3. — Les établissements dont la suppression est ordonnée par l'article 2 continueront provisoirement de fonctionner, conformément aux dispositions qui les

règissent actuellement, jusqu'à l'attribution de leurs biens aux associations prévues par le titre IV et au plus tard jusqu'à l'expiration du délai ci-après.

Dès la promulgation de la présente loi, il sera procédé par les agents de l'Administration des domaines à l'inventaire descriptif et estimatif:

1° Des biens mobiliers et immobiliers desdits établissements;

2° Des biens de l'Etat, des départements et des communes dont les mêmes établissements ont la jouissance.

Ce double inventaire sera dressé contradictoirement avec les représentants légaux des établissements ecclésiastiques ou eux dûment appelés par une notification faite en la forme administrative.

Les agents chargés de l'inventaire auront le droit de se faire communiquer tous titres et documents utiles à leurs opérations.

ART. 4. — Dans le délai d'un an à partir de la promulgation de la présente loi, les biens mobiliers et immobiliers des menses, fabriques, conseils presbytéraux, consistoires et autres établissements publics du culte seront, avec toutes les charges et obligations qui les grèvent et avec leur affectation spéciale, transférés par les représentants légaux de ces établissements aux associations qui, en se conformant aux règles d'organisation générale du culte dont elles se proposent d'assurer l'exercice, se seront légalement formées, suivant les prescriptions de l'article 19, pour l'exercice de ce culte dans les anciennes circonscriptions desdits établissements

ART. 5. — Ceux des biens désignés à l'article précédent qui proviennent de l'Etat et qui ne sont pas

grevés d'une fondation pieuse créée postérieurement à la loi du 18 germinal an X feront retour à l'Etat.

Les attributions de biens ne pourront être faites par les établissements ecclésiastiques qu'un mois après la promulgation du règlement d'administrations publique prévu à l'article 43. Faute de quoi la nullité pourra en être demandée devant le tribunal civil par toute partie intéressée ou par le ministère public.

En cas d'aliénation par l'association cultuelle de valeurs mobilières ou d'immeubles faisant partie du patrimoine de l'établissement public dissout, le montant du produit de la vente devra être employé en titres de rente nominatifs ou dans les conditions prévues au paragraphe 2 de l'article 22.

L'acquéreur des bien aliénés sera personnellement responsable de la régularité de cet emploi.

Les biens revendiqués par l'Etat, les départements ou les communes ne pourront être aliénés, transformés ni modifiés jusqu'à ce qu'il ait été statué sur la revendication par les tribunaux compétents.

ART. 6. — Les associations attributaires des biens des établissements ecclésiastiques supprimés seront tenues des dettes de ces établissements ainsi que de leurs emprunts, sous réserve des dispositions du troisième paragraphe du présent article; tant qu'elles ne seront pas libérées de ce passif, elles auront droit à la jouissance des biens productifs de revenus qui doivent faire retour à l'Etat en vertu de l'article 5.

Le revenu global desdits biens reste affecté au paiement du reliquat des dettes régulières et légales de l'établissement public supprimé, lorsqu'il ne se sera formé aucune association cultuelle apte à recueillir le patrimoine de cet établissement.

Les annuités des emprunts contractés pour dépenses

relatives aux édifices religieux seront supportées par les associations en proportion du temps pendant lequel elles auront l'usage de ces édifices par application du titre III.

Dans le cas où l'Etat, les départements ou les communes rentreront en possession de ceux des édifices dont ils sont propriétaires, ils seront responsables des dettes régulièrement contractées et afférentes auxdits édifices.

ART. 7. — Les biens mobiliers ou immobiliers grevés d'une affectation charitable ou de toute autre affectation étrangère à l'exercice du culte seront attribués, par les représentants légaux des établissements ecclésiastiques, aux services ou établissements publics ou d'utilité publique, dont la destination est conforme à celle desdits biens. Cette attribution devra être approuvée par le Préfet du département où siège l'établissement ecclésiastique. En cas de non-approbation, il sera statué par décret en Conseil d'Etat.

Toute action en reprise ou en revendication devra être exercée dans un délai de six mois à partir du jour où l'arrêté préfectoral ou le décret approuvant l'attribution aura été inséré au *Journal officiel*. L'action ne pourra être intentée qu'en raison de donation ou de legs et seulement par les auteurs et leurs héritiers en ligne directe.

ART. 8. — Faute par un établissement ecclésiastique d'avoir dans le délai fixé par l'article 4, procédé aux attributions ci-dessus prescrites, il y sera pourvu par décret.

A l'expiration dudit délai, les biens à attribuer seront, jusqu'à leur attribution placés sous séquestre.

Dans le cas où les biens attribués en vertu de l'article 4 et du paragraphe premier du présent article

seront, soit dès l'origine, soit dans la suite, réclamés par plusieurs associations formées pour l'exercice du même culte, l'attribution qui en aura été faite par les représentants de l'établissement ou par décret pourra être contestée devant le Conseil d'Etat statuant au contentieux, lequel prononcera en tenant compte de toutes les circonstances de fait.

La demande sera introduite devant le Conseil d'Etat dans le délai d'un an à partir de la date du décret ou à partir de la notification, à l'autorité préfectorale, par les représentants légaux des établissements publics du culte, de l'attribution effectuée par eux. Cette notification devra être faite dans le délai d'un mois.

L'attribution pourra être ultérieurement contestée en cas de scission dans l'association nantie, de création d'association nouvelle par suite d'une modification dans le territoire de la circonscription ecclésiastique et dans le cas où l'association attributaire n'est plus en mesure de remplir son objet.

Art. 9. — A défaut de toute association pour recueillir les biens d'un établissement public du culte, ces biens seront attribués par décret aux établissements communaux d'assistance ou de bienfaisance situés dans les limites territoriales de la circonscription ecclésiastique intéressée.

En cas de dissolution d'une association, les biens qui lui auront été dévolus en exécution des articles 4 et 8 seront attribués par décret rendu en Conseil d'Etat, soit à des associations analogues dans la même circonscription ou, à leur défaut, dans les circonscriptions les plus voisines, soit aux établissements visés au paragraphe premier du présent article.

Toute action en reprise ou en revendication devra être exercée dans un délai de six mois à partir du jour

où le décret aura été inséré au *Journal officiel*. L'action ne pourra être intentée qu'en raison de donations ou de legs et seulement par les auteurs et leurs héritiers en ligne directe.

ART. 10. — Les attributions prévues par les articles précédents ne donnent lieu à aucune perception au profit du Trésor.

ART. 11. — Les ministres des cultes qui, lors de la promulgation de la présente loi, seront âgés de plus de soixante ans révolus et qui auront, pendant trente ans au moins, rempli des fonctions ecclésiastiques recevront une pension annuelle et viagère égale aux trois quarts de leur traitement.

Ceux qui seront âgés de plus de quarante-cinq ans et qui auront, pendant vingt ans au moins, rempli des fonctions ecclésiastiques rémunérées par l'Etat, recevront une pension annuelle et viagère égale à la moitié de leur traitement.

Les pensions allouées par les deux paragraphes précédents ne pourront pas dépasser quinze cents francs.

En cas de décès des titulaires, ces pensions seront réversibles, jusqu'à concurrence de la moitié de leur montant, au profit de la veuve et des orphelins mineurs laissés par le défunt et, jusqu'à concurrence du quart, au profit de la veuve sans enfants mineurs. A la majorité des orphelins, leur pension s'éteindra de plein droit.

Les ministres des cultes actuellement salariés par l'Etat, qui ne seront pas dans les conditions ci-dessus, recevront, pendant quatre ans à partir de la suppression du budget des Cultes, une allocation égale, à la totalité de leur traitement pour la première année, aux deux tiers pour la deuxième, à la moitié pour la troisième, au tiers pour la quatrième.

Toutefois, dans les communes de moins de 1000 habitants et pour les ministres des cultes qui continueront à y remplir leurs fonctions, la durée de chacune des quatre périodes ci-dessus indiquées sera doublée.

Les départements et les communes pourront, sous les mêmes conditions que l'Etat, accorder aux ministres des cultes actuellement salariés par eux des pensions ou des allocations établies sur la même base et pour une égale durée.

Réserve est faite des droits acquis en matière de pensions par application de la législation antérieure, ainsi que des secours accordés, soit aux anciens ministres des différents cultes, soit à leur famille.

Les pensions prévues aux deux premiers paragraphes du présent article ne pourront se cumuler avec toute autre pension ou tout autre traitement alloué, à titre quelconqué, par l'Etat, les départements ou les communes.

La loi du 27 juin 1885 (1), relative au personnel des Facultés de théologie catholique supprimées, est applicable aux professeurs, chargés de cours, maîtres de conférences et étudiants des Facultés de théologie protestante.

Les pensions et allocations prévues ci-dessus seront incessibles et insaisissables dans les mêmes conditions que les pensions civiles. Elles cesseront de plein droit en cas de condamnation à une peine afflictive ou infamante ou en cas de condamnation pour l'un des délits prévus aux articles 34 et 35 de la présente loi.

Le droit à l'obtention ou à la jouissance d'une pension ou allocation sera suspendu par les circonstances qui

(1) Voir le texte de cette loi. *Bulletin des lois*, XII Série, n. 934 page 1208.

nt perdre la qualité de Français, durant la privation de cette qualité.

Les demandes de pension devront être, sous peine de réclusion, formées dans le délai d'un an après la promulgation de la présente loi.

TITRE III

Des édifices des Cultes.

ART. 12. — Les édifices qui ont été mis à la disposition de la nation et qui, en vertu de la loi du 18 germinal an X, servent à l'exercice public des cultes ou au logement de leurs ministres (cathédrales, églises, chapelles, temples, synagogues, archevêchés, évêchés, presbytères, séminaires), ainsi que leurs dépendances immobilières et les objets mobiliers qui les garnissaient au moment où lesdits édifices ont été remis aux cultes, sont et demeurent propriétés de l'Etat, des départements et des communes.

Pour ces édifices comme pour ceux postérieurs à la loi du 18 germinal an X dont l'Etat, les départements ou les communes seraient propriétaires, y compris les facultés de théologie protestante, il sera procédé conformément aux dispositions des articles suivants,

ART. 13. — Les édifices servants à l'exercice public du culte, ainsi que les objets mobiliers les garnissant, sont laissés gratuitement à la disposition des établissements publics du culte, puis des associations appelées à les remplacer auxquelles les biens de ces établissements auront été attribués par application des dispositions du titre II.

La cessation de cette jouissance et, s'il y a lieu, son transfert seront prononcés par décret, sauf recours au conseil d'Etat statuant au contentieux:

1° Si l'association bénéficiaire est dissoute ;

2° Si, en dehors des cas de force majeure, le culte cesse d'être célébré pendant plus de six mois consécutifs ;

3° Si la conservation de l'édifice ou celle des objets mobiliers classés en vertu de la loi de 1887 (1) et de l'article 16 de la présente loi est compromise par insuffisance d'entretien, et après mise en demeure dûment notifiée du Conseil municipal ou, à son défaut, du Préfet ;

4° Si l'association cesse de remplir son objet si les édifices sont détournés de leur destination ;

5° Si elle ne satisfait pas soit aux obligations de l'article 6 ou du dernier paragraphe du présent article soit aux prescriptions relatives aux monuments historiques.

La désaffectation de ces immeubles pourra, dans les cas cidessus prévus, être prononcée par décret rendu en Conseil d'Etat. En dehors de ces cas, elle ne pourra l'être que par une loi.

Les immeubles autrefois affectés aux cultes et dans lesquels les cérémonies du culte n'auront pas été célébrées pendant le délai d'un an antérieurement à la présente loi, ainsi que ceux qui ne seront pas réclamés par une association cultuelle dans le délai de deux ans après sa promulgation, pourront être désaffectés par décret.

Il en est de même pour les édifices dont la désaffectation aura été demandée antérieurement au 1er juin 1905.

Les établissements publics du culte, puis les associations bénéficiaires seront tenus des réparations de toute nature, ainsi que des frais d'assurance et autres

(1) Voir le texte de cette loi. *Bulletin des lois*, XII Série, n° 1076, page 537.

arges afférentes aux édifices et aux meubles les rnisant.

ART. 14. — Les archevêchés, évêchés, les presbytères leurs dépendances, les grands séminaires et facultés de théologie protestante seront laissés gratuitement à la disposition des établissements publics du culte, puis des associations prévues à l'article 13, savoir : les archevêchés pendant une période de deux années; les presbytères dans les communes où résidera le ministre du culte, les grands séminaires et facultés de théologie protestante pendant cinq années à partir de la promulgation de la présente loi.

Les établissements et associations sont soumis, en ce qui concerne ces édifices, aux obligations prévues par le dernier paragraphe de l'article 13. Toutefois ils ne seront pas tenus des grosses réparations.

La cessation de la jouissance des établissements et associations sera prononcée dans les conditions et suivant les formes déterminées par l'article 13. Les dispositions des paragraphes 3 et 5 du même article sont applicables aux édifices visés par le paragraphe premier du présent article.

La distraction des parties superflues des presbytères laissés à la disposition des associations cultuelles pourra, pendant le délai prévu au paragraphe premier, être prononcée pour un service public par décret rendu en conseil d'Etat.

A l'expiration des délais de jouissance gratuite, la libre disposition des édifices sera rendue à l'Etat, aux départements et aux communes.

Les indemnités de logement incombant actuellement aux communes, à défaut de presbytère, par application de l'article 136 de la loi du 5 avril 1884 resteront à leur

charge pendant le délai de cinq ans. Elles cesseront de plein droit en cas de dissolution de l'association.

ART. 15. — Dans les départements de la Savoie, la Haute-Savoie et des Alpes-Maritimes, la jouissance des édifices antérieurs à la loi du 18 germinal an X servant à l'exercice des cultes ou au logement de leurs ministres, sera attribuée par les communes sur le territoire desquelles ils se trouvent, aux associations catholiques, dans les conditions indiquées par les articles 14 et suivants de la présente loi. En dehors de ces obligations, les communes pourront disposer librement de la propriété de ces édifices.

Dans ces mêmes départements, les cimetières continueront la propriété des communes.

ART. 16. — Il sera procédé à un classement complémentaire des édifices servant à l'exercice public du culte (cathédrales, églises, chapelles, temples, synagogues, archevêchés, évêchés, presbytères, séminaires) dans lesquels devront être compris tous ceux de ces édifices représentant dans leur ensemble ou dans leurs parties, une valeur artistique ou historique.

Les objets mobiliers ou les immeubles par destination mentionnés à l'article 13, qui n'auraient pas encore été inscrits sur la liste de classement dressée en vertu de la loi du 30 mars 1887 sont, par l'effet de la présente loi, ajoutés à ladite liste. Il sera procédé par le Ministre de l'Instruction publique et des Beaux-Arts dans le délai de trois ans, au classement définitif de ceux de ces objets dont la conservation présentera un intérêt au point de vue de l'histoire ou de l'art, un intérêt scientifique. A l'expiration de ce délai, les autres objets seront déclassés de plein droit.

En outre, les immeubles et objets mobiliers, attribués en vertu de la présente loi aux associations, pourront

être classés dans les mêmes conditions que s'ils appartiennent à des établissements publics.

Il n'est pas dérogé pour le surplus aux dispositions de la loi du 30 mars 1887.

Les archives ecclésiastiques et bibliothèques existant dans les archevêchés, évêchés, grands séminaires, paroisses, succursales, et leurs dépendances, seront inventoriées et celles qui seront reconnues propriétés de l'Etat lui seront restituées.

ART. 17. — Les immeubles par destination classés en vertu de la loi du 30 mars 1887 ou de la présente loi sont inaliénables et imprescriptibles.

Dans le cas où la vente ou l'échange d'un objet classé serait autorisé par le Ministre de l'Instruction publique et des Beaux-Arts, un droit de préemption est accordé: 1° aux associations cultuelles; 2° aux communes; 3° aux départements; 4° aux musées et sociétés d'art et d'archéologie; 5° à l'Etat. Le prix sera fixé par trois experts que désigneront le vendeur, l'acquéreur et le président du tribunal civil.

Si aucun des acquéreurs visés-ci-dessus ne fait usage du droit de préemption, la vente sera libre; mais il est interdit à l'acheteur d'un objet classé de le transporter hors de France.

Nul travail de réparation, restauration ou entretien à faire aux monuments ou objets mobiliers classés ne peut être commencé sans l'autorisation du Ministre des Beaux-Arts, ni exécuté hors de la surveillance de son Administration, sous peine, contre les propriétaires occupants ou détenteurs qui auraient ordonné ces travaux, d'une amende de seize à quinze cents francs (16 à 1500 fr.).

Toute infraction aux dispositions ci dessus ainsi qu'à celles de l'article 16 de la présente loi et des articles

4, 10, 11, 12 et 13 de la loi du 30 mars 1887 sera punie d'une amende de cent à dix mille francs (100 à 10.000 fr.), et d'un emprisonnement de six iours à trois mois, ou de l'une de ces deux peines seulement.

La visite des édifices et l'exposition des objets mobiliers classés seront publiques; elles ne pourront donner lieu à aucune taxe ni redevance.

TITRE IV

Des associations pour l'exercice des Cultes.

ART. 18. — Les associations formées pour subvenir aux frais, à l'entretien et à l'exercice public d'un culte devront être constituées conformément aux articles 5 et suivants du titre premier de la loi du 1er juillet 1901. Elles seront, en outre, soumises aux prescriptions de la présente loi.

ART. 19. — Ces associations devront avoir exclusivement pour objet l'exercice d'un culte et être composées au moins:

Dans les communes de moins de 1,000 habitants, sept personnes;

Dans les communes de 1,000 à 20.000 habitants, de quinze personnes;

Dans les communes dont le nombre des habitants est supérieur à 20.000, de vingt-cinq personnes majeures, domiciliées ou résidant dans la circonscription religieuse.

Chacun de leur membre pourra s'en retirer en tout temps, après paiement des cotisations échues et de celles de l'année courante, nonobstant toute clause contraire.

Nonobstant toute clause contraire des statuts, les actes de gestion financière et d'administration légale des biens accomplis par les directeurs ou administrateurs

seront, chaque année au moins, présentés au contrôle de l'assemblée générale des membres de l'association et soumis à son approbation.

Les associations pourront recevoir, en outre des cotisations prévues par l'article 6 de la loi du 1er juillet 1901 (1), le produit des quêtes et collectes pour les frais du culte, percevoir des rétributions : pour les cérémonies et services religieux même par fondation ; pour la location des bancs et sièges ; pour la fourniture des objets destinés au service des funérailles dans les édifices religieux et à la décoration de ces édifices.

Elles pourront verser, sans donner lieu à perception de droits, le surplus de leurs recettes à d'autres associations constituées pour le même objet.

Elles ne pourront, sous quelque forme que ce soit, recevoir des subventions de l'Etat, des départements ou des communes. Ne sont pas considérées comme subventions les sommes allouées pour réparations aux monuments classés.

ART. 20. — Ces associations peuvent, dans les formes déterminées par l'article 7 du décret du 16 août 1901, constituer des unions ayant une administration ou une

(1) **Loi du 1er Juillet 1901** (*Contrat d'association*) .

ART. 6. — Toute association régulièrement déclarée peut, sans aucune autorisation spéciale, ester en justice, acquérir à titre onéreux, posséder et administrer, en dehors des subventions de l'Etat, des départements et des communes :

1° Des cotisations de ses membres ou les sommes au moyen desquelles ces cotisations ont été rédimées, ces sommes ne pouvant être supérieures à cinq cent francs (500 fr.) ;

2° Le local destiné à l'administration de l'association et à la réunion de ses membres ;

3° Les immeubles strictement nécessaires à l'accomplissement du but qu'elle se propose.

direction centrale; ces unions seront réglées par l'article 18 et par les cinq derniers paragraphes de l'article 19 de la présente loi.

ART. 21. — Les associations et les unions tiennent un état de leurs recettes et de leurs dépenses; elles dressent chaque année le compte financier de l'année écoulée et l'état inventorié de leurs biens, meubles et immeubles.

Le contrôle financier est exercé sur les associations et sur les unions par l'Administration de l'Enregistrement et par l'Inspection générale des finances.

ART. 22. — Les associations et unions peuvent employer leurs ressources disponibles à la constitution d'un fonds de réserve suffisant pour assurer les frais et l'entretien du culte et ne pouvant en aucun cas recevoir une autre destination; le montant de cette réserve ne pourra jamais dépasser une somme égale, pour les unions et associations ayant plus de cinq mille francs (5,000 fr.) de revenu, à trois fois et, pour les autres associations, à six fois la moyenne annuelle des sommes dépensées par chacune d'elles pour les frais du culte pendant les cinq derniers exercices.

Indépendamment de cette réserve, qui devra être placée en valeurs nominatives, elles pourront constituer une réserve spéciale dont les fonds devront être déposés, en argent ou en titres nominatifs, à la Caisse des dépôts et consignations pour être exclusivement affectés, y compris les intérêts, à l'achat, à la construction, à la décoration ou à la réparation d'immeubles ou meubles destinés aux besoins de l'association ou de l'union.

ART. 23. — Seront punis d'une amende de seize francs (16 fr.) à deux cents francs (200 fr.) et, en cas de récidive, d'une amende double les directeurs ou

administrateurs d'une association ou d'une union qui auront contrevenu aux articles 18, 19, 20, 21 et 22.

Les tribunaux pourront, dans le cas d'infraction au paragraphe premier de l'article 22, condamner l'association ou l'union à verser l'excédent constaté aux établissements communaux d'assistance ou de bienfaisance.

Ils pourront, en outre, dans tous les cas prévus au paragraphe premier du présent article, prononcer la dissolution de l'association ou de l'union.

ART. 24. — Les édifices affectés à l'exercice du culte appartenant à l'Etat, aux départements ou aux communes continueront à être exemptés de l'impôt foncier et de l'impôt des portes et fenêtres.

Les édifices servant au logement des ministres des cultes, les séminaires, les facultés de théologie protestante qui appartiennent à l'Etat, aux départements ou aux communes, les biens qui sont la propriété des associations et unions sont soumis aux mêmes impôts que ceux des particuliers.

Les associations et unions ne sont en aucun cas assujetties à la taxe d'abonnement ni à celle imposée aux cercles par l'article 33 de la loi du 8 août 1890, pas plus qu'à l'impôt de 4 0/0 sur le revenu établi par les lois du 28 décembre 1880 et du 29 décembre 1884.

TITRE V.

Police des Cultes.

ART. 25. — Les réunions pour la célébration d'un culte tenues dans les locaux appartenant à une association cultuelle ou mis à sa disposition sont publiques. Elles sont dispensées des formalités de l'article 8 de la loi du 30 juin 1881, mais restent placées sous la surveillance des autorités dans l'intérêt de l'ordre pu-

blic. Elles ne peuvent avoir lieu qu'après une déclaration faite dans les formes de l'article 2 de la même loi et indiquant le local dans lequel elles seront tenues.

Une seule déclaration suffit pour l'ensemble des réunions permanentes, périodiques ou accidentelles qui auront lieu dans l'année.

ART. 26. — Il est interdit de tenir des réunions politiques dans les locaux servant habituellement à l'exercice d'un culte.

ART. 27. Les cérémonies, processions et autres manifestations extérieures d'un culte continueront à être réglées en conformité des articles 95 et 97 de la loi municipale du 5 avril 1884.

Les sonneries de cloches seront réglées par arrêté municipal, et, en cas de désaccord entre le maire et le président ou directeur de l'association cultuelle, par arrêté préfectoral.

Le règlement d'administration publique prévu par l'article 43 de la présente loi déterminera les conditions et les cas dans lesquels les sonneries civiles pourront avoir lieu.

ART. 28. — Il est interdit, à l'avenir, d'élever ou d'apposer aucun signe ou emblème religieux sur les monuments publics ou en quelque emplacement public que ce soit, à l'exception des édifices servant au culte, des terrains de sépulture dans les cimetières, des monuments funéraires, ainsi que des musées ou expositions.

ART. 29. — Les contraventions aux articles précédents sont punies des peines de simple police.

Sont passibles de ces peines, dans le cas des articles 25, 26 et 27, ceux qui ont organisé la réunion ou manifestation, ceux qui y ont participé en qualité

de ministres du culte et, dans le cas des articles 25 et 26, ceux qui ont fourni le local.

ART. 30. — Conformément aux dispositions du 28 mars 1882, l'enseignement religieux ne peut être donné aux enfants âges de 6 à 13 ans, inscrits dans les écoles publiques, qu'en dehors des heures de classe.

Il sera fait application aux ministres des cultes, qui enfreindraient ces prescriptions, des dispositions de l'article 14 de la loi précitée.

ART. 31. — Sont punis d'une amende de seize francs (16 fr.) à deux cents francs (200 fr.) et d'un emprisonnement de 6 jours à deux mois ou de l'une de ces deux peines seulement ceux qui, soit par voies de fait, violences ou menaces contre un individu, soit en lui faisant craindre de perdre son emploi ou d'exposer à un dommage sa personne, sa famille ou sa fortune, l'auront déterminé à exercer ou à s'abstenir d'exercer un culte, à faire partie ou à cesser de faire partie d'une association cultuelle, à contribuer ou à s'abstenir de contribuer aux frais d'un culte.

ART. 32. — Seront punis des mêmes peines ceux qui auront empêché, retardé ou interrompu les exercices d'un culte par des troubles ou désordres causés dans le local servant à ces exercices.

ART. 33. — Les dispositions des deux articles précédents ne s'appliquent qu'aux troubles, outrages ou voies de fait, dont la nature ou les circonstances ne donneront pas lieu à de plus fortes peines d'après les dispositions du Code pénal.

ART. 34. — Tout ministre d'un culte qui, dans le lieu où s'exerce ce culte, aura publiquement, par des discours prononcés, des lectures faites, des écrits distribués ou des affiches apposés, outragé ou diffamé un citoyen chargé d'un service public sera puni d'une

amende de cinq cents francs à trois mille francs (500 fr. à 3,000 fr.) et d'un emprisonnement de un mois à un an, ou de l'une de ces deux peines seulement.

La vérité du fait diffamatoire, mais seulement s'il est relatif aux fonction, pourra être établie devant le tribunal correctionnel dans les formes prévues par l'article 52 de la loi du 29 juillet 1881. Les prescriptions édictées par l'article 65 de la même loi s'appliquent aux délits du présent article et de l'article qui suit.

ART. 35. — Si un discours prononcé ou un écrit affiché ou distribué publiquement dans les lieux où s'exerce le culte contient une provocation directe à résister à l'exécution des lois ou aux actes légaux de l'autorité publique, ou s'il tend à soulever ou à armer une partie des citoyens contre les autres, le ministre du culte qui s'en sera rendu coupable sera puni d'un emprisonnement de trois mois à deux ans, sans préjudice des peines de la complicité, dans le cas où la provocation aurait été suivie d'une sédition, révolte ou guerre civile.

ART. 36. — Dans le cas de condamnation par les tribunaux de simple police correctionnelle en application des articles 25 et 26, 34 et 35, l'association constituée pour l'exercice du culte dans l'immeuble où l'infraction a été commise sera civilement responsable.

TITRE VI

Dispositions générales.

ART. 37. — L'article 463 du Code pénal (1) et la loi du 26 mars 1891 sont applicables à tous les cas dans lesquels la présente loi édicte des pénalités.

(1) CODE PÉNAL

ART. 463 (*Loi du 13 Mai 1863*). — « Les peines prononcées par la Loi contre celui ou ceux des associés reconnus coupables, en faveur de qui le jury aura déclaré les circonstances atténuantes seront modifiées ainsi qu'il suit :

« Si la peine prononcée par la Loi est la mort, la cour appliquera la peine des travaux forcés à perpétuité ou celle des travaux forcés à temps ;

« Si la peine est celle des travaux forcés à perpétuité, la cour appliquera la peine des travaux forcés à temps ou celle de la réclusion ;

« Si la peine est celle de la déportation dans une enceinte fortifiée, la cour appliquera celle de la déportation simple ou celle de la détention ; mais, dans les cas prévus par les articles 96 et 97, la peine de la déportation simple sera seule appliquée ;

« Si la peine est celle de la déportation, la cour appliquera la peine de la détention ou celle du bannissement ;

« Si la peine est celle des travaux forcés à temps, la cour appliquera la peine de la réclusion ou les dispositions de l'article 401, sans toutefois pouvoir réduire la durée de l'emprisonnement au-dessous de deux ans ;

« Si la peine est celle de la réclusion, de la détention, du bannissement ou de la dégradation civique, la cour appliquera les dispositions de l'article 401, sans toutefois pouvoir réduire la durée de l'emprisonnement au-dessous d'un an.

« Dans le cas où le Code prononce le *maximum* d'une peine afflictive, s'il existe des circonstances atténuantes, la cour appliquera le *minimum* de la peine ou même la peine inférieure. »

(*Décret du 27 novembre 1870.*) « Dans tous les cas où la peine

ART. 38. — Les congrégations religieuses demeurent soumises aux lois des 1er juillet 1901, 4 décembre 1902 et 7 juillet 1904.

ART. 39. — Les jeunes gens, qui ont obtenu à titre d'élèves ecclésiastiques la dispense prévue par l'article 23 de la loi du 15 juillet 1889, continueront à en bénéficier, conformément à l'article 99 de la loi du 21 mars 1905, à la condition qu'à l'âge de vingt-six ans ils soient pourvus d'un emploi de ministre du culte rétribué par une association cultuelle et sous réserve des justifications qui seront fixées par un règlement d'administration publique.

ART. 40. — Pendant huit années à partir de la promulgation de la présente loi, le ministre du Culte seront inéligibles au Conseil municipal dans les communes où ils exerceront leur ministère ecclésiastique.

ART. 41. — Les sommes rendues disponibles chaque année par la suppression du budget des cultes seront réparties entre les communes au prorata du contingent de la contribution foncière des propriétés non bâties

de l'emprisonnement et celle de l'amende sont prononcées par le Code pénal, si les circonstances paraissent atténuantes, les tribunaux correctionnels sont autorisés, même en cas de récidive, à réduire l'emprisonnement même au-dessous de six jours et l'amende même au-dessous de 16 francs.

« Ils pourront ainsi prononcer séparément l'une ou l'autre de ces peines, et même substituer l'amende à l'emprisonnement, sans qu'en aucun cas elle puisse être au-dessous des peines de simple police ».

(Loi du 26 octobre 1888.) « Dans le cas où l'amende est substituée à l'emprisonnement, si la peine de l'emprisonnement est seule prononcée par l'article dont il est fait application, le maximum de cette amende sera de 3000 francs ».

qui leur aura été assigné pendant l'exercice qui précèdera la promulgation de la présente loi.

ART. 42. — Les dispositions légales relatives aux jours actuellement fériés sont maintenues.

ART. 43. — Un règlement d'administration publique, rendu dans les trois mois qui suivront la promulgation de la présente loi, déterminera les mesures propres à assurer son application.

Des règlements d'administration publique détermineront les conditions dans lesquelles la présente loi sera applicable à l'Algérie et aux colonies.

ART. 44. — Sont et demeurent abrogées toutes les dispositions relatives à l'organisation publique des cultes antérieurement reconnus par l'Etat, ainsi que toutes dispositions contraires à la présente loi et notamment :

1° La loi du 18 germinal an X, portant que la convention passée le 26 messidor an IX, entre le pape et le Gouvernement français, ensemble les articles organiques de ladite convention et des cultes protestants, seront exécutés comme des lois de la République;

2° Le décret du 26 mars 1852 et la loi du 1er août 1879 sur les cultes protestants;

3° Les décrets du 17 mars 1808, la loi du 8 février 1831 et l'ordonnance du 25 mai 1844 sur le culte israélite;

4° Les décrets du 22 décembre 1812 et 19 mars 1859;

5° Les articles 201 à 208, 260 à 264; 294 du Code pénal;

6° Les articles 100 et 101, les paragraphes 11 et 12 de l'article 136 et l'article 167 de la loi du 5 avril 1884;

7° Le décret du 30 décembre 1809 et l'article 78 de la loi du 26 janvier 1892.

La présente loi, délibérée et adoptée par le Sénat

et par la Chambre des Députés, sera exécutée comme loi de l'État.

Fait à Paris, le 9 décembre 1905.

Signé: EMILE LOUBET

Par le Président de la République:

*Le Président du Conseil,
Ministre des Affaires Étrangères,*

Signé: ROUVIER.

*Le Ministre de l'Instruction publique,
des Beaux-Arts et des Cultes,*

Signé: BIENVENU-MARTIN.

Le Ministre de l'Intérieur,

Signé: F. DUBIEF.

Le Ministre des Colonies,

Signé: CLÉMENTEL.

Le Ministre des Finances,

Signé: P. MERLOU.

§ 5.

ENCYCLICA SS.MI D. N. PII PAPAE X AD ARCHIEPISCOPOS,
EPISCOPOS, UNIVERSUMQUE CLERUM ET POPULUM GAL-
LIAE, DIEI XI FEBRUARII MCMVI.

34. Lex separationis vehementer adversatur doctrinae catholicae, iuri divino et humano, iuribus et libertati Ecclesiae ac civium catholicorum; hinc Summus Pontifex pro supremo suo officio, eam improbavit, encyclicis litteris *Vehementer Nos*, datis ad universum Clerum et populum Galliae, die 11 februarii idest in festo anniversario apparitionis B. Mariae Virginis Immaculatae apud Lourdes.

Primo dabimus eius summarium, distinctis numeris ut statim oculis subiiciantur praecipua quae in ea continentur. et simul, discussionis causa nonnulla scholia subiungemus; deinde afferemus integrum textum.

SUMMARIUM ENCYCLICAE.

I. Recenset leges religioni contrarias, latas a tertia republica Gallicana, tamquam exordia separationis plenae ab Ecclesia; idest *violatam christiani sanctitudinem ac stabilitatem coniugii* (per renovationem legis divortii); *dimotam de scholis, de caletudinariis publicis religionem; abstractos a sacra studiorum et virtutum disciplina clericos et sub arma compulso*; *disiectas spoliatasque bonis religiosas familias, eorumque sodales ad inopiam plerumque redactos rerum omnium.*

Deinde decreta « Ut aboleretur consuetudo vetus vel « auspicandi, propitiato Deo, legumlatorum ac iudicum « coetus, vel ob memoriam mortis Christi lugubria induendi navibus; ut sacramentis in iure dicendis forma « speciesque abrogaretur religiosae rei; ut in iudiciis, « in gymnasiis, in terrestribus maritimisque copiis, in rebus denique omnibus ditionis publicae, ne quid esset « aut fieret, quod significationem aliquam christianae « professionis daret ».

Scholion. In Gallia facultas libera est civibus ineundi voluntarias consociationes ad quemcunque scopum, commercialem, industrialem, scientificum, etc. sed profanum. Verum non permittitur ad sociatio ad profitenda consilia evangelica, aut opera misericordiae exercenda, vel ad populum, in christiana doctrina erudendum.

Id ostendit quo spiritu religionis, et libertatis et aequalitatis informantur qui nunc in republica praevalent.

II. Sedes apostolica omnem diligentiam, atque indulgentiam adhibuit ad separationem vitandam; sed frustra.

III. Separatio haec magnam infert iniuriam Deo creatori; negat finem ultimum civilis societatis; nec non pervertit praescriptionem rerum humanarum a Deo constitutam (1); exinde facile oriuntur semina concertationum acerbissimarum.

IV. Id praestitisse Galliam tot titulis S. Sedi devinctam, maxime dolendum est.

V. Accedit positiva obligatio assumpta a Gallia per Concordatum, quod sine causa imo etiam absque denuntiatione ruperunt.

Scholion. Praetextus diversi in publicis concionibus et ephemeridibus, allegati sunt; idest

a) aliquos articulos Concordati non fuisse a Sede apostolica servatos. Verum eos perverse interpretaverunt, exigendo Papa conferret canonicam institutionem omnibus nominatis a Gubernio, etiam indignis; de quo vide supra, in scholiis ad articulos IV, et V Concordati n. 10 et 11; item querelas moverunt de *formula Nobis nominavit*; vide n. 15; item contenderunt Papam

1) Demonstratio harum veritatum et refutatio errorum contrariorum sit in iure publico ecclesiastico. Vide, si placet. Institutiones nostras lib. I. cap. III, praesertim art II et III. Item *Nozioni di diritto pubblico naturale ed ecclesiastico*, cuius operis, adest versio gallica a Sac. B. Duballet facta, Victor Palmé, Paris 17 rue des Saint-Pères.

Item opusculum nostrum *Della natura di società giuridica e pubblica, competente alla Chiesa*, Roma, Tipografia vaticana, anno 1887 in quo refutantur principia quibus innititur separatio Ecclesiae et Status. Huius pariter operis adest versio gallica per eundem Doctorem Duballet, Paris-Auteuil, avenue de Versailles, 85. Vide quoque aliud nostrum recens opusculum, *Della Massoneria, quel che è, quel che ha fatto, quello che vuole*; Romae, Federico Pustet 1905, v. praesertim n. 42 et seqq.

corrigere non posse episcopos semel institutos, absque consensu Gubernii, vide n. 16.;

b) questi sunt articulos organicos non servari. Sed S. Sedes eos numquam recognovit; de ipsorum valore vide supra, n. 25 et seqq.;

c) questi sunt Pontificem offendisse gallicam nationem, quando noluit recipere Praesidem Loubet cum Romam venit, die 14 aprilis 1904, ad salutandum solemmniter Italiae Regem; sed S. Sedes eandem regulam statuit pro omnibus imperantibus vel praesidibus catholicis; ceteri ab itinere romano abstinuerunt; praeses gallicus non; proinde sibi imputet.

De his omnibus vide *librum album, La separazione dello Stato dalla Chiesa in Francia.*

VI. Rupto Concordato, non concedunt Ecclesiae libertatem communem, sed speciali odiosae legi subiiciunt.

VII. Genuinam naturam Ecclesiae, coalescentis pastoribus et plebe, non agnoscunt, sed administratio tuiusque cultus relinquitur cuidam consociationi civium, praetermissa hierarchia.

VIII. Statuitur quidem istas consociationes ita conflandas esse, quemadmodum cultus religiosi, cuius exercendi gratia instituuntur, propria disciplina ratioque vult; verumtamen cavetur ut si qua forte de ipsarum rebus controversia inciderit, eam duntaxat apud *Concilium Status*, diiudicari oporteat.

IX. Ecclesiae libertas multipliciter offenditur, eiusque actio debilitatur.

X. Bona Ecclesiae violat, piasque voluntates ac templorum proprietatem; eorundem sanctitatem multis profanationum periculis exponit. Stipendia ex iustitia debita Clero supprimit.

Scholion. Vide quae dicta sunt in articulos XIII, et XIV Concordati, n. 22 et seqq.

XI. Civium concordiam dirumpit, ideoque nationem debilitat.

XII. Pontifex legem reprobat ac damnat, reassumendo causas expositas, idest, « — quod maxima afficit Deum
« iniuria quem solemniter eiurat, principio declarans
« rempublicam cuiusvis religionis cultus expertem;
« — quod constitutioni divinae et rationibus intimis et
« libertati adversatur Ecclesiae; — quod iustitiam evertit,
« ius opprimendo dominii, multiplici titulo ipsaque con-
« ventione legitime quaesitum; — quod graviter apo-
« stolicae sedis dignitatem ac personam nostram, epi-
« scoporum ordinem, Clerum et catholicos gallos of-
« fendat », .

XIII. Summus Pontifex animos erigit ut in Deum sperent.

XIV. Ad concordiam (quod valde interest) atque ad zelum adhortatur.

XV. Et ad sancte vivendum, atque ad Deum exorandum.

Textus encyclicae ad Gallos, diei 11 feb. 1906.

• SANCTISSIMI DOMINI NOSTRI

PII

DIVINA PROVIDENTIA

PAPAE X

EPISTOLA ENCYCLICA

AD ARCHIEPISCOPOS ET EPISCOPOS UNIVERSUMQUE CLERUM ET POPULUM GALLIAE

DILECTIS FILIIS NOSTRIS FRANCISCO MARIAE S. R. E. PRESB. CARD. RICHARD
ARCHIEPISCOPO PARISIENSI — VICTORI LUCIANO S. R. E. PRESB. CARD.
LECOT ARCHIEPISCOPO BURDIGALENSI — PETRO HECTORI S. R. E.
PRESB. CARD. COLLIÉ ARCHIEPISCOPO LUGDUNENSI — IOSEPHO GLI-
IELMO S. R. E. PRESB. CARD. LABOURÉ ARCHIEPISCOPO RHEDONENSI
CETERISQUE VENERABILIBUS FRATRIBUS ARCHIEPISCOPIS ET EPISCOPIS
ATQUE UNIVERSO CLERO ET POPULO GALLIAE

PIUS PP. X.

VENERABILES FRATRES ET DILECTI FILII

SALUTEM ET APOSTOLICAM BENEDICTIONEM

I. Vehementer Nos esse sollicitos et praecipuo quodam dolore angi, rerum vestrarum causa, vix attinet dicere; quando ea perlata lex est, quae quum pervertustam civitatis vestrae cum Apostolica Sede necessitudinem violenter dirimit, tum vero indignam miseramque Ecclesiae in Gallia conditionem importat. Gravissimum sane facinus, idemque, ob ea quae civili societati allaturum est aequae ac religioni detrimenta, omnibus bonis deplorandum. Quod tamen nemini arbitramur inopinatum accidisse, qui quidem postremis temporibus, quemadmodum sese adversus Ecclesiam rei publicae moderatores gererent, attenderit. Vobis certe nec subitum accidit nec novum, Venerabiles Fratres, quibus ipsis testibus, christiana instituta plagas tam

multas tamque magnas, alias ex aliis, acceperere publice. Vidistis violatam legibus christiani sanctitudinem ac stabilitatem coniugii; dimotam de scholis de valetudinariis publicis religionem; abstractos a sacra studiorum et virtutum disciplina clericos et sub arma compulsos; disiectas spoliatasque bonis religiosas Familias, earumque sodales ad inopiam plerumque redactos rerum omnium. Illa etiam decreta nostis: ut aboleretur consuetudo vetus vel auspicandi, propitiato Deo, legumlatorum ac iudicum coetus, vel ob memoriam mortis Christi lugubria induendi navibus; ut sacramentis in iure dicendis forma speciesque abrogaretur religiosae rei; ut in iudiciis, in gymnasiis, in terrestribus maritimisque copiis, in rebus denique omnibus ditionis publicae, ne quid esset aut fieret, quod significationem aliquam christianae professionis daret. Iamvero ista quidem et id genus cetera quum ab Ecclesia sensim rem publicam seiungerent, nihil fuisse aliud apparet, nisi gradus quosdam consulto iactos ad plenum discidium lege propria inducendum: id quod ipsi harum rerum auctores profiteri plus semel et prae se ferre non dubitarunt.

II. Huic tanto malo ut occurreret Apostolica Sedes, quanto in se habuit facultatis, totum eo contulit. Nam ex una parte admonere atque hortari gubernatores Galliae non destitit, etiam atque etiam considerarent, hunc quem instituissent discessionis cursum, quanta esset incommodorum consecutura moles; ex altera autem suae in Galliam indulgentiae benevolentiaeque singularis illustria duplicavit documenta; non absurde confisa, se ita posse, qui praeerant, tamquam iniecto officii gratiaeque vinculo, retinere in declivi, atque ab incoeptis demum abducere. — At huiusmodi studia, officia, conata et Decessoris et Nostra recidisce ad ni-

nilum omnia cernimus; siquidem inimica religioni vis, quod contra iura catholicae gentis vestrae ac vota recte sentientium diu contenderat expugnavit. Hoc igitur tam gravi Ecclesiae tempore, ut conscientia Nos officii sanctissimi iubet, Apostolicam vocem tollimus, et mentem animumque Nostrum vobis, Venerabiles Fratres et dilecti Filii, patefacimus: quos quidem universos omnes semper consuevimus peculiari quadam caritate prosequi, nunc vero, uti par est, eo vel amantius completimur.

III. Civitatis rationes a rationibus Ecclesiae segregari oportere, profecto falsissima, maximeque pernicioiosa sententia est. — Primum enim, quum hoc nitatur fundamento, religionem nullo pacto debere civitati esse curae, magnam infert iniuriam Deo: qui ipse humanae societatis non minus quam hominum singulorum conditor et conservator est; proptereaque non privatim tantummodo colatur necesse est, sed etiam publice. — Deinde, quidquam esse supra naturam, non obscure negat. Etenim actionem civitatis sola vitae mortalis prosperitate metitur, in qua consistit causa proxima civilis societatis: causam ultimam civium, quae est sempiterna beatitudo extra hanc brevitatem vitae hominibus proposita, tamquam alienam reipublicae, plane negligit. Quod contra, ad adeptionem summi illius absolutique boni, ut hic totus est fluxarum rerum ordo dispositus, ita verum est rempublicam non modo non obesse, sed prodesse oportere. — Praeterea descriptionem pervertit rerum humanarum a Deo sapientissime constitutam, quae profecto utriusque societatis, religiosae et civilis, concordiam requirit. Nam, quoniam ambae, tametsi in suo quaeque genere, in eisdem tamen imperium exercent, necessitate fit, ut causae inter eas saepe existant eiusmodi, quarum cognitio et diiudicatio

utriusque sit. Iamvero, nisi civitas cum Ecclesia cohaereat, facile ex illis ipsis causis concertationum origo sunt semina, utrinque acerbissimarum; quae iudicium veri, magna cum animorum anxietate, perturbent. — Postremo maximum importat ipsi societati civili detrimentum; haec enim florere aut stare diu, posthabita religione, quae summa dux ac magistra adest homini ad iura et officia sancte custodienda, non potest.

Itaque Romani Pontifices huiusmodi refellere atque improbare opiniones, quae ad dissociandam ab Ecclesia rempublicam pertinerent, quoties res tempusque tulit, non destiterunt. Nominatim Decessor illustris, Leo XIII, pluries magnificeque exposuit, quanta deberet esse, secundum christianae principia sapientiae, alterius societatis convenientia cum altera: inter quas « quaedam, « ait, intercedat necesse est ordinata colligatio, quae « quidem coniunctioni non immerito comparatur, per « quam anima et corpus in homine copulantur ». Addit autem: « Civitates non possunt, citra scelus, gerere se « tamquam si Deus omnino non esset, aut curam religionis velut alienam nihilque profuturam abiicere... « Ecclesiam vero, quam Deus ipse constituit, ab actione « vitae excludere, a legibus, ab institutione adolescentium, a societate domestica, magnus et perniciosus « est error » (1).

IV. Iamvero, si contra omne ius fasque agat quaevis christiana civitas, quae Ecclesiam ab se segreget ac removeat, quam non est probandum, egisse hoc ipsum Galliam, quod sibi minime omnium licuit! Galliam dicimus, quam longo saeculorum spatio haec Apostolica Sedes praecipuo quodam ac singulari semper amore

(1) Epist. Enc. *Immortale Dei* data die 1 Nov. an. MDCCCLXXXV.

dilexerit; Galliam, cuius fortuna omnis et amplitudo nominis et gloriae religioni humanitatiue christianae cognata semper fuerit! Apte idem Pontifex: « Illud
« Gallia meminerit, quae sibi cum Apostolica Sede sit,
« Dei providentis numine, coniunctio, actiorem esse ve-
« testiozemque, quam ut unquam audeat dissolvere.
« Inde enim verissimae quaeque laudes, atque hone-
« stissima decora profecta... Hanc velle turbari neces-
« situdinem idem foret sane, ac velle de auctoritate
« gratiaque nationis Gallicae in populis non parum
« detrahi » (1).

V. Accedit autem quod haec ipsa summae necessitudinis vincula eo sanctiora iubeat esse solemnis pactorum fides. Nempe Apostolicam Sedem inter et Rempublicam Gallicam conventio eiusmodi intercesserat, cuius ultro et citro constaret obligatio; cuiusmodi eae plane sunt, quae inter civitates legitime contrahi consueverunt. Quare et Romanus Pontifex et rei Gallicae moderator se et suos quisque successores sponsione obstrinxere, in iis quae pacta essent, constanter permansuros. Consequabatur igitur, ut ista pactio eodem iure, ac ceterae quae inter civitates fiunt, regeretur, hoc est, iure gentium; ideoque dissolvi ab alterutro dumtaxat eorum qui pepigerant, nequaquam posset. Apostolicam autem Sedem summa semper fide conditionibus stetisse, omnique tempore postulasse, ut fide pari staret eiusdem civitas, nemo prudens suique iudicii homo negaverit. Ecce autem Respublica pactionem adeo solemnem et legitimam suo tantum arbitrio rescindit; violandaque religione pactorum, nihil quidquam pensi habet, dum sese ab Ecclesiae complexu amicitiaeque expediat, et insignem Apostolicae Sedi iniuriam

[1 In alloc. ad peregr. Gallos hab. die xiii Apr. an. mdccclxxxviii.

imponere, et ius gentium frangere, et ipsam commovere graviter disciplinam socialem et politicam; siquidem nihil tam interest humani convictus et societatis ad secure explicandas rationes populorum mutuas quam ut pacta publica sancte inviolateque servantur.

Ad magnitudinem autem iniuriae, quam Apostolica Sedes accepit, accessionem non mediocrem factam esse liquet, si modus inspiciatur, quo modo Respublica pactum resolvit. Est hoc ratum similiter iurè gentium atque in moribus positum institutisque civilibus, ut non ante liceat conventa inter civitates solvi, quam civitas altera, quae hoc velit, alteri se id velle clare aperteque ipsi legitime denuntiavit. Iamvero hic voluntatis huiusmodi apud Apostolicam ipsam Sedem legitima, non modo denuntiatio, sed ne ulla quidem significatio intercessit. Ita non dubitarunt gubernatores Galliae adversus Apostolicam Sedem communia urbanitatis officia deserere, quae vel minimae cuique minimique momenti civitati praestari solent; neque iidem veriti sunt, quum nationis catholicae personam gererent, Pontificis, summi Ecclesiae catholicae Capitis, dignitatem potestatemque contemnere; quae quidem potestas eo maiorem ab iis verecundiam, quam civilis ulla potestas postulabat, quod aeterna animarum bona spectat, neque ullis locorum finibus circumscribitur.

VI. Sed iam ipsam in se legem considerantibus, quae modo promulgata est, novae Nobis multoque gravioris querelae nascitur causa. Principio Respublica quum revulsis pactionis vinculis ab Ecclesia discederet, consequens omnino erat, ut eam quoque missam faceret et concessa iure communi frui libertate sineret. At nihil minus factum est: nam plura hic videmus esse constituta, quae, odiosum privilegium Ecclesiae irrogando, eam civili imperio subesse cogant. Nos vero cum

graviter molesteque ferimus, quod hisce sanctionibus civilis potestas in eas res invasit, quarum iudicium et arbitrium unius est sacrae potestatis; tum etiam eoque magis dolemus, quod eadem, aequitatis iustitiaeque oblita, Ecclesiam Gallicam in conditionem ac fortunam coniecit durum incommodamque maxime, atque eam sacrosanctis ipsius iuribus adversissimam.

Nam primum huius decreta legis constitutionem ipsam offendunt, qua Christus Ecclesiam conformavit. Scriptura enim eloquitur et tradita a Patribus doctrina confirmat, Ecclesiam mysticum esse Christi corpus *pastorum et doctorum* auctoritate administratum (1), id est societatem hominum, in qua aliqui praesunt ceteris cum plena perfectaue regendi, docendi, iudicandi potestate (2). Est igitur haec societas, vi et natura sua, *inequalis*; duplicem scilicet complectitur personarum ordinem, pastores et gregem, id est eos, qui in variis hierarchiae gradibus collocati sunt et multitudinem regunt: atque hi ordines ita sunt inter se distincti, ut in sola hierarchia ius atque auctoritas resideat morandi ac dirigendi consociatos ad propositum societati finem; multitudinis autem officium sit, gubernari se pati, et rectorum sequi ductum obedienter. Praeclare Cyprianus Martyr: « Dominus noster, cuius praecepta metuere et servare debemus, Episcopi honorem et Ecclesiae suae rationem disponens, in Evangelio loquitur, et dicit Petro: *Ego dico tibi, quia tu es Petrus*, etc. Inde per temporum et successionum vices Episcoporum ordinatio et Ecclesiae ratio decurrit, ut Ecclesia super Episcopos constituatur et omnis actus

(1) Ephes. iv. 11 seqq.

(2) Matth. xxviii, 18-20; xvi. 18-19; xviii, 17; Tit. ii. 13; II. Cor. x, 9; xiii. 10 et alibi.

« Ecclesiae per eosdem praepositos gubernetur; » idque ait « divina lege fundatum » (3). Contra ea, legis huius praescripto, administratio tuitioque cultus publici non hierarchiae divinitus constituatur relinquitur, sed certam cuiusdam defertur consociationi civium: cui quidem forma ratioque imponitur personae legitimae, quaeque in universo religiosi cultus genere sola habetur civilibus uti instructa iuribus, ita obligationibus obstricta. Igitur ad consociationem huiusmodi templorum aedificiorumque sacrorum usus, rerum ecclesiasticarum tum moventium tum solidarum possessio respiciet; ipsi de Episcoporum, de Curionum, de Seminariorum aedibus liberum, licet ad tempus, permittetur arbitrium; ipsius erit administrare bona, corrogare stipes, pecuniam et legata percipere, sacrorum causa. De hierarchia vero silentium est.

VIII. Statuitur quidem, istas consociationes ita conflandas esse, quemadmodum cultus religiosi, cuius exercendi gratia instituuntur, propria disciplina ratioque vult; verumtamen cavetur, ut si qua forte de ipsarum rebus controversia inciderit, eam dumtaxat apud *Consilium Status* diiudicari oporteat. Perspicuum est igitur ipsas consociationes adeo civili potestati obnoxias esse, nihil ut in eis ecclesiasticae auctoritati loci relinquatur. Quantopere haec omnia sint Ecclesiae aliena dignitati, contraria iuribus et constitutioni divinae, nemo non videt: eo magis, quod non certis definitisque formulis verum tam vagis tamque late patentibus perscripta lex est in hoc capite, ut iure sint ex eius interpretatione peiora metuenda.

IX. Praeterea nihil hac ipsa lege inimicius libertati Ecclesiae. — Etenim, si prohibentur sacri magistratus, ob interiectas consociationes quas diximus, plenam mu-

(3) S. Cypr. Epist. XXXIII (al. XXVII, ad lapsos), n. I.

eris sui exercere potestatem; si in easdem consociationes summa vindicatur *Consilio Status* auctoritas, atque parere alienissimis a iure communi statutis abentur, ita ut difficile coalescere, difficilius queant consistere; si data divini cultus exercendi copia, multiplici exceptione minuitur; erepta Ecclesiae studio vigilantiaeque, custodia templorum Reipublicae attribuitur; ipsum coercetur Ecclesiae munus de fide ac momentum sanctitate concionandi, et severiores irrogantur laicis poenae; si haec et talia sanciantur, in quibus cultum etiam libido interpretandi possit, quid hic aliud agitur, quam ut Ecclesia in humili abiectaue conditione locetur, et pacificorum civium, quae quidem est ars Galliae multo maxima, per speciem conservandi publici ordinis, sanctissimum ius violetur profitendae, ut velint, religionis suae? Quamquam Civitas non comprimenda solum divini cultus professione qua totam vitam rationemque definit religionis, Ecclesiam vulnerat; sed eius etiam vel virtuti beneficae intercludendo aditus ad populum, vel actionem multipliciter debilitando. Agitur satis non habuit, praeter cetera, Ordines subnovisse religiosorum, unde in sacri ministerii perfunctione, in institutione atque eruditione adolescentis aetatis, in christianae procuratione beneficentiae praeclara adiumenta suppetebant Ecclesiae: nam humanis iam opibus, id est necessario quodam ad vitam et ad munus subsidio, intervertit.

X. Sane, ad ea quae conquesti sumus damna et iniurias, hoc accedit, ut ista de discidio lex ius Ecclesiae sua sibi habendi bona violet atque imminuat. Etenim de patrimonio, magnam partem, possessione, probatissimis quibusque titulis quaesiti, Ecclesiam, alte iustitia reclamante, deturbat; quidquid rite constitutum sit, addicta pecunia in divinum cultum aut in stata defun-

ctorum solatia, tollit atque irritum iubet esse; quas facultates catholicorum liberalitas christianis utique scholis aut variis christianae beneficentiae institutis sustinendis destinarat, eas ad instituta laicorum transfert ubi plerumque aliquod catholicae religionis vestigium frustra quaeras: in quo quidem patet, una cum Ecclesiae iuribus, testamenta voluntatesque apertas auctorum everti. Quod vero per summam iniuriam edicitur quibus aedificiis Ecclesia ante pactum conventum utebatur, ea posthac civitatis aut provinciarum aut municipiorum fore, singulari Nobis est sollicitudini. Nam si consociationibus divino cultui exercendo usus templorum, ut videmus, gratuitus nec definitus conceditur concessum tamen huiusmodi tot tantisque exceptionibus extenuatur, ut reapse templorum arbitrium omne civiles magistratus obtineant. Vehementer praeterea timeamus sanctitati templorum: neque enim cernimus abesse periculum, ne augusta divinae maiestatis domicilia, eademque carissima memoriae religionique Gallicorum loca, profanas in manus quum deciderint, profanis ritibus polluantur. In eo autem, quod Rempublicam lex officio solvit suppeditandi annuos sacrorum sumptus, simul fidem sollemni pacto obligatam, simul iustitiam laedit gravissime. Etenim nullam dubitationem hoc habet, quod ipsa rei gestae testantur monumenta Rempublicam Gallicam, quum pacto convento sibi suscepit onus praebendi Clero unde vitam decenter ipsa agere, ac publicam religionis dignitatem curare posset non id fecisse comitatus benignitatisque gratia, verum ut eam, quam proximo tempore Ecclesia passa esse publice direptionem bonorum, saltem ex parte aliquam sarciret. Similiter eodem convento, quum Pontifex, concordiae studens, recepit, se successoresque suos nullam molestiam exhibituros, iis, ad quos direpta Ecclesia

ona pervenisset, sub ea conditione constat recepis-
se, ut per ipsam Rempublicam perpetuo esset honestae et
Cleri et divini cultus tuitioni consultum.

XI. Postremo, ne illud quidem silebimus, hanc legem,
praeterquam Ecclesiae rebus, vestrae etiam civitati non
exiguo futuram damno. Neque enim potest esse dubium
quin multum habitura sit facultatis ad eam labefactan-
dam coniunctionem et conspirationem animorum, quae
si desit, nulla stare aut vigere queat civitas; et quam
his maxime Europae temporibus, quisquis est in Gallia
vir bonus vereque amans patriae, salvam et incolumem
velle debet. Nos quidem, exemplo Decessoris, a quo
exploratissimae erga nationem vestram caritatis exi-
miae cepimus hereditatem, quum avitae religionis tueri
apud vos integritatem iurium niteremur, hoc simul spe-
ctavimus semper et contendimus, communem omnium
vestrum pacem concordiamque, cuius nullum vinculum
pretius quam religio, confirmare. Quapropter intelli-
gere sine magno angore non possumus, eam auctori-
tate publica patriatam esse rem, quae, concitatis iam
populi studiis funestarum de rebus religiosis conten-
tionum faces adiciendo, perturbare funditus civitatem
posse videatur.

XII. Itaque, Apostolici Nostri officii memores, quo
sacrosancta Ecclesiae iura a quavis impugnatione de-
fendere ac servare integra debemus. Nos pro suprema,
quam obtinemus divinitus, auctoritate, sancitam legem,
quae Rempublicam Gallicanam seorsum ab Ecclesia
separat, reprobamus ac damnamus; idque ob eas quas
exposuimus causas: quod maxima afficit iniuria Deum,
quem sollemniter eiurat, principio declarans Rempu-
blicam cuiusvis religiosi cultus expertem; quod natu-
rae ius gentiumque violat et publicam pactorum fi-
dem; quod constitutioni divinae et rationibus intimis

et libertati adversatur Ecclesiae; quod iustitiam evertit
ius opprimendo dominii, multiplici titulo ipsaque con
ventione legitime quaesitum; quod graviter Apostoli
cae Sedis dignitatem ac personam Nostram, Episcop
orum Ordinem, Clerum et Catholicos Gallos offendit.
Propterea de rogatione, latione, promulgatione eiusdem
legis vehementissime expostulamus; in eaque testa
mur nihil quidquam inesse momenti ad infirmandam
Ecclesiae iura, nulla hominum vi ausuque mutabilia.

XIII. Haec ad istius detestationem facti vobis. Ve
nerabiles Fratres, Gallicano populo, atque adeo chris
tiani nominis universitati edicere habuimus. — Equi
dem molestissime, ut diximus, afflicimur, mala prospici
entes quae ab hac lege dilectae nationi impendantur
maximeque commovemur miseriis, aerumnis, labori
bus omne genus, in quibus fore vos, Venerabiles Fra
tres, Clerumque vestrum cernimus. Attamen, ne hi
tantis curis affligi Nos frangique patiamur, prohibe
divinae benignitatis providentiaeque cogitatio, atque
exploratissima spes, nunquam fore ut Ecclesiam IESU
CHRISTUS ope praesentiaeque sua destituat. Itaque long
id abest a Nobis, ut quidquam formidemus, Ecclesiae
causa. Divina est virtutis eius stabilitas atque con
stantia, eaque satis, opinamur, tot saeculorum experi
mento cognita. Nemo enim unus ignorat, asperitates
rerum hac temporis diuturnitate in eam incubuisse et
plurimas et maximas; atque, ubi virtutem non hu
mana maiorem deficere necesse fuisset, Ecclesiam inde
validiorem semper auctioremque emersisse. Ac de le
gibus in perniciem Ecclesiae conditis, hoc ferme usu
venire, historia teste, scimus, ut quas invidia confla
verit, eas postea, utpote noxias in primis civitati, pru
dentia resolvat: idque ipsum in Gallia haud ita veteri
memoria constat contigisse. Quod insigne maiorum

exemplum utinam sequi inducant animum, qui rerum potiuntur: matureque religionem, effectricem humanitatis, fautricem prosperitatis publicae, in possessionem dignitatis libertatisque suae, omnibus plaudentibus bonis, restituant.

XIV. Interea tamen, dum opprimendi exagitandi libido dominabitur, filii Ecclesiae, si unquam alias, oportet, *induti arma lucis* (1), pro veritate ac iustitia, omni qua possunt ope nitantur. In quo vos, magistri auctoresque ceterorum, profecto, Venerabiles Fratres, omnem eam studii alacritatem, vigilantiam, constantiamque praestabitis, quae Galliae Episcoporum vetus ac spectatissima laus est. Sed hoc potissime studere vos volumus, quod maxime rem continet, ut omnium vestrum in tutandis Ecclesiae rationibus summa sit sententiarum consiliorumque consensus. Nobis quidem certum deliberatumque est, qua norma dirigendam esse in his rerum difficultatibus operam vestram arbitremur, opportune vobis praescribere; nec dubitandum, quin praescripta vos Nostra diligentissime executuri sitis. Pergite porro, ut instituistis, atque eo etiam impensius, roborare pietatem communem; praeceptionem doctrinae christianae promovere vulgatioremque facere; errorum fallacias, corruptelarum illecebras, tam late hodie fusas, a vestro cuiusque grege defendere; eidem ad docendum, monendum, hortandum, solandum adesse, omnia denique pastoralis caritatis officia conferre. — Nec vero elaborantibus vobis non se adiutorem strenuissimum praebebit Clerus vester; quem quidem, viris affluentem pietate, eruditione, obsequio in Apostolicam Sedem eximiis, promptum paratumque esse novimus, se totum vobis pro Ecclesia sempiter-

(1) Rom. xiii, 12.

naque animorum salute dedere. Certe autem, qui sunt huius Ordinis, in hac tempestate sentient sic se animatos esse oportere, quemadmodum fuisse Apostolos accepimus, « *gaudentes..., quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati* (1) ». Itaque iura libertatemque Ecclesiae fortiter vindicabunt. omni tamen adversus quempiam asperitate remota: quin imo, caritatis memores, ut Christi ministros in primis addecet, aequitate iniuriam, lenitate contumaciam, beneficiis maleficia pensabunt.

Iam vos compellamus, catholici quotquot estis in Gallia; vobisque vox Nostra tum testimonio effusissimae benevolentiae, qua gentem vestram diligere non desinimus, tum in calamitosissimis rebus quae inminent, solatio sit. — Hoc sibi destinasse pravas hominum sectas, cervicibus vestris impositas, imo hoc denuntiasset insigni audacia se velle, nostis: delere catholicum in Gallia nomen. Eam nempe contendunt extrahere radicitus ex animis vestris fidem, quae avis et maioribus gloriam, patriae prosperitatem verendamque amplitudinem peperit, vobis levamenta aerumnarum ministrat, pacem tuetur tranquillitatemque domesticam, viam munit ad beatitatem adipiscendam sine fine mansuram. In huius defensionem fidei summa vi incumbendum vobis putatis esse scilicet: sed hoc habete, inani vos nisu laboraturos, si dissociatis viribus propulsare hostiles impetus nitemini. Abiicite igitur, si quae insident inter vos, discordiarum semina: ac date operam, ut tanta omnes conspiratione voluntatum et agendi similitudine coniuncti sitis, quanta esse decet homines, quibus una eademque est causa propugnanda, atque ea causa, pro qua quisque non invite debeat, si

(1) Act. v, 41.

opus fuerit, aliquam privati iudicii iacturam facere. — Omnino magna generosae virtutis exempla detis oportet, si, quantum est in vobis, vultis, ut officium est, avitam religionem a praesenti discrimine eripere: in quo benigne facientes ministris Dei, divinam peculiari modo benignitatem vobis conciliabitis.

XV. At vobis ad patrociniū religionis digne suscipiendum, recte utiliterque sustinendum, illa esse maxima arbitremini: christianae sapientiae praeceptis vosmetipsos conformari adeo, ut ex moribus atque omni vita professio catholica eluceat; et arctissime cum iis cohaerere, quorum propria est religiosae rei procuratio, cum sacerdotibus nimirum et Episcopis vestris et, quod caput est, cum hac Apostolica Sede, in qua, tamquam centro, catholicorum fides et conveniens fidei actio nititur. Sic ergo parati atque instructi, ad hanc pro Ecclesia propugnationem fidenter accedite; sed videte, ut fiduciae vestrae tota ratio in Deo consistat, cuius agitis causam: eius idcirco opportunitatem auxilii implorare ne cessetis. Nos vero, quamdiu ita vobis erit periclitandum, vobiscum praesentes cogitatione animoque versabimur; laborum, curarum, dolorum participes: simulque prece atque obsecratione humili ac supplici apud Auctorem Statoremque Ecclesiae instabimus, ut respiciat Galliam misericors, eamque tantis iactatam fluctibus celeriter, deprecante MARIA IMMACULATA, in tranquillum redigat.

Auspicem divinorum munerum, ac testem praecipuae benevolentiae Nostrae, vobis, Venerabiles Fratres ac dilecti Filii, Apostolicam benedictionem amantissime in Domino impertimus.

Datum Romae apud Sanctum Petrum, die xi Februarii anno mccccvi, Pontificatus Nostri tertio.

PIVS PP. X.

36. SS.mus D. N. Pius PP. X, cum de re gravissima ageretur, habuit super legem separationis Status ab Ecclesia in Gallia etiam allocutionem in Consistorio secreto die 21 febr. anni 1906, quae incipit — *Gravissimum apostolici muneris*; in ea brevius sed efficaciter reassumit quae in encyclica exposuerat.

§ 6.

DECRETA PRO EXECUTIONE LEGIS SEPARATIONIS ECCLESIARUM A STATU IN GALLIA.

37. Pro executione legis 9 dec. 1905 in Gallia, prodierunt quaedam decreta.

I. Decretum diei 29 decembris anni 1905, publicatum in ephemeride officiali, die 31; constat articulis XI et praescribit inventaria bonorum immobilium et mobilium Ecclesiae, iuxta art. 3 legis.

II. Decretum diei 19 ianuarii 1906, publicatum die sequenti, constat articulis 39 et praescribit ministris cultus praestanda pro obtinendis pensionibus, de quibus art. XI legis.

III. Decretum pro translatione bonorum institutionum cultus, respective ad Statum, provincias, municipia, vel ad alias administrationes publicas, vel adso-ciationes civium pro exercitio cultus constituendarum; nec non ad formationem talium consociationum, vel unionum plurium consociationum, ad normam praecitatae legis, praesertim art. 3, 4 et 7. Signatum fuit die 16 martii a novo praeside Reipublicae A. Fallières et a novis ministris Aristide Briand, R. Poincaré et G. Clémenceau. Constat articulis 53; publicatum fuit in ephemeride officiali die 17 martii.

Horum decretorum dispositiones non afferimus, cum substantiam rerum aut naturam principiorum adoptatorum non mutant.

PARTIS PRIMAE GENERALIS

LIBER SECUNDUS.

DE SUBIECTO POTESTATIS ECCLESIASTICAE.

1. Cum in superiori libro ostensa fuerit potestas Ecclesiae divinitus collata, in praesenti eius subiectum determinandum est. Iamvero criterium in hac re prae oculis habendum, hoc est: cum Ecclesia non sit societas voluntaria et naturalis, sed necessaria, supernaturalis, instituta a Deo modo positivo, eius essentialis *constitutio*, idest interna organizatio essentialis, non pendet ab hominum voluntate, sed a divino Fundatore, qui potuit quod voluit; hinc potestas residet in subiecto ab eo designato. Ergo procedendum criterio *positivo*, et non mere rationali. Et quamvis certissimum sit constitutionem a Christo Domino datam Ecclesiae esse perfectissimam, attenta indole et fine eiusdem Ecclesiae, tamen quoniam multis modis constitui poterat iuxta diversam intentionem divinam, hinc cum simus in materia contingenti, male procederet qui argueret a priori; rationalistico enim vitio inficeretur.

2. Dicimus Ecclesiae constitutionem desumendam esse ex facto divino, ideoque criterio theologico; nam supposita fundamentali organizatione, poterit ab auctori-

tate a Christo instituta ulterior organizatio superaddi, quae accidentalem Ecclesiae constitutionem exhibet, et de ea potius agitur in iure canonico, ubi de patriarchis, primatibus, metropolitibus et ipsorum conciliis.

Exponemus I. veram Ecclesiae constitutionem; II. errores praecipuos in hac re; III. eos confutabimus.

CAPUT I.

DE VERA ET ESSENTIALI ECCLESIAE CONSTITUTIONE.

§ 1.

GRADUS HIERARCHICI IURE DIVINO.

3. Ex s. theologia habemus I. Ecclesiam esse societatem perfecte *inaequalem* seu *rectoriam*, ita ut dispertiat in duas classes, clericorum et laicorum, e quodlibet potestatis est, in illis resideat, etsi in bonum totius Ecclesiae.

II. Et quidem hanc potestatem a Christo collatam esse iis clericis qui sunt originis divinae, seu episcopis, presbyteris et diaconis, supposita nunc communi sententia, ceteros esse ecclesiasticae institutionis.

III. Tamen quamvis gradus hierarchici sint tres, notandum est presbyteratum prout seiunctus est ab episcopatu, fuisse ab apostolis positum, sed ex Redemptoris doctrina. Etenim Dominus non alios ordinavit presbyteros quam quos consecravit episcopos, idest Apostolos; nam iisdem verbis in ultima coena: « Hoc facite in meam commemorationem », eis dedit et potestatem consecrandi, et alios ordinandi. Hinc si presbyteri dicuntur successores septuaginta duorum discipulorum, est improprie, quatenus hos utpote *adiutores* Apostolis

inferiores Christus Dominus praemisit ad praedicandum ubi ipse erat cum Apostolis adventurus; hinc figuram gerebant presbyterorum vel hi gerunt figuram ipsorum, quia sunt coadiutores episcoporum sicut discipuli fuerunt coadiutores Apostolorum. De cetero missio discipulorum fuit temporanea, et ex eis quidam assumpti videntur ad diaconatum ab Apostolis, quod ostendit eos non fuis presbyteros.

IV. Diaconi pariter fuerunt immediate ordinati ab Apostolis, sed ex instructione habita a Domino.

V. Sed duplex est hierarchia, ordinis et iurisdictionis; prima adnexa characteri sacramentali, ideoque inamissibilis, quamvis pro licito exercitio subordinata potestati iurisdictionis; haec e contra est alligata missioni legitimae et amissibilis (in supremo pastore, tantum per *renuntiationem*). Iamvero etsi presbyteri et diaconi habeant propriam potestatem ordinis, tamen nullam habent *propriam* potestatem iurisdictionis; hinc pertinent ad hierarchiam ordinis, sed non ad hierarchiam iurisdictionis, loquendo de gradibus divinae institutionis.

VI. Potestas iurisdictionis, de qua ut ab initio monuimus, agit ius publicum, collata proinde est solis Apostolis, sed inaequaliter, idest aliter Apostolis omnibus, aliter Petro.

§ 2.

AUCTORITAS BEATI PETRI.

4. Beato Petro collata est plena, universalis, suprema, independens, ordinaria potestas; ideoque in ipsos Apostolos, et in omnes Ecclesias ab eisdem fundandas, quas instituebant ut membra illius unicae Ecclesiae Christi, cui universim vicaria potestate praeerat Petrus; ideoque baptizando fideles, eos adscribebant huic unicae Eccle-

siae et Petri subditos eosdem constituebant. Fuit proinde Petrus vicarius Christi, primas iurisdictionis in universa Ecclesia, et centrum communionis atque auctoritatis ecclesiasticae, dono dogmaticae infallibilitatis praeditus tamquam charismate suo muneri ordinario adnexo et proinde *doctor* veritatis.

§ 3.

AUCTORITAS APOSTOLORUM.

5. Quoad Apostolos consideremus eos I. singulariter; 2. collegialiter, sic determinando ipsorum potestatem et relationem ad Petrum.

Apostoli habuerunt quidem I. a Christo missionem immediatam ad praedicandum Evangelium in universum mundum, et Ecclesias fundandas, atque ordinandas (idest leges ferendo in eis, etc.); II. charisma personale infallibilitatis in docendo; utrumque ostendebant miraculis, quibus demonstrabant se legatos divinos, ideoque eis docentibus fides, imperantibus obedientia ab omnibus debita erat.

6. Sed 1° auctoritatem in universalem Ecclesiam *singulariter* non habuerunt; hinc leges pro universa Ecclesia condere non potuerunt, nisi ex divina revelatione eas promulgando; sed tunc erant leges divinae, non mere apostolicae; 2° non erant personaliter capita et centrum suarum Ecclesiarum tamquam societatum independentium, sed Petro subordinati, quem agnoscere debebant ut caput suum et Ecclesiarum a se fundatarum; hinc 3° leges si quas Petrus ut Primas tulisset, debebant observare, sicut si quae praecepta dedisset; item 4° Petrus leges ipsorum infirmare valebat.

Tamen III. charismate personali charitatis erant insigniti post acceptum Spiritum Sanctum, ex quo lie-

at ut unitatem Ecclesiae rumpere non valerent, utpote in gratia in hac parte confirmati.

Ex quo charismate fiebat IV. ut unus non perturbaret Ecclesias ab alio fundatas.

Tamen V. si eas visitaret etiam per epistolas, poterat in absentia fundatoris easdem *ordinare* vel *reordinare* etiam mutando quae a fundatore fuerant statuta, prout in Domino iudicasset; hoc et de legibus Petri, quas tulisset ut apostolus, non ut primas; et ex isdem charismatibus valebant id distinguere.

VI. Si autem duo apostoli concurrissent, ex eodem charismate charitatis vel in Domino concorditer coadministrassent, vel unus non contradixisset ei qui negotium praeoccupaverat.

7. *Collegialiter* autem legem ferebant pro universa Ecclesia, sed sub principe Petro, qui totius collegii apostolici pastor erat.

§ 4.

AUCTORITAS PETRI ORDINARIA

ET AD SUCCESSORES PERTRANSIENS.

8. Iamvero *auctoritas* Petri erat in Ecclesia, ordinaria et perpetua, et pertinebat ad ipsam Ecclesiae constitutionem.

Super Petrum enim est fundata Ecclesia (Mat. xvi), et portae inferi adversus eam non praevalerunt usque in aeternum. Oportet enim stet fundamentum quouque perseverat ipsa Ecclesia.

Item claves regni coelorum semper sunt in Ecclesia; hinc et claviger.

Item Satanas (Luc. xxii) expetit semper fideles ut eribret sicut triticum; hinc semper manere debet in Ecclesia qui fratres confirmet.

Et tandem *Ovile* Christi est semper unum, ideoque

semper indiget unico supremo Pastore visibili (Io. xxi). Hinc mortuo sancto Petro, eius *auctoritas* transit in successores.

9. Merito dicimus *auctoritatem*; nam apostolatus habebat praeterea adnexa alia charismata, quae *iure* non transeunt in successores. Sic donum linguarum, aut miraculorum; nec revelationis donum aut inspiratio Spiritus Sancti sive ad praedicandum, sive ad libros canonicos scribendos, quae Petro et reliquis Apostolis communia erant, non transeunt ad successores.

10. Haec enim spectabant ad dignitatem legati divini immediate missi, et ad munus fundandi Ecclesiam.

Legatus enim oportet signis ostendat suam missionem, et Ecclesia semel fundata doctrinam non augeat novis dogmatibus, quia est una fides et opus consummatum est ab Apostolis; ideoque ab eis suam constitutionem accepit perfectionem. Hinc tunc necesse fuit Spiritus Sanctus doceret omnia et suggereret omnia quaecumque dixerat Dominus, et etiam alia quae non intellexerant et alia multa quae Dominus non dixit, quia non poterant tunc portare. Sed Apostolis mortuis, tantum depositum revelationis in Ecclesia integre custoditur et evolvitur. Hinc Paulus ad Timotheum: « Custodi depositum » Timothee, depositum custodi! Quae audisti a me per multos testes, haec commenda fidelibus hominibus qui idonei sint et alios docere ». Ergo episcopi positi ab Apostolis non nova dicunt neque novas habent a Deo revelationes. Evolutio tamen traditae doctrinae habetur; evolutio enim est perfectio accidentalis in doctrina, dum nova revelatio *catholica*, esset perfectio substantialis.

11. Revelatio catholica est quae fit *praeceptive* intimanda et *exquirenda* ab omnibus hominibus; et huiusmodi non amplius datur; revelationes autem san-

orum non sunt tales, nec auctoritative ab Ecclesia proponuntur fidelibus aut praeceptive sunt ab eis inquirendae; quibus tamen innotescunt *donec persuasum sit* de ipsarum genuinitate, tenentur eas credere fide *virina* etsi non catholica.

12. Uterius non omnes gentes fuerunt ab Apostolis ad fidem conversae, sed paullatim Ecclesiam ingrediuntur; et tantum in fine mundi ingredientur Hebraei; igitur praedicatio fidei infidelibus et fundatio novarum ecclesiarum seu Ecclesiae dilatatio continuanda est donec fiat unum ovile et unus pastor. Petrus ergo qui universae praeest Ecclesiae, eam non modo regere sed etiam extendere debet. Et proinde eius apostolatus quoad auctoritatem praedicandi et fundandi Ecclesias seu adscribendi gentes infideles unico ovili, semper perdurat etsi charismata apostolatus supradicta, idest miraculorum et inspirationis, cessaverint remanente infallibilitate, ob divinam adsistentiam ne portae inferi praevalcant, ut fratres confirmantur et pascua sana fidelibus omnibus tribuantur. Hinc successor beati Petri dicitur *apostolicus*, et eius sedes *apostolica*, non tantum origine, sed maxime perseverante *potestate*.

§ 5.

QUIS SUCCEDAT BEATO PETRO.

13. Ex eadem sacra theologia scimus beato Petro in auctoritate primatiali (includente et apostolatus auctoritatem ex dictis) succedere romanum episcopum, prout agnovit universa antiquitas.

Petrus enim Romam venit eiusque episcopatum gessit, ibique stabilem sedem posuit et ibi mortuus est. Id profecto beatus Petrus praestitit quia cum eius auctoritas esset in Ecclesia duratura, oportebat certam sedem ac locum haberet, ne cum detrimento Ecclesiae incerta

vagaret, ideoque voluit romanum pontificem esse verum suum successorem, idest qui integram haereditaret auctoritatem. Episcopi enim quos vivens ponebat in diversis civitatibus, et etiam Evodius quem sibi constituit in antiochena Ecclesia successorem, proprie eius auctoritatem non succedebant, etsi eo episcopali munere fungerentur, quo ipse antecederet in ea ecclesia functus erat; ipse enim regebat has ecclesias applicando eis supremam potestatem sui apostolatus et primatus; ceteri e contra vi episcopatus ab apostolatu emanante, ideoque potestate inferioris gradus et naturae; hinc in Petro pascente populum romanum non erat duplex potestas, specialis, episcopatus quod eum pasceret, et primatialis qua et ipsum et reliquos regeret populos, sed unica eaque primatialis, applicata populo romano ceteros excludendo, dum collegas habebat in aliis ecclesiis episcopos. Hinc qui successores non tantum in munere pascendi populum romanum sed in ea auctoritate qua Petrus regebat Ecclesiam romanam, successit in ipsam auctoritatem primatiales quia non alia ab ea erat.

14. Hanc autem fuisse mentem s. Petri constituenti sibi sedem fixam Romae, ex eo certo arguimus quod universa antiquitas, statim, absque ullo decreto ecclesiastico, agnovit romanum Pontificem ut successorem Petri, idest in eadem auctoritate primatiali. Ergo evidens fuit antiquitati mens beati Petri in eligenda sibi sede romana.

Haec evidentia debuit procedere I. ex declaratione Petri discipulis suis et Ecclesiis, de qua dubitare non possumus, cum res fuerit gravissima, etsi nobis desint argumenta directa et explicita.

II. Id innotescere debuit antiquis ex ipsa rei natura cum enim auctoritas episcopalis Petri ex dictis, esse

ipsa auctoritas primatialis, cumque haec esset perpetuanda in Ecclesia, ideo intelligebatur fixam sedem sibi eligere, ut vere haberet successorem, adeo ut eo mortuo, non de novo fundaretur in ea ecclesia episcopatus par ceteris, sed perseveraret ille episcopatus qui erat in Petro, seu auctoritas primatialis qua rexerat eandem romanam Ecclesiam; igitur *identitas* auctoritatis episcopalis et primatialis qua Petrus rexerat romanam Ecclesiam, effecit ut eius successor vere successerit in primatu, adeo ut tantum distinctione rationis, vi *termini* in quem fertur, utraque distinguatur, non autem ipsa re.

Igitur cum tota antiquitas statim, sine ulla controversia, agnoverit romanum Pontificem ut successorem beati Petri, et proinde ut primatem, id certe ostendit eos agnovisse mentem Petri, eamque collegisse vel ex ipsa rei natura, vel ex expressis declarationibus, vel melius ex utroque fonte.

Hinc, neque auctoritate ecclesiastica valet Sedes mutari, cum fuerit factum transiens et foundationis.

§ 6.

DE SUCCESSIONE EPISCOPORUM APOSTOLIS, SINGULARITER ET COLLEGIALITER.

15. Videamus modo quomodo episcopi Apostolis succedant, 1° singulariter 2° collegialiter.

I. Apostoli erant missi immediate a Domino, ideoque eius legati, (*a Christo legatione fungimur*, ait s. Paulus; legatus enim est qui *immediate* repraesentat principem et sine intermedio habet ab eo auctoritatem, eiusque loco legem dicit); huius autem legationis signa erant in miraculis quae edebant, (et sub nomine miraculi late, quamvis proprie sumpti veniunt et prophetiae, idest omnia facta sensibilia supernaturalia).

Iamvero singuli episcopi non sunt immediate quoad personam electi e Domino et missi, neque sunt proinde eius legati, neque habent donum miraculorum ut adnexum officio, ut factum ostendit. Ergo hoc sub respectu sunt inferiores Apostolis.

II. Videamus an habeant alia charismata, idest infallibilitatis et charitatis. Act. xx. cum s. Paulus episcopis Asiae congregatis, dixisset eos esse positos a Spiritu Sancto ad regendam Ecclesiam, subdit: « Ex vobis ipsis exurgent viri loquentes perversa, ut abducant discipulos post se. Propter quod vigilate ». Ergo singuli episcopi cadere possunt in haeresim, loquendo perversa, et proinde et in schisma, abducendo discipulos post se. Igitur non habent singulariter charisma infallibilitatis aut charitatis.

III. Videamus an habeant auctoritatem fundandi novas ecclesias, seu an habeant apostolatum praecisum a charismatibus; (hinc semper dependentem pro servanda unitate et sanctitate Ecclesiae.)

Cum episcopi non sint missi immediate a Domino, accipiunt missionem ab Apostolis. Iamvero certum est Apostolos 1. quosdam sumpsisse episcopos in sui coadiutores, quos secum habebant in suis peregrinationibus; hinc Paulus secum habebat Timotheum, Titum, Apollo et alios; item 2. certum est quosdam ab Apostolis missos fuisse ad praedicandum gentibus; ita s. Petrus misit multos discipulos, ut s. Apollinarem et s. Maternum. Quod praestitit beatus Petrus poterat praestari et ab aliis Apostolis in regionibus ab ipsis electis ad praedicandum, vel ipsis in sortem adsignatis, salvo tamen iure aliorum Apostolorum si supervenissent. Hi ergo episcopi habebant missionem fundandi Ecclesias, sed ab Apostolis, sicut processu temporum summi

Pontifices plures miserunt, ut s. Bonifacium in Germaniam, s. Augustinum monachum in Angliam.

16. Verum quaeritur an ius fundandi novas ecclesias sit connaturale ipsi episcopatu, absque speciali missione eius cui ius est, ut erant omnes Apostoli, et ut est nunc summus Pontifex.

Iamvero respondendum est *negative*. Sicut enim ex doctrina catholica habemus eos novas ecclesias iure fundare, cum specialem ad hoc recipiunt missionem, ita habemus eos huiusmodi potestate carere vi tantum episcopatus. Et sane I. consideremus sacras Scripturas; legimus in Actis Paulum et Barnabam peragrasse Ciliciam et alias regiones, constituentes per singulas civitates presbyteros, idest episcopos, Act. xiv. 22. Notum est enim in sacra Scriptura, haec nomina sumi promiscue: episcopi enim sunt vere presbyteri etsi non vice versa, postquam tempore procedente determinatus est valor horum verborum. Quod semel pro semper probamus.

17. *Presbyteri in sacris litteris Novi Testamenti idem sunt ac episcopi.*

I. Act. xx. 17: « A Mileto mittens (Paulus) Ephesum » vocavit maiores natu Ecclesiae (τοὺς πρεσβυτέρους). Et eos alloquens ait v. 28: « Attendite vobis et uni-
« verso gregi in quo vos Spiritus Sanctus posuit epi-
« scopos, regere Ecclesiam Dei ».

Neque cum protestantibus dici posset seniores esse tales aetate; etenim s. Timotheus qui erat *senior*, dicitur iuvenis: « Nemo spernat adolescentiam tuam ». I. ad Tim. iv. 12; et v. 14: « Noli negligere gratiam
« quae est in te, quae data est tibi per prophetiam
« cum impositione manuum presbyteri ».

II. I. Petri v: « Seniores ergo qui in vobis sunt (di-
« recta est epistola ex cap. I. Electis advenis dispersio-

« nis Ponti, Galatiae, Cappadociae, Asiae et Bithyniae),
 « obsecro consenior et testis Christi passionum... pa-
 « scite qui in vobis est gregem Dei.... πρεσβύτερος...
 « ὁ συμπρεσβύτερος ».

III. Act. xv; « Convenerunt Apostoli et seniores vi-
 « dere de verbo hoc ».

IV. Ad Tit. 5; « Huius rei gratia reliqui te Cretae
 « ut ea quae desunt corrigas et constituas per singulas
 « civitates presbyteros, sicut et ego disposui tibi »;
 et: « Si quis sine crimine est, unius uxoris vir, filios
 « habens fideles... oportet enim episcopum sine cri-
 « mine esse ».

Ut enim notat s. Hieronymus, Comment. in cap. II.
 Epistolae ad Titum, « ipsum dicit episcopum quem su-
 « perius presbyterum nominavit ». Et tota Epist. 146
 ad Evangelium, probat ex professo in Novo Testa-
 mento episcopos vocari presbyteros.

Et s. Ioannes Chrysostomus homil. II. in eamdem
 epistolam, n. 1. ad eadem verba, *constituas per sin-*
gulas civitates presbyteros, subdit: « episcopos hic
 « dicit, ut iam alibi diximus ».

Viceversa aliquando presbyteris datur nomen epi-
 scopi. Id notat idem s. Ioannes Chrysostomus homil.
 I. in Epist. ad Philippenses, n. 1. Cum enim retulisset
 verba apostoli: « Omnibus... qui sunt Philippis cum
 « episcopis et diaconibus », subdit: « Quid hoc? an
 « unius civitatis multi erant episcopi? nequaquam;
 « sed presbyteros isto nomine appellavit; tunc enim
 « nomina adhuc erant communia atque ipse etiam
 « episcopus vocabatur diaconus ».

Haec significationis promiscuitas adhuc occurrit apud
 primos Patres, ut s. Clementem romanum, s. Irenae-
 um, imo et s. Cyprianum.

In libro autem cui titulus, *Doctrina duodecim apo-*

stolorum, sermo est de episcopis, diaconis et *αρχιερεσις* (summis sacerdotibus); idest, more nostro, de presbyteris, diaconis et episcopis.

Et s. Irenaeus (apud Eusebium lib. 5. cap. 24.) in epistola ad Victorem papam, ait: « Verum illi qui praecesserunt presbyteri, quamvis minime observarent « (pascha more hebraeo), Ecclesiarum presbyteris qui « id observabant, eucharistiam transmiserunt. »

Ex his colligitur episcopos in litteris Novi Testamenti comprehendendi sub nomine presbyteri, ut nunc sub nomine sacerdotis. Non tamen sequitur apostolos ordinasse tantum episcopos, sed sacerdotes, de quibus (seu de una specie sub tali genere comprehensa), verum est esse positos a Spiritu Sancto regere Ecclesiam Dei.

18. His positis, ex textu Act. xv., item ex cap. xx. « in quo vos Spiritus Sanctus posuit episcopos regere « Ecclesiam Dei »; item 3. ex epist. ad Titum: « ideo « reliqui te Cretae ut constituas per *singulas* civitates « presbyteros »; item 4. ex epist. s. Petri... « Pascite « qui *in vobis* est gregem Dei, providentes non coacte, « sed spontanee, forma facti gregis ex animo », ex his inquam textibus colligitur episcopos de se positos esse ad *regendam* Ecclesiam iam constitutam, non mitti ad ecclesias fundandas.

Et quidem V. non regere indifferenter quamcumque partem Ecclesiae, sed civitatem et plebem sibi adsignatam, ut evidenter resultat ex textibus allatis et etiam ex Apocalypsi quae scripta est ad septem angelos seu episcopos Asiae. Id probari posset et ex necessitate, ne oriatur confusio et conflictus, qui certo orirentur cum careant charismate charitatis, si non adsignatis limitibus quisque episcopus omnia ubique posset.

19. II. Cum sacrae Scripturae id edoceant nec traditio discordare potest, imo positive concordat, semper exhibendo episcopos ut addictos regimini particularis ecclesiae. Tantum aliquando legimus episcopos praedicasse fidem gentibus sibi propinquis carentibus alio episcopo; etenim, nisi aliud expresse constituatur, commissa eis determinata civitate, intelligitur commissa et praedicatio apud populos finitimos, si tempus eis supersit aut presbyteros idoneos habeant, idest ex ea parte ipsorum dioecesis non habet fines. Sed ceteri episcopi nec ipsi praedicabant nec alios mittebant ad populos sibi non adfines. Tantum aliquando id factum est a patriarchis, qui et episcopos mittebant, qui dicebantur episcopi *gentium*, ad populos adfines suo patriarchatui, etsi non adfines suae dioecesi; ita et Pannaetius philosophus missus est episcopus ad Indos a patriarcha alexandrino. Sed cum patriarchae sint ecclesiasticae institutionis, id non probat ius episcoporum commune, sed singulorum patriarcharum potestatem quibus iure ecclesiastico non modo regimen patriarchatus commissum esset, sed et participatio sollicitudinis apostolicae in gentes adfines patriarchatui, vel ad quas ex eo migrari posset, ut est India pro Aegypto.

20. Igitur III. episcoporum non est ecclesias fundare, sed fundatas regere, et quidem IV. *determinatas*. Ergo et ipsorum iurisdictio pastoralis est limitata, seu negative universalis, quia etsi legem ferre non possent pro universa Ecclesia, sed tantum pro ecclesiis a se fundatis aut visitatis, tamen omnes poterant visitare, salva reverentia beato Petro et salva charitate.

Patrum autem et Conciliorum testimonia pro limitatione iurisditionis episcopalis ad loca eis adsignata, invenies apud Bolgeni, in opere *L'Episcopato*, cap. 6. art. 3. num. 236 et seqq.

21. Hinc est in ss. Litteris Novi Testamenti episcopos semper apparere inferiores Apostolis et Apostolos eos ut a se dependentes ac proinde ut sibi inferiores considerare. Eos enim constituunt per singulas civitates et eis determinant locum iurisdictionis, et super eos iudices ponunt.

Ita sancto Timotheo ait Paulus I. ad Tim. v. 19: « Adversus presbyterum noli accusationem suscipere » nisi sub duobus vel tribus testibus ». Iudicare autem superioris est; multo magis iudices constituere qui delegata auctoritate procedant, ut in casu sanctus Timotheus.

22. Hinc est in Apostolis distinguere duplicem potestatem, *ordinariam* et *extraordinariam*. Ordinaria seu pastoralis erat potestas pascendi ecclesias quibus praeessent, sub dependentia beati Petri. Extraordinaria erat ipsa potestas apostolica, idest fundandi ecclesias et fundatas visitandi; illa ad successores dimanat, sed cum differentia in modo eam acquirendi. Apostoli enim ex sese, idest auctoritate immediate accepta a Christo, se praeficiebant ecclesiis, quas nempe fundaverant aut visitabant; e contra episcopi primi praefecti sunt ab Apostolis, et sequentes a summo Pontifice.

Extraordinaria autem erat *personalis* in Apostolis, ideoque ad successores non pertransiit; sed potestas apostolica erat *ordinaria* in beato Petro, ideoque ad successores dimanat cum charismate *infallibilitatis*, sed sine charismate *miraculorum*, *revelationis* et *inspirationis*; charismate autem *charitatis* summus Pontifex non indiget, cum nemini debeat obedientiam.

23. Hinc nullus Apostolorum proprie habuit successorem, neque s. Iacobus qui tenuit sedem ierosolymitanam; etenim successor in episcopatu, successit tantum **in ordinariam potestatem.**

24. *Collegialiter* autem episcopi succedunt potestati collegiali Apostolorum, quia haec erat ordinaria; hinc collegialiter Apostoli habent successores.

§ 7.

DESCRIBITUR POTESTAS SUMMI PONTIFICIS ET CAUSAE MAIORES INDICANTUR.

25. Ex his sequitur potestatem summi Pontificis esse supremam, plenam, ordinariam et immediatam in omnes et singulos fideles, in omnes et singulas ecclesias. Et quoniam Ecclesia debet dilatari et iugiter propagari, hinc in eo apostolatus perseverat, et in eo tantum.

Proinde II. vi apostolatus, ipse solus mittit legitime praedicatores evangelicos et novas ecclesias fundat easque christianitates incipientes regit per vicarios apostolicos, delegatos, praefectos aut alios sive episcopos sive presbyteros quocumque nomine.

II. Quoad Ecclesiam *regendam* ipsi ex necessitate iuris divini reservantur quae supremam exigunt potestatem; hinc causae maiores ex se. Et sunt 1° quae exigunt infallibilitatem; hinc leges dogmaticae et de factis dogmaticis, ut canonizatio sanctorum.

Etsi olim episcopis permissum esset cultum publicum decretare viris in odore sanctitatis defunctis, tamen ipsorum cultus non erat *praeceptivus* neque *definitivus* pro tota Ecclesia, nisi accedente consensu summi Pontificis; hinc etsi non adhuc quoad nomen, esset distinctio inter *sanctos* et *beatos*, qui sunt quorum cultus est tantum *permissivus*, vel *praeceptivus* pro ecclesia particulari, et proinde non *definitivus*, tamen *res* aderat.

2° Omnia quae etsi non infallibilitatem, tamen requirunt *supremam* potestatem, utpote quae vel respiciunt statum Ecclesiae universalis, vel relationes ec-

clesiae particularis ad supremam potestatem, aut particularium inter se.

Differentia inter ea quae exigunt ius dogmaticum, et quae ius tantum disciplinare, est prima non posse *delegari* quia infallibilitas est personalis, secunda delegari possunt; tamen delegatus non habet eam negativam infallibilitatem quam habet delegans; infallibilitas haec negativa consistit in eo quod in usu potestatis disciplinaris legislativae nequeat contradici iuri divino; hinc si delegatus abuteretur sua potestate contradicendo dogmati, eius praeceptum esset irritum.

Sed ex his quae respiciunt statum Ecclesiae universalis, non aliud delegari solet quam praesidentia concilii, quae est actus praeparatorius.

26. Proinde causae maiores aliae sunt essentialiter tales; aliae sunt per se maiores, sed cum sint delegabiles, facta delegatione fiunt minores; dicuntur enim maiores quae supremo Principi reservantur; minores quae a ceteris pastoribus expediuntur. Sed quoniam summus Princeps potest et sibi quaedam reservare ad quae de cetero competentes essent inferiores principes, hinc fieri possunt *maiores* et quaedam causae de se minores, seu sunt maiores per accidens.

27. Hinc sequitur 1° summo Pontifici ius esse organizandi Ecclesiam (ius constituens secundarium); hinc non modo erigit novas ecclesias vi apostolatus ubi non aderant, sed *a)* existentes coniungit, dividit, dismembrat; limites enim dioecesium sunt iuris ecclesiastici et non divinae institutionis, etsi ipsa rerum natura in magna societate exigat divisionem territorialem; tamen hanc vel illam divisionem haberi, est ex facto et iure ecclesiastico;

b) ponit gradus supra episcopales, sive reales sive

personales, mittendo seu designando legatos (olim dicebantur vicarii apostolici), delegatos, visitatores;

c) eximit a iurisdictione ordinariorum, sibi immediate reservando monasteria, ecclesias, ordines religiosos, etc. quos pro universa approbat Ecclesia;

d) episcopos nominat, aut confirmat et instituit; eos removet vel deponit; renuntiationes acceptat et transfert; dat coadiutores, aut vicarios apostolicos.

Divino enim iure, sunt duo tantum gradus iurisdictionis, seu episcopalis et pontificalis; mortuo episcopo, unus est summus Pontifex qui providere valeat ecclesiis. Utique apostoli dicendi sunt ecclesiis normas tradidisse de novis pastoribus nominandis: sed haec constituta sunt iure ecclesiastico; ideoque perseverant voluntate legislatoris, qui pro universa Ecclesia est unus summus Pontifex.

28. 2° Papa habet ius legislativum, sive pro universa Ecclesia sive pro particularibus ecclesiis, tum solus tum in concilio. Et indicit, transfert, suspendit, praesidet, claudit, confirmat solus concilia generalia. Idem *potest* quoad *particularia pastorum*, quae ab eo instituta sunt.

Item dat singulis *praecepta* (potestas *gubernativa*), et concedit privilegia.

Abrogat, derogat, dispensat in omnibus legibus ecclesiasticis, (hinc et in irregularitatibus).

29. 3° Papa habet potestatem iudicalem utriusque fori; hinc reservat sibi absolutiones a peccatis et censuris; iudicat in quocumque gradu etiam primae instantiae; hinc ius fidelium libere communicandi cum eo, sicut ipsius cum eis, ex eo quod eius potestas est immediata; et cum sit suprema, ab eius sententia non datur appellatio neque ad concilium generale.

Relationes dioecesium iure exigit ab episcopis.

30. 4° Papa infert omnes poenas ecclesiasticas, ob potestatem coactivam.

31. 5° Papa habet supremam potestatem *administrativam* omnium bonorum Ecclesiae, tum *spiritualium* (idest sacramentorum, sacramentalium et indulgentiarum; dispensationum quoque in votis et iuramentis); tum *miritorum*, ut beneficia (hinc reservat, afficit et concurrit); tum temporalium. Hinc ius percipiendi *annatas*, pensiones imponendi et his similia.

§ 8.

NATURA POTESTATIS EPISCOPALIS.

32. Potestas iurisdictionis singulorum episcoporum, utpote pastorum secundi ordinis, est limitata et dependens. 1° Limitata tum *intrinsece*, tum *extrinsece*. Intrinsece quia non possunt quae requirunt ius dogmaticum, vel referuntur ad statum disciplinarem universalis Ecclesiae, vel ad relationes ecclesiarum particularium tum ad universalem tum inter se;

2° *extrinsece*, idest a limitibus suae dioecesis;

3° est *dependens*; hinc et in regimine suae dioecesis nequeunt contraire legibus generalibus vel *reservationibus* eis praescriptis.

Hinc I. episcoporum est legibus particularibus sive in synodo dioecesana (in qua clerus habet tantum votum consultivum), sive extra, magis promovere in dioecesi, consecutionem finis legum generalium, iuxta specialem indolem suae plebis; hinc addunt, non detrahunt legibus generalibus; sed in iis in quibus Ecclesia vult uniformitatem, ut in liturgia et matrimonialibus impedimentis, neque addunt, sed exequuntur.

II. Iudicant in prima instantia in foro externo, et sunt poenitentarii pro tota dioecesi in foro interno, ita ut ceteri sint ipsorum delegati vel a iure vel ab

homine, salvo iure Pontificis. Similiter dispensant in casibus sibi concessis.

III. Puniunt.

IV. Exequuntur omnes leges Ecclesiae seu *gubernant*.

V. Administrant bona spiritualia, mixta et temporalia ad normam canonum.

33. His resolutae sunt quaestiones I. Quis imperet in universa Ecclesia? — idest Papa vel solus vel in concilio;

II. Quis in singulis partibus? — idest episcopi dependentes a Papa, qui tamen potest concurrere et tunc praeoccupato negotio excludit episcopum;

III. quaest. Quis designet dioeceses et episcopos? — Pontifex.

IV. quaest. Quanta sit in episcopis potestas et quomodo eis inhaereat? — sunt *veri* pastores et principes, sed particulares et dependentes,

§ 9.

QUAENAM SIT FORMA ECCLESIASTICI REGIMINIS.

34. Praemitto formam societatis esse eius constitutionem prout pendet a natura subiecti supremae potestatis. Hinc tres formae simplices, monarchiae, aristocratiae et democratiae, prout suprema potestas est in una physica persona, vel in paucis vel in omnibus civibus; adsunt autem formae mixtae ex duabus vel ex omnibus simplicibus et ex diversa praeponderantia unius aut alterius elementi, innumerae varietates haberi possunt.

35. I. Hoc posito in Ecclesia elementum democraticum est omnino exclusum, cum nullum ius competat populo. Neque sufficit quemlibet de populo posse elevari ad supremam usque potestatem, ex qua ratione

Bellarminus (1) dixit Ecclesiae regimen esse mixtum etiam ex democratia; etenim id fieri posset et in monarchia electiva; deinde quoadusque quis non sit elevatus ad Papatum vel episcopatum, nullo pollet iure. Ergo tantum improprie ac latissimo sensu expressio Bellarmini est sumenda.

II. Quaeri potest an adsit in Ecclesia elementum *aristocraticum*. Adest in episcopis quos vidimus positos a Spiritu Sancto; tamen quia non limitant potestatem summi Pontificis, sed tantum eo volente in concilio concurrunt, et extra concilium adjuvant, nequit proprie asseri in Ecclesia regiminis formam esse mixtam ex monarchia Pontificis et aristocratia pastorum; quia forma desumitur a subiecto in quo est suprema potestas independens; sed haec est tota et plena in solo Papa. Ergo regimen supremum Ecclesiae est proprie monarchicae naturae etsi coadiuvatum aristocratia; hinc et forma Ecclesiae est monarchica.

CAPUT II.

ERRORES.

ARTICULUS I.

EXPOSITIO DOCTRINALIS.

36. Exposita genuina doctrina catholica videamus errores praecipuos qui in hac re obtinuerunt; I. quoad potestatem ordinis, II. iurisdictionis.

Quoad *potestatem ordinis*, I. error est negare Ordinem esse sacramentum, ut fecit Lutherus;

(1) De Rom. Pontifice, lib. I. cap. 3.

2. admisso sacramento Ordinis, negare differentiam inter episcopatum et presbyteratum, ut faciunt *praesbyteriani*.

37. Quoad *iurisdictionem*. Omittimus errores derivantes ex indebitis concessionibus factis principibus; etenim iam sunt confutatae et pertinent ad ius publicum *externum*. Alios errores iuris publici interni reducimus ad categorias iuxta diversas *formas* regiminis. Vidimus enim genuinam formam regiminis ecclesiastici esse monarchicam attenta potestate suprema sed coadiuvata aristocratia, attento gradu inferiori, seu attendendo non simpliciter subiectum supremae potestatis, sed *publicae* potestatis.

Igitur intrusio elementi democratici, vel intrusio indebitae aristocratiae, aut legitimae indebita elevatio aut exclusio, classes fundamentales errorum dabunt, in quibus tamen classibus plures gradationes esse possunt, quarum praecipuas innuemus.

§ 1.

ERRORES DEMOCRATICI.

38. I. Primus error et maxime democraticus est, universam potestatem ecclesiasticam concedere populo, ab eo quomodolibet exercendam. Potestatem populo traditam primus asseruit Marsilius Menandrinus, Patavinus dictus, ineunte saeculo XIV. ut morem gerere Ludovico Bavaro pseudo imperatori et excommunicato a Ioanne XXII.

Docuit Marsilius summam potestatem esse in toto coeto fidelium et quidem iure naturae, in suo libro *Defensorium pacis*. Verum ut adblandiretur Ludovico, miscuit errores iuris externi, asserendo potestatem a populo transferri in principes fideles, qui eam communicant episcopis et maxime transferri in impera-

torem, qui eam communicat Papae et episcopis sui imperii, sicut lege regia, populus romanus in imperatorem transferebat universam potestatem civilem, quam imperator communicabat deinde magistratibus. Si autem principes sint infideles, docebat Marsilius, potestatem a populo transferri in episcopos sed exercendam cum subiectione ipsi populo et principi. Dam-natus est a Ioanne XXII. in Constit. *Licet*, 23 Octo-bre 1327.

39. Marsilium secuti sunt *protestantes* male inter-pretantes illud Petri, Dominum nos fecisse *regale sa-cerdotium*. Ipsi quoque errori iuris *interni*, de per-fecta *aequalitate* fidelium, solent miscere errores iuris externi de dependentia Ecclesiae a civili potestate ita ut Ecclesiam non societatem perfectam sed collegium tantum faciant. More autem suo in innumeras subdivisi sunt sententias, adeo ut Pfaßius et Moshemius non minus quam decem systemata circa naturam Eccle-siae universim inspectam enumeraverint, et Schenkl ab initio saeculi superioris, plusquam triginta, omit-tendo minora. (Schenkl Instit. Iuris Eccles. Prolegom. § 46 in nota.)

40. II. error est auctoritatem quidem omnem col-latam fuisse populo, sed ad eo *transferendam* in Pa-stores ita ut liberum populo non sit eam sibi retinere, vel pastorum gradus suo iudicio determinare, verum hi gradus sint determinati a Christo. Tunc populi ius ad duo referri potest: 1. ad *electionem* pastorum. Et hoc saltem necessarium est, ut haec sententia sit *prac-ticæ* alicuius momenti; si enim pastores primi, a Do-mino constituti, ceteros eligerent, iam nullum esset motivum defendendi hanc sententiam, quae fieret mere speculativa et lanae caprinae.

2. Ius populi extendi etiam posset ad pastorum de-

positionem seu revocationem, ita ut populus et super eos vigilaret, et eos iudicaret.

Ex his facilis est transitus ad 3., nempe populum dare normam regendi pastoribus, adeo ut pastores debeant ad populi vota respicere non modo oeconomiae causa in iis quae de cetero iusta sunt, sed ut ad normam iuridicam.

Ex quo facile esset deducere 4. officium pastorum interrogandi in difficilioribus populum et huius ius praescribendi normam agendi. Quae autem a populo essent reprobata, vigorem non haberent; imo quae a pastoribus proponerentur, firma evaderent tantum ex consensu populi; hinc sive leges dogmaticae sive disciplinares indigerent acceptatione Ecclesiae seu populi.

Ut autem ordinatim populus manifestaret sua vota, posset 5. pastorum electio fieri ad tempus, ut sic per mandati renovationem pastores solliciti essent respondendi populi votis, et populus modum ordinatum haberet eos removendi; semper tamen posset eos deponere etiam ante tempus constitutum ex gravi causa.

Vel etiam 6. posset a populo designari collegium quoddam laicorum, seu *Consistorium*, qui pastori assisterent et a quibus ipse normam sumeret, fere ut reges in systemate constitutionali.

41. Hoc praesertim apud catholicos et eos qui potestatem ordinis sacramentalem admittunt, quae proinde a sacerdote tantum exercetur, sed esset exercenda ad nutum populi seu repraesentantium eius; sicut et actus iurisdictionis, ministerialiter ponerentur a pastore, nomine populi, qui esset princeps. Sic haberi posset consilium laicum *parochiale, diocesenum, nationale et internationale* seu catholicum. En systema *repraesentativum* in Ecclesia. .

Notandum tamen primos qui enantiatum principium

proposuerunt, vel non vidisse omnes conclusiones derivabiles, vel ausos non esse eas deducere aut fateri, quod et de pluribus sequentibus erroribus intelligendum est.

42. III. error. Si potestas Ecclesiae, utpote supernaturalis, dicatur quidem immediate a Christo collata pastoribus, et ab iisdem exerceri nomine proprio, seu divini Fundatoris absque iuridica dependentia a populo, sed 1. a populo eligi pastores, quamvis forsitan semel legitime electi nequeant ab eo removeri; esset *concursum* quidam populi *antecedens* et *mediatus* regimini Ecclesiae; hic est error plurium recentium inter eos qui catholici-liberales magis moderati audiunt,

Vel etiam 2. *novas* leges indigere populi *acceptatione*, vel saltem ab eo reprobatas, amittere vigorem, quod et ad leges antiquas extendi posset et deberet; et esset *concursum consequens* populi in regimine Ecclesiae, adeo ut etsi populus nequiret legem dicere et pastoribus praescribere, tament limitaret pastorum potestatem, quia non esset exercenda nisi conformiter populi voluntati.

Hic unus erat ex erroribus gallicanorum, qui aiebant leges indigere consensu Ecclesiae, quo nomine plures populum, non episcopos intelligebant.

Quod autem de legibus, et de singulis actibus externis dici posset.

Ut autem harmonia cleri et populi modo regulari habeatur, posset ut et in superiori sententia, vel directe populus interrogari, vel per suos repraesentantes, et sic in Ecclesia introduci *constitutionalismus modernus*; vel etiam a supremo pastore statui posset ut inferiores nominarentur ad tempus, aut removendos esse ad querelam populi. Ipse autem summus Pontifex cum non habeat iuridice superiorem, posset in sua

assumptione iurare et sic moraliter obligari ad dimittendum pontificatum ad querelam populi. In hunc errorem inclinant plures ex catholicis *liberalibus-ultra*.

43. Nota: etsi theologicè adsit differentia an potestas conferatur populo immediate et cum onere ut ab eo *debeat* transferri in pastores (ut in secundo errore), vel an, ut ait sententia hæc tertia, potestas, utpote supernaturalis, collata directe sit pastoribus, sed nominandis a populo, cum onere iuridico exercendi potestatem cum eiusdem consensu; tamen socialiter non multum refert quæenam sententia adoptetur; quod enim interest est quis eligat pastores, præsertim concessio iure removendi, aut eligendi temporanea destinatione, et cuius consensus necessarius sit saltem ad novas leges statuendas (cum aliunde vis desuetudinis soleat admitti pro veteribus abrogandis). Differentia theologica adest, quia in postrema sententia populus non fuit subiectum auctoritatis supernaturalis, nec eius nomine exercetur, sed in praxi item obtinetur ut saltem potiora fiant ex voluntate populi.

44. IV. error. Potestatem collatam esse pastoribus, et eos valide quidem nominari sine consensu populi et sine eodem exerceri potestatem; sed iniuriam populo irrogari, si non consulatur sive in electionibus pastorum, sive in regimine Ecclesiae. Hinc dependentia a populo non esset *iuridica*, sed *moralis*. Illic est minimus gradus *liberalismi catholici*.

Huiusmodi errores cum omnibus gradationibus quæ ulterius fingi possent, unica propositione refutantur, idest populo in Ecclesia nullum ius proprium esse participandi eius regimini; hinc a pastoribus desideriorum eius rationem haberi tunc tantum cum id ipsi iudicaverint expedire. Distinctio autem inter obligationem

pastorum iuridicam et moralem dependendi a populo vel non habet sensum, vel id tantum significat, nempe populum esse interrogandum quoties pastores iudicio suo id expedire putaverint.

§ 2.

ERRORES ARISTOCRATIAE PARVAE SEU PRESBYTERIANISMI.

45. Sicut habentur errores per excessum circa iura populi, sic et circa potestatem 1. presbyterorum; 2. episcoporum; hinc errores aristocratiae inferioris et superioris.

In hac re habemus errores tantum per excessum, comparando presbyteros episcopis; qui errores possunt coniungi et cum negatione primatus summi Pontificis; sed constituto presbyteris nullum ius esse in regimine Ecclesiae, non modo salva est dependentia presbyterii ab episcopis, sed et a summo Pontifice; hinc nunc praescindimus a iuribus summi Pontificis.

Qui sub nomine presbyterianorum habentur in Anglia, non dicuntur tales quasi admittant presbyteros ut veros sacerdotes, sed quia seniores ex consensu consulant; ideoque presbyteri dicuntur modo pagano (1).

46. Episcopos esse superiores presbyteris definitum est a Concilio Tridentino; et certum est, etsi non definitum, eos esse superiores *iure divino*, tum potestate ordinis, tum iurisdictionis.

Verum I. neoterici, qui contendunt episcopos esse iure divino aequales presbyteris, non concedunt episcopos fieri superiores iure ecclesiastico, sine consensu aliorum presbyterorum, ita ut iuxta ipsos, episcopi

(1) Rohrbacher, Hist. Eccl. lib. 88.

non modo accipiant ab aliis presbyteris potestatem, sed et ea possint expoliari, atque eam exerceant sub vigilantia aut dependentia et nomine presbyterii, modo analogo quo defensores populi, eius iura exponebant.

II. Admissa distinctione et superioritate iure divino episcoporum quoad potestatem ordinis, posset eis denegari potestas propria iurisdictionis, ita ut eam acceperint a presbyteris, ut in errore praecedenti; sed generatim qui admiserunt superioritatem episcoporum iure divino quoad ordinem, eis concesserunt iurisdictionem propriam ac principalem, sed cum iure presbyterii participandi deliberative regimini dioecesis. Dicimus deliberative seu cum voto decisivo; etenim de consultivo voto non admodum neoterici sunt solliciti; potest enim sperni ab episcopo; hinc etsi plurimum conferat pro prudenti regimine Ecclesiae, non attenditur ab eis; imo neque eius necessitas iuridica est ex lege divina, sed tantum ecclesiastica. Ex divina lege erit episcopus obligatus ad illud exquirendum ex prudentia quoties utile iudicaverit, sed non ex necessitate iuridica.

III. error, ponit saltem gradum parochorum esse iuris divini, ideoque eos pollere auctoritate propria in sua paroecia, et non delegata ab episcopo iure mediante.

Imo 2. plures aiebant auctoritatem episcopi in paroecias esse *extraordinariam*, idest posse intervenire tantum ad corrigendos excessus et defectus supplendos in iis quae sunt officii parochialis. Haec de parochis plures fautores habuerunt saeculo XVIII inter Iansenistas, qui sicut depresserant auctoritatem summi Pontificis eam dicendo extraordinariam, ut exaltarent episcopos, postea depresserunt episcopos exaltando parochos.

§ 3.

ERRORES ARISTOCRATIAE SUPERIORIS SEU EPISCOPALIS.

47. I. Primus et maximus error aristocratiae proprie dictae seu episcopalis, est ponere episcopos esse omnes iure divino aequales, ideoque regimen Ecclesiae esse pure aristocraticum. Hoc est systema schismaticorum orientalium, qui negant primatum iurisdictionis summi Pontificis, ei ad summum concessio primatu honoris, et ut plurimum etiam iuris ecclesiastici.

48. II. error est, admittere primatum summi Pontificis iure divino, sed asserere episcopos limitare eiusdem potestatem sive dogmaticam sive disciplinarem adeo ut episcoporum consensus sive concursus vel praecedens, vel concomitans (in conciliis) vel subsequens sit necessarius, ita ut subiectum potestatis supremae sit mixtum ex elemento aristocratico et monarchico. Summus autem Pontifex, iuxta hanc sententiam, est superior pro singulis episcopis *distributive*, sed non *collective*, quia in corpus episcoporum potestatem non exercet.

Hoc est systema Gallicanorum, quorum plures et antiquiores nomine consensus Ecclesiae tantum episcopos intelligebant. Si adsit dissensus inter pontificem et episcopos, an res remaneat infecta, vel debeat praevalere episcopatus, disputari posset et inter Gallicanos. Natalis Alexander aiebat (in hist. eccles. saeculo VII. diss. 2. pag. 2): Ecclesiam docentem constitui a Papa et ab ea parte episcoporum qui cum ipso consentit, etsi sit minor, dummodo non minima.

Sed pseudo-Patres Concilii Basileensis, cum degeneravit, putabant Pontificem esse inferiorem simpliciter corpori episcoporum, quod corpus, ut reliquae personae morales, iudicat ex maioritate absoluta suffragiorum.

49. III. error est, episcopos limitare potestatem Pontificis quoad modum eam exercendi, ita ut Pontifex tantum extraordinario possit intervenire in negotiis ecclesiarum particularium, etsi permaneat centrum communionis ecclesiasticae. Est error richerianus, Febronianorum, Iansenistarum et Eybellii.

Hic error haberi potest non modo coniunctus cum antecedenti, sicut ut plurimum est, sed etiam si admitteretur potestatem Pontificis esse supremam et absolutam pro negotiis Ecclesiae universalis, sed per iniuriam intervenire in negotiis ecclesiarum particularium ordinario. Hinc Pontifex non posset eximere regulares aut alios ab ordinaria potestate episcoporum.

Illi pariter errores refutantur unica veritate, seu ostendendo auctoritatem Pontificis esse supremam, ordinariam et immediatam in omnes et singulos fideles, in omnes et singulas ecclesias, ut definivit Concilium Vaticanum sess. 4.

§ 4.

ERRORES MONARCHIAE EXCLUSIVAE.

50. Etsi suprema potestas sit in summo Pontifice eaque ordinaria et immediata, tamen I. error esset si supponeremus episcopos quoque non habere potestatem ordinariam et propriam, sed tantum delegatam a summo Pontifice, adeo ut essent meri eius vicarii, ut sunt vicarii apostolici in locis missionum.

51. II. error esset si supponeremus potestatem episcoporum ordinariam, sed dependentem ideoque limitabilem a Pontifice, ita posse restringi ut fere evanesceret, et multo magis si assereremus gradum episcopalem posse a Pontifice in Ecclesia aboleri, Ecclesiamque universam per meros vicarios (sive caractere episcopos sive presbyteros) gubernari. Etsi enim gradus

episcopalis sit dependens, et Pontifex ex rationabili causa ponere possit vicarios non modo in ecclesiis constituendis (seu quae sunt in formatione), sed etiam in constitutis, tamen Ecclesia est ex divina ordinatione regulariter regenda per episcopos, qui praesideant nomine proprio ut veri pastores et principes, repraesentantes non Pontificem eos delegantem, sed gradum episcopalem a Christo Domino institutum. Idem enim Dominus qui summum Pontificem constituit Vicarium suum, episcopos quoque ordinavit. Etsi autem intensitas potestatis ipsorum non sit definita, sed plus vel minus limitabilis pro temporum opportunitate, non ita limitari potest ut illusoria reddatur Christi institutio, adeo ut nomine tenus sint principes et non re. Quoniam autem haec aliquam difficultatem praeseferre possunt, hinc ad ipsorum declarationem, sequentia adnotamus.

52. Causa primi erroris ex recensitis, est difficultas concipiendi duas potestates proprias, ordinarias et immediatas in eodem territorio et in easdem personas, quae effecit ut quidam negarent potestatem ordinariam episcoporum et quidam Pontificis, ut vidimus in paragrapho praecedenti. Et vere repugnarent si utraque esset independens; sed cum episcoporum potestas sit subordinata, nulla est repugnantia coexistentiae pastoris supremi et secundarii. Si Ecclesia Christi esset limitata ut synagoga Hebraeorum, unus sufficiens fuisset pontifex seu episcopus et pastor, sed cum complectatur universam terram, plures episcopi vocati sunt in participationem sollicitudinis pastoralis eius cuius est integer grex; cumque haec divisio gregis sub pluribus pastoribus subordinatis sit ex voluntate divini Fundatoris, hinc non sunt vicarii Pontificis maximi, sed repraesentant proprium gradum a Christo institutum et in ecclesiis praesident ut proprii ipsarum pastores. Quae

s. Thomas contra gentes lib. 4. cap. 76. ita exhibet:
 « Quamvis populi distinguantur per diversas dioeceses
 « et civitates, tamen sicut est una Ecclesia, ita oportet
 « esse unum populum christianum. Sicut igitur in uno
 « speciali populo unius Ecclesiae requiritur unus epi-
 « scopus, qui sit totius populi caput, ita in toto populo
 « christiano requiritur quod unus sit totius Ecclesiae
 « caput ».

QUAESTIO I.

AN POTESTAS IURISDICTIONIS EPISCOPORUM
 IN SINGULAS DIOECESES

SIT IMMEDIATE A DEO VEL A PONTIFICE.

53. Causa tum primi tum secundi erroris provenire potuit et ex eo quod dicatur iurisdictio episcopis participata immediate a summo Pontifice; credi enim potuit et hanc communicationem importare meram delegationem et libere ab eo fieri, ideoque et ab ea communicanda abstinere posse; quos errores ut vitarent alii dixerunt iurisditionem in episcopis esse immediate a Deo; et proinde propositam quaestionem, quae est ex celebrioribus, examinandam suscipimus, ostendentes in utraque hypothesis salvam consistere et episcoporum propriam potestatem, et dependentiam a summo Pontifice.

54. Et I. salva consistit dependentia episcoporum a Pontifice, etsi eis daretur iurisdictio immediate a Deo; datur enim 1° exercenda dependenter a summo Pontifice, sicut et potestas Apostolorum, quamvis immediate a Christo, erat in se dependens in suo exercitio a beato Petro, etsi ob charismata subiectiva eius directione non indigerent, quod in singulis episcopis non verificatur.

2° Daretur a Deo *indeterminata*, seu *limitabilis* a Pontifice, ita ut esset iurisdictio pastoris subordinati intra certos limites a supremo pastore designandos.

3° Acquireretur ab episcopis dependenter a Pontifice attento *subiecto*; etenim episcopi non sunt immediate electi a Domino, sicut fuerunt Apostoli, sed eliguntur legitime a solo Pontifice.

4° Acquireretur ab episcopis dependenter a Pontifice attento *termino*, seu populo regendo; nam et divisio in dioeceses facta est iure ecclesiastico ideoque perseverat voluntate Pontificis, et designatio dioecesis vel melius designatio episcopi pro determinata dioecesi, fit a Pontifice; ideo distinguunt inter iurisdictionem et missionem. Hinc cum in hac hypothese immediatae originis a Deo, daretur iurdictio cum ipsa consecratione, dicendum esset si praecederet consecratio, eam conferre iurisdictionem in dioecesim designandam si quando designabitur; hinc esset interim in suspenso seu nequiret exerceri ex defectu termini, sicut potestas sacramentalis poenitentialis in presbytero confertur quidem ipsa ordinatione, sed ex defectu iurisdictionis non habet in quos exerceatur; idem esset de potestate iurisdictionis in episcopo ante designatam dioecesim, cum hac differentia quod potestas sacramentalis sine subditis intelligitur, sed iurdictio sine subditis non intelligitur: est enim melius dicenda capacitas proxima et exigentia iurisdictionis, quam simpliciter iurdictio.

Si autem antecederet designatio dioecesis, ut generatim fit, tunc consecratio conferret iurisdictionem pro dioecesi iam determinata. Sed obstat ius canonicum; quia iurdictio acquiritur per confirmationem electi; aut eius praeconizationem in publico consistorio Pontificis. Hinc dicendum esset in hac sententia, interim conferri iurisdictionem episcopis confirmatis, sed non consecratis, ut delegatis seu vicariis apostolicis, quae transmutaretur in iurisdictionem episcopalem in actu consecrationis. Cuius explicationis novitas ostendit fal-

sitatem hypothesis de immediata collatione iurisdictionis a Deo.

5º Esset dependens a Pontifice quoad *durationem*: etenim Pontifex posset semper episcopum suspendere aut remove sive ordinario ex delicto, sive extraordinario sine delicto ita exigente publico Ecclesiae bono, ut factum est in Gallia initio saeculi superioris. Concederetur enim semper a Deo hac sub conditione. Igitur tunc remaneret episcopi iurisdictio rursus in suspenso expectando designationem novae dioecesis, quae, cum remotio fuisset ex delicto, certum esset numquam verificandam esse.

Item cum quis renuntiat, rursus iurisdictio fieret indeterminata et suspensa esset.

Item cum ordinatio est illegitima ut in schismaticis, certe nulla est iurisdictio etsi ordinatio sit valida, quod et antiquissimis temporibus semper servatum est.

Ergo non tam penderet iurisdictionis acquisitio a consecratione quam a legitima consecratione; sed legitima consecratio est legitima eo modo quo eam intimat Pontifex; Pontifex autem intimat eam vel designata dioecesi, ideoque cum intentione ut actu habeat adnexam iurisdictionem determinatam, si eam non intenderet conferre in confirmatione; vel cum intentione designandi postea, et tunc vere dat actu iurisdictionem cum designat dioecesim; vel cum intentione numquam designandi, cum aliquando velit tantum esse episcopos pro exercitio potestatis ordinis, ut auxiliares, vel iurisdictionis delegatae ut nuntii, vicarii apostolici; ex quibus rursus apparet irrationabilitas huius hypothesis, quae confundit habitudinem characteris episcopalis ad iurisdictionem cum ipsa iurisdictione actuali. Qui enim ornatur caractere episcopali est in eo gradu sacramentali et in categoria earum personarum quae est

ordinata ad habendam iurisdictionem et pro ea recipienda, persona est undequaque completa; sed haec ordinatio et exigentia iurisdictionis est generica, pro ipso gradu episcopali, non pro singulis personis.

55. In alia pariter hypothese de collatione iurisdictionis episcopis mediante Pontifice, stat semper episcopos non esse meros delegatos, sed gaudere iurisdictione propria, quia ipsorum gradus est a Christo institutus ut sint pastores ordinarii, et a Pontifice fit participatio iurisdictionis ut eos in hoc gradu constituat, ideoque habent iurisdictionem a Deo mediante Papa.

56. Si autem quaeratur quaenam sententia sit praefenda, dicimus secundam esse nunc communem et certam.

Iam in expositione primae tria inconvenientia subiunximus, cum eius limitationes indicaremus, idest 1. iurisdictionem sine subditis non intelligi; 2. iurisdictionem conferri non consecratione sed confirmatione, et novam esse ac inacceptabilem conversionem in potestatem episcopalem potestatis vicariae quae ex hypothese danda esset a Papa per confirmationem ante consecrationem; 3. consecratio datur omnibus; sed iurdictio determinata non datur ante designationem dioecesis, quae quibusdam (episcopis titularibus) nunquam datur; hinc rursus esset iurdictio sine subditis; item 4. consecratio non aufertur; sed aufertur iurdictio, quae rursus remaneret indeterminata; 5. consecratio habetur et apud schismaticos, sed nulla iurdictio neque indeterminata.

57. Non afferimus autem argumenta positiva ex sacra traditione a theologis desumpta, sed adiungimus et insistimus in sequenti argumento iuridico. Certum est requiri actum pontificium ut quis acquirat iurisdictionem episcopalem in Ecclesia, quia 1. episcopi unice

assumuntur legitime a summo Pontifice et ab eo consecrantur vel ex eius commissione; 2. actus pontificius est qui determinat dioecesim regendam a singulis eique singulos adscribit; hinc ante designationem Pontificis, etsi quis sit consecratus, determinatam iurisdictionem non habet; 3. certum est iurisdictionem episcopalem exercendam esse dependenter a Pontifice; 4. iurisdictionem determinatam amissibilem esse sive ex delicto sive non, et etiam indeterminatam amitti ex delicto haeresis vel schismatis aut ex excommunicatione.

Aliunde explicandum est quomodo iurisdictio episcoporum sit ipsorum propria iure divino et ordinario. Igitur facta utriusque categoriae sunt explicanda. Iamvero ea explicatio est admittenda ex criteriis generalibus logicis, quae est vere subsistens, sufficiens et simplicior; non sunt enim multiplicanda entia sine necessitate. Sed huiusmodi est sententia de mediata derivatione iurisdictionis in episcopos a Deo.

Etenim factum pontificium 1. est *verum*, quia vere ponitur; 2. est sufficiens explicandae potestati episcoporum ordinariae et propriae; nam Pontifex iam pollet iurisdictione ordinaria in universam Ecclesiam; haec iurisdictio est de se communicabilis, non tantum per modum delegationis ut vicario nomine exerceatur, sed posita institutione gradus et officii episcopalis iure divino, communicatio fieri potest ut in subiecto recipiatur et permaneat ut respondeat huic gradui divinae institutionis. Ergo hypothesis est sufficiens. Sed est 3. etiam simplicior; nam vel ponitur unicus actus, vel divinus vel pontificius, vel uterque; sed divinus est insufficiens; requiritur enim ex dictis actus pontificius; ergo uterque admittendus esset, idest pontificius consecrans et adsignans dioecesim, et divinus conferens iurisdictionem vel determinatam in designatione diocesis, vel saltem

indeterminatam in consecratione quae determinaretur facto pontificio designationis dioecesis; ergo semper hic actus designandi dioecesim est necessarius ex parte Pontificis. Sed ipse sufficit et sine facto divino, ad explicandam iurisdictionem ordinariam et propriam episcoporum; ergo alter admittendus non est.

58. Cum insuper plura sint inconvenientia supracitata si admitteretur, multo magis excludendus est.

Hinc dicendum consecrationem ponere personam in eo gradu episcopali, qui est perfecte idoneus ad recipiendam iurisdictionem propriam pastorem, et cui in genere conferenda est pro regimine Ecclesiae. Hinc in episcopo consecrato est idoneitas et generica exigentia, quae est et in schismaticis attenta consecratione, sed habet obicem in schismate, quo remoto nihil obstat.

QUAESTIO II.

AN CONSECRATIONE EPISCOPUS ACQUIRAT IURISDICTIONEM COLLEGIALEM.

59. Quaeri deinde potest an episcopus vi consecrationis saltem acquirat iurisdictionem in universalem Ecclesiam, seu iurisdictionem collegialem.

Et animadvertimus I. episcopis actu, extra concilium nullam esse iurisdictionem; hinc nequeunt ex officio sese immiscere regimini universalis Ecclesiae. Id possunt tantum in concilio. Sed ad habendum concilium rursus requiritur actus Pontificis illud convocantis; et Pontifex est qui auctoritative praeest (per se vel per legatos) et acta confirmat.

Aliunde certum est episcopos in concilio esse veros iudices ac legislatores, etiam episcopos titulares (saltem si advocentur); hinc exercent in concilio iurisdictionem episcopalem in universalem Ecclesiam coniunctim et **dependenter a Pontifice.**

60. Ad explicandum hoc exercitium iurisdictionis, dici potest vel communicari a Pontifice, ut respondeat divinae institutioni collegii episcopalis, vel habitam esse per consecrationem, sed indigere conditione convocationis et celebrationis concilii ut exerceatur, ita ut suspenso vel clauso concilio, suspendatur rursus vel deficiat conditio. Iamvero analogia demonstratione ac superius, apparet praeferenda prima sententia, quia actus pontificius est necessarius et sufficiens; hinc inutiliter supponitur a Deo collata actu iurisdictio in Ecclesiam universalem, quae nequit exerceri. Nota etiam obicem haberi posse ut supra ex haeresi, schismate aut excommunicatione. Hinc dicendum consecrationem legitimam conferre iurisdictionem in universalem Ecclesiam habitu, seu collocare in eo gradu, qui constituit coniudices summi Pontificis ex iure divino, et non meros consultores, quando ipse summus Pontifex confert participationem sollicitudinis universalis.

61. Huic sententiae innititur opinio illorum qui docent episcopos non residentiales non esse ex necessitate vocandos ad concilium generale, quia hoc constituitur a pastoribus Ecclesiae et tales sunt tantummodo episcopi residentiales.

Tamen hoc non est necessarium, cum dici possit concilium generale esse omnium episcoporum qui legitime sunt in Ecclesia consecrati, ad participandam sollicitudinem sive in regendo, sive in aliis officiis, saltem coadiuvando per exercitium potestatis ordinis. Secundae sententiae videtur melior.

62. Hic pro meliori intelligentia, notanda est differentia inter potestatem sacramentalem absolvendi a peccatis, et potestatem iurisdictionis. Illa indiget iurisdictione quae participatur a superiore per legitimam

missionem seu deputationem. Sed sola iurisdictio non valet communicare potestatem absolvendi quia est sacramentalis specialis; hinc non sufficit quis sit homo ut pro baptismo, neque sit baptizatus, quod sufficit ut quis contrahat et sit minister sacramenti matrimonii, sed requiritur ordo presbyteralis, qui est necessarius sed insuficiens ex defectu iurisdictionis; sed iurisdictio quae actu habeatur et non modo illicite sed invalide exerceatur intelligi nequit. Est enim ius gubernativum personarum, seu iurisdictio ius imperandi seu obligandi; iamvero imperium invalidum, est imperium datum sine iure obligandi, quod est contradictorium. Sed huiusmodi esset iurisdictio episcopalis universalis absque conciliari convocatione Papae, et iurisdictio particularis absque designatione dioecesis *regendae*.

Ergo non est dicendum episcopis competere iurisdictionem, sed eos esse in eo gradu qui completum constituit subiectum ut recipiat iurisdictionem eamque exerceat convenienter, et per personas huius gradus Ecclesiam normaliter regi, ideoque gradui generico, esse *debitam*.

QUAESTIO III.

AN SUMMO PONTIFICI SIT IUS DESIGNANDI
SUUM SUCCESSOREM.

63. Quoniam agimus de excessu monarchiae, quaeri accidentaliter posset an plenitudo potestatis summi pontificis eo usque extendatur ut valeat suum designare successorem. Videamus I. quid iuris positivi; II. quid iuris ex principiis generalibus. Quoad I. can. I. de success. 8. q. I. ait s. Petrum designasse s. Clementem

ut suum successorem. Sed hic canon non est ex genuinis, verum ex officina isidoriana (1).

Deinde in beato Petro fuit extraordinaria potestas et sicut ipse potuisset alibi statuere sedem suam a statutam mutare, ut fecit deserendo Antiochiam, ita et successorem designare, saltem ex divina revelatione sicut ex eadem supponimus Romam petivisse; sed successores haereditant potestatem ordinariam, non extraordinariam. Ergo exemplum s. Petri esset insufficiente.

64. Canones antiqui generatim reprobant quod episcopus det sibi successorem; ita conc. Ancyranum (celebratum anno 314.) can. 18. (2); conc. Antiochenum (an. 341) can. 23 « Episcopo non liceat ante finem vitae alium in suo loco constituere successorem. Si quis autem hoc usurpare tentaverit, talis constitutus irrita erit ».

Pariter S. Hilarus Papa, in concilio romano, quadringenta octo episcoporum an. 461, *hanc licentiam* generaliter reprobat (3). Iamvero si putasset id in potestate esse Romani Pontificis, verisimile est quod exceptionem indicasset. Item indicasset factum extraordinarium s. Petri, eligentis s. Clementem cuius electionis memoria in Romana Ecclesia conservari debuisset, si verum locum habuisset. Romani autem Pontifices, hac potestate usi non sunt.

Duo tantum afferuntur facta, primum incertum et obscurum, alterum a suo auctore reprobatum et reiectum. Primum est S. Felicis IV. quod prolatum

1) Vide Berardi, *Gratiani canones genuini ab apocryphis secreti* etc.

(2) V. Mansi t. II. pag. 519.

(3) V. Labbaeum tomo IV. Concil. col. 1060.

tantum non multis abhinc annis (1). Anno enim 1883 clarus Amelli pro-custos bibliothecae ambrosianae Mediolanensis, detexit in archivio capituli Novariensis, quemdam librum canonum, saeculi X vel XI in quo habentur documenta tria, idest 1. praeceptum papae Felicis (IV) morientis, per quod sibi Bonifacium archidiaconum suum post se substituere cupiebat; 2. contestatio Senatus; 3. libellus quem dederunt presbyteri LX, post mortem Dioscori, Bonifacio Papae.

Summa rei ita se habet. Felix IV. (electus an. 526, et mortuus an. 530), cum in extremis vitae suae versaretur, forsitan occurrere volens difficultatibus quae in electione sui successoris tinendae erant ob indebitum Gothorum interventum (vide infra n. 155. III. VI. VII), *praesentibus presbyteris et diaconis et senatoribus atque patriciis quos interesse contigit*, (idest aliquibus) pallium suum imposuit Bonifacio archidiacono, praecipiens post mortem suam eum episcopum ordinare.

Hanc quoque rationem allegavit, quod thesaurus Ecclesiae vacuus erat, et Bonifacius valde dives, onera pontificatus facilius sustinere potuisset. « Et quamvis, « ait *praeceptum* Papae Felicis, pro timore Dei et « christiana devotione credam meum vos sequi et servare posse sine aliqua dubitatione iudicium, tamen « ne quis pravis persuasionibus et ambitione hoc agat « ut per vos Ecclesiae matris dissensiones et studia « faciendo, membra discerpat, noverit qui ista fecerit « vel facienti consenserit, nec Ecclesiae se esse filium, « et a Domini corporis esse communione suspensum...

1 Vide *L'intervention du Pape dans l'élection de son Successeur* par M. l'Abbé G. Peries, Paris 1902, in quo opere universam hanc quaestionem erudite pertractat.

« Quam ordinationem meam, ne quis sibi incogni-
« tam diceret, in omnium volo, propter futurum Dei
« nostri iudicium, pervenire notitiam, quia et hanc
« voluntatem meam et domnis (imperatorii Iustiniani
« et Theodoraë imperatrici) et filiis nostris regnanti-
« bus (idest Athalarico et matri eius Amalasunthae)
« indicari ».

Et subdit citatum documentum, per omnes titulos (ecclesias urbis) praeceptum Papae Felicis propositum fuisse.

Verum Senatus, non directe sed indirecte, protesta-
tus est, ut continetur in 2° documento, quod ita se ha-
bet: « Senatus amplissimus presbyteris et diaconis et
« universo Clero. In sanctitatis vestrae notitiam duxi-
« mus perferendum, senatum amplissimum decrevisse
« ut quicumque, vivo papa, de alterius ordinatione tra-
« ctaverit, vel quidquam acceperit, tractantique con-
« senserit, facultatis suae medietatem mulctetur, si se
« viribus applicandam. Is vero qui tam improbum am-
« bitum habuisse fuerit convictus, bonis omnibus amis-
« sis, in exilio se noverit esse pellendum. Atque ideo
« his agnitis, ab omni inhibito studio vos conveni-
« amoveri ».

Paucis post diebus, S. Felix mortuus est, et fuit dis-
sensio in clero et senatu. Bonifacio (II.) in basilica Iul-
(quo nomine probabiliter indicatur magna aula pala-
tii lateranensis) consecratus est; sed maior pars cleri
et populi elegit Dioscorum, qui consecratus fuit in ba-
silica constantiniana, et sic fuit schisma.

Verum post dies viginti et tres (14 octobris) Dioscorus
mortuus est, et die 27 decembris, omnes recognov-
erunt Bonifacium, ut continet tertium documentum.

Agapitus autem Papa qui quinque post annos, ide-
an. 535, summum pontificatum adeptus est, ad omne

discussionis occasionem auferendam combussit documenta quae clerus adhaerens Dioscoro, dare compulsus fuerat Bonifacio (1).

Antequam examinemus hoc factum, praestat exponere secundum, quod eundem Bonifacium II. auctorem habet. « Hic (2) congregavit synodum (an. 531) « in basilica beati Petri apostoli, et fecit constitutum « ut sibi successorem ordinaret. Quod constitutum cum « chyrographis sacerdotum et iusiurandum ante Confessionem beati Petri apostoli in diaconum Vigilium « constituit ». Sed paulo post ipse Bonifacius rem retractavit. « Eodem tempore (ait liber pontificalis) factum iterum synodum, hoc censuerunt sacerdotes « omnes propter reverentiam Sedis Sanctae et quia « contra canones fuerat hoc factum, et quia culpa eum « respicebat ut successorem sibi constitueret; ipse Bonifacius papa reum se confessus est maiestatis, quod in « diaconum Vigilium sua subscriptione chyrographi; « ante confessionem beati apostoli Petri, ipsum constitutum, praesentia omnium sacerdotum et cleri et « senatus incendio consumpsit ».

Anno insequenti mortuus est Bonifacius, et procellosis illis temporibus alii tres pontifices successive electi sunt, antequam Vigilius, mortuo in exilium S. Silverio an. 537., pontificatum tandem adipisceretur.

Ex his patet factum Bonifacii II, pro asserenda Romani Pontificis potestate, dandi sibi successorem non posse bene allegari, cum ab ipso Bonifacio fuerit re-

1° « Hic... libellos anathematis, quos invidiae dolo extorserat « Bonifacius presbyteris et Episcopis contra canones et contra « Dioscorum, in medio Ecclesiae congregatis omnibus, incendio « consumpsit, et absolvit totam Ecclesiam de invidia perfidorum ». Liber Pontificalis, Agapitus, Ed. Duchesne, p. 287.

(2) Lib. Pontificalis LVII, 92.

vocatum tamquam sacris canonibus contrarium. Et naturalis explicatio postulat id intelligendum esse de sacris canonibus iuris divini; si enim fuisset tantum contra canones iuris ecclesiastici, potuisset a Summo Pontifice ex iusta causa valide et licite dispensari, nec ipse se fassus esset reus maiestatis.

Id secumfert Bonifacium II., et propriam legitimitatem non ex nominatione Felicis IV., si locum habuit, sed ex subsequenti cleri accessione implicite recognovisse.

Quod autem attinet ad praeceptum S. Felicis IV., recenter detectum, ut aliquid probaret, oporteret I. ostendere illud authenticum et integrum esse; iamvero cum per omnes titulos Romanae Ecclesiae fuerit propositum non bene intelligitur quomodo huius facti notitia ad nos pervenerit tantum per unicum codicem saeculi X. vel XI. Et quod magis est, quamvis memoriae antiquae recenseant schisma factum in Ecclesia Romana inter sectatores Bonifacii et Dioscori, silent de causa divisionis quae favore Bonifacii qui praevaluit, fuisset designatio S. Felicis II.

2.º oporteret nobis certo constaret quod Felix papa, in extremis vitae constitutus emittens actum potestatis, usque ad ea tempora inauditum, plene sui compos ac liber fuisset.

3.º Notandum est in hypothesisi quod Pontifex non habeat potestatem dandi sibi successorum, non potuisse suppleri per anticipatum consensum eorum qui ad electionem faciendam ius habuissent etsi omnes advocati fuissent; id quidem honestatem facto attribueri potuisset, sed non vim iuris, nisi, sede vacante, libere in eadem sententia perseverassent.

Etenim tantum sede vacante, electores ius et officium habent procedendi ad electionem, prout in Do-

mino ipsi expedire iudicaverint, servatis de cetero legibus quae Romani Pontifices pro gravissimo hoc negotio *moderando* tulerint.

Ferre enim leges pro negotiis futuris, ad legislatorem spectat, et proinde in re nostra, ad Romanum Pontificem; sed easdem in concreto exequi, ad eos pertinet qui eo tempore vivunt quo leges applicandae sunt.

1.º Hinc Summus Pontifex neque potest praeceptum personale de his dare, quia praeceptum non modo dandum est quando viget iurisdictio dantis, sed etiam eadem vigente debet vim suam exerere, non autem eo tempore quo penitus cessavit. Esset enim prorogare iurisditionem eludendo constitutionem societatis; paria enim sunt, ait Barbosa (1), aliquid gerere tempore inhabili « vel tempore habili, et effectum « eius conferre in tempus inhabile ».

Post Bonifacium II. nullus Pontifex proprii successoris nominationem procuravit neque directe per se nominando, neque indirecte per anticipatum votum eligentium, aut per praeceptum eis datum, etsi S. Sedes pluries in maximis rerum angustiis versata sit et gravissimae difficultates praeviderentur obfuturae electoribus. Summi Pontifices morituri contenti fuerunt, electoribus Cardinalibus quammaxime inculcare concordiam et ut Ecclesiam de bono pastore providerent. Ad summum eis indicabant unam vel aliam personam, quam idoneam prae ceteris iudicabant, ut si *eis videretur*, eam eligerent.

S. Gregorius VII, exul moriens Salerni « interro-
« gatus, ait Petrus Cassinensis, ante diem tertium
« obitus sui ab episcopis et cardinalibus, qui tunc una

1 *Collectanea eorum doctorum qui in suis operibus Concilii loca referentes etc.* pag. 219.

« cum Desiderio cardinali (abbate Montis Casini) prae-
« sentes erant, quid post suum obitum de Romanae
« Sedis ordinatione iuberet, respondit, ut si unquam
« aliquo modo possent, eundem Desiderium ad hoc
« officium promoverent... si vero hunc nullatenus fle-
« tere ad ista valerent, aut archiepiscopum lugdunen-
« sem Ugonem, aut Othonem hostiensem, aut lucen-
« sem episcopum, quem prius ex his habere possent,
« in Papam eligere post suum obitum quantocius fe-
« stinarent (1) ».

Et conditio Ecclesiae tam difficilis erat ut Desiderius supradictus quamvis unanimiter a Cardinalibus proclamatus, tantum post annos fere duos, onus supremi pontificatus suscipere consenserit, sub nomine Victoris III.

Ex hac Romanorum Pontificum agendi ratione, primum est concludere, eos iudicavisse sibi datam non esse potestatem successorem suum nominandi; si enim talis potestas fuisset eis a Domino tradita, profecto non in bonum ipsorum privatum, sed in bonum Ecclesiae collata fuisset, ideoque exercenda saltem quando aliter difficile ipsi Ecclesiae consuli potuisset.

Quaestio autem haec agitata fuit tempore Pii IV., et re mature ponderata, in consistorio an. 1561, ut refert Raynaldus: « Sanctitas sua declaravit atque decrevit
« quod romanus Pontifex non possit sibi eligere suc-
« cessorem, nec adsumere coadiutorem cum futura
« successione, etiam de consensu omnium et singu-
« lorum cardinalium, sed electio spectet ad cardinales
« libere, cum decreto irritante ».

Profecto declaratio haec, iuris divini intelligenda est; si enim ageretur tantum de iure ecclesiastico, posset Pontifex pro arbitrio et prudentia sua derogare.

(1) Cfr. Baronius ad an. 1086.

65. II. Ratio autem iuridica haec est, 1° quia suprema potestas in Ecclesia non est haereditaria. Sed si posset Pontifex sibi designare successorem, evadere posset haereditaria.

2° Pontifex habet supremam auctoritatem pro regenda Ecclesia donec ipse est Pontifex; sed electio successoris non spectat ad regimen Ecclesiae sed providet de *rectore* pro eo tempore quo ipse non amplius Pontifex erit, pro quo tempore sollicitudo Ecclesiae non amplius ad eum pertinet, sed ad eos qui vivent, seu devolvitur ad inferiorem gradum; mors enim omnia solvit.

§ 5.

ERRORES MIXTI.

66. Sicut habentur errores circa constitutionem Ecclesiae, derivantes ex formis simplicibus, ita eos miscendo habentur alii errores, prout vel imminuatur debita potestas sive episcoporum sive Pontificis, sive detur potestas populo aut presbyteris, sive exaggeretur potestas episcoporum vel Pontificis. Hinc ex diversis combinationibus, innumera systemata oriri possunt.

Cum autem nec possibile sit, neque intersit ea omnia prosequi, et confutatis erroribus ortis ex formis simplicibus, sint confutati et errores possibles ex formarum mixtura, hinc potius transeundum ad historicam expositionem.

ARTICULUS II.

EXPOSITIO HISTORICA PRAECIPUORUM
ERRORUM CIRCA ECCLESIAE
CONSTITUTIONEM.

67. Cum hi errores circa subiectum potestatis Ecclesiae, coniungantur cum erroribus dependentiae Ecclesiae, a statu, et aliquando et circa alias proprietates Ecclesiae, hinc eos ex integro exponimus.

Iam innuimus systema Marsilii patavini, qui specietenus potestatem concedit populo sed reapse principi.

Item diximus de protestantibus, qui partim renovantes, partim perficientes errores Hussitarum et Wicleffitarum, negant Ecclesiam esse iure divino societatem visibilem; hinc eam (saltem plures) ponunt voluntariam, et aequalem, ac imperfectam ac tandem pro exteriori politia, mancipant saeculari potestati. Sed tria alia supersunt praecipua, idest Richerii, Febronii et gallicanismus.

§ 1.

RICHERIANISMUS.

68. Edmundus Richerius sub finem saeculi XVI. et initio XVII. vixit. Fuit syndicus facultatis sorbonicae, sed deiectus ob suum systema, quod ita se habet:

1° Ait potestatem summam datam esse immediatius et essentialius populo id est principaliter, sed ministerialiter Pontifici qui beato Petro, episcopis qui Apostolis, et presbyteris qui discipulis, succedunt, gradu diverso.

Potestas principalis seu quae a principe habetur, ea est quae alicui directe competit et in proprium; ministerialis est quae principis nomine exercetur, ideoque

et sub eius vigilantia; hinc usus potest ab eo infirmari, aut confirmari; hinc

2° Leges omnes dogmaticae et disciplinares tunc acquirunt vim obligandi cum populi consensus accedit, et a populo reprobatae nullius sunt valoris; hinc leges generales ab universo populo christiano acceptandae sunt, particulares a fidelibus respectivis.

3° Auctoritas ministerialis in hierarchia, immediate a Christo derivat; id tum in summo Pontifice, tum in episcopis, tum in presbyteris, inter quos specialis auctoritas competit parochis.

4° Cum autem inter hos ministros Ecclesiae sit gradatio diversa, en quid ex Richerio unicuique competat.

I. Romanus Pontifex est caput ministeriale totius Ecclesiae, positus ad conservandam unitatem, et ad canonum executionem.

II. Eius ministerialis potestas est limitata a potestate ministeriali episcoporum in Ecclesia regenda; hinc

III. habet auctoritatem in singulas Ecclesias dispersas, sed

IV. non habet auctoritatem in corpus episcoporum; et quoniam Concilium nequit esse permanens, summus Pontifex est

V. executor canonum et proinde est minister et respectu ipsius Concilii; hinc non modo urget canonum observantiam, sed etiam

VI. interpretatur legem divinam, et canonicam et

VII. in lege canonica dispensat, loco Concilii non adunati, in iis casibus in quibus dispensaret ipsum Concilium, idest pro bono publico, non autem pro privato.

VIII. In casibus autem urgentibus, cum nequit Concilium adunari, iniciativam iure sumit tum in re dogmatica, tum in disciplinari; sed eius decretum non est firmum nisi accedente Ecclesiae consensu; hinc

IX. non est infallibilis.

5º Quoad episcopos, eadem docet, servata proportionē; nam exercent potestatem sed ministerialem; hinc, ut diximus nūn. 2º, sive leges editae in conciliis sive extra, indigent populi acceptatione, quae hierarchice manifestatur relate ad episcopos per presbyteros *curatos*, qui sunt organa iudicii popularis.

Ex eo quod presbyterorum et praesertim parochorum potestas est immediate a Christo et ordinaria, facile erat deducere, ut fecerunt Iansenistae, auctoritatem episcopi in negotiis parochialibus esse extraordinariam.

6º Comparando Ecclesiam cum societate civili, ipsa neque territorium habet, neque vim coactivam temporalem; sed princeps habet utrumque et vindex est legis divinae et canonicae; et appellationes suscipit ab abusu.

Richerius damnatus est in synodo provinciali parisiensi anno 1612; a synodo provinciali aquensi eodem anno 1612; a S. C. Indicis 10 Maii 1613 sub Paulo V; 2 Dec. 1622 sub Gregorio XV; 4 Mart. 1709 sub Clemente XI; et ab Innocentio XI edito Brevi an. 1681.

Ipsa Richerius bis se retractavit et tertio videtur sincere, anno 1630, anno antequam moreretur.

Eius sectatores celebriores, Du-Pin et Launojus.

§ 2.

SYSTEMA FEBRONIANUM.

69. Anno 1763 prodiit liber *De statu Ecclesiae et legitima potestate romani Pontificis*, auctore Iustino Febronio IC., sub quo pseudonimo latebat Nicolaus de Hontheim episcopus miriofitanus, auxiliaris trevirensis. Eius scopus praecipuus est impugnare s. Sedis primatum. Dividi potest in tres partes, doctrinalem, historicam, practicam.

70. I. Pars doctrinalis.

1° Negat Ecclesiae statum, esse monarchicum, sed asserit claves fidelibus esse traditas; ita ut potestas sit principaliter et radicaliter in ipsis, usualiter et usufructualiter in praelatis.

2° Aliquem primatum necessarium esse ratione unitatis servandae; sed iure ecclesiastico, non divino, adnexum esse Sedi romanae, ideoque transferri posse.

3° Natura primatus est unitatis servandae causa; hinc merito dici posse *primatum consociationis*.

4° Sed eius iura actualia, alia esse essentialia, idest necessaria servandae unitati, alia adventitia quae removeri possunt et ut plurimum debent, cum sint invasiones romanae Sedis in detrimentum aliarum.

5° Legitimus modus curandi unitatem Ecclesiae est invigilando et monendo, seu consilio, non cogendo; hinc primatus dici potest non modo consociationis, sed etiam vigilantiae et directionis; hinc neque Pontificis excommunicatio valet ut actus iurisdictionis, et robur non habet nisi ab Ecclesiis particularibus sustineatur; sed si quis sentiat sibi immerito inflictam, toleret ut aliam quamcumque iniuriam.

6° Primatus autem est in singulas Ecclesias distributive, non collective; hinc Papa subiicitur iudicio Concilii generalis; quod non indiget convocatione romani Pontificis, neque ab eo, invitis episcopis, potest suspendi aut dissolvi, neque indiget eius confirmatione; hinc Papa nequit decreta Concilii abrogare aut immutare, et a Papa legitime appellatur ad Concilium.

7° Infallibilitas non modo non competit Papae sed neque Concilio; verum Ecclesiae.

8° Et Ecclesiae consensus necessarius est et pro valore legum conciliarium disciplinae.

9° Episcopi habent a Domino, immediate tum potestatem ordinis; tum iurisdictionis.

10° Potestas episcopi in sua dioecesi est plena; hinc nunquam indiget recurso ad Papam, et Papa nihil sibi reservare potest, neque peccatorum absolutiones, aut dispensationes, aut beneficia, aut annatas, aut eximere ordines regulares a potestate episcopi et nihil potest in dioecesibus absque consensu episcopi.

11° Principes autem saeculares sunt custodes et vindices canonum etiam adversus Papam, et possunt sua auctoritate etiam Concilium generale indicere; ad ipsos quoque spectat tota externa disciplina Ecclesiae, iuxta quod docuit et Puffendorfius et alii doctores protestantes.

71. Ex quibus apparet primatum Papae vix esse primatum honoris, adeo ut quidam episcopi saeculo decimo octavo habita nominatione a principe, loco petendi confirmationem a summo Pontifice, contenti fuerint transmittendi ad eundem notitiam suae nominationis, tamquam ad centrum Ecclesiae et in signum unitatis communionis.

Quamvis in hoc systemate lateat principium democraticum, ex necessitate consensus fidelium pro valore legum dogmaticarum et disciplinarium, tamen magis sollicitum est de ministeriali aristocratica potestate episcoporum augenda, in praeiudicium ministerialis potestatis summi Pontificis.

72. II. *Pars historica.*

Explicat quomodo excreverint iura romanae Sedis; factum est ex duplici causarum genere, fortuito et inculpabili, ac doloso.

I. *Causae fortuitae aut inculpabiles.*

1° Splendor titulorum collatorum ab antiquis patribus Sedi romanae.

2º Origo apostolica, et dignitas patriarchalis occidentis, cuius respectu dicitur mater et magistra, sed tantum Ecclesiarum occidentalium.

3º Consuetudo episcoporum referendi ad romanum Pontificem negotia graviora, et eius arbitratum invocandi, ob morem consulendi antiquiores et illustriores sedes, et etiam ob praeclaram scientiam et sanctitatem plurium summorum Pontificum.

II. *Causae dolosae.*

1º Spiritus invasionis romanae Sedis.

2º Decretales Isidori Mercatoris.

73. III. *Pars practica.*

Proponit septem remedia:

1^m Est instructio populi.

2^m Concilium generale liberum.

3^m Conspiratio episcoporum fovenda per concilia nationalia.

4^m Vis et auctoritas principum.

5^m Placitum episcopale et regium pro actis pontificiis.

6^m Appellatio ab abusu.

7^m Aperta resistentia, quae est licita.

74. Febronius asseruit scopum suum fuisse, faciliorem reddere protestantium et catholicorum concordiam. Et vere protestantes eum laudavere, ut scriptores lipsienses in novis actis eruditorum an. 1764, de primatu pontificio ablato, sed asseruerunt plura alia esse a catholicis auferenda si veram concordiam cum protestantibus velint.

Damnatus est in Germania, ab archiepiscopis et episcopis Coloniensi, Moguntino, Trevirensi, Pragensi, Bambergensi, Constantiensi, Augustano, Frisingensi. Etiam Comitum cleri gallicani edixerunt hoc opus ex parte op-

poni et principiis Ecclesiae gallicanae de auctoritate et reverentia iure divino debita sanctae Sedi.

Praeclare scripsit contra eum Antonius Franciscus Zaccaria, in suo opere *Antifebronius* et in alio *Antifebronius vindicatus*. Inter libros Guillelmi Audisio vidi et *Antifebronium abbreviatum* quem ceteris praeferbat. Refutaverunt etiam Ballerini Petrus, Viator de Coccaleo, Mamachius et s. Alphonsus de Ligorio.

Ex haereticis ephemeris Lottingensis, Carolus Fridericus Bahrdstius lipsiensis.

Damnatus est et a S. C. Indicis die 27 Feb. 1764, 3 Feb. 1766, 24 Mai. 1771, 3 Mart. 1773.

Item a Clemente XIII. tribus Brevibus die 14 Martii 1764 ad archiepiscopos moguntinum, trevirensensem et herbipolensem.

75. Febronius reprobatum suum opus datis litteris ad summum pontificem Pium VI. plura retractando, et de ceteris promittendo ad beneplacitum Sedis apostolicae, ut videre est in allocutione eiusdem Pii VI. die 25 Dec. 1778. Sed an. 1781 edidit Commentarium in suam retractationem constans *positionibus* seu propositionibus 38, in quo plura reprehendit merito card. Gerdil in animadversionibus in idem Commentarium. Obiit catholice ut videtur, 2 Septemb. 1790. Regnante Maria Theresia, minister Kaunitz, decreto 9 Aug. 1799 directo comiti Firmian Gubernatori Ducatus Mediolanensis, proscripsit epistolam retractationis editam a Febronio (1) sicut Dux Mutinensis in exilium egit cl. Franciscum Zaccaria, suae bibliothecae custodem qui edidit *Antifebronium* (Moroni vol. XXXIII pag. 258). Eius opus fuit officina eibellianorum, ceterorumque hostium sanctae Sedis.

(1) Scuola Cattolica, fasc. Decemb. 1884.

Practice autem hos secuti sunt Iosephus II. imperator, Leopoldus primus, magnus dux Etruriae, deinde imperator; et Neapoli maxime minister Tanucci, qui praesertim in minoritate regis Ferdinandi I. fuit omnipotens.

§ 3.

GALLICANISMUS.

76. Qui honoratam originem huic systemati tribuunt, a Concilio Turonico I. repetunt vel saltem a sancto Ludovico IX; sed immerito; sanctus enim Ludovicus laudans libertates Ecclesiae gallicanae loquitur de exemptionibus eiusdem Ecclesiae a laicorum oppressionibus, et non ab auctoritate Pontificis.

Cum enim Raimundus comes Tolosae ad unitatem Ecclesiae rediret, et Ecclesia in Provincia opera haereticorum plurimum afflicta et oppressa fuisset, rex Ludovicus IX, in suo edicto statuit quod posthac gaudebit *libertatibus gallicanis*. Est prima vices qua apparet hoc nomen (1).

Remota autem rei origo repetenda est a schismate occidentali quo durante reges sese immiscere coeperunt rebus ecclesiasticis. Tunc ortum habuit *pragmatica sanctio*. Nam an. 1438, durante conciliabulo Basileensi et Concilio legitimo Ferrariae, Carolus VII. rex Galliarum apud Bituriges habuit conventum episcoporum, Baronum et Doctorum, ut conciliabulum reconciliaret cum Eugenio IV. et edidit decretum 23 articulos complectens, quod nomen pragmatice sanctionis obtinuit. Articulus I. proclamat superioritatem Concilii. Sed *pragmatica sanctio* abolita est a Ludovico XI. die 27 Nov. 1461. Serius idem rex renovavit quosdam

(1) V. Rohrbacher, Hist. Eccles. lib. 73.

articulos, et definitive abolita est tantum per concordatum inter Leonem X. et Franciscum I. (1).

Mos regum indebite sese immiscendi negotiis ecclesiasticis postea excrevit sensim sine sensu, donec Ludovicus XIV., occasione quarundam controversiarum quas cum summo Pontifice praepotens rex habebat, adunavit 34 episcopos, quartam partem eorum quos tunc Gallia habebat, qui quatuor sequentes articulos seu propositiones ediderunt quae constituunt celebrem sic dictam declarationem cleri gallicani:

1^a prop.: « Papae iurisdictio complectitur tantummodo res spirituales, non autem res temporales, neque quae directe neque indirecte ». Est desumpta ad verbum ex calviniano Pithou.

2^a prop.: « Concilia oecumenica sunt supra Papam etiam excluso tempore schismatis ».

3^a prop.: « Papa in exercitio suae auctoritatis subiacet iuri communi » (seu coarctatur tum a canonibus universalibus, tum per consuetudines et instituta a regno et Ecclesia gallicana admissa).

4^a prop. « Papa in quaestionibus ad fidem spectantibus habet quidem partes primas, sed eius decisiones non sunt irreformabiles, nisi post habitam Ecclesiae universalis consensionem et acceptionem ».

Et rex edicto suo 2 Martii 1682, haec intimavit ut doctrinam nationalem. Cumque Dom Carles, canonicus regularis et vicarius generalis Pamiarum (Pamiers in Aquitania), iura Ecclesiae defendisset, fuit a metropolitano Tolosate destitutus et a tribunali laico morti furcae damnatus.

77. Gallicani autem ex supradicta doctrina deducebant tria regni instituta:

1 V. Rohrbacher, Hist. Eccles. lib. 82 et 83.

1° Appellationem ab abusu.

2° Placitum regium non modo pro actis pontificiis sed etiam episcopalibus.

3° Regium Ecclesiae patronatum et custodiam canonum.

Et proinde Fenelonius archiepiscopus cameracensis vocabat gallicanas libertates, insignes servitutes Ecclesiae erga regem, et licentiam adversus Pontificem.

Quaedam Concilia provincialia et nationalia, praesertim in Hispania et Hungaria, has libertates damnaverunt.

78. Quidam autem, imo meliores gallicani, cum intelligerent omnes nationes et regna pari iure posse sibi vindicare easdem libertates nationales, et sic scindi unitatem Ecclesiae, aiebant ex concessione ipsius Papae, seu tolerantia saltem tacita, eius Bullas disciplinares in Gallia non habere vim nisi obtento consensu regis et episcoporum; hinc fatebantur si Pontifex aperte contradiceret, non posse ei resisti. De Marca, Concord. Sacerd. et Imperii lib. 1. cap. 1. n. 296. quoad ius regis ait: « Tuitio (regia), canonum sententiam egredi non debet: alioquin irritum est et inane quodcumque principis edictum in rebus ecclesiasticis latum ».

Idem De Marca in schedula 6. in Proleg. edit. parisiensis 1663 (postremae), quae exhibet chartam ab eo Romain missam, ait: « Quidquid vero praeter canonum et decretalium mentem in Gallia circa res ecclesiasticas agitur, id fieri ex privilegiis apostolicis, non autem iure mere regio, ut quidam autumabant ».

Cursus completus Theologiae, de controversiis inter catholicos agit tom. 5. col. 1172 et habet:

« Agnoscunt omnes (gallicani) 1. Romanum Pontificem posse recedere ab ordine consueto si exigit Ecclesiae necessitas;

« 2. virtute eiusdem auctoritatis posse etiam urgente
« gravi necessitate, libertates seu privilegia aut con-
« suetudines Ecclesiarum mutare, tollere partim vel
« ex integro abolere;

« 3. tandem privilegia quae eximerent a iure com-
« muni, inducta vel inducenda, fundari *tacito* consensu
« Ecclesiae romanae ».

79. Coriphaei gallicanismi fuerunt saec. XIV et XV, Ioannes Gersonius, Petrus De Halliaco, Ioannes Maior et Iacobus Almainus. Tamen hi veteres admittebant:
1. Regem deponi posse a natione; 2. sed non a Papa, qui tamen potest declarare eum esse regno indignum (sed Almainus id asserit pro causa temporali; nam ob haeresim docet a Papa deponi); 3. Concilium esse superius Papae; hinc vetus gallicanismus differt ab eo saeculi XVII (1).

80. Innocentius XI. per Breves litteras die 11 Aprilis 1682 supradictas libertates et acta in conventu clericali improbavit et confirmationem canonicam negavit electis in episcopos qui eas iurassent. Alexander VIII. Constitutio *Inter multiplices* 1 Aug. 1690 eadem acta declaravit inania et irrita; et Innocentius XII. obtinuit non modo a praelatis sed etiam a rege revocationem eorumdem an. 1693. Rursus eas damnavit Pius VI. in Constitutione *Auctorem fidei*, 28. Aug. 1794.

81. Sicut Gallia suis libertatibus; ita Anglia suis consuetudinibus Ecclesiam oppressit. Henricus enim I. rex sub nomine *consuetudinum regni et dignitatum coronae*, plura sibi usurpabat. Alexander III. papae ommissis minoribus articulis, novem damnavit, quos sanctus Thomas Cantuariensis, *pravitates*, appellabat.

(1) V. Audisio, Diritto pubblico delle genti cristiane, vol. 2.

quibus perturbatur et confunditur ad praesens anglicana Ecclesia (1). Articuli autem praedicti sunt:

I. Lites super praesentationibus Ecclesiae definiantur a Curia regis.

II. Clerici quoque accusentur apud Curiam regiam.

III. Episcopi e regno ne egrediantur absque regio assensu.

IV. Nullus aulicorum aut ministrorum regis valeat excommunicari absque regis consensu.

V. Appelletur ab archidiacono ad episcopum; ab episcopo ad archiepiscopum; ab archiepiscopo ad regem, et non appelletur extra regnum absque regis consensu.

VI. Cum quaestio est inter clericum et laicum, definiatur a iudicibus laicis.

VII. Citatus ad tribunal ecclesiasticum, si contumax, posset interdici, sed non excommunicari sine consensu regis, si de eius esset dominio.

VIII. Asseruntur iura regaliae.

IX. Contractus etiam iurati iudicentur a Curia regis.

Ex his apparet semina schismatis in Anglia satis antiqua fuisse (2).

§ 4.

ERRANTES SECTATORES PRAECEDENTIUM.

A. Iansenistae.

82. Orti a Cornelio Iansenio episcopo iprensi, qui defunctus est anno 1683, systema proprium circa Ecclesiam non condiderunt, sed pro temporum opportunitate Ecclesiam divexaverunt adhaerendo modo uni

(1) Epist. 96. lib. I.

(2) V. Fr. Ant. Zaccaria, Rendete a Cesare ciò che è di Cesare etc. n. viii. *Defensio ecclesiasticae libertatis*.

modo alteri errori, praesertim richeriano. Toti in eo erant ne eiicerentur ab Ecclesia et ne constituerent sectam separatam ut lutherani, quia tunc minus nocere potuissent fidelibus.

In Italia iansenismus propugnatorem praesertim habuit Scipionem De Ricci episcopum pistoriensem, qui anno 1786 famosam synodum dioecesanam celebravit, ad quam tamen vocavit et presbyteros extra-dioecesanos, ut ipsorum voto elideret vota contraria multorum de suo clero; inter alios notandus Petrus Tamburinius, antecessor ticinensis celebris iansenista, qui dictae synodi anima fuit, et mortuus est oneratus annis et censuris. Contra synodum pistoriensem, summus pontifex Pius VI. edidit constitutionem dogmaticam *Auctorem fidei*, in qua propositiones 85 diversis notantur censuris. Acceptata fuit ab omnibus episcopis, excepto Benedicto Solari episcopo Nauli in Liguria, adversus quem pariter erudite scripsit card. Gerdil, ut videre est in eius operibus.

B. Van-Espen.

83. Bernardus Sigerus Van-Espen natus Lovanii anno 1645, addictissimus fuit gallicanismo; suam eruditionem exscripsit ex insigni Tomassinii opere *De Nova et Veteri Ecclesiae disciplina*. Mortuus est impenitens anno 1728.

C. Eybel.

84. Speciatim quoque mentionem meretur Eybel antecessor vindobonensis in Austria, ob suam in s. Sedem hostilitatem. Cum enim summus pontifex Pius VI. peregrinationem suscepisset ad urbem Viennensem ut schisma vitaret, quod si non formaliter, de facto tamen praevalerat opera imperatoris Iosephi II., Eybel ut mi-

nueretur pontificiae maiestatis in populis reverentia, edidit opusculum anonymum sed cum licentia revisorum imperialium, lingua vulgari, cui titulus: *Quid est Papa?*

Damnatus est ab eodem Pio VI. Brevi *Super soliditate*, in quod pariter laudabile commentarium edidit card. Sigimundus Gerdil. Imperator autem prohibuit in suis dominiis Breve pontificium (1).

CAPUT III.

FALSORUM SYSTEMATUM REFUTATIO.

85. Ut diximus, non est necesse nec expediens singulos errores persequi, sed quibusdam constitutis fundamentalibus veritatibus, sponte sua ruent.

Iamvero excludemus 1° errores democraticos, ostendendo Ecclesiam esse societatem perfecte inaequalem, et nullum populo ius esse proprium participandi Ecclesiae regimini;

2° excludemus errores presbyterianismi, ostendendo presbyteris nullam potestatem propriam iurisdictionis competere;

3° excludemus aristocratiam episcopalem, demonstrando primatum collatum beato Petro;

4° demonstrabimus Ecclesiae formam esse monarchicam, ex plenitudine potestatis summi Pontificis.

Iam ostendimus supra esse in Ecclesia elementum aristocraticum subordinatum, et episcopos esse veros pastores, ideoque de hoc non amplius loquemur.

Haec autem omnia ostendemus non theologicæ, sed more nostro iuridico, ut pluries declaravimus.

1) V. Audisio. Storia dei Papi, Vita di Pio VI.

ARTICULUS I.

EXCLUDITUR DEMOCRATICUM ELEMENTUM.

PROP. — *Auctoritas ecclesiastici regiminis a Christo Domino collata est immediate beato Petro et Apostolis eorumque successoribus, nullo autem modo populo.*

86. Prob. I. ex ss. Litteris immediate esse collatam beato Petro et Apostolis. Ne infiniti simus, eligimus ex sacra Scriptura aliquos textus iuxta sensum quem habent in catholica Ecclesia.

I. Io. xx. 21. « Sicut misit me Pater, et ego mitto » vos » et

II. Matt. xxviii. 18. « Data est mihi omnis potestas » in coelo et in terra. Euntes ergo docete omnes gentes, » baptizantes eos... docentes eos servare omnia quae » cumque mandavi vobis ».

Ex 1. textu mittuntur Apostoli a Christo sicut ipse missus fuerat a Patre; sed ipse missus est cum plenitudine potestatis, absque ulla dependentia a populo. Ergo et Apostoli.

Ex 2. textu, Apostoli mittuntur pariter ex plenitudine potestatis Christi, ad populum ipsi generandum et generatum regendum « docentes eos servare omnia ». Ergo nullus populus medius est inter Christum et Apostolos; imo hi erant plenitudine potestatis donati antecederet existentiae populi.

III. Matt. xvi. Petrus constituitur fundamentum Ecclesiae. Sed si auctoritatem reciperet dependenter a populo exercendam, non Ecclesia inniteretur Petro, sed Petrus Ecclesiae.

IV. Ibidem promittuntur Petro claves regni coelorum et dicitur Dominus soluturus aut ligaturus in coelis quod ipse Petrus solvisset aut ligasset in terris; eadem

Matt. xviii. promittuntur Apostolis. Sed si Petrus et Apostoli penderent a populo in exercitio suae auctoritatis, non statim Deus ratam haberet in coelis ipsorum sententiam, sed expectaret populi confirmationem aut irritationem.

V. Luc. xxii. Petrus iubetur confirmare fratres; sed in contraria sententia, fratres confirmarent Petrum. Item

VI. Io. xxi. Petrus iubetur pascere agnos et oves; sed potius agni pascere Petrum.

VII. Item s. Paulus in epist. ad Galatas ait: « Paulus » Apostolus non ab hominibus, neque per hominem, « sed per Iesum Christum et Deum patrem ».

Ergo Apostoli receperunt plenitudinem potestatis immediate a Christo et exercendam independenter a populo.

Iamvero cum Ecclesia sit perpetua, hinc et fundamentum, ne praevaleant portae inferi; et proinde Dominus promisit Matt. ultimo, se futurum cum Apostolis usque ad finem mundi.

Ergo auctoritas quae erat in ipsis transit in successores, ut et supra declaravimus distinguentes auctoritatem et charismata extraordinaria ab ordinariis. Hinc ipsi miserunt suos successores cum eadem plenitudine et independentia potestatis a populo.

87. Circa constitutionem episcoporum notandum est Apostolos eos ex sese nominasse, non autem populum. Hinc legimus in Actis Apostolorum, xvi. 22. ut vidimus supra, Paulum et Barnabam constituisse per singulas civitates presbyteros seu episcopos; et in epist. ad Titum l. 5. eandem auctoritatem contulisse Tito ut Cretae constitueret per singulas civitates presbyteros.

88. Prob. II. ex traditione et ex innumeris definitionibus Ecclesiae, quarum quaedam afferuntur in pro-

cessu. Sufficiat cap. III. de Constit. quod est Innoc. III.:
 « Laicis quantumvis religiosus in Ecclesia nulla est at-
 « tributa potestas, quos obsequendi manet necessitas,
 « non auctoritas imperandi ».

Item in sacris canonibus saepe repetitur regula: « Po-
 « pulus est docendus, non sequendus ».

Et Ioan. XXII. damnavit ut hereticam doctrinam
 Marsilii patavini in Constit. *Licet*; item Pius VI. Const.
Auctorem fidei, doctrinam pistoriensem.

89. Obiiciunt I. potestatem Apostolorum fuisse mi-
 nisterialem, quia in bonum Ecclesiae; non autem prin-
 cipalem, idest in bonum personale ipsorum.

Resp. potestatem ministerialem in iure non eam dici
 quae est in bonum aliorum et praecise populi, sed eam
 quae non habetur titulo proprio, sed nomine et com-
 municatione vel delegatione alterius, cui competit ex
 officio proprio.

Item potestas principalis seu principis, non ea est
 quae directe sit in utilitatem eiusdem principis; haec
 enim est potestas domini: sed quae habetur titulo pro-
 prio, exercenda independenter ab alia auctoritate hu-
 mana eiusdem ordinis. Princeps autem uti debet pote-
 state sua ad bonum populi; hinc ministrat utique populo,
 sed iure principali; item inservit populo, sed ut imperans,
 sicut pater utitur potestate sua in bonum filiorum, sed
 a filiis non accipit neque ab eis dependenter exercet.
 Iamvero hoc sensu Apostoli seu pastores Ecclesiae,
principes sunt, etsi exemplo Filii hominis qui venit
 ministrare et non ministrari, oporteat eos curare non
 bonum suum sed fidelium, sicut boni pastores.

Haec confusio potestatis quae habetur in bonum alio-
 rum, et quae exerceatur dependenter ab aliis et ipso-
 rum nomine atque auctoritate, est totum fundamentum
 Richeriani systematis et errorum affinium.

90. Obiic. II. potestatem a Christo Domino collatam fuisse Ecclesiae.

Resp. Ecclesiae docenti conc., ipsi corpori Ecclesiae negamus. Sicut homo est qui videt, non tamen virtus visiva est in toto corpore, sed tantum in oculis et per eos competit homini, ita in Ecclesia potestas residet in parte docente, et non in integro corpore.

Eadem ratione explicanda sunt quae leguntur Matt. XVIII, ubi Christus Dominus Ecclesiam constituit supremum tribunal. « Si peccaverit in te frater tuus, vade
« et corripe eum inter te et ipsum solum. Si te audierit,
« lucratus eris fratrem tuum. Si autem te non audierit,
« adhibe tecum adhuc unum vel duos, ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum. Quod si
« non audierit eos, *dic Ecclesiae* ». Etenim hic Ecclesia significat publicam potestatem in ea constitutam, idest eiusdem Ecclesiae pastores, qui eam ut principes repraesentant, ideoque Ecclesiae attribuitur quod in ea vere est, inspecta tamen ut corpus organicum.

Et sane v. seq. 18 Dominus explicat quid intendat nomine Ecclesiae dicens: « Amen dico *robis* quaecumque alligaveritis super terram erunt ligata et in coelo;
« et quaecumque solveritis super terram erunt soluta
« et in coelo ».

Haec ad discipulos antonomastice, seu ad apostolos, dicta sunt, ut confirmatur et ex universo parallelismo N. Testamenti, in quo omnia loca quae de potestate loquuntur, ad apostolos directa sunt.

Obiic. III. Saltem ad populum spectare electionem ministrorum et pastorum, adeo ut non alii sint investendi spirituali ministerio et iurisdictione quam praesentati a populo.

Ob materiae praestantiam, proponimus proinde de hac re specialem quaestionem.

QUAESTIO DE ELECTIONIBUS

§ I.

QUAESTIO IURIDICA.

91. Ius populi probant I. ex sacra Scriptura. Act. I. in quo electio sancti Mathiae exhibetur facta ab omnibus; item Act. vi. electio diaconorum.

II. ex facto priorum saeculorum, in quibus electiones episcoporum fiebant interveniente populo; postea autem directe a principe, ut obtinet ut plurimum et nunc, praesertim cum quammaxime expediat concordia inter Ecclesiam et principem.

Resp. negando ex his evinci ius aliquod proprie dictum competere populo vel principibus sive excludendi quosdam ut indignos, sive praesentandi quosdam ut dignos.

92. Et I. quoad facta sacrae Scripturae, ea nihil aliud ostendunt quam Apostolos in his duobus casibus prudens reputasse, interrogare fideles ex specialibus rationibus; etenim in primo casu ille ex sapientissima voluntate Petri eligendus erat qui fuisset cum Domino a baptismo Ioannis usque ad ascensionem, ut testimonium reddere posset (I. 21). « Oportet ergo ex his « viris, qui nobiscum sunt congregati in omni tempore, « quo intravit et exivit inter nos Dominus Iesus, inci- « piens a baptismo Ioannis usque in diem qua as- « sumptus est a nobis, testem resurrectionis eius no- « biscum fieri unum ex istis. Et statuerunt duos, etc. ». Agebatur ergo de quaestione facti, quae nullo meliori modo poterat resolvi quam testimonio fidelium.

Item in secundo casu diaconorum, ad murmur sedandum, Apostoli sapienter remiserunt electionem ipsis fidelibus, ut eos eligerent qui ipsorum fiducia erant

digni. Non omnia autem quae egerunt Apostoli sunt iuris divini, et onus probandi incumberet adversariis utpote affirmantibus. Ceterum apparet non fuisse in re nostra ius divinum, quia in reliquis casibus semper per se ordinaverunt et elegerunt episcopos per omnes civitates. Hinc duobus factis exceptionalibus opponitur factum constans Apostolorum. Si autem fuisset ius, semper eandem normam sectati essent.

93. Et sane: Act. xiv. legimus Paulum et Barnabam constituisse per singulas civitates presbyteros; item ad Tit. i. Paulus eum reliquit Cretae ut pariter constitueret per singulas civitates presbyteros, quod nomen genericum complectitur et specificum episcoporum ut demonstravimus. Ex Eusebio hist. eccles. lib. iii. cap. iv. n. 15. scimus sanctum Paulum ordinasse sanctum Dionysium episcopum Corinthi; Timotheus ab eodem constitutus est episcopus ephesinus; et sanctus Petrus ordinavit Evodium antiochenum et Ignatium, Linum et Cletum Romae et Marcum alexandrinae Ecclesiae.

Sanctus Ioannes evang. ordinavit sanctum Policarpum episcopum smyrnensem (ex sancto Hieronymo de viris illustribus cap. xvii. tom ii. operum, pag. 843. edit. Vallens.). Ex eodem Eusebio cit. cap. iv. num. 5. et ex sancto Hieronymo commentario in cap. 25. Matt. (tom. vii. operum) scimus Apostolos ordinasse prope innumeros episcopos per Pontum, Galatiam, Cappadociam, Asiam atque Bityniam; in quibus omnibus habetur merum factum Apostolorum absque ullo populi interventu.

94. Verum sanctus Paulus I. ad Tim. iv., describens qualitates ordinandi in episcopum, v. 7. ait: « Oportet
« autem illum et *testimonium* habere bonum ab iis
« qui foris sunt, ut non in opprobrium incidat et in
« laqueum diaboli. » En unica mentio populi; sed hic

nihil aliud indicatur nisi qualitas moralis ordinandi, eum integrae famaе esse oportere, et quidem non modo apud fideles, sed et infideles. Hinc sicut nullum ius, per citatum textum, datur infidelibus interveniendi electionibus ministrorum Ecclesiae, sic nec populo. Forma tamen magis obvia cognoscendi famam ordinandi, est interrogatio ipsius populi ut testimonium ferat. Tamen haec interrogatio non est absolute necessaria, cum episcopis ordinantibus possit aliter constare.

95. Insuper cum sermo sit de integritate famaе, oportet attendere testimonium sanum populi. Ergo praelatus ecclesiasticus expendit et iudicat ipsum iudicium populi. Sed si votum populi esset auctoritativum, tunc esset semper ei deferendum.

Tamen Ecclesia regulariter interrogat populum pro ministris et presbyteris; id fit per denunciationes; olim fiebat et pro episcopis.

Ex hoc textu paulino evidens est nullum esse populo ius, sed ordinationes fieri a praelato legitimo, iudicio suo.

96. Ex quibus explicatur et consuetudo primae Ecclesiae, nempe interrogandi populum, eiusque desiderium exquirendi; verum si ex participatione populi ad electiones turbae nascentur, vel si ex depravatione morum non fiant secundum Dominum, sed ex secundariis finibus, tunc Ecclesia excludit sapienter populum a quacumque participatione, et aliter assumit informationes de dignitate eligendi.

97. Item expedit ut sit concordia inter Ecclesiam et rempublicam; hinc Ecclesia potest morem gerere principibus eis concedendo aliquam participationem; sed est concessio, quae facta est vel cum principes zelo valde commendabantur, adeo ut nullum ex hoc im-

mineret Ecclesiae damnum, vel ad maiora mala praecavenda; sed tunc non ostendit ius in principibus, sed potius iniuriam, et in Ecclesia patientiam et prudentiam.

98. Hisce generice praenotatis, en textus speciales qui in hac re obiici possunt, ex quorum examine apparebit veritas nostrae assertionis.

I. Sanctus Clemens I. in epist. I. ad Cor. num. 44: « Apostoli nostri per Iesum Christum D. N. cognoverunt contentionem de nomine episcoporum futuram. « Propter hanc itaque causam, perfecta praescientia « praediti constituerunt praedictos (episcopos) et deinceps formam dederunt ut iis defunctis, probati alii « viri in eorum ministerium succederent... ab illis vel « deinceps ab aliis viris celebribus constituti *universa « Ecclesia gratum sibi esse testante*. ».

II. In Constitutionibus ss. Apostolorum lib. VIII. c. IV: « Primus igitur ego Petrus aio ordinandum esse episcopum... inculpatum in omnibus, *electum a cuncto populo* ut praestantissimum. Quo nominato et *placente*, « congregatus populus una cum presbyterio et episcopis « qui praesentes erunt in die dominica, *consentiat*. « Qui vero inter reliquos praecipuus est (exarcha vel « metropolitanus) interroget presbyterium et plebem, « an ipse est quem in praesidem postulant; et illis « annuentibus, iterum roget an ab omnibus testimonium habeat, quod dignus sit magna hac et illustri « praelatura ».

III. Tertullianus scriptor ecclesiasticus saeculi II. in apologetico, quod adhuc bonus catholicus scripsit: « Praesideant probati quique seniores, honorem istum non « pretio, sed testimonio adepti ».

IV. Sanctus Cyprianus epist. 68, alias 67: « Ipsa « maxime plebs habet potestatem vel eligendi dignos

« sacerdotes, vel indignos recusandi; quod et ipsum
 « vidimus *de divina auctoritate descendere*, ut sa-
 « cerdos plebe praesente, sub omnium oculis deliga-
 « tur, atque idoneus publico iudicio ac testimonio com-
 « probetur... Coram omni Synagoga (adduxit enim
 « factum Eleazari filii Aaronis) iubet Deus constitui
 « sacerdotem, idest instruit et ostendit ordinationes
 « sacerdotales nonnisi sub populi adsistentis conscientia
 « fieri oportere, ut plebe praesente vel detegantur ma-
 « lorum crimina, vel bonorum merita praedicentur,
 « et sit ordinatio *iusta et legitima*, quae omnium suf-
 « fragio et iudicio fuerit examinata ».

V. Et sanctus Coelestinus I., ut refert Gratianus
 can. 13. dist. 61: « Nullus invitis detur episcopus; cleri,
 « plebis et ordinis *consensus* et desiderium requiratur ».

VI. Hinc sanctus Leo Magnus epist. ad episcopos prov.
 Viennensis in Gallia, describit legitimum modum: « Te-
 « neatur subscriptio clericorum, honoratorum testimo-
 « nium, *ordinis consensus et plebis*. Nullus invitis et
 « non petentibus ordinetur, ne civitas episcopum non
 « optatum aut contemnat aut oderit, et fiat minus
 « religiosa quam convenit, cui non licuit habere quam
 « voluit ».

VII. Et Concilium Cartag. IV. can. xxii: « Ut episco-
 « pus sine concilio clericorum suorum clericos non or-
 « dinet, ita ut civium conniventiam et testimonium
 « quaerat ». Et notandum haec Concilia africana ex
 sancto Leone IV. esse suscepta ab universa Ecclesia.

99. Verum obiectae auctoritates et aliae similes quae
 adduci possunt, probant tantum in prima Ecclesia hunc
 morem obtinuisse ex voluntate ipsius Ecclesiae; nam
 unicus textus qui asserat haec ex iure divino facta
 esse, est textus sancti Cypriani; iamvero ex uno sancto
 Patre profecto per se non eruitur ius divinum; deinde

hic textus proprie non tribuit populo ius *eligendi*, sed *consentiendi*; etsi enim dicat plebem *eligere*, sequentibus verbis explicat in quo consistat haec electio, ut nempe sacerdos eligatur coram omnibus, ut quisque possit ei testimonium dare de bonis et malis meritis, et hic habeat omnium consensum; sicut enim et in ceteris materiis, ita et in hac, veteres non ita exacte loquebantur, ut nunc facinus, determinato valore vocabulorum; hinc nomen electionis late sumebant et pro postulatione, expetitione, voto, desiderio.

100. Ceterum plebis consensum non esse rigoroſe necessarium probatur ex eodem sancto Cypriano. Etenim epist. 2. lib. 2. ait: « In ordinandis clericis, fratres carissimi, *solemnus* vos ante consulere, et mores ac merita singulorum communi consilio ponderare ». Et ibidem: « Sed expectanda non sunt testimonia humana, cum praecedunt divina suffragia ». Igitur admittit casus extraordinarios; ibi enim loquitur de Aurelio a se ordinato in lectorem, cuius virtus perspicua erat.

Ceterum quoad sanctum Cyprianum notandum est, ipsum electum fuisse in episcopum cum recens presbyter esset; ad declinandam invidiam sibi proposuit (et servavit) in omnibus procedere de consensu aut consilio cleri et populi.

101. Concilium autem Cartag. III. can. xxviii. ait: « Nullus ordinetur clericus nisi probatus *vel episcoporum* examine, *vel populi* testimonio », quamvis constet in Africa tenaciorem fuisse consuetudinem populum interrogandi. Imo idem S. Cyprianus asserens praesentiam plebis adhiberi, ait: « Quod apud nos quodque et *ferè* per provincias universas tenetur ». Igitur quae dixit de divina auctoritate descendere, lato sensu sumenda sunt; idest sumit auctoritatem pro exemplo;

et sane sententiam suam ibi probat exemplis Veteris Testamenti in consecratione Eleazari Aaronis filii (Num. xx.); sed latissimo sensu populus intervenerat, quia tantum Eleazar a Moyse coram populo indutus est vestimentis patris sui, quem omnis flevit multitudo per dies triginta; item probat exemplis Novi Testamenti, idest Mathiae et septem diaconorum quae iam examinavimus.

102. Eodem exemplo Eleazari utitur Origenes homil. vi. in Levit.: « Licet Dominus de constituendo
« pontifice praecepisset et Dominus elegisset, tamen
« convocatur et Synagoga. Requiritur enim in ordi-
« nando sacerdote et praesentia populi, ut sciant om-
« nes et certi, quia qui praestantior est ex omni po-
« pulo, qui doctior est, qui in omni virtute eminentior,
« ille eligitur ad sacerdotium. Et hoc adstante populo,
« ne qua postmodum retractatio cuiquam, ne quis scrupulus resideret. Hoc est autem quod et Apostolus
« peragit in ordinatione sacerdotis. Oportet autem illum
« et testimonium habere bonum ab iis qui foris sunt ».

103. Iamvero scopus praesentiae populi ex ipso sancto Cypriano est ut agnoscatur idoneitas; sed id per alia media, magis pacifica et ordinata obtineri potest. Hinc et nunc fiunt proclamationes promovendorum ad ordines sacros, et in ipso ritu interpellatur populus, in memoriam antiquae verae interpellationis.

Hinc est sanctum Leonem Magnum, ep. 10, alias 89, ad episcopos prov. Viennensis, velle attendatur testimonium et eorum qui foris sunt.

Hinc ob tumultus populi, idem sanctus Leo Magnus epist. 85, alias 87, ad episcopos africanos (can. 5. dist. 61.), eos reprehendit quod indignos ordinent ex plebis petitione. Ergo aliquis ordinandus est, etsi populus alium expetat.

Item sanctus Coelestinus papa ad episcopos Apuliae et Calabriae, can. 2. dist. 62: « Docendus est populus, « non sequendus ». Et nota hos pontifices esse quorum auctoritas nobis obiecta est.

Item Stephanus papa archiep. Ravennati, can. 12. dist. 63: « Docendus est populus, non sequendus ».

Item can. 16. causae 8. quaest. 1. in quo afferitur textus sancti Hieronymi reprobantis electiones ex clamoribus plebis aut ad gratiam partium.

Hinc est iam in Concilio Sardicensi, ut habet cap. 2. *de electione et electi potestate*, reprobari et privari etiam communione laica, eum qui exigit ordinari ex litteris a populo habitis, cum plures potuerint de populo corrumpi.

Nunquam autem admissa est plebs ruralis: sed si esset ex iure divino, et ipsa debuisset admitti, cum aequae christiani sint rurales et urbani.

104. Sed, quod magis est, habemus Concilii Nicaeni canones et aliorum Conciliorum, qui nullam de populo mentionem faciunt. Et ex dicendis horum occasione, patet et modus et ratio antiquarum electionum.

Can. iv. nicaenus iuxta versionem Dionysii exigui: « Episcopum convenit maxime quidem ab omnibus qui « sunt in provincia ordinari. Si autem hoc difficile fuerit « aut propter instantem necessitatem, aut propter itineris longitudinem, tribus tamen omnimodis in ipsum « convenientibus, et absentibus quoque pari modo decernentibus et per scripta consentientibus, tunc ordinatio « celebretur. *Firmitas autem eorum quae geruntur per unamquamque provinciam, metropolitano tribuatur episcopo* ». En ius confirmandi; ille autem qui confirmat, et consecrat, seu consecrare facit.

Et can. vi. iuxta lectionem Labbaei: « Antiqui mores « servantur; qui sunt in Aegypto, Lybia et Pentapoli,

« ut Alexandrinus episcopus horum omnium habeat
 « potestatem (erant provinciae X), quandoquidem et
 « episcopo Romano hoc est consuetum. Similiter et in
 « Antiochia et in aliis provinciis sua privilegia ac suae
 « dignitates et auctoritates Ecclesiis servantur ». (Ex
 Hieronymo, antiocheno episcopo suberant regiones XV).

Per canonem VI. limitatur canon IV., quod nempe
 metropolitae pendeant a patriarchis vel exarchis, si eis
 subiecti, sicut in occidente, ordinatio episcoporum pen-
 debat a sancta Sede.

Canon VI. ita concludit: « Si quis praeter senten-
 « tiam metropolitani factus fuerit episcopus, hunc ma-
 « gna Synodus definiit episcopum esse non oportere.
 « Sin autem communi cunctorum decreto rationabili
 « et secundum ecclesiasticam regulam comprobato, duo
 « aut tres (episcopi) propter contentiones proprias con-
 « tradicunt; obtineat sententia plurimorum ». Ex quo
 patet ius confirmandi metropolitae tributum can. VI.
 non fuisse absolutum, sed constituisse in vigilantia et
 inspectione ad normam canonum.

105. Verum quidem est ex Theodoro hist. eccl.
 lib. I. cap. 9. in epistola synodica Concilii Nicaeni I.
 post primam conditionem « *ut digni videantur*, » addi:
 « *καὶ ὁ λαὸς ἐξεύρωτο* » « et (quos) populus *elegerit* ». Sed
 graeca vox verti etiam potest « et populus optaverit; »
 et sic valere patet ex eo quod episcopis et metropo-
 litano tribuitur. Sed ex eo quod haec conditio non
 ponitur in canonibus, ostenditur esse tantum oecono-
 micam praescriptionem pro eligentibus episcopis.

106. Iuxta Eusebium tres sedes exarchales, Ephesina,
 Caesareensis in dioecesi Ponti et Eracleensis in Thra-
 cia iam a tempore Apostolorum habuerunt praeemi-
 nentiam, et forsitan a sancto Petro.

Origo divisionis Ecclesiae in provincias est ignota, sed

fuit ex rerum natura, et dicendum est fuisse ex apostolica institutione, ut affirmatur et in constitutionibus Apostolorum; impossibile est enim Apostolos criterium non dedisse ad providendum sedibus vacantibus saltem genericum, quatenus vicini episcopi essent vocandi, quos consuetudo esse comprovinciales determinavit, dando praevalentiam metropolitano.

Imo id obtinuisse ex apostolica institutione, innuitur et ex eo quod in Novo Testamento Ecclesiae designentur per provincias, ut Iudaeae, Samariae, Syriae, Ciliiciae, Asiae, Ponti, Galatiae, Cappadociae, Bityniae, Macedoniae, Acaiae.

Canon autem Apost. 33. habet: Uniuscuiusque provinciae episcopi agnoscere debent eum qui inter illos « primus existit, ipsumque existimare ut caput, et nihil « magnum sine illius sententia facere ».

107. Constitutis tamen provinciis ecclesiasticis, non est admissum eas variare ex variatione civili; hinc interrogatus sanctus Innocentius I. respondit epist. 21. ad Patriarcham antiochenum: « Non esse e re visum est, « ad mobilitatem necessitatum mundanarum, Dei Ecclesiam commutari, honoresque aut divisiones per « peti, quas pro suis causis faciendas duxerit imperator. « Ergo secundum pristinum provinciarum morem, metropolitanos episcopos convenit numerari ».

Et Gelasius papa ad episcopos Dardaniae: « Risimus « quod praerogativam volunt Acacio comparari, quia « episcopus fuerit regiae civitatis ».

108. De ordinatione episcopi eadem habet et Concilium Laodicense (unum ex quinque particularibus ab orientalibus omnibus susceptis) can. XII: « Ut episcopi « iudicio metropolitanorum et eorum episcoporum qui « circumcirca sunt, provehantur ad ecclesiasticam potestatem: hi videlicet qui plurimo tempore proban-

« tur tam verbo fidei, quam rectae conversationis
« exemplo ».

109. Sed aliquando populus omnino reiicitur.

Ita can. XIII. laodicens relatus can. VI. dist. 63:
« Non est permittendum turbis electionem eorum fa-
« cere qui sunt ad sacerdotium promovendi ».

Concordat can. XIX. Concilii antiocheni (ex quinque
ut Laodicenum). Can. XVII. Concilii Sardicensis statuit,
si in provincia non sint episcopi, metropolita eos advo-
cet ex vicinis provinciis.

Et Conc. Romanum sub Martino, ut refertur can. VIII.
dist. 63. habet: « Non licet populo electionem facere
« eorum qui ad sacerdotium promoventur ».

Tamen ex can. VI. Nicaeno, cum ordinatio non fie-
re a metropolita, ubi aderat ius patriarchicum vel exar-
chale, cumque in occidente patriarcha esset summus
Pontifex, hinc *regulariter* ordinationes fiebant ab ipso;
hinc in vitis summorum pontificum legimus eos ordi-
nasse per diversa loca; vel ex ipsorum commissione
ordinabantur, nisi distantia, praesertim persecutionis
tempore, aliud suaderet.

110. In occidente patriarcha erat Pontifex, quia sedes
omnes fundatae fuerant, ut habemus ex sancto Inno-
centio I, vel a sancto Petro (sive per se, sive per suos
discipulos), vel ab eius successoribus; hinc habebantur
ut filiales et specialiter dependentes a sancta Sede.

Item sedes patriarchales erant Alexandria in Aegypto
et Antiochia in honorem sancti Petri.

Sanctus Leo Magnus epistola 84: « Inter beatissimos
« Apostolos in similitudine honoris, fuit quaedam dis-
« cretio potestatis, et cum omnium par esset electio, uni
« tamen dictum est, ut ceteris praeemineret. *De qua*
« *forma* episcoporum quoque orta est distinctio et ma-
« gna dispositione provisum est, ne omnes omnia sibi

« vindicarent, sed essent in singulis provinciis singuli
« quorum inter fratres haberetur prima sententia, et
« rursus quidam in maioribus urbibus constituti, solli-
« citudinem susciperent ampliorem, per quos ad unam
« Petri sedem universalis Ecclesiae cura conflueret et
« nihil umquam a suo capite dissideret ».

III. In occidente conveniebant comprovinciales epis-
copi; sed in Africa omnibus provinciis praesidebat ar-
chiepiscopus carthaginensis. In reliquis provinciis vi-
detur primis saeculis praesedissee senioreni ex coepis-
copis, et non metropolitam vel eum qui specialiter
designatus esset a sancta Sede. Tamen medio saeculo IV.
mediolanensis et aquileiensis Ecclesiae factae sunt me-
tropoles sensu ecclesiastico, quamvis non desint saec.
II. et III. quidam actus iurisdictionis metropolitanae
exercitae ab episcopo mediolanensi. (Triginta tres dioe-
ceses erant subiectae mediolanensi) (1).

Pelagius I. testatur suo tempore (anno 556) episcopos
mediolanensem et aquileiensem sese ordinasse ad invi-
cem « quia pro longinquitate itineris ab apostolico one-
« rosum illis fuerit ordinari ».

Saeculo V. etiam ravennatensis Ecclesia erecta est
in metropolim, sed salvo iure patriarchico summi Pon-
tificis. Institutis autem vicariis apostolicis, ab ipsis etiam
dabatur nomine Papae confirmatio. Aliquando tamen
aderant anomaliae, vel quod episcopus iam iam mori-
turus designaret suum successorem, quem postea clerus
et populus suscipiebant, et metropolita confirmabat, et
relatione facta sanctae Sedi, consecrabatur; vel quod

1 Vide articulos de hac materia in optima Ephemeride Medio-
lanensi, *La Scuola Cattolica*, fasc. II. et seqq., auctore clarissimo
Petro Prada, cuius elucubrationibus in hac materia plurimum usus
sum.

metropolita aut Papa mitteret episcopos visitatores, aut vicarios apostolicos, aut rescinderet acta concilii provincialis et de plenitudine suae potestatis provideret. Dein etiam metropolitae coeperunt confirmare, habita pro seipsis confirmatione a Papa.

112. Sanctus Basilius epistola 194, anno 370, habita synodo provinciali elegit Euphronium in episcopum Nicopolitanum, deinde scripsit Senatui huius urbis ut eum susciperet, dicens: « Dispensationes ecclesiasticae
« fiunt certe ab iis quibus ipsarum commissa fuit prae-
« fectura, sed confirmantur a populis. Nam quod ad
« dilectissimos spectabat episcopos, adimpletum est;
« quod superest vestrum est ut dignum putetis bono
« animo suscipere episcopum vobis datum et fortiter
« reiicere extraneorum conatus » (1). Reposuit Senatus Nicopolitanus: « Vos iudicastis dignum; nos con-
« sensum dedimus ».

Ex hoc loco s. Basilii apparet non amplius servatum, saltem in ea regione, antiquum morem ut episcopi convenirent in urbe, cuius sedes vacans erat, sed apud metropolim. Ex alio autem textu sancti Basilii ad Neo-Caesareenses, apparet alias expectatam fuisse petitionem factam a clero et populo, antequam episcopi et metropolitani procederent ad electionem.

Cum autem incommodum esset episcopis, singulis vicibus convenire, factum est ut obtineret petitiones cleri et populi in oriente, ad metropolitam transmitterentur, qui, re cognita, eas confirmabat aut reprobabat, ut deducitur ex actis Concilii Chalcedonensis.

Metropolitani tamen eligebantur in synodo provinciali.

In occidente autem obtinuit ut metropolita vel Papa

1 Apud Bianchi, *Della Polizia*, pag. 304 edit. romanae.

mitteret episcopum visitatorem ad exquirendum votum cleri et populi.

Si populus non suscepisset episcopum nominatum a synodo provinciali et a metropolita, episcopus hic erat adhuc particeps honoris et ministerii ex can. XVIII. Concilii Antiocheni: « Si quis episcopus ordinatus, ad « parochiam cui est electus minime accesserit, non « suo vitio, sed quod eum aut populus vitet, aut pro- « pter aliam causam, non tamen eius vitio perpetra- « tam, hic et honoris sit et ministerii particeps ».

Sed can. XVI. « Si quis episcopus vacans in Ecclesiam « vacantem prosiliat, sedemque pervadat absque inte- « gro perfectoque concilio, hic abiiciatur necesse est, « etsi *cunctus populus* quem diripuit, eum habere « delegerit. Perfectum vero concilium illud est, ubi « interfuerit metropolitanus episcopus ».

113. Igitur vera electio fiebat ab episcopis et confirmatio a metropolita vel exarcha aut patriarcha; quamvis episcopi rationem haberent voti plebis et cleri, sed non ex necessitate iuris divini, cum citati canones de eo nullam faciant mentionem, sed ex iure ecclesiastico et quidem non semper. Ratio autem fuit, quod primis tribus saeculis electi in episcopos erant candidati ad martyrium, ideoque neque ex parte eligendi praesumebatur ambitio, neque ex parte eligentium malus spiritus, cum fideles essent valde religiosi; etenim si qui sanctitate vitae non praestabant, discedebant tempore persecutionis; deinde tempore persecutionis fortius est vinculum charitatis inter clerum et plebem, cum et ille studeat plebi providere et haec custodire suos sacerdotes, et omnes ferventius Deo servire.

Hinc can. 2. dist. 79. qui tribuitur papae Anacleto, ait: « Licet electionem eorum (episcoporum) Dominus bonis « sacerdotibus et spiritualibus populis concessisset ».

Sed data pace Ecclesiae, plura vitia in electionibus irrepserunt, ita ut s. Io. Chrysostomus lib 3. de Sacerdotio, queratur opera populi in episcopos adsumi pessimos et optimos praetermitti.

Etiam adnotandum est quod tunc temporis solebat dari episcopus de clero Ecclesiae viduatae; hinc melius cognosci poterat a populo, et non expediebat dare invitis personam iam cognitam.

Igitur concludamus nullum populo ius esse.

114. Sed Rosmini (1) explicans art. 3. sui schematis constitutionis iuxta socialem iustitiam, in cuius commentario electiones episcoporum a clero et populo iure divino faciendas esse dixerat, docet ius populi quamvis divinum, non tamen esse constitutivum, sed morale tantummodo, adeo ut actus contrarius sit adhuc validus. Sed hoc ius morale, vel est verum ius, vel mera congruentia; si primum, vel est ex lege naturae, vel ex iure positivo; atqui non est ex iure naturae, secus potestas ecclesiastica oriretur a populo; neque ex iure positivo, ut vidimus; ergo restat mera congruentia; sed haec est diversa pro diversis temporibus et iudicatur ab iis qui in Ecclesia legitime praesunt. Ergo admitti nequit ius morale in populo.

115. Idem auctor mala Ecclesiae praesentis repetit etiam ab hac causa. Verum numquam episcopatus fuit melior ac postremis his temporibus; et in genere post Concilium Tridentinum clerus factus est melior; qui historiam ecclesiasticam salutaverit, scit in antiquitate quot haereses ab episcopis et schismata creata; et etiam omitemus inquirere an populus christianus melior fuerit olim ac nunc; et certe si est peior, non est ex electionum popularium defectu.

(1) Lettera a D. Giuseppe Gatti.

§ 2.

ADUMBRATIO HISTORICA ELECTIONUM IN ECCLESIA.

116. Modus eligendi nunquam fuit omnino identicus in universa Ecclesia; hinc adnotamus tantum modum *praeralentem* in singulis epochis.

Et I. de episcopis; II. de parochis; III. de summis pontificibus.

A. Vicissitudines electionum episcoporum.

117. Primis tribus saeculis obtinuit mos descriptus, electiones fieri ab episcopis vicinis, requisito consensu cleri et expetito voto populi. Sed cum saec. IV haeresis Arianorum grassaretur, et haeretici confisi imperiali auctoritati eicerent catholicos, Ecclesia in occidente magis inculcavit praesentiam plebis et consensum eius, ut tenacius adhaereret episcopo a se electo, eumque magis defenderet. E contra in oriente immutatus est plebis interventus, et ex Nov. Iust. 123 et 127 apparet « vilem plebeculam ad arcendas turbas exclusam ».

118. Item coepit maior ratio haberi optimatum et municipum; hinc dum Tertullianus et s. Cyprianus memorant tantum consensum cleri et plebis, sanctus Leo Magnus et alii, ordinis (seu municipum) et honoratorum (qui publica munia sustinuerant), mentionem speciatim faciunt; hinc evenit ut horum votum exquireretur, et populus tantum per acclamationes consensum suum daret.

Priorum imperatorum christianorum agendi ratio.

119. Sed consideremus imperatorum agendi rationem per id temporis.

Constantinus noluit sese immiscere electionibus ecclesiasticis; cumque inter Caecilianum et Maiorinum quae-

stio esset pro Ecclesia carthaginensi, ipse adhuc catechumenus, voluit rem remitti iudicio Papae Melchiadis.

Sed deceptus ab arianis anno 329, in exilium egit s. Eustatium antiochenum; tamen pro nova electione scripsit populo et episcopis Antiochiam adunatis.

120. Constantino Magno successerunt tres filii, Constantinus II., Constans et Constantius; et primis cito mortuis, remansit unus Constantius, qui ab Eusebio nicomediensi et Eusebio eunucho magistro officiorum circumventus est in favorem arianorum.

Cessatis persecutionibus, iam multi ad nomen christianum conversi erant sed male, ideoque in Ecclesia turbas facile excitabant, unde Salvianus De Gubernat. Dei aiebat: « Quam dissimilis est nunc a se ipso
« populus christianus, idest ab eo quod fuit quondam!
« Quid est aliud pene omnis coetus christianorum
« quam sentina vitiorum! » Hinc sanctissimi episcopi in exilium acti vel relegati, et inter hos ipse summus Pontifex S. Liberius; his proinde sufficiebantur alii ex facto arianorum. Hinc s. Athanasius in epist. ad Solitarios ait: « Quisquis ipsis charus est et eiusdem impietatis socius, etiamsi aliis delictis infinitisque sceleribus obnoxius sit, etiamsi habeat argumenta scelerum suorum et demonstrationes evidentissimas, probus tamen apud eos et in pretio habetur; quin imo statim imperatoris amicus efficitur, commendabilis solum sua impietate; et qui nundinatur et pleraque quaestui habet, libertatem quidvis agendi a iudicibus impetrat ».

Hinc Ariani ad imperatorem recurrerant ut ordinaret novas electiones, vel factas irritaret, aut confirmaret. Hinc Concilia debuerunt has appellationes ad imperatorem prohibere. Conc. Sardicense can. XII: « Si molesti fuerint (*nota verbum*) imperatori, hos nulla venia

« dignos esse ». Et Cartag. III. (an. 391): « Si relicto
« ecclesiastico iudicio (episcopus, sacerdos, etc.) publi-
« cis purgari voluerit... locum suum amittat ».

Et Milevitanum can. x: « Placuit ut quicumque ab
« imperatore cognitionem publicorum iudiciorum pe-
« tierit, honore privetur ». Igitur opera arianorum
electiones fiebant ab episcopis et populo sed protec-
tione imperatoris.

121. Constantio successit Iulianus qui Ecclesiam Dei
persecutus est, sed electionibus sese non immiscuit.

Iuliano successit Iovianus, qui tantum regnavit men-
sibus sex.

Ei successit Valentinianus I., quoad rem nostram
optimus, sed assumpsit ut collegam Valentem fratrem,
Constantii imitatore.

Sub regno Valentiniani I., mortuo Auxentio ariano
episcopo mediolanensi, cum episcopi comprovinciales
timerent arianorum vim, scripserunt Valentiniano qui
tunc Augustae Trevirorum erat, ut ipse daret episco-
pum (Theodoretus lib. IV. 1. 6). Rescripsit imperator:
« Maior est haec provincia quam quae viribus nostris
« sustineri queat. Proinde divina repleti gratia et illius
« splendore illuminati, multo melius hoc episcopi de-
« ligendi transigetis negotium ». Ambrosius electus est
et pro eius ordinatione requisitus est consensus impe-
ratoris, quia eiusdem Valentiniani I. lex (Lex III. et
IX. de episcopis et clericis Cod. Theod.) vetabat ordi-
nari decuriones et magistratus imperii ut erat sanctus
Ambrosius. Factum electionis sancti Ambrosii est pri-
mum factum certum in historia quo ad imperatorem
recurritur ab orthodoxis pro electione.

122. Cum sub Valente vacasset sedes constantinopo-
litana, catholici elegerunt s. Evagrium; sed Valens eum
eiecit, substituto Demophilo ariano.

Valens an. 378 a Gothis interfectus est, et ex tunc arianismus se confugit apud barbaros.

123. Valentiniano I. successerunt filii Gratianus optimus et Valentinianus II. Gratianus sibi associavit Theodosium Magnum an. 379; Gratianus interfectus est ab usurpatore Maximo, qui a Theodosio devictus est; Valentinianus II. circumventus est a matre Iustina ariana; hinc cum devictus a maximo tyranno ad Theodosium confugisset, hic eum admonuit imperia non durare cum Christo adversantur. Mortuo Valentiniano II. an. 394, solus Theodosius imperat; distinctim agamus primo de oriente, deinde de occidente.

Electiones in oriente.

124. Anno 381 convocatum est concilium constantinopolitanum I. (oecum. II.); inter alia agebatur et de electione episcopi constantinopolitani. Episcopi divisi erant in duas partes, antiochenam et alexandrinam, neque poterant conciliari.

Theodosius Magnus imperator, qui ante concilium redarguerat quosdam episcopos aegyptios qui in favorem Maximi cynici plura conati fuerant, iussit singulos episcopos scribere nomen eius cui favebant; et in quadam schedula invenit nomen Nectarii adhuc catechumeni; hunc designavit Theodosius: ita rem narrat Sozomenus, etsi aliter habeat Theodoretus et aliter Socrates. Acta concilii aiunt: « Nectarius electus est ex unanimi consensu a concilio, clero et populo, praesente imperatore ». Id indicat episcopos accessisse libere, cum et inter eos plures etiam sancti fuerint; Theodosius tamen legationem misit ad Papam Damasum, teste Bonifacio Papa, ut electionem sanaret (1).

(1) Rohrbacher, lib. 36. vol. 4. pag. 128.

Theodosio Magno successerunt eius filii, Honorius in occidente et Arcadius in oriente; ille optimus fuit ut privatus, sed ineptus ut imperator; hic etiam bonus sed circumventus ab uxore Eudoxia et patriarcha Alexandrino Theophilo.

125. Mortuo Nectario, cum plures ambirent, populus, ut narrat Palladius, rogavit imperatorem Arcadium ut ipse provideret; et imperator advocavit s. Ioannem Chrysostomum qui a clero et populo electus est, ideoque eius electio fuit canonica, quamvis postea Theophilus Alexandrinus ei opponeret originem imperialem (1).

Ceterum, cum saec. IV. obtineret iure ecclesiastico potiores partes populi dari honoratis, consequens fuit in imperiali civitate, imperatoris fuisse partes praecipuas laicorum.

126. Arcadio successit Theodosius II. auctor codicis, pius sed ab eunuchis et haereticis circumventus, ita ut s. Pulcheria soror coacta fuerit sese in solitudinem recipere. Sub eo habitum est Concilium ephesinum anno 431, in quo Nestorius damnatus est et depositus a sede constantinopolitana; quod cum imperator recte factum agnovisset, quosdam catholicos episcopos ad novam electionem vocavit et clero populoque consentiente electus est post quatuor menses Martinianus presbyter et monachus.

127. Sub eodem Theodosio II, cum esset episcopus constantinopolitanus s. Flavianus, Eutyches suam haeresim docuit; hinc intimatum concilium ephesinum II.; sed opera Dioscori patriarchae Alexandrini evasit conciliabulum. Imperator illud protexit; et s. Flavianus episcopus constantinopolitanus ob percussiones in eo habitas, post triduum cum in exilium adduceretur,

(1) Rohrbacher, lib. 37.

mortuus est. Anatolius ei suffectus est. Sed Valentinianus III. imperator occidentis litteras dedit Theodosio II. consobrino suo; item Galla Placidia et Eudoxia Augusta; et tandem sancta Pulcheria e sua solitudine egressa est et fratrem ad meliorem frugem reduxit, et statim, ei mortuo in imperio successit, et Marcianum sibi in coniugem elegit.

Tunc habitum est concilium chalcedonense et Eutyches damnatus atque Dioscorus depositus; cum autem Patres scirent apud Alexandriam plurimum posse Eutychianos, non antea mandaverunt novam fieri electionem quam imperatoris voluntatem sibi exploratam haberent.

Hinc concludamus saec. IV. et V., exceptis arianis, imperatores sese non immiscuisse ecclesiasticis electionibus nisi Ecclesiae necessitate exigente et ex eiusdem voluntate aut expressa aut praesumpta, et rati habitione confirmata.

128. Postea sequuntur pauci boni imperatores et multi mali; qui etiam sese immiscebant episcopis deponendis et nominandis. Et summi Pontifices cum in occidente undique circumdarentur a barbaris, haereticis vel paganis, prudenter sese gesserunt, sanando electiones episcoporum orientis, si de cetero personae essent dignae.

129. Imperatori Marciano optimo successit Leo I. thracius etiam bonus. Cum Timotheus invasisset sedem alexandrinam, s. Leo rogavit imperatorem, ut tueretur libertatem electionis ecclesiasticae; et imperator eiecit Timotheum et liberam electionem protexit; sed favit Zenoni qui paulo post eius mortem, eidem successit et fuit auctor Enotici, atque morem gerendo Acacio constantinopolitano, primum schisma constantinopolitanum

fovit; item eiecit e sedibus alexandrina et antiochena episcopos orthodoxos, suffectis usurpatoribus haereticis.

130. Ei successit Anastasius I. an. 491, peior fautor haereticorum.

Sequitur Iustinus I. (518) bonus; cum autem eiecto Severo eutychiano, a tribus mensibus vacaret sedes antiochena, et partes nullo modo conciliarentur, Iustinus I. nominavit Paulum presbyterum optimum; erat tamen contra canones; sed papa Hormisdas epist. 76. sanavit.

131. Iustino successit Iustinianus I. (527-565) qui indebite sese immiscuit negotiis ecclesiasticis, praesertim in causa trium capitulorum, et episcopis eligendis aut deponendis, et etiam legem tulit pro episcopis Italiae ne consecrarentur ante imperatoris confirmationem. Quod in Italia graeca ex prudentia servatum fuit, donec Graecorum in ea stetit imperium.

132. Sequitur Iustinus II. an. 565, eius nepos, ignarus, qui et vendebat episcopatus; et deinde Tiberius Constantinus, anno 578, optimus sed brevi imperavit. Succedit anno 582 Mauritius; Phoca anno 602. Hinc imminuebatur saeculo VI. libertas ecclesiastica electionum.

133. Saec. autem VII. coepit imperator sibi vindicare etiam ius confirmandi patriarchas, quod erat schismatis praeludium; et summi Pontifices ex prudentia tolerabant si de cetero personae electae essent dignae.

Tamen indignos reiiciebant; ita cum tempore sancti Gregorii Magni (590-604) electus esset in episcopum thessalonicensem quidam Maximus, significavit hic Pontifici suam electionem factam a clero et populo, et *praecepto* imperiali. Respondit Pontifex epist. 25. lib. 3. se nimis agnoscere religiositatem imperatoris; praesumere proinde eum sese non immiscuisse in re indebita et velle negotium cognoscere; et cum eum indignum reperisset, reiecit.

E contra cum Ioannes electus esset ad sedem Iustianopolis, consensu episcoporum provinciae et voluntate *serenissimi principis*, cum hunc invenisset dignum, confirmavit, addendo tamen esse *assensum* Pontificis qui firmabat eius electionem (epist. 78. lib. 4).

134. Sequitur saec. VII. Eraclius (610-641), et dein eius filius Constans II. qui appellatur Nero baptizatus, et uterque favit haeresi monothelitarum cum episcopis Sergio, Pirro, Paulo, denuo Sergio, dum summus Pontifex sanctus Martinus I. ex toleratis malis martyr occubuit.

Cum autem saec. VIII. imperium occupaverunt imperatores iconoclastae, tunc et apparentiae legalitatis ecclesiasticae in electionibus omissae sunt; nam imperator cum suis ministris omnia disponebat. Incipiunt Iconoclastae cum Leone III. isaurico anno 726 usque ad Constantinum V. anno 780.

Imperator Constantinus Copronymus 741-775 coronavit manu sua pseudo-patriarcham Constantinum, et paulo post, eum flagellavit et capite minuit in circo, ei suffecto Niceta eunucho.

135. Imperatrix Irenes adhuc vivente filio Constantino V. curat convocationem Concilii nicaeni II. oecumenici VII. an. 787, in quo iconoclastae damnantur; Irenes designavit in patriarcham constantinopolitanum, Tarasium laicum, consentiente clero et populo. Papa Adrianus non dissimulavit hanc irregularitatem, sed ratam habuit electionem et permisit haberi synodum VII. Canon III. huius Concilii habet: « Omnis electio a principibus facta episcopi aut presbyteri aut diaconi irrita maneat, secundum regulam (canon. 29. Apost.) quae dicit: Si quis episcopus saecularibus potestatibus usus, Ecclesiam per ipsos obtineat, deponatur, et segregentur omnes qui illi communicant. Oportet enim

« ut qui provehendus est in episcopum, ab episcopis
« eligatur, quemadmodum a sanctis Patribus, qui apud
« Nicaeam convenerunt, in regula definitum est ».

Hinc successor Tarasii electus est libere; sed eiecta Irene, denuo praevalent Iconoclastae, donec Concilium constantinopolitanum anni 842 finem huic haeresi imponit.

136. In Concilio autem oecumenico VIII., constantinopolitano IV. anno 869, exclusum est quodcumque ius laicorum in electionibus ecclesiasticis. Nam actione X. reg. 22. ait: « Concilium oecumenicum definit, statuit
« atque iure promulgat, neminem laicorum principum
« vèl potentum semet ingerere electioni vel promo-
« tioni patriarchae vel metropolitae aut cuiuslibet epi-
« scopi, ne videlicet inordinata hinc et incongrua con-
« fusio fiat vel contentio, praesertim cum nullam in
« talibus potestatem quemquam potentum vel cetero-
« rum laicorum habere conveniat, sed potius silere et
« attendere sibi, usque quo regulariter a Collegio Ec-
« clesiae suscipiat finem electio futura Pontificis ».

137. Quamvis de iure a Concilio VIII. elementum popolare exclusum sit a sacris electionibus, tamen in occidente, hoc statim universaliter vigorem non habuit, usque ad initium saeculi XII. cum ob concordata wormatiensia, tantum clero cathedralis Ecclesiae reservata est episcoporum electio.

Electiones in occidente, saec. VI. et sequentibus.

138. Libertas canonica in hac epocha, nunquam fuit theorice negata, bene vero saepe saepius factis. Etenim populus imperii romani erat legalitatis amans et quando moribus corruptus; e contra barbari omnia per vim apertam gerebant.

139. Inter omnes crudelissimi fuerunt Vandali in

Africa, ariani. Unericus sud finem saeculi V. crudelior patre suo Genserico, clausit omnia templa catholicorum et ex episcopis plures occidit, ceteris fugientibus; ex his aliqui redierunt regnante Guntamundo; sed Trasamundus prohibuit novos episcopos eligi; verum ex populi voluntate superstites episcopi alios 250 ordinarunt; et rex eos in Sardiniam relegavit, inter quos fuit sanctus Fulgentius. Paucis post annis, Ildericus rex eos revocavit.

140. Visigothi in Hispania et in Gallia meridionali, non imitaverunt Vandalos, sed plures sedes ab ipsorum episcopis arianis occupatae sunt, donec sub Reccaredo rege ad fidem catholicam conversi sunt.

141. Franci autem sub Clodovaeo ad fidem conversi sunt; et magna apud eos fuit in religionem observantia; hinc episcopi inter magnates regni adscripti; verum saepe episcopos sibi non benevisos, reges curabant damnari in conciliis provincialibus et alios ordinari sibi acceptos; imo saepius rex eos in exilium agebat et alios ordinari mandabat aliquibus episcopis sibi devotis; hinc in episcopos electi viri ignari, et aliquando militares, et sancti episcopi saepe eiecti.

142. Ut his violentiis occurreret Ecclesia, magis confirmavit et auxit auctoritatem *defensorum* seu *advocatorum* Ecclesiae, qui iam a saeculo VI. obtinuerant, eisque commissum ut electiones episcoporum statim canonice fieri curarent.

Item extensa sunt in occidente patronis, ea iura quae iam a saeculo V. in oriente obtinuerant, praecedentiae, et etiam occurrunt plura exepla *praesentationis* factae pro minoribus Ecclesiis, et maxime monasteriis, praecipue a regibus.

143. Sed defensores Ecclesiae brevi disparuerunt; patroni autem facile versi sunt in dominos Ecclesiarum

et bonorum earumdem; unde plura concilia provincialia eos compellunt ad liberam concedendam Ecclesiis rerum suarum administrationem.

Item simoniace a regibus episcopatus et beneficia conferebantur veluti si antiquo iure belli omnia regis facta fuissent. Coepit ex s. Gregorio Turonensi Theodoricus filius Clodovaei, quemdam Apollinarem promovere ad episcopatum, donis acceptis.

Hinc et concubinatus insinuatus est in clero.

144. Concilia provincialia coeperunt opponi his intrusionibus regum. Aurelianense anno 549 vult electionem fieri a clero et populo, consecrante metropolita; verum concedit fieri *cum voluntate regis*. E contra Parisiense III. can. VIII. anno 557 excludit regem. Ita in Concilio Aurelianensi III. can. 3; in Arvernensi can. 2; in Aurelianensi V. can. 11.; in Parisiensi V. anno 614 vel 615. can. 1.; in Rhemensi can. 15. et in Cabillonensi can. 10. (Bianchi, Polizia, p. I. lib. III. cap. III. § 2.).

Similes canones saepius renovantur; quod ostendit observatos non fuisse.

Citatum Concilium Parisiense V. fuit nationale totius Franciae, quam sub sua ditione coniunxerat Clotarius II. et quamvis Concilium praecepisset electiones faciendas more canonico a metropolita et comprovincialibus, clero et populo, et gratuito, tamen rex confirmans edicto suo Concilium, addidit electum ordinandum esse iussu regis, si dignus inveniatur; quod si electus sit officialis palatinus, statim ordinari possit quia habetur argumentum meriti eius (1).

145. Maior libertas fuit in Hispania post conversionem Visigothorum anno 588; sed in Concilio Toletano XII. (can. 6.) statuitur Toletanum episcopum exami-

(1) Rohrbacher, Hist. Eccles., lib. 48.

naturum electionem factam a rege; ex quo apparet sub ultimis regibus gothis per saeculum et amplius id obtinuisse.

146. In Italia Eruli, Gothi et Longobardi, generatim liberas reliquerunt electiones: diximus generatim; nam ex. gr. mortuo Constantio episcopo Mediolanensi, Agilulphus volebat acceptaretur vir sibi benevisus et a se designatus; secus retinebat bona Ecclesiae Mediolanensis seu *temporalitates*; populus et clerus renuebant; scribit eis sanctus Gregorius lib. VIII. ap. 65: « Illud
« autem quod vobis ab Agilulpho indicatis scriptum
« dilectionem vestram non moveat. Nam nos in ho-
« minem, qui non a catholicis et maxime a Longobar-
« dis eligitur, nulla praebemus ratione consensum. Nec
« si alicuius praesumptionis usurpatione factus fuerit,
« in locum vel ordinem sacerdotii illum suscipimus
« quia vicarius s. Ambrosii indignus evidenter osten-
« ditur ».

147. In Anglia et Hibernia item; et Legati s. Sedis vel Pontifex directe episcopos ut plurimum eligebant.

148. In Scotia etiam liberae fuerunt electiones, exceptis paucis casibus in quibus reges adversati sunt electis episcopis, ut fautoribus Britannorum.

149. In Germania cum adhuc idololatria dominaret, fuerunt de reliquo liberae electiones.

150. S. Gregorius Magnus, ut melius tueretur libertatem electionum, confirmavit et restauravit ius antiquum, metropolitanorum electiones esse a Papa confirmandas; hinc luctae cum episcopis Ravennate, Calaritano et Salonitano.

151. Eiectis Mauris a Gallia, Pipinus filius Caroli Martelli, una cum s. Bonifacio Martyre, Legato Papae, scripserunt Zachariae Pontifici, ut narrat epistola fere

coëva apud Christianum Lupum, Synodorum generallium vol. 4. pag. 125, qui haec habet:

« Pipinus... exposita necessitate huius Regni Zachariae Romano Papae, in Synodo cui martyr Bonifacius interfuit, eius accepit consensum, ut acerbitati temporis, industria sibi probatissimorum decedentibus episcopis mederetur... Sic Wenilo Senonensis Metropolitae et Gerardus comes scribunt ad Amulum lugdunensem archiepiscopum, apud Lupum abbatem Ferrearensem ».

Sed fuit privilegium personale, quo Pipinus usus est in synodo, una cum beato Bonifacio episcopo et martyre.

152. Saeculo IX, per Concilium constantinopolitanum IV. laici de iure exclusi sunt, ut vidimus, sed de facto potestas saecularis saepius intervenit; unde nata quaestio de investituris, quae medio saeculo IX. coeperunt vigere; quam questionem alias innuimus, lib. 1. n. 644; hinc s. Gregorius VII. in Concilio romano anno 1080 volens ecclesiasticam restaurare disciplinam, statuit:

« Quoties defuncto Pastore alicuius Ecclesiae, alius est ei canonice subrogandus, instantia visitoris episcopi qui ei ab apostolica vel metropolitana sede directus est, *Clerus et Populus* remota omni saeculari ambitione, timore atque gratia, apostolicae Sedis vel Metropolitanis sui consensu pastorem sibi secundum Deum eligat. Quod si corruptus aliquo vitio aliter opere praesumpserit, electionis perperam factae omni fructu carebit et de cetero nullam electionis potestatem habebit; electionis vero potestas omnis in de liberatione Sedis apostolicae, sive Metropolitanis sui consistat ».

153. Ut brevius subsequentem historiam occidentis recolamus, totam rem in quinque epochas de iure licet distinguere.

Prima est a morte Apostolorum qui ipsi eligebant, ad Concilium VIII. anno 869; electio fiebat ab episcopis provincialibus, exquisito voto cleri et populi, confirmante Metropolitano vel Exarcha aut Patriarcha.

II^a a Conc. VIII. ad Comitatus Wormatiensia an. 1122. Pacta Wormatiensia an. 1123 confirmata sunt in Concilio Lateranensi I. generali. Exclusus est populus de iure communi sed in occidente non semper de *facto*, neque semper de *iure*, quia Decretum Concilii VIII. in occidente non statim et universaliter applicatum fuit.

Ipsa autem Comitatus Wormatiensia erant tractatus inter Ecclesiam et imperium; et proinde extra huius fines non obligabant. Hinc anno 1149 electo in episcopum bellovacensem, Henrico monacho fratre regis Ludovici VII., cum humilitatis causa nollet acceptare, ei respondit s. Bernardus: « Si electio facta est unanimi
« consensu cleri et populi, et approbata a metropolitano
« et suffraganeis... nihil aliud superest quam subiicere
« se voluntati Dei » (1).

Imo et in ipso imperio anno 1153 deposito Henrico archiepiscopo moguntino in consilio imperii habito sub Friderico I., ei suffectus est Arnoldus cancellarius imperatoris, electus a paucis deputatis cleri et populi (2).

III^a a Comitibus Wormatiensibus ad initium saec. XIV. Exclusus est et clerus inferior, reservata electione Capitulo cathedrali et confirmatione Metropolitano. Sed neque hoc decretum excludens populum et clerum inferiorem, ubique applicatum fuit.

IV^a incipit a saeculo XIV, idest a Benedicto XI., Clemente V. et successoribus qui electionem episcoporum reservant summo Pontifici.

(1) Rohrbacher, lib. 68.

(2) Rohrbacher, lib. 69.

Benedictus XI. anno 1304, sibi reservat sedes quatuor Patriarcharum, quia erant illae urbes occupatae vel ab infidelibus vel ab haereticis et schismaticis *cap. 3. de Electione, inter comm.*

Clemens V. *cap. 8, de praeb. inter communes*, sibi reservavit Ecclesias et beneficia vacatura apud s. Sedem toto sui pontificatus tempore.

Idem praestitit Ioannes XXII. et Benedictus XII. per Regulas Cancellariae.

Verum aderant anomaliae; praesertim in epocha II. et III. adfuit Episcopus visitator: Febroniani et alii dixerunt has fuisse *usurpationes* sanctae Sedis.

Mitiores dixerunt fuisse *devolutiones*, utiles Ecclesiae ex abusibus; sed fuit simpliciter *ius* nativum sanctae Sedis quae revocavit concessionem factas.

Neque opponi potest praesumendum esse Apostolos statuisset methodum quae in Concilio Nicaeno dicitur antiqua can. 6. et de qua loquuntur et constitutiones apostolicae. Etenim hoc factum, fuit ius disciplinare, ut in ceteris, sine praeiudicio iurium Petri et eius successorum. Verum sequitur

V^a epocha a saeculo XV. in quo principibus factae sunt plures concessionem, praesertim per concordata, ut a Germanico anno 1447, in quo tamen conceditur electio Capitulis cathedralibus, sed cum Papae confirmatione, et est epocha *Principum*, cum anomalis tamen.

B. De electionibus parochorum.

154. Nunc de Parochis. Hi non fuerunt ante saeculum IV. et V., etsi officium parochiale sit iuris divini; ergo in prima Ecclesia de ipsorum electione agi non potuit.

Si autem populo non competit ius eligendi episcopos, inulto minus parochos, qui sunt vicarii episcoporum,

sed positi a iure ecclesiastico. In prima Ecclesia vidimus tantum in more fuisse ut populus interrogaretur de clericis ordinandis, ut daret bonum testimonium. Ergo minor erat influxus populi pro clericis constituendis quam pro episcopis designandis, quia quoad episcopos, requirebatur aliquando et *desiderium*; sed quoad clericos merum testimonium. Id servatur et nunc in publicationibus quae praeponuntur ordinibus sacris. Sed et aliunde Ecclesia posset cognitionem idoneitatis sibi procurare.

Quoad parochos qui nunc a populo eliguntur in pluribus locis, praesertim superioris Italiae, id procedit *ex iure communi*, quia populus fundavit, aedificavit et dotavit Ecclesiam, ideoque est patronus; unica differentia est in modo praesentandi, quia praecedit examen episcopi de idoneitate et populus deinde eligit inter approbatos, et episcopus instituit canonice.

C. De electione Summi Pontificis.

155. Primum schisma in Ecclesia Romana fuit Novatiani, qui electo Cornelio an. 254-55, a tribus Episcopis rusticis ordinatus est per fraudem.

Data autem pace Ecclesiae, turbae frequentiores fuerunt, et haec historia potius notabilis est ob imperatorum interventum. Videamus:

I. Sub romanis et graecis imperatoribus.

I. Mortuo s. Liberio, clerus et populus elegit iuxta consuetam formam, s. Damasum (an. 366): sed quidam otiosi in Basilica Sicini, elegerunt Ursicinum; et pugnatum est ita ut 137 interfecti fuerint; hinc milites advocati sunt. Imperator erat Valentinianus I. in occidente, qui cognita re ab Episcopis Italiae, Ursicinum

iecit. En primus interventus imperialis in electione summi Pontificis.

II. Anno 418, mortuo s. Zosimo, electus est a paucis de clero et plebe Eulalius, archidiaconus in Ecclesia Lateranensi; sed a novem episcopis et parte maiore et saniore cleri (70 presbyteris) et populi, electus est s. Bonifacius I. in Basilica sanctae Mariae Maioris. Symmachus praefectus urbis favebat Eulalio; Honorius imperator iussit eiici Bonifacium; sed clerus et optimates ei scripserunt; qui episcopos Italiae convocavit, ex quorum decreto interim prohibuit utrique ingredi urbem, donec maior numerus episcoporum conveniret post Pascha ad definitivum iudicium, sub poena amit- tendi quodlibet ius si quis contraveniret; quod uter- que contendens scripto approbavit. Sed Eulalius armis occupavit Basilicam Lateranensem; hinc eiectus est, et Bonifacius liber remansit. En secundus et maior in- terventus imperatoris.

Timens autem s. Bonifacius I. ne post suam mortem Eulalius schisma renovaret, die 1. Iulii an. 419 scripsit ad Honorium imperatorem, a quo accepit responsum relatum a Gratiano can. 8. dist. 79., idest duobus ex teme- ritate contententibus, novam esse faciendam electionem.

III. Anno 483 moritur s. Simplicius Papa, Odoacre rege Italiae ariano, qui anno 476 finem posuerat ro- mano imperio occidentali; cum electores convenissent, en Basilius praefectus praetorii, asserens se a defuncto Pontifice in mandatis accepisse ne nova fieret electio inaudito rege et se eius ministro. Forsitan Simplicius timens tumultus cum IV. et V. regio, et iuxta aliquos et I. esset ab Erulis occupata. commendaverat prae- fecto tutelam publicae tranquillitatis. Sed populus non acquievit et elegit s. Felicem III.

IV. Anno autem 502 Concilium Romanum IV. sub

s. Symmacho, declaravit nullam praedictam concessionem, ut contrariam ss. canonibus et a Pontifice non subscriptam.

V. Cum anno 498 electus esset idem s. Symmachus, Festus senator promovit Laurentium cardinalem archipresbyterum, cum sanguinis effusione. Ad novam effusionem vitandam, duae partes conveniunt ut rem remitterent Theodorico regi Ostrogothorum (ariano), qui favore s. Symmachi pronuntiavit.

Habitu est Concilium Romanum in quo damnati ad degradationem qui, vivente Pontifice, de eius agerent successore, vel qui venderent suum votum. Laurentius quoque subscripsit et factus est episcopus nucerinus: sed postea circumvenit regem, Symmachum de multis criminibus accusando, qui rex episcopum misit visitatorem Romanae Urbis; restitit Symmachus, quia Ecclesia a Christo, non a principibus suam tenebat auctoritatem. Tamen voluit iudicium episcoporum, quos advocavit Theodoricus; sed episcopi superioris Italiae Ravennam venientes, protestati sunt se non posse convenire ad concilium absque mandato Pontificis, quod rex in scriptis protulit.

Episcopi etiam Galliae, s. Avito episcopo viennensi mandatum dederunt ut ad Senatum Romanum pro defensione summi Pontificis scriberet, quod et praestitit eloquentissima epistola. (Gio. Antonio Bianchi, *Della Potestà indiretta*, vol. 2. pag. 542, ediz. rom., idest lib. VI. § VII. n. XIV).

VI. Cum sub finem regni sui Theodoricus saevisset, et papam s. Ioannem I. carceri tradidisset ubi mortuus est, proprio Marte elegit s. Felicem IV., anno 526. Clerus autem et populus primo per dies 50 protestati sunt; deinde illum nomine proprio elegerunt, ad quamlibet finiendam controversiam. Rex autem promisit in

futurum electionem fore liberam sed cum assensu principis et tributo. Cum enim magna esset summi Pontificis auctoritas apud cives, reges hi et subsequentes graeci imperatores, maxime solliciti erant habendi Pontificem sibi benevolum.

VII. Anno 532 Amalasunta regina, gubernans pro filio Athalarico, statuit tributum pro regia approbatione fore tria millia aureorum. Ita enim habet edictum Athalarici apud Cassiodorum Varior. lib. 9. epist. 15: « Et quia omnia decet sub ratione moderari, nec possunt dici iusta quae nimia sunt, cum de apostolici consecratione Pontificis *intentio fortasse* pervenerit, et ad palatium nostrum producta fuerit *altercatio* populorum suggerentes nobis, intra tria millia solidorum cum collectione chartarum censemus accipere ». Bianchi, lib. IV. cap. III. § 2. ex verbis allatis putat tributum solvendum fuisse tantum cum *altercatio afferebatur ad tribunal regis*.

VIII. Cum vero Belisarius Urbem obsidione stringeret, Theodatus rex misit Constantinopolim Legatum, Papam s. Agapitum I. qui mortuus est re infecta; ei suffectus Sylverius (an. 536) a rege, poena capitali intimata contradicentibus.

Populus autem et clerus accessit.

IX. Sed capta Urbe a Belisario, Sylverius in exilium elicitur quasi in Gothos propensus; re autem vera quia invisus Theodoraе Augustae, quae Vigilium diaconum ei sufficere cupiebat, ut praestitit. Mortuo autem s. Sylverio agnitus est Vigilius a clero et populo.

X. Sed maxime Ecclesiae nocuit lex Iustiniani, qui anno 552 destruxit Ostrogothos, et praecepit electiones episcoporum Italiae, idest provinciarum imperii, et summi Pontificis esse ab imperatore confirmandas: hinc sequuntur 24 Pontifices (per an. 131) creati vi-

gente hac lege. Ecclesia id toleravit, tum ne alienaret a communione sua orientis Ecclesias, iam multum ab haeticis exagitatas, tum quia in occidente aderant reges non modo barbari, sed adhuc ariani aut pagani, ideoque inter hostes undique erat constituta.

Pontifex eligebatur a clero, et salutabatur a Senatu, populo, militibus, et interim expetebatur confirmatio imperatoris. Clerus sua concordia curavit vitare schismata, et imperatores ne Italos averterent, faciles sese praebebant. Tamen Pelagius II. anno 578, cum Urbs a Longobardis obsessa esset, consecratus est, non expectato imperatoris consensu. (Rohrbacher, Hist. Eccl. lib. 46). Item Bonifacius V. an. 618, ex Rohrb. lib. 48.

Durante vita et exilio s. Martini, clerus elegit vicarium, Eugenium, quem s. Martinus agnovit et Martino mortuo, eidem successit.

XI. Constantinus autem IV. Pogonatus, filius Constantis, ad preces papae Agathonis (678) renuntiavit tributo, et facta electione Benedicti II. (684) etiam abrogavit legem confirmationis imperialis.

XII. Sic electus est libere Ioannes V.; sed postea imperator rem remisit exarchis ravennatibus, quibus electo Conone, nuntium authenticum datum est (1).

XIII. Sub Iustiniano II. (685) rursus imposita est necessitas confirmationis, remissa taxa.

XIV. Id perduravit usque ad Leonem Isauricum anno 717; cum enim hic formaliter factus esset haeticus, summi Pontifices abruperunt quodvis dependentiae vinculum, dum generatim ceteri imperatores praecedentes, etiam faventes haeresi, ex. gr. monothelismo, curabant videri catholici. Ino ex eo tempore (sub Gregorio II, 715-741), Pontifices, Italos separave-

(1) Audisio, Storia dei Papi. vol. 2, pag. 315 e segg.

runt ab imperio graeco, et Roma libera evasit, et ipsi Pontifici sponte adhaesit ut regi suo. Hinc Vecchiotti ait (Institutionum Can. vol. I. pag. 357), primum qui ordinatus est absque assensu imperiali, fuisse s. Zachariam post Gregorium III. anno 741, qui ordinatus est quatuor diebus post mortem antecessoris.

II. *Electio Summi Pontificis sub imperatoribus francis et germanicis.*

156. Cum anno 799 s. Leo III. perageret processionem Litaniarum maiorum, fuit percussus et semivivus in carcerem tractus, a quo liberatus est iussu Caroli Magni patritii, qui eum invitavit ad castrum paderbonense, ubi ei occurrit Pipinus Caroli filius et cum 100 millibus militum eum veneratus est, sicut cum alio exercitu fecit ter ipse Carolus cum ad urbem paderbonensem adventasset.

In Natali Domini anno 800 s. Leo III. restaurabat vel melius instaurabat dignitatem Imperatoris occidentis.

157. Carolus Magnus in suo testamento (quod anno 806 lectum est in comitiis imperii adhuc eo vivente, qui tantum an. 813 mortuus est), praecepit suis tribus filiis ut defensionem susciperent S. R. E. in omnibus. Sed apocrypha est bulla producta in Germania tempore Friderici I., in qua dicebatur Adrianum I. (anno 771-795) concessisse Carolo ius sese immiscendi in electione summi Pontificis. Haec bulla est can. Adrianus 22. dist. 63. quem invocavit et Philippus pulcher. Stephanus IV. (anno 816) et Paschalis I. (anno 817) nuncium dederunt imperatori Ludovico Pio de sua electione. Rescribebat Ludovicus confirmans donationes factas Ecclesiae et privilegia, et libertatem electionis, subiungendo, electus daret nuntium imperatori pro re-

novatione antiquae amicitiae. Vide can. 30. dist. 63. Sed mortuo Paschali I. tumultus habiti sunt, ita ut electio Eugenii II. fuerit difficilis (824-827), cum ei oppositus esset Zizimus antipapa. Imperator autem Ludovicus misit filium regem Lotharium ad eam protegendam.

158. Hinc Eugenius II. cogitans de futura electione, iussit populo et clero fideles esse Pontifici et Imperatori, salvis iuribus utriusque, et novum Papam ante consecrationem, renovare promissionem coram Legatis imperialibus; tamen Lotharius confirmavit libertatem electionis suo decreto (apud Baronium ad annum 824): « Volumus ut ad electionem Pontificis nemo audeat « venire neque liber neque servus, qui aliquod impedimentum inferat, exceptis illis tantum Romanis, « quibus antiqua fuit consuetudo concessa per constitutiones sanctorum Patrum eligendi Pontificem ».

159. Sed mortuo Eugenio, Romani nominaverunt Valentinum (827), qui consecratus est quin nuncium daretur Imperatori et absque eius Legatis. Sed eodem anno eo mortuo, electo Gregorio IV., Legati per duos menses expectati sunt; hinc populus voluit novam electionem Sergii II. (anno 844), et consecrationem statim haberi. Ioannes diaconus eius electionem impugnavit, et Lotharius imperator Romam misit Ludovicum filium regem Italiae, et in Concilio romano 23 episcoporum, Sergii electio agnita est ut legitima (1).

160. Sed post Sergium II. electus est an. 847 sanctus Leo IV. qui voluit expectare Legatos per duos menses cum dimidio, sed inutiliter; hinc consecratus est sine eis, cum protestatione per hoc non imminui reverentiam imperatori (2). Providit tamen cum Lothario et

(1) V. Berault-Bercastel, lib. 25.

(2) Rohrbacher, lib. 56.

Ludovico electionem fieri libere et canonice, sed inutiliter; nam Benedictus III. electus canonice et libere (855) impugnatus est a Legatis imperialibus qui volebant eligeretur Anastasius cardinalis; sed clerus et populus obstiterunt, et ipse prius transmisit ad ostendendam suam legitimitatem, decretum suae electionis ad imperatorem.

161. Adrianus III. (anno 884) decrevit ut Pontifex consecrari sine praesentia regis aut legatorum possit. (Moroni, verbo « elezione » pag. 184).

162. Sed cum a factionibus valde perturbaretur electio summorum pontificum, Ioanni IX. minus malum visum est revocare Legatos imperiales pro tutela ordinis externi, ad fraenandam plebem et nobilitatem. Hinc in Concilio romano anno 901. decrevit, ut refert Gratianus dist. 63. can. 28: « Quia sancta Romana Ecclesia plurimas patitur violentias, Pontifice obeunte, « quae ob hoc inferuntur quia absque imperiali notitia, « Pontificis fit electio et consecratio nec canonico ritu « et consuetudine ab imperatore directi intersunt nuntii, « qui scandala fieri vetent, volumus ut constituendus « Pontifex convenientibus episcopis et universo clero, « eligatur praesente senatu et populo qui ordinandus « est, et sic ab omnibus electus, praesentibus legatis « imperialibus, consecratur ».

163. Sed inutiliter; cum reges Italiae interim plures inter se contenderent et instabile haberent dominium, idest Ludovicus III., Rodolphus Burgundiae superioris, Ugo comes arelatensis, Lotharius II., Berengarius II. et Adalbertus usque ad annum 961, in quo Otho I. Germaniae ex domo saxonica regnavit, et anno 962 coronatus est Romae imperator et iussit electionem fieri iuste et canonice, et tantum postea consecrationem fieri coram

legatis imperialibus ut sponte promiserat Papa Leo IV. (Labbaeus, tom. IX. col. 643).

164. Secuti sunt duo alii Othones, et s. Henricus II. deinde Conradus salicus.

S. Henricus renovavit cum Benedicto VIII. (1014) pacta Eugenii II., sancti Leonis IV. et Ioannis IX. promittens denuo iuxta formulam Othonis I. libertatem electionis.

165. Sed Henricus III., sede vacante, nominavit in Pontificem, Suidgerum, qui fuit Clemens II. assentientibus electoribus.

Igitur iam imperatores non erant contenti confirmatione, sed et propositionem Papae sibi vindicabant.

Hinc et Clementis II successor Damasus II. qui vocabatur Poppo, et erat episcopus brixinonensis ab Imperatore designatus est. Item sanctus Leo IX antea Bruno, episcopus tullensis, an. 1048, designatus est, ab imperatore Henrico III. in comitiis Wormatiae, coram legatis romanorum; et acceptavit « ea conditione (ait Viberius « eius archidiaconus in ecclesia tullensi), si audiret « totius cleri et populi romani communem esse sine « dissidio consensum » (1).

166. Nicolaus II. (gallus anno 1059-61) in Concilio lateranensi seu romano non oecumenico, anno 1059 coram 113 episcopis hoc decretum tulit: « Decernimus « et statuimus ut obeunte huius Romanae Ecclesiae « universalis Pontifice, in primis Cardinales Episcopi « diligentissime de electiones tractantes, mox Christi « Clericos Cardinales adhibeant; sicque reliquus Clerus « et populus ad consensum novae electionis accedant, « nimirum praecaventes ne venalitatis morbus aliqua « occasione surrepat, et ideo religiosissimi viri (Car-

(1) Audisio, Storia dei Papi, vol. 3. pag. 105.

« dinales) praeduces sint in promovenda Pontificis
 « electione, reliqui autem seguaces... Sed quia Sedes
 « Apostolica cunctis in orbe terrarum praefertur Ec-
 « clesiis, atque ideo super se metropolitanum habere
 « non potest, Cardinales Episcopi procul dubio metro-
 « politani vice funguntur, qui videlicet electum anti-
 « stitem, ad apostolici culminis apicem provehant con-
 « secrandum. Eligatur autem de ipsius Ecclesiae gremio
 « si reperiatur idoneus vel si de ipsa non inveniatur,
 « ex alia sumatur, salvo debito honore et reverentia
 « dilecti filii nostri Henrici, qui in praesentiarum Rex
 « habetur, et futurus Imperator, Deo concedente, spe-
 « ratur et iam sibi concessimus sicut successoribus
 « illius, *qui ab hac Apostolica Sede personaliter hoc*
 « *ius impetraverint...* Quod si pravorum atque inimi-
 « corum hominum ita perversitas invaluerint, ut pura,
 « sincera atque gratuita fieri in urbe non possit electio,
 « Cardinales Episcopi cum religiosiis clericis, catholi-
 « cisque laicis, licet paucis, ius potestatis obtineant
 « eligere apostolicae Sedis Pontificem ubi congruere
 « viderint » (1).

Hoc decretum etsi ab aliquibus habeatur ut spurium, tamen nihil officit; imo ex eo quod vult imperatores impetrent personale privilegium, magnam exhibet prudentiam.

167. Mortuo Nicolao II., Alexander II., (an. 1061) electus est et consecratus inscio imperatore Henrico IV., qui elegit antipapam Cadolaum. Est primum factum electionis imperialis.

S. Gregorius VII. (anno 1073) ad omnes quaerelas auferendas voluit habere confirmationem Henrici IV.

1 Camarda. Constit. Apost. de pertinentibus ad electionem summi Pontificis, synopsis, Romae 1732.

et eum monebat si confirmationem non denegasset, se iura apostolicae Sedis intrepide in omnibus defensurum. Et habita confirmatione, quod promiserat servavit, arrogans quamcumque necessitatem assensus imperialis. De cetero et ante assensum Henrici, Pontificis officia exercuit (1).

Henricus autem imperator in quodam conciliabulo deposuit s. Gregorium VII. et ei subrogavit antipapam Clementem III. Sed in Concilio quinimburgensi anno 1085 damnata est haeresis Henricianorum, docentium imperatorem habere summam auctoritatem in electione Papae et episcoporum.

168. Innocentius autem II. (anno 1130) « populum » pontificiorum iure conciliorum, cuius a primis usque « temporibus ad eum usque diem particeps fuerat, » expoliavit », ut ait Panvinus adnot. ad Platinam, ut omnem tumultuum occasionem auferret; et proinde pro Pontificis electione, non fuerat usque ad id temporis applicatum decretum concilii VIII. excludens laicos ab episcoporum electione.

Hinc Coelestinus II. (1143) electus et consecratus est absque ullo populi interventu; sed pars Arnaldi brixiensis arma coepit. Hinc Eugenius IV. (1145) electus rursus est a clero et populo. Alexander III. in Lateranensi III. (oecumenico) anno 1179 Papae electionem exclusive reservavit cardinalibus et statuit duas tertias partes votorum requiri.

Unica exceptio facta est in Concilio Constantiensi. Cum enim tres contendissent de summo Pontificatu et incerta esset ipsorum legitimitas, per consequens incerta quoque erat legitimitas cardinalium qui ab eis, vel a suis antecessoribus dubiae auctoritatis fuerant

(1) Moroni, vol. XXXII. pag. 203.

creati. Hinc conventum est ut conclave ingrederentur tot cardinales et tot episcopi a concilio deputati, et sic communi consilio electus est Papa Martinus V.

169. Nationes quaedam, idest Austria, Gallia, et Hispania. sibi tribuerunt ius *exclusivae*, idest excludendi aliquem cardinalem, ad summum tres a summo pontificatu; sed exclusiva non est ius; quamvis enim saepius attentata fuerit, id tamen oeconomiae tantum causa factum est, et aliquando neque attentata fuit, ut in electione Pauli IV.

De hoc praetenso iure *exclusivae*, vide quae scripsit cl. Adolphus Giobbio excerpta ab optima ephemeride mediolanensi *Scuola Cattolica*, fasc. 6 et 7, an. 1897. Eadem edita sunt anno 1903 imminente morte Pont. Leonis XIII, sub titulo, *Austria, Francia e Spagna, e l'esclusione nel Conclave* (1). In his prima origo et progressus huius abusus exponitur, atque refutatur. Primo enim, saec. XVI. citati maiores imperantes coeperunt officiose agere mediantibus aliquibus cardinalibus sibi adhaerentibus vel etiam a se designatis, tanquam suis extraordinariis legatis, significando nempe hunc vel illum candidatum sibi ex iustis causis acceptum non fore, ideoque rogabant ne ob bonum Ecclesiae eligeretur.

Deinde sub finem saec. XVII. ulterius progressi sunt, non rogantes sed velut imperantes. Legitimitatem tamen eius qui contra proprium votum eligeretur, in dubium revocare ausi non sunt.

Sed ad summum theologi et canonistae regalistae dicebant, posse imperantem relationes amicales abrumperere cum Pontifice qui contra eius votum eligeretur, excepto tamen dogmate et unitate communionis eccle-

(1) Roma, Tipografia Editrice Romana, 1903.

siasticae. In his profecto huiusmodi theologi multipliciter peccabant. Etsi enim cardinales electores, iustae oeconomiae causa, debeant perpendere quaenam persona magis idonea sit iudicanda supremo magistratui Ecclesiae, omnibus pensatis ideoque et attentis relationibus cum potestatibus civilibus, praesertim maioribus, id tamen nullum ius tribuit ipsis politicis potestatibus praescribendi quinam eligi aut non eligi debeant; et multo minus eis nequit tribuere ius subtrahendi debitam obedientiam electo, etiam in materiis mere disciplinariis. Legitimo enim Pontifici in omnibus obediendum est. Imo neque de iniuria sibi illata imperantes conqueri possunt, ob electionem Pontificis sibi non bene visi. Cardinales enim ad bonum universalis Ecclesiae respicere debent, et non ad singulorum interesse, praesertim temporale, de quo solliciti sunt principes; et si deberent ad haec respicere, attendere deberent votum non modo maiorum principum sed omnium, quia aequae sunt de ovili Christi, maiores et minores.

170. Omnino autem male ex tolerantia Ecclesiae proxime elapsis saeculis quis inferret tales praetensiones ingenerare potuisse umbram quamdam iuris consuetudinarii. Etenim patientia Ecclesiae tunc parere valet ius consuetudinarium, quando sine incommodo potuit contradicere, et tamen acquievit; non autem quando tantum ad vitanda mala maiora, necessitate coacta toleravit, ut factum est in re nostra, in qua insuper suam reprobationem omnibus modis quibus valuit manifestavit; ideoque dubitationibus amplius locus non est (1).

171. Et sane in Const. *in eligendis*, Pii IV legitur: « Cardinales hortamur ac eis sub divini iudicii intermi-
« natione praecipimus ut attendentes magnitudinem

(1) *Le Conclave*, chap. XIV. Paris, Lethielleux, 1894.

« ministerii quod per eos tractatur, in dandis suffragiis
« ac aliis omnibus electionem concernentibus, omni
« dolo ac fraude, factionibus et animorum passionibus
« remotis ac *principum saecularium intercessionibus*,
« ceterisque mundanis respectibus minime atten-
« tis, sed solum Deum prae oculis habentes, sese pure,
« libere, sincere, quiete et pacifice gerere debeant ».

Gregorius XV, Const. *Aeterni Patris*, haec statuit:
« Cardinales omnino abstineant ab omnibus pactionibus,
« conventionibus, promissionibus, intendimentis, con-
« dictis, foederibus, aliis quibuscumque obligationibus,
« minis, signis, contrasignis suffragiorum seu schedarum,
« aut aliis tam verbo quam scripto aut quomodo-
« documque dandis aut petendis, tam respectu *inclusionis*
« quam *exclusionis*, tam unius personae quam
« plurium, aut certi generis, veluti creaturam aut huius-
« modi, seu de suffragio dando vel non dando, quae
« omnia et singula si de facto intervenerint, etiam iura-
« mento adiecto, nulla et irrita, neque ad eorum obser-
« vantiam quemquam teneri, aut ex transgressione,
« notam incurrere fidei non servatae, decernimus et
« declaramus; et contrafacientes ex nunc excommu-
« nicationis poena innodamus, tractatus tamen pro
« electione habendos vetare non intelligimus ».

Nominat *inclusionem*, quae tunc habebatur quando princeps aliquis declarabat sibi acceptos non fore nisi hos vel illos quos nominabat, sic excludendo ceteros.

Clemens XII. Const. *Apostolatus officium*, habet:
« Cardinalibus praecipimus ut in suffragiis ferendis et
« aliis electionem quomodolibet concernentibus, solum
« Deum prae oculis habentes religiose, sincere et libere
« humanis quibusque actibus, factionibus, partium studiis,
« ac privatis commodis et desideriis remotis atque
« *Principum saecularium intercessionibus* ceterisque

« mundanis respectibus minime attentis et posthabitis,
 « sese gerant ad eligendum eum quem universali Ec-
 « clesiae fructuose utiliterque gubernandae idoneum
 « secundum Deum iudicaverint ».

Et Pius IX. Const. *In hoc sublimi*, 23 Aug. 1871,
 vult electio fiat « excluso prorsus atque remoto *quorvis*
 « *laicae potestatis cuiuslibet gradus et conditionis*
 « *interventu* ».

Et constitutione *Licet per apostolicas*, 8 sept. 1874,
 idem Pontifex habet: « Cardinales obsecramus, ut ad
 « electionem procedant nulla propensione animi vel
 « aversione commoti, nullius inclinati gratia aut obse-
 « quio, *non intercessione in saeculo potentium* moti,
 « sed fixis in solam Dei gloriam et Ecclesiae utilita-
 « tem oculis ».

Eadem praescribit Const. *Consultari*, 10 oct. 1877.

Haec ita clara sunt ut omnem dubitationem excludant.
 Et tamen notum est in conclavi ultimo, post mortem
 Leonis Papae XIII celebrato, praeter omnem expecta-
 tionem Austriam veto *exclusionis* usam esse, quod
 praesentatum fuit in tertio scrutinio, seu die secunda
 augusti, mane (1). Sacrum Collegium per suum deca-
 num illud reprobavit tamquam abusum laicae potestatis,
 declarando neque titulo mere officioso eius rationem
 haberi posse. In universo orbe unanimis fuit reprobatio
 talis vetiti; et comes Goulochowski, negotiorum exter-
 norum in Austria administer, coram Commissione dele-
 gationis hungaricae die 16 decembris eiusdem anni 1903,
 pluribus se defendere tentavit, etiam rem attenuando,
 dicendo nempe vetitum hoc, potius characterem desiderii
 aut consilii praesetulisse, praesertim cum nationes quae

(1) V. Les derniers jours de Léon XIII et le Conclave, par un
 témoin (Card. F. D. Mathieu), Lecoivre, Paris 1904, pag. 107.

eo utuntur, nunc multo minus quam praeteritis temporibus disponant de mediis materialibus ad illud sustinendum, si forte Cardinales opportunum ducerent, eius rationem non habere (1). Forsitan politicae potestates quae sibi tale privilegium tribuerunt, eo se tegunt quod documenta pontificia, usque ad Pium IX edita, conceptis verbis non loquebantur de vetito *exclusionis* ab Austria, Francia et Hispania sibi vindicato, sed tantum in genere *de principum saecularium intercessionibus vel de interventu laicae potestatis*.

Verum his se tegere non potuissent; utuntur enim Pontifices verbis omnino generalibus, nullam admittentibus exceptionem. Ex gr. Pius IX cit. const. *in hac sublimi* 23 aug. 1871 ait electionem faciendam « excluso » prorsus atque remoto *quovis laicae potestatis cum-« slibet gradus et conditionis interventu »*. Hinc observantiae seu civilitatis tantum causa, expresse non nominant Austriam, Franciam et Hispaniam, sed nullum relinquunt dubitandi locum.

ARTICULUS II.

EXCLUDITUR ARISTOCRATIA PRESBYTERALIS.

172. Excluso quocumque iure populi, excludenda est secundo, aristocratia presbyteralis. Etsi nostra intersit tantum de potestate iurisdictionis, tamen I. de potestate ordinis breviter. Episcopos esse iure divino superiores presbyteris quoad potestatem ordinis, ostendunt theologi ex eo quod episcopus confert quaedam sacramenta quae invalide conferre attentaret presbyter. Huiusmodi

(1) V. *Osservatore Romano*, 18. dicembre 1903, et alias ephemerides eiusdem epochae.

est ordo. Neque ex delegatione Ecclesiae, seu summi Pontificis potest superioritas haec episcoporum explicari; etenim 1. etsi aliquando fuerit presbyteris concessa facultas conferendi diaconatum, quamvis plures falso id negent, tamen numquam suspicatum est posse eis concedi facultatem conferendi presbyteratum et episcopatum; hinc semper obtinuit effatum, episcopos tantum, non modo sibi inferiores sed et pares generare posse.

2. Etsi presbytero ex delegatione summi Pontificis competere possit collatio infimi ordinis hierarchici seu diaconatus, et satis frequenter competat collatio confirmationis, tamen retractata ab Ecclesia facultate, invalide attentaret conferre haec sacramenta. E contra episcopus nequit expoliari facultate haec valide conferendi. Ergo iure divino episcopus est superior presbytero quoad potestatem ordinis.

II. Quoad potestatem iurisdictionis:

173. In sacra Scriptura non invenimus presbyteros distinctos ab episcopis, sed nomen presbyteri designat episcopos vel saltem utrumque complectitur gradum, ut nunc nomen genericum sacerdotis comprehendit sub se duas species; hinc et cum presbyteri dicuntur Act. xx. episcopi positi a Spiritu Sancto ad regendam Ecclesiam Dei, si non sumantur haec nomina ut identica, dicitur de genere, quod competit alicui ex eius speciebus; quod de aliis locis Novi Testamenti dicendum est, si supponatur aliquando non esse identica, sed nomen presbyteri esse genericum.

Iamvero omnis potestas iurisdictionis a Domino collata est Apostolis, qui ex potestate ordinis erant certe episcopi et non tantum presbyteri (sensu specifico). Ipsis enim traditae claves regni coelorum et missi ad pascendum; episcopi pariter Act. xx. sunt positi a Spi-

ritu Sancto ad regendam Ecclesiam Dei quam acquisivit sanguine suo.

Sed distinctio duplicis gradus sacerdotalis, apparet postea ex traditione et historia ecclesiastica; iamvero ille gradus succedit in iurisdictione qui est sacerdotium episcopale, non autem ille qui est sacerdotium mere presbyterale, cum de eo in sacra Scriptura sermo non sit, quando de potestate iurisdictionis agitur.

174. Apostoli profecto vel ipsi fecerunt hanc divisionem sacerdotii, vel certe docuerunt eam iure divino fieri posse; sed promissiones divinae de iurisdictione, factae fuerant episcopis, et proinde eis qui in episcopatu successissent successione plena. Ut igitur videamus an presbyteris, praeter potestatem ordinis limitatam, competat et iurisdictionis participatio, ad traditionem recurrendum est, quae nobis ostendet an Apostoli utentes doctrina et potestate divina, scindendo sacerdotium in duos gradus, adsignaverint iure divino propriam iurisdictionem et gradui inferiori, vel illum tantum in adiutorium episcoporum instituerint a quibus et quorum nomine omnem iurisdictionem acciperet et exerceret.

175. Iamvero antiqua traditio est omnino concors in neganda presbyteris qualibet iurisdictione propria, ut ex sequentibus testimoniis patet.

1. S. Ignatius martyr, cap. v. epist. ad s. Policarpum ait nuptias benedici ab episcopo: « Sponsi et sponsae, « de sententia episcopi faciunt coniugium, ut nuptiae « secundum Dominum sint, non secundum concupiscentiam ».

2. Can. xxxviii. apost. « Presbyteri et Diaconi sine « sententia Episcopi nihil perficiant: ipse enim est cuius « fidei populus est creditus. »

3. S. Cyprianus epist. 27. num. 1. Ecclesiae ratio

« decurrit, ut Ecclesia, super episcopos constituatur et
« omnis actus Ecclesiae super eosdem praepositos gu-
« bernetur ».

4. S. Epiphanius haeres. 75. n. 5. ait in aliquibus
Ecclesiis parvis presbyteros non fuisse, sed tantum
episcopum et diaconos: « Cum haud magna multitudo
« foret, reperiri nulli potuerunt qui Presbyteri crea-
« rentur, unde solo Episcopo contenti fuerunt. Sine
« diacono vero Episcopus esse non potest ».

5. S. Ambrosius lib. De sacr. cap. i. v. 4. alloquens
baptizatos: « Succinctus summus Sacerdos, licet enim
« et presbyteri fuerint, tamen exordium ministerii a
« summo est Sacerdote ».

6. Concilium Ancyranum (anno 314) can. XII. « Non
« licere presbyteris civitatis sine praecepto Episcopi
« vel litteris in unaquaque Parochia (Dioecesi) aliquid
« imperare ».

7. Concilium Laodicense can. 57. « Presbyteros nihil
« agere debere sine mente Episcopi ».

8. Toletanum I. anno 400: « Sine conscientia epi-
« scopi, presbyteri nihil agere praesumant ».

176. Accedit Patres agnovisse in discipulis 72 figu-
ram presbyterorum, sicut in episcopis, successores
Apostolorum. Sed discipuli habuerunt in sua transeunte
missione, officium inferius Apostolis; debebant enim
praecedere et praedicare ubi ipse Dominus erat ven-
turus; utique cum Apostolis. In qua missione ipsum
officium ac proinde non tantum ordinis potestas figu-
ratur.

177. Accedit ratio unitatis Ecclesiae. Nam cum iuris-
dictio episcopis participetur ab Ecclesia, quamvis ex
voluntate Christi, cumque ad unitatem singularum
Ecclesiarum necessarius sit unus Pastor, ipsa rerum
natura fert illum qui praeeminet ordine, esse et iuris-

dictione investitum; secus si presbyteri essent ei pares, deficeret principium unitatis. Neque supponi potest postea ex facto Ecclesiae auferri iurisdictionem presbyteris, quae eis esset par cum Episcopo ex ordine; nam cum iurisdictio non conferatur ordinatione sed missione, frustra prius daretur omnibus, ut postea ab omnibus auferretur et in unum concentraretur.

178. Igitur dicendum iurisdictionem conferri ab Ecclesia seu a Papa; esse autem divinae institutionis ut alii sint ordine episcopi, alii presbyteri; et illi designati ut habeant ordinariam iurisdictionem pastorem; hi e contra sint Pastorum coadiutores, vel aliquando extraordinario stent loco Pastorum, vicaria potestate summi Pastoris, idest non repraesentando tunc proprium gradum sed summum Pastorem.

Et ratio horum breviter est: Episcopatus est gradus unicus cui a Deo collata iurisdictio perpetuanda, in Ecclesia; presbyteratum invenimus constitutum ut ordine inferiorem; ergo non est ille gradus cui ex divina institutione competit propria iurisdictio. Quid ei competat edicit traditio, et est ut sit coadiutor episcoporum; item cum non sit ille gradus cui competit ordinaria propria iurisdictio, sequitur iurisdictionem ei competere posse tantum vicario nomine vel episcopi, et est infra episcopalis, vel Papae et tunc esse potest quasi episcopalis imo et supra episcopalis. Ceterum iurisdictio non confertur ordinatione seu consecratione, sed missione; sed est divina intentio ut normaliter mittantur tamquam pastores ordinarii, Episcopi, et ille polleat iurisdictione qui et ordine superior est, et centrum unitatis.

ARTICULUS III.

EXCLUDITUR ARISTOCRATIA EPISCOPALIS.

179. Id fit ostendendo in Ecclesia fuisse a Domino institutum primatum non modo honoris sed etiam iurisdictionis, adeo ut regimen Ecclesiae non sit vere aristocraticum. Sit propositio:

« *Christus Dominus primatum iurisdictionis in Ecclesiam contulit beato Petro, in eius successoribus perpetuandum.* »

Propositio habet duas partes; I. de primatu Petri; 2. de eius perpetuitate. I^m partem probamus ex sacris litteris.

180. I. Dominus huius rei indicium dedit cum beato Petro nomen mutavit; vocabatur enim Simon, et Dominus eum appellavit Cephā seu Petram.

II. Math. xvi. constituit eum fundamentum Ecclesiae; et tam solidum ut portae inferi nequeant adversus eam umquam praevalere; sed in societate fundamentum ille est qui principatur in ea.

III. Ibidem promittit ei claves regni coelorum; quae promissio facta est ei singulariter, dum Math. xviii. fit omnibus Apostolis simul; hinc Apostoli iuridice clavibus uti non poterant singuli, nisi dependenter a toto collegio aut a persona beati Petri, ne confusio fieret, et unus solveret quod alter ligaret, (in facto tamen charisma charitatis efficiebat neque unitatem Ecclesiae neque iuridicam dependentiam eos offendere); est enim de necessitate iuridica potestatis pluribus simul collatae, non posse exerceri nisi subordinate ad integrum collegium, aut ad eum qui iam praecellat. E contra beatus Petrus claves habuit solus; hinc independenter exercendas.

IV. Luc. xxii. 31. 32. datur ei munus singulare confirmandi fratres in fide.

V. Ioan. xxi. committuntur ei agni et oves, seu, fit Pastor Ecclesiae, vicaria Christi potestate, Pastoris invisibilis.

VI. Et Beatus Petrus exercuit hunc primatum:

1° Actor. I. 15. quando proposuit eligendum qui Iudae locum teneret.

2° Actor. II. primus praedicavit Hebraeis in die Pentecostes eosque Ecclesiae per baptismum adscripsit.

3° Primus admisit gentiles in Ecclesia Act. x.

4° Primus sententiam dixit in Concilio ierosolymitano. Act. xv.

181. Prob. II^a pars, nempe auctoritatem primatus esse perpetuam et ordinariam, ut supra vidimus; quia semper stabit petra supra quam fundata est Ecclesia, et Claviger, ac confirmator in fide et Pastor ovilis Christi.

Item vidimus successorem beati Petri esse romanum Pontificem.

Et has veritates semper recognovit Ecclesia et universa antiquitas.

ARTICULUS IV.

EXCLUDITUR FORMA MIXTA EX MONARCHIA
ET ARISTOCRATIA IN SUPREMO REGIMINE.

182. Remanet quarto loco ostendendum, supremam potestatem residere in summo Pontifice, adeo ut non modo sit primus, sed habeat plenitudinem potestatis in omnes et singulas Ecclesias, non limitatam a corpore episcoporum, ideoque formam supremi regiminis ecclesiastici non esse mixtam ex monarchia et aristo-

cratia, sed mere monarchicam; hinc summo Pontifici non modo competere potiores partes, sed sententiam definitivam.

Propositio I. — *Potestas primatialis summi Pontificis est iure divino suprema, plena, et independens, in universam Ecclesiam tum distributive, tum collective.*

183. Prob. I. ex eo quod ipse sit fundamentum; etenim 1. a fundamento pendet in omnibus quod stet universa domus, ipsum autem est independens a domo. Ergo et a potestate Pontificis pendet in omnibus Ecclesia, ipse autem a nemine.

Id 2. ostendit eius potestatem aequè porrigi ad Ecclesiam universalem collective; fundamentum enim sustentat ipsum aedificium quatenus unum est, et non modo singulos lapides distributive.

Prob. II. ex metaphora *clavium*: dixit Dominus: « Quodcumque ligaveris, quodcumque solveris »; sed haec verba sunt omnino illimitata, tum quoad obiectum, tum quoad personas; hinc respiciunt Ecclesiam tum distributive, tum collective.

Verum quidem est eadem verba (Math. XVIII). directa fuisse ad universos Apostolos; sed quia ad omnes simul directa, nequeunt in singulis importare supremam potestatem, sed eam exprimunt collatam collegio, servata natura ipsius collegii; idest si nullus sit in eo praeses omnes aequaliter concurrent ad votum collegii constituendum, ut in senatu mere aristocratico; si iam sit in eo qui pollet eadem potestate, indicaret ceteros vocatos ad participandam eius sollicitudinem, adeo ut sit in Primatis potestate exercere plenitudinem iuris, vel solus, ut est persona physica, vel ut est caput personae moralis, seu collegii sibi cooperantis et adhaerentis. Iamvero cum claves promissae sunt Apostolis (Matt. c. XVIII.), iam singulariter fuerant promissae b. Petro.

Prob. III. ex Luc. XXII. « Ecce Satanas expetivit vos » ut cribraret sicut triticum. Ego autem rogavi pro te » ut non deficiat fides tua; et tu aliquando conversus » confirma fratres tuos ». Sed Satanas expetit omnes simul; hinc et Petro commissa cura confirmandi omnes simul; et quidem potestate suprema, cum eius fides non deficiat.

Prob. IV. ex Io. XXI. « Pasce agnos, pasce oves »: sed pastor pascit auctoritate suprema, plena et independenti, et quidem integrum ovile collective sumptum.

Propositio II. — *Potestas primatialis est suprema etiam dogmatice, seu infallibilis.*

184. Prob. I. ex citatis textibus; nam 1. praevalerent portae inferi adversus Ecclesiam, si fundamentum erraret in fide, quia et aedificium careret fundamento;

2. quando Petrus ligaret dogmatice in terris, non semper ligaret Deus in coelis, ideoque verba generalissima « quodcumque ligaveris » non essent amplius vera;

3. textus Luc. XXII. est expresse de iure dogmatico;

4. textus quoque Io. XXI. probat ius dogmaticum, quia pascua spiritualia in recta fide consistunt et moribus; sed si pastor supremus non esset infallibilis, iam ad pascua venenata duceret ovile.

Prob. II. ex traditione a theologis.

Prob. III. ex ipsa rei natura. Etenim potestas magisterii includitur in potestate iurisdictionis, ut vidimus ab initio iuris publici lib. I. n. 35.; et sane cum agamus de societate religiosa, gubernatio personarum, in qua consistit iurisdicatio, maxime et fundamentaliter versatur in rectae fidei institutione; igitur vel huiusmodi societas non est infallibilis, ideoque imperfecta in genere suo, vel infallibilitas competere debet ei qui pollet

suprema iurisdictione, ut in ea comprehensa. Accedit, si in alio resideat subiecto, hoc aliquando corrigeret supremum pastorem, idest si hic praescribendo leges disciplinares erraret in fide. Ergo eius potestas iurisdictionalis non modo limites haberet in obiecto, sed et in modo in ipsa materia disciplinari.

185. Suprema potestas summi Pontificis non excluditur a suprema potestate concilii generalis; etenim hoc non est legitimum sine Pontifice; neque in eadem societate repugnat duplex subiectum supremae potestatis, physicum et morale, quia non est adaequate distinctum. Neque ex necessitate confirmationis Pontificis sequitur episcopos non esse in concilio iudices, sed tantum non esse iudices supremos. Ceterum sunt iudices, quia ibi sedent tamquam potestas ad quam simul cum Pontifice et sub eo spectat pascere populum Dei; hinc sicut auctoritate propria pascunt, ita et iudicant. Est proinde in facultate Pontificis exercere supremam potestatem vel ut persona physica, vel ut caput personae moralis seu collegii pastoralis.

186. Facilius intelligitur episcopos esse iudices cum Pontifex nondum pandit sententiam suam; sed quid cum iam manifestavit? ipsi iam liberi non sunt. Sed character examinis iudicialis non constituitur a libertate sententiae proferendae hoc vel illo sensu; secus quicumque certo cognoscit veritatem antecedenter, nequiret iudicare; sed in eo est ut quis examinet auctoritative seu ex officio et non tantum doctrinaliter; hinc est et in conciliis posterioribus aliquando rursus examinari quaestiones dogmaticas iam definitas in anterioribus, ut in concilio Vaticano sess. III.; et tamen hoc Patrum examen nequit esse dubitativum, vel in sua sententia contradicere antecedentibus. Ergo a pari episcopi possunt tamquam iudices examinare quae Pon-

tifex iam edixit, ut in concilio Chalcedonensi. Iudicis enim officium est ius ferendi veram sententiam causa auctoritative cognita.

187. *Scholion.* I^o Ad omnes errores circa constitutionem Ecclesiae refutandos, sufficeret haec veritas, de plenitudine potestatis collatae summo Pontifici. Etenim excluditur I. ius populi; secus vel summus Pontifex non haberet immediate a Deo suam auctoritatem, vel cum limitatione si penderet a populo in eius exercitio, vel si populo spectaret electio pastorum. Hinc refutati remanent tum protestantes, tum richeriani.

II. Item excluditur elementum aristocraticum limitans potestatem Pontificis; hinc et electiones non modo ad populum non spectant, sed neque ad clerum aut ad episcopatum; secus eius potestas non esset plena et independens.

III. Item refutantur febroniani, qui ius primatus attenuant; est enim plena potestas regendi, et non tantum consociationis, ordinis, inspectionis, et centrum communionis et unitatis.

IV. Refutantur iidem febroniani et gallicani, quatenus summi Pontificis potestas fertur in Ecclesiam collectivam et non modo distributivam. Obiectio quae ex sess. iv. et v. concilii Constantiensis desumitur, solvitur in locis theologicis.

V. Item summi Pontificis potestas est immediata, quia quodcumque ligat et solvit; item immediate confirmat in fide, et pascit omnes qui sunt agni Christi; hinc est et ordinaria, cum ei cura de singulis confirmandis et pascendis data sit, cum potestate singulos ligandi aut solvendi.

VI. Item nequit admitti distinctio inter iura primatus essentialia et accidentalia eo sensu quo a Febronio asseritur. Etenim in eo qui habet plenitudinem ordinariae

potestatis, nullum in suo ordine augmentum accidentale potest supervenire. Tamen poterit haec distinctio admitti alio sensu, quatenus quorundam iurium exercitium sit necessario reservatum summo Pontifici, et quaedam sint delegabilia aut reservabilia, in quibus proinde diversa disciplina obtinere potest pro temporum diversitate, ut vidimus distinguendo diversas species causarum maiorum.

VII. Relate ad id quod gallicani et postea iansenistae asseruerunt de limitatione apposita Pontifici a canonibus veteris Ecclesiae et a consuetudinibus nationis gallicanae, animadvertimus quoad canonum mutabilitatem in genere: 1° Canones aliquos esse iuris divini, ideoque ipsorum dispositionem non esse ab Ecclesia conditam, sed tantum auctoritative propositam. Hinc hi canones ligant et summum Pontificem; tamen

2° potest eos interpretari, et quando agitur de iure positivo, declarando eos in nonnullis circumstantiis non obligare, utpote qui ad hos casus non respiciunt.

3° Nonnulli canones sunt de iure divino quoad substantiam, sed non quoad modum; ex gr. clericos ius habere ad alimenta, est iuris divini; modus ecclesiastici; hinc decimae sunt iuris divini quoad substantiam, quamvis non quoad modum; et proinde hos canones Papa et interpretatur et modificat, seu mutat modum.

4° Alia est ratio potestatis, alia honestatis; hinc Papa sine rationabili causa, valide quidem sed illicite, aboleret canones etiam mere ecclesiasticos.

Hinc merito Facultas parisiensis damnavit assertionem, Papam posse universum ius canonicum abolere; etenim 1. nequit abolere canones iuris divini; 2. licite neque ceteros sine rationabili causa.

5° Et quoniam in nonnullis canonibus numquam aderit rationabilis causa, utpote quorum utilitas non

pendet a mutabilibus circumstantiis sed ab ipsa humana indole, hinc numquam mutabuntur.

6° E contra si fiant noxii aut inutiles, sunt abolendi; neque enim inutiliter est gravanda plebs christiana.

7° Tamen iudex competens rationabilitatis huius abrogationis est ipse summus Pontifex.

8° In dubio autem aut si parva sit utilitas, res mutandae non sunt donec in moribus vivunt, quia, ut aiebat sanctus Augustinus, « mutatio disciplinae quae utilitate iuvat, novitate nocet ». Igitur vel ex necessitate, vel ex notabili utilitate.

9° Quo antiquiores canones, minus immutandi, cum repraesentent unitatem communionis cum antiquis Patribus et ostendant sensibilibiter perpetuitatem et identitatem Ecclesiae, et habeant suffragium saeculorum.

Hinc institutiones apostolicae difficilius immutantur, etsi de reliquo non sint fundatae in magna permanente utilitate.

10° In specie mutatio disciplinae non est admittenda, quando novitas videatur postulari ex principio haeretico. Ita non fuit usus calicis concessus novatoribus saeculi XVI. quia videbatur peti ex defectu fidei in praesentiam totius Christi sub specie panis.

Fuerat autem saeculo XV. concessus Bohemis, dummodo antecederent professionem fidei idoneam, quod cum non praestarent, retractatus est.

11° Item si principes aliquam concessionem petant ut sibi debitam regio iure, eis adhaerendum non est.

188. II°. Quoad consuetudines speciales alicuius Ecclesiae, puta Gallicanae :

Ipsae 1° nequeunt limitare auctoritatem summi Pontificis; et omnes nationes pollent pari iure; hinc rex Angliae producebat suas *consuetudines* regni, adversus ecclesiasticam libertatem; secus non una esset Eccle-

sia universalis, sed multae nationales. Hinc privilegia specialia, si quae sint, perdurant donec Pontifex consentit; quod si expresse dissentiat, cessant.

2º Per se magis expedit uniformitas disciplinae inter omnes Ecclesias particulares.

ARTICULUS V.

SPECIALIS ANIMADVERSIO IN DECRETALES ISIDORI MERCATORIS.

189. Febronius repetens quae protestantes iam obicerant, asserit falsas Isidori Decretales causam fuisse ampliandis iuribus sanctae Sedis in detrimentum praesertim metropolitaram.

Verum quoad has Decretales distinguenda est quaestio critica a quaestione iuridica:

I. est an Decretales ante Siricium, allatae ab Isidoro, idest quatuor priorum saeculorum, sint genuinae vel non;

II. est an doctrina et disciplina quam exhibent sit genuina, idest admissa ab Ecclesia eo tempore quo collectio isidoriana prodiit, vel confecta ab ipso Isidoro.

Iamvero prima quaestio a criticis iam a plurimo tempore resolvitur unanimiter negative, et rationes exponuntur in institutionibus iuris canonici. Pro re nostra haec in memoriam revocamus; I. de historia; 2. de critica; 3. iuridice.

§ 1.

QUAESTIO HISTORICA.

190. Haec collectio prodiit in Germania, videtur Moguntiae, tanquam ex Hispania allata, sub titulo Isidori Mercatoris, vel iuxta alios codices, Peccatoris, quod nomen tunc a pluribus humilitatis causa assumebatur

In codice vaticano habetur: « Incipit praefatio sancti Isidori episcopi; Isidorus Mercator servus I. C. lectori conservo suo et parenti in Domino fidei, salutem ». Phillips (1) ait, impossibile esse determinare an collectio hispanica quae ibi erat in usu et cui innititur collectio pseudo Mercatoris, iam haberet nomen a sancto Isidoro hispalensi, cuius tempore formata est, quamvis postea aucta praesertim apocryphis decretalibus. Collectio hispanica habet duas partes; isidoriana tres, quia addit decretales ante Siricium papam.

Collectio Mercatoris edita est circa medium saeculum IX. cum referat canones Concilii parisiensis anni 829; item loca ex litteris Gregorii IV. anni 832; item loca quae videntur Concilii aquisgranensis an. 836; sed an. 857 citatur in diaeta imperii. Ergo ante hoc tempus fuit composita (2).

In prima parte continet epistolas romanorum Pontificum a s. Clemente I. ad Sylvestrum; in secunda canones conciliorum tum generalium tum particularium; in tertia epistolas a sancto Sylvestro ad sanctum Gregorium Magnum.

Auctor incertus; sed manifestat se virum francum. Vide Bernardi Iungmann, *Dissertationes selectas historiae ecclesiasticae, tom. 3.*

191. Romae toto saeculo IX. fuit in usu tantum collectio dionysiana; etenim sanctus Leo IV. anno 849 ad consulta episcoporum Britanniae respondens (3) testatur Sedem apostolicam in iudiciis ecclesiasticis sequi tantum canones et decretalium regulas; et ea recenset

(1) Des principes du droit, vol. 4. pag. 44.

(2) Walter, Manuale di diritto can. vol. I. pag. 173.

(3) In epist. quae extat apud Sirmondum tom. 3. concil. Gallicae, unde haustus est canon de *Libellis* dist. 20.

quae sunt in collectione Dionysii Exigui, nulla facta mentione decretalium ante Siricium. In aliquibus tamen codicibus adduntur acta sancti Sylvestri, sed inter acta conciliorum, non epistolarum pontificum, et haberi possunt ut addita postea (1).

Etiam Nicolaus I. (anno 863) scribens ad Hincmarum archiepiscopum rhemensem eis non utitur; sed tantum Nicolaus II. eas citat sub finem saeculi XI. quando ab omnibus susceptae fuerant.

192. Etenim vix publicata haec collectio, pacifice fuit ubique suscepta, exceptis nonnullis capitibus, reiectis ab Hincmaro rhemensi et nonnullis aliis Galliae episcopis cum eo et sub eo.

Quae non fuerant reiecta ex motivis criticis sed iuridicis. Etenim Isidorus Mercator statuit inter causas maiores ferendas ad sanctam Sedem, esse criminalia iudicia episcoporum; ita celebrationem conciliorum provincialium indigere eiusdem sanctae Sedis permissione. hinc favebat episcopis prae metropolitibus.

Hincmarus autem rhemensis causam habebat cum nepote suo Hincmaro episcopo laudonensi, quem in synodo provinciali deposuit et in carcerem posuit eo ad Papam appellante.

Item Rotaldus episcopus suessionensis, depositus in synodo provinciali silvanectensi ab eodem Hincmaro rhemensi anno circiter 863, appellavit ad eundem papam Nicolaum I. qui utriusque appellationem suscepit.

Hincmarus autem lib. 55. capitulor. c. 25. et 34. se tuetur auctoritate Gelasii papae, dicendo: « Sacra concilia
« eorumque canones inviolabiliter servandos; has autem
« epistolas (Decretales ante Siricium) pro consolatione
« quorundam directas, venerabiliter ad instructionem

(1) Douiat Proenotiones iuris canonici, pag. 316.

« suscipiendas ». E contra constituit inter recepta, epistolae Innocentii, Leonis, Gelasii etc. (1).

Igitur reiecit ipsarum auctoritatem, non genuinitatem.

Nicolaus autem papa I. in responsione ad episcopos Galliae. idest synodi cui Hincmarus praefuerat, respondit causas omnium episcoporum esse maiores, et non tantum metropolitaram, ut contendebat Hincmarus; sed ius pontificium eas iudicandi non vindicat ex decretalibus Isidori, sed ex ipsa natura primatus pontificii (2).

193. Primus qui dubitavit de genuinitate decretalium Isidori, fuit Petrus Comestor canonicus parisiensis, anno 1160.

Card. Cusanus eas aperte reiecit anno 1450.

Dubitavit Bellarminus, Baronius et Du Perronius: ante omnes autem Antonius Augustinus episcopus tarraconensis, initio saeculi XVII. etiam fontes ostendit ex quibus Isidorus deprompsit merces suas.

Inter protestantes autem David Blondellus an. 1640 plene tractavit de suppositione decretalium ante Siricium.

§ 2.

QUAESTIO CRITICA.

194. Argumenta quibus critici excludunt genuinitatem primae partis collectionis Isidorianae, de qua tantum est quaestio, sunt sequentia:

1º. argumentum negativum.

Decretales ante-siricianae ignoratae sunt ab universa antiquitate; exceptis enim duabus epistolis sancti Clementis I ad Corinthios et nonnullis fragmentis, cete-

(1) Douiat, op. cit. pag. 316.

(2) Phillips, op. cit. vol. 4. pag. 56.

rae ignotae fuerunt; hinc Dionysius Exiguus Romae commorans sub finem saeculi V. non alias potuit invenire quam a Siricio sub finem saeculi IV.; non quod praecedentes Pontifices decretales non scripsissent, sed quod temporum iniuria perierant, seu conservatae non fuerant. Non est autem verisimile saeculo IX. mediante in Germania potuisse tot inveniri, non unam vel alteram. Et etsi inventae fuissent, cum ignotus sit collector et ignoti fontes unde derivatae, non essent attendendae.

Sed 2° accedunt argumenta intrinseca.

I. Stylus harum decretalium est omnino barbarus; sed id de omnibus Pontificibus credi non potest.

Obiicitur multa documenta graece esse conscripta, ideoque interpreti latino id vitii imputari posse.

Sed inverisimile est omnes Pontifices priorum quatuor saeculorum graece semper scripsisse et cum decretales dirigerent ad occidentales, gallos, hispanos, etc., apud quos nullus fuit graecae linguae usus.

II. Idem est stylus pro omnibus Pontificibus; quod pariter inverisimile, neque interpreti ex dictis aptari potest.

III. Citant sacram Scripturam iuxta versionem sancti Hieronymi etiam in monumentis I. II. et III. saeculi et IV. ante ipsum Hieronymum.

Hinc oporteret supponere, propagata hieronymiana versione, citationes omnes ad eius normam in antiquis decretalibus fuisse correctas; quod non est credibile, cum in aliis antiquis monumentis factum non sit.

IV. Plura sunt ad verbum ex Patribus saec. IV. V et VI., vel ex legibus et scholiis Aniani quae extant in codice theodosiano, post eas decretales publicato; et non est verisimile subsequentes Patres et legislatores

haec ad verbum desumpsisse ex antiquis decretalibus absque ulla citatione.

Tandem V. plura facta historica ibidem relata non concordant cum certis monumentis aliunde notis.

§ 3.

QUAESTIO IURIDICA.

195. Ex his apparet I. huius suppositionis in culpa non fuisse romanos Pontifices, cum et in Germania publicata sit collectio Isidori, et a romanis Pontificibus non citata nisi duobus saeculis postquam ubique recepta erat, ideoque centuriatores magdeburgenses et iansenistas calumniari romanam Ecclesiam cum ex eius fraude confectam dicunt.

II. Etsi documenta primae partis huius collectionis sint critice apocrypha, tamen, generatim loquendo, sunt iuridice vera; etenim 1° collector dat formam decretalis, sententiis Patrum, ut diximus, vel aliis antiquis documentis, inter alia eis quae continentur in libro pontificali, in quo sunt biographiae pontificum, vel in historia Rufini et Cassiodori.

2° Ideo sine contradictione, exceptis nonnullis capitulis impugnatis ab Hincmaro, collectio isidoriana fuit ubique suscepta, quia exprimebat vigentem disciplinam Ecclesiae; et id tam verum est ut ipse Blondellus expresse fateatur.

3° Omnia iura romanae Sedis demonstrantur antiquioribus genuinis documentis. Ita ius suscipiendi appellationes iam fuerat non modo exercitum pluries, sed aperte constitutum in Concilio sardicensi saec. IV.

Ergo immerito Febronius repetit acquisitionem plurium iurium romanae Sedis a falsa collectione Isidori Mercatoris.

APPENDIX

IURIS PUBLICI ECCLESIARUM ACATHOLICARUM.

§ 1.

ECCLESIAE ORIENTALES SCHISMATICAE.

196. 1° Ecclesia constantinopolitana iam ab antiquis temporibus indolem suam schismati proclivem ostendit, cum dignitatem patriarchalem et quidem honore prae ceteris Orientis patriarchis in Concilio constantinopolitano I. can. III. et in chalcedonensi can. XXVIII. indebite sibi vindicaverit; restitit ab initio Sedes Romana; deinde pro bono pacis toleravit, et tandem Innocentius III. agnovit. Pariter non modo subiecit sibi Ecclesias trium exarcharum, eracleensis in Thracia, ephesini in Asia et caesariensis in dioecesi Ponti, sed et provincias plures occidentales quae a Romano patriarchatu pendebant, ut Macedoniam, Epirum, Prevali et alias praefecturae Illirii, adiuvante auctoritate imperiali, etiam artis politicae causa, ut orientale imperium roboraretur.

197. Saeculo VI. anno 587 Ioannes ieiunator titulum suscepit patriarchae oecumenici, etsi id mitius explicaretur, restrictive ad Orientem; restitit s. Gregorius Magnus.

Schismatica autem facta est sub Photio anno 858, et sub imperatore Michaelē III.; sed unitas restituta est sub Basilio imperatore anno 867, qui s. Ignatium reintegravit. Mortuo sancto Ignatio, Photius revocatus est anno 878, et rursus eiectus anno 886.

Saeculo XI. anno 1053 Michael Cerularius patriarcha schisma renovavit.

Unio restaurata est in Concilio lugdunensi II. sub

beato Gregorio X. anno 1274; sed post decem annos rursus in schisma ruerunt.

Anno 1369 imperator Ioannes V. Paleologus Romam venit et iuravit unionem, sed sectatores non habuit.

In Concilio florentino anno 1438 restaurata unio; sed monachorum suasionem fere omnes in schismate remanserunt.

Suprema potestas theoricæ est in synodo episcoporum.

2° Ecclesia Russiae, cuius metropolita Kiovviae pendebat a patriarcha constantinopolitano, in schisma quoque pertracta est anno 1207. Sedes metropolitana Wladimirum translata est, et anno 1328 Moscoviam.

Basilius III. anno 1447 elegit ipse metropolitam, qui antea a patriarcha constantinopolitano dabatur, et anno 1589 dignitate patriarchali insignitus est, et an. 1593 a ceteris quatuor patriarchis Orientis agnitus.

Petrus I. imperator, mortuo patriarcha anno 1700, alium non suffecit, sed per exarcham et synodum regebat, et anno 1721 sanctam synodum instituit, idest quoddam collegium ecclesiasticum ab imperatore nominatum et sub eius directione; hinc suprema potestas Ecclesiae Russiae est ipsa auctoritas civilis.

Et formula iuramenti quod a membris s. Synodi praestandum est: « Confiteor porro et iureiurando as-
« severo, supremum huius collegii iudicem esse ipsum
« totius Russiae monarcham dominum nostrum cle-
« mentissimum ». Ita habet Statutum canonicum Petri magni, Petropoli 1785.

3° Ecclesia regni Graeciae ex lege 23 Iulii, idest 4 Augusti, iuxta correctionem gregorianam, anno 1833, subtracta est a patriarcha constantinopolitano, et regitur a sancta synodo Graeciae sub primatia regis et ministri ad id instituti. Hinc in ultima analysi, pendet ab auctoritate civili.

4° Principatus minores, idest regna Rumeniae et Serviae et principatus Bulgariae, pariter reguntur ut regnum Graeciae; in principatu Montisnigri et maior est auctoritas civilis in re religiosa.

§ 2.

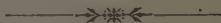
DE PROTESTANTIBUS.

198. Apud ipsos obtinent tria systemata; episcopale, territoriale, collegiale. Systema episcopale obtinuit in sola Germania. Cum anno 1555 dieta Augustae suspendisset et de *iure* (politico), omnem auctoritatem episcoporum pro adhaerentibus confessioni augustanae, deduxerunt auctoritatem episcopalem disciplinarem provisorie devolutam esse principibus.

199. Eodem fere tempore in Hollandia praevalebat principium: Principis esse moderari disciplinam exteriorem, quatenus princeps est. En systema territoriale ab Hugone Grotio defensum, quod et in Anglia obtinuit, et proinde effatum: illius est religio, cuius est regio.

200. Systema collegiale considerat Ecclesiam ut collegium distinctum a statu et autonomum; sed statui competit ius maiestaticum erga Ecclesiam, ut erga omnia alia collegia; insuper facto populi in principem translatum est et ius quo Ecclesia pollebat regendi se ipsam, etsi sub vigilantia principis. Id defendit Voet in Hollandia (anno 1676), Pfaff in Germania et plures alii.

Ex quibus omnibus patet solam Ecclesiam catholicam profiteri et defendere suam naturam societatis perfectae a civili distinctae et independentis, in hoc quoque explicando robur suum divinum.

PARS SECUNDA SPECIALIS

EIUS DIVISIO

Cum in prima parte harum institutionum exposuerimus principia iuris publici ecclesiastici tum interni tum externi, superest nunc eadem principia evolva-
mus et applicemus.

Primo id praestabimus quoad celebriores in historia quaestiones independentiam Ecclesiae eiusque primatum comparate ad societatem civilem attingentes, deinde directam eius competentiam specificabimus.

Dividitur proinde etiam haec pars in duos libros, quorum primus ad ius publicum externum, alterum ad internum de se respicit.

LIBER TERTIUS

PARTIS SPECIALIS PRIMUS

QUAESTIONES SPECIALES DE INDEPENDENTIA ET PRIMATU ECCLESIAE COMPARATE AD SOCIETATEM CIVILEM

1°. Cum Ecclesia sit societas perfecta et independens imo superior civili, sequitur eius actus vim suam non mutuare ab approbatione legis civilis; item per se nominare officiales suos; et tertio eius actus ab auctoritate civili corrigi non posse; quarto denique sive personas clericorum, sive loca, sive res Ecclesiae esse posse aut debere immunes a civili auctoritate. Tamen quidam abusus invaluerunt; praecipui sunt sequentes: 1° regium placet seu exequatur; 2° nominatio regia ministrorum, praesertim episcoporum cum iure regaliae; 3° appellatio ab abusu; 4° abusus quarundam concessionum Ecclesiae, ut *a*) legatiae apostolicae, in monarchia Siciliae; *b*) regii iuris patronatus, praesertim in Hispania; *c*) Ecclesiarum palatinarum, praesertim in inferiori Italia; de quibus totidem capitibus agendum est, nec non 5° de immunitate ecclesiastica. Sed vice-

* *N. B.* — Ut numeri marginales huius libri tertii facilius distinguantur a numeris libri antecedentis, asterisco signantur.

versa aulici contendunt Ecclesiam offendisse status independentiam reges deponendo et subditos a fidelitate solvendo, nec non inspiciendo in legibus civilibus, imo et regna, infidelium praesertim, concedendo; ideoque 6° pertractandae speciales quaestiones de indirecta potestate Ecclesiae in temporalia; sit igitur:

CAPUT I.

DE REGIO PLACET (1).

Videbimus: 1° quid sit regium placet iuxta regalistas; 2° quaenam sit eius origo et vicissitudines; 3° eius iniustitiam; et 4° solutionem difficultatum.

ARTICULUS I.

NOTIO REGII PLACITI.

2*. Ad I. celebris iansenista Bernardus Sigerus Van-Espen, belga, qui in contumacia censuris ligatus mortuus est, saeculo decimo octavo ineunte, definit regium placet seu exequatur, quod et assensus regius dicitur: « Facultatem quam civilis auctoritas impertitur bullis « ac brevibus pontificiis ceterisque omnibus ecclesiasticae auctoritatis actis ut vim in sua ditione habeant ». Hinc ius placiti definit: « Ius defensionis « adversus Ecclesiae molimina, naturaliter insitum au-

(1) De regio placet vide specialem dissertationem cardinalis Tarquini, in qua adducuntur plura ex documentis infra citandis; nec non opus *Il regio exequatur*, del canonico Giovanni De Dominicis, Napoli, Libreria cattolica, 1869, in quo et pars historica plene evolvitur. Item vide *Origine e vicende del regio exequatur nei domini della real casa di Savoia, per un vescovo italiano*, 1863, in quo opere et pars doctrinalis valide exponitur.

« auctoritati politicae, cuius virtute declarat nullam habere vim bullas, brevium Pontificum atque alium quemcumque actum ecclesiasticae auctoritatis, quibus facta cultas illa non fuit impertita »; et addunt nonnulli: « sive in foro externo, sive interno ».

Pragmatici tamen nostri distinguunt inter regium exequatur et regium placitum; illud datur actibus auctoritatis regno externae, idest Summi Pontificis; et contra regium placitum datur actibus auctoritatis ecclesiasticae regno internaе, idest episcopali; auctoritas enim interna iam est recognita in regno, sed remanet ei subordinata, ideoque sufficit non displiceat quod agit. Haec distinctio in Italia sese refert ad illud tempus quo Pontifici agnoscebatur dominium temporale illudque de facto possidebat; et proinde considerabatur (quamvis male pro ordine religioso) ut auctoritas externa, quae indigeret collatione potestatis, sicut consules exterarum gentium ut in nostro territorio exercent iurisdictionem super concives suos. Nunc autem auctoritas Pontificis etiam in Italia est saltem formaliter extranea iuxta regalistas.

Hispani in Europa et in America concessionem regii exequatur, vocare solent, *acordar el pase*.

Verum nos, sicut ipse Van-Espen, suminus regium placitum et regium exequatur ut synonyma, seu ut indicantia necessitatem assensus regii pro valore actuum iurisdictionis ecclesiasticae saltem in foro externo. Iisdem enim rationum momentis utrumque exploditur a nobis et iisdem falsis principiis propugnatur a regalistas.

3°. Iuxta Van-Espen, ius placiti per se respicit actus disciplinares. Tamen in opere *De Promulgatione legum Eccles.* p. 5. c. 2. § 1. ait: « Regium placet nequaquam spectat ipsum fidei assensum praestandum » dogmati, de quo fidelibus sufficienter constat esse re-

« velatum; sed duntaxat illud externum quod consistit in ipsa dogmatis externa propositione, publicatione et executione ». Idest aliud est dogma, aliud eius propositio facta ab Ecclesia per modum legis, vel ratio quâ dogma proponitur. Potest enim rem publicam turbare. Hinc concludit citata parte 5^a etiam decreta dogmatica subiici regio placito ut possint urgeri in foro externo, ad exigendam ipsorum professionem et ad canonicas poenas applicandas. Principi enim iuxta Van-Espen, spectat, et quidem iure proprio et inalienabili, munire ecclesiasticam disciplinam et invigilare ne res publica tum civilis tum ecclesiastica aliquid detrimenti capiat.

Inno decreta dogmatica possunt esse laesiva iuris regalis vel legitimarum consuetudinum, quoad clausolas adnexas, ut si transgressores in iudicium vocentur extra provinciam, aut apud iudices non recognitos, puta inquisitores, aut ob poenas quas irrogant, ut temporales pro laicis. Ex quibus periculis rursus confirmatur ius placiti. In quibus, ut videre est, errores superant verba. Ante Van-Espen, placitum regium defensum fuerat ut *exceptio*; ipse illud proposuit ut *regulam*.

4*. In regno autem neapolitano, saeculo decimo octavo sub ministro Tanucci, ut securius applicaretur regium placitum, iussum est esse impetrandam a gubernio licentiam scribendi Romam, super negotia ecclesiastica, quae dicebatur *Liceat scribere*. Haec dispositio abrogata est per art. 23. Concordati an. 1818.

Et teste Spennati, usque ad finem eiusdem saeculi, laici citari non poterant ad tribunal ecclesiasticum neque ob causam haeresis, absque regio assensu (1).

(1) Istituzioni di diritto canonico universale ecc. del cav. Giuseppe Spennati, già presidente di tribunale civile ecc. Napoli. Anfossi 1883.

5*. Eo usque autem pervenerunt quidam regalistae ut statuerent placitum semel concessum, posse a statu retractari; ideoque leges et officia ecclesiastica durare quantum status voluerit. Distinxerunt ad hoc etiam disciplinam internam et externam, quarum inter alias datur haec explicatio: illa est ipsa lex spiritualis; haec est eius opportunitas pro societate; illa spectat ad Ecclesiam, sed subordinatur secundae; ex. gr. sola Ecclesia dat et aufert iurisdictionem spiritualem, sed status imperat quando danda aut revocanda sit (1).

ARTICULUS II.

ORIGO ET VICISSITUDINES

6*. Cum anno 1378, mortuo Gregorio XI. et electo Urbano VI. ortum esset magnum schisma occidentale, et plures bullae falsae vel pseudo-pontificum circumferrentur, Urbanus VI. ut tradit Bonifacius IX. in bulla *Intenta salutis*, « concessit quibusdam praelatis quod « in eorum civitatibus et dioecesibus non posset fieri « executio aliquarum litterarum apostolicarum nisi « prius huiusmodi litterae ipsis praelatis vel eorum « officialibus et per ipsos essent approbatae ». Hinc mos apponendi *placet* vel *ridimus*, qui extensus est et in imminutionem pontificiae auctoritatis; ad quem abusum tollendum Bonifacius IX., Urbani VI. successor, edidit citatam constitutionem, anno 1403. Sed cum schisma perduraret, et abusus perseveravit; hinc schismate sublato, ad eum extirpandum Martinus V. edidit const. *Quod antidota*. Erat igitur placitum episcopale ex concessione Pontificum oeconomica.

1) Vide Concha, Derecho publico ecclesiastico.

7*. Principes autem, schismate durante cum per diversa regna uni vel alteri adhaerent Pontifici, per ea tempora aliquando sanctione civili muniebant bullas Pontificum quibus adhaerebant, ceteris exclusis. Ita anno 1331 Dux andegavensis regni Gallici administrator coarctavit rectorem universitatis parisiensis qui publicaverat bullas Urbani VI. cum regnum Galliae adhaereret Pontifici avenionensi, seu Clementi VII. (1); non omnes tamen id probaverunt; hinc archiepiscopus rhemensis Iuvenalis Ursinus, pene coaevus, increpat ducem andegavensem de hac re in sua historia regis Caroli VI., sub marginali rubrica *Violentiae regentis contra rectorem universitatis*.

8*. Cum autem Pontifices avenionenses, multis indigentes, facile concederent litteras expectativas, et pensiones et alia onera super beneficia imponerent, clerus Galliae in suis conventibus apud Lutetiam Parisiorum subduxit se anno 1399 ab obedientia utriusque Pontificis, et rex statuit nulli rescripto papali executionem dandam esse quod adversaretur iuribus et libertatibus Ecclesiae gallicanae.

In Anglia, regnante Reccaredo II. (1381-1399), cum episcopi quererentur de provisionibus (collationibus) beneficiorum Ecclesiae anglicanae, frequenter factis a Papa, conventum est, tantum favore cardinalium faciendas esse si de extraneis regno ageretur; pro civi-

1 Pontifices romani	avenionenses	pisani
Urbanus VI. 1378-89.	Clemens VII. 1378-	Alexander V. 1409-10.
Bonifacius IX. 1389-	1394.	Ioannes XXIII. 1410-
1404.	Benedictus XIII. 1394-	15. renuntiavit.
Gregorius XII. 1404-	1417, depositus.	
1414, renuntiavit.		

In Concilio Costantiensi anno 1417 electus est Martinus V. et finis impositus schismati.

bus autem requiri assensum regium. Tamen anno 1399 duae universitates Angliae apud regem conquestae sunt quod personae doctae post limitationem positam collationibus pontificiis, negligerentur.

Etsi autem schismate occidentali durante, Anglia paret Pontifici romano, anno 1391 Parlamentum regni statuit multa in praeiudicium Ecclesiae, et inter alia neminem excommunicatum haberi posse a Papa, nec ullum eius praeceptum executioni mandandum esse, teste Polidoro Virgilio in sua Angliae historia, et Ge-nebrardo in sua chronica.

Item Martinus rex Siciliae in Aragoniam profecturus anno 1405, vetuit publicari litteras pontificias sine regio placet; sicut enim adhaerebant Bonifacio IX. successori Urbani VI. dum ipse eum habebat, utpote aragونیus, tanquam pseudo-pontificem, sequendo Benedictum XIII.

Idem factum est in Lusitania, praetextu schismatis, teste Garzia de Resende in eius chronica de rege Ioanne.

9*. Schismate extincto, Carolus VII. rex Galliarum iuxta Constitutionem Martini V. *Quod antidota*, iussit rescripta et bullas pontificias statim esse executioni mandandas, ut antea factum erat cum Clemente XII. et Benedicto XIII.; *non obstantibus quibuscunque arrestis, usibus et mandatis*; et sic cessavit placitum regium in Gallia, ut pariter factum est in ceteris nationibus.

10*. Sed anno 1493 Alexander VI. rogatus a Ferdinando et Isabella regibus Hispaniarum, eis concessit examinari bullas indulgentiarum, ab ordinariis locorum, a nuntio apostolico et a capellano maiore regis, quoniam per illud tempus plures falsae in Hispania turpis quaestus causa, circumferebantur. Sed haec est con-

cessio Pontificis, non ius proprium principis. Sicut nonnullae aliae concessionες factae sunt a Pontificibus circa bullas beneficiorum, ut principes viderent non conferri extraneis; quod ipsi Pontifices concesserant ad vitanda dissidia, tempore bellorum praesertim.

Generatim tamen circa bullas et de his materiis beneficiariis, concessa est principibus simplex *visura* bullae, quin aliquid in ea scriberent aut sigillum vel aliud signum apponerent.

11*. Primus qui sibi vindicavit ius placiti, tanquam ius regium seu proprium, fuit saec. XV. Ioannes II. Lusitaniae rex, qui statuit litteras apostolicas non esse publicandas ante revisionem regiae cancellariae; et Sixtus IV. eum graviter reprehendit, et damnavit Innocentius VIII. brevi *Olim*, die 3 Februarii anni 1486. Verum optimates regni repugnabant abolitioni regii placiti regemque hortabantur ut Pontifici resisteret. Sed rex melior fuit suis baronibus, et iussit litteras apostolicas libere publicandas et exequendas (1).

12*. Interim cum inquisitor Lombardiae, fr. Antonius a Brixia, ex ordine Praedicatorum, una cum brixiasi episcopo, damnasset quosdam haereticos impoenitentes, eosque tradidisset brachio saeculari pro applicatione poenae, magistratus civiles volebant processum examinare ut viderent an confirmanda esset sententia vel non. Tunc inquisitor et episcopus rem summo Pontifici, Innocentio VIII. detulerunt, qui die 30 Sept. 1486 edidit constitutionem *Dilectus Filius*, in qua praecipit magistratibus brixiensibus, executionem dare sententiae inquisitoris, absque ulla revisione causae et processus, sub poena excommunicationis intra sex dies incurrendae, ni pareant.

(1) V. cit. Garzia de Resende, Chronica regis Ioannis, cap. 66.

13*. Saeculo XVI. ineunte invenimus summum Pontificem Alexandrum VI. die 25 Iunii 1501, deponendo a regno neapolitano, s. Sedis feudali, regem Fridericum, inter alias causas hanc quoque recensere, quod volebat bullas pontificias executioni non demandari absque regio exequatur.

Paulo post archiepiscopus toletanus et episcopus cartaginiensis in Hispania, in sua synodo, praetextu falsarum litterarum apostolicarum quae circumferebantur, decreverunt eas non posse executioni demandari absque placito episcopali; horum autem statutorum confirmationem petierunt a summo Pontifice Leone X. Hic iam ediderat anno 1515 constitutionem *Regimini*, qua vetabat laicis sese immiscere rebus ecclesiasticis. Edidit tunc constitutionem *In supremo* anno 1518, qua non modo reiicit placitum episcopale, sed etiam regium, quod in Hispania per id temporis coeperat adhiberi.

In regno neapolitano etiam sub Carolo V. identidem habebatur hic abusus, non obstante iuramento quod de omnimoda Ecclesiae libertate praestabat rex etiam ut feudatarius, in sua coronatione. Hinc Clemens VII. edidit constitutionem *Romanus Pontifex*.

Sed praesertim s. Pius V. repressit vice-regem neapolitanum, ducem complutensem (Alcalá), qui regium placitum exigebat, et primus fuit qui apertam legem de hac re ferre ausus est. Sanctus autem Pontifex eum excommunicavit, cumque sese subiecisset censurae, Puteolos petendo et observando segregationem a communione fidelium, eum absolvit. Tamen eo in regno, quod specialius subdebatur s. Sedi, conatus fere perpetuus fuit restituendi regium placitum et alias ecclesiasticas servitutes.

14*. Hinc et Gregorius XIII. pro eodem placito abolendo, instituit apud regem Philippum II. Regis autem

ministri pro regno neapolitano, promiserunt tantum se negotia citius expedituros et gratis pro partibus recurrentibus, quod et sub duce complutensi promissum sed observatum non fuerat. Sub Philippo III. petatum est a s. Sede ut in regno neapolitano, concederet litteris pontificiis apponi ab auctoritate saeculari, *obediatur*; sed et hoc ut insidiosum, concessum non est.

Querelae pariter habitae sunt sub Clemente VIII. et deinceps.

15*. Saeculo autem XVII. et in Gallia resuscitari coepit regium exequatur, quod ab extinctione schismatis occidentalis cessaverat. Verum cum limitatione introductum est, nempe ne Pontifex noceret libertatibus gallicanis; hinc tantum pro bullis respicientibus leges generales, ut statutum est decreto Parlamenti parisiensis die 6 Maii anni 1665: quod excipiebat « provisiones beneficiorum, rescripta sacrae Poenitentiariae et alia ordinaria respicientia negotia privatorum, quae solent concedi a sancta Sede, iuxta leges et consuetudines regni ». Et De Marca lib. 2 de Concordia, cap. 12. n. 8 ait: « hac ratione, brevia apostolica, praesidio et auctoritate principis munita erunt; cognitio vero causae non quidem de rescripti aequitate, sed de libertate Ecclesiae gallicanae curiis relinquitur ».

16*. In Hispania autem erat libera publicatio constitutionum generalium tum fidei tum disciplinae, sed in negotiis particularibus, ad querelam partis, rex suspendebat executionem actus pontificii, eumque a regiis tribunalibus examinari mandabat. Accedebat proinde potius ad naturam appellationis tamquam ab abusu, de qua in sequenti capite. Id defendebant regalistae hispani, Covarruvias, Cenedo, Cevallos, Salcedo, Salgado. aliquo praetextu, praesertim ut Pontifex melius interim a rege edoceretur de statu quaestionis, ut gra-

amina auferret quae ignorans intulerat. Et proinde ad regium placitum defendendum, adinvenerunt speciale ius, quod appellaverunt *supplicandi*. Id tamen damnaverat s. Pius V.; etsi enim quisque possit recurrere ad summum Pontificem, non habet tamen regulariter ius suspendendi executionem actuum eius. Ipse autem Covarruvias fatebatur hunc recursum ad auctoritatem laicam, rem esse periculi plenam.

17*. In Belgio cum plures essent iansenistae, restiterunt publicationi damnationis libri iansenii, cui titulus *Augustinus*, et bullae Urbani VIII. *In eminenti*, nec non decreto s. Officii, 6. Septembris 1657, prohibentis *epistolas provinciales* Paschalii, quia haec, regio placito approbata non erant, ut longe exponit Van-Espen, de *promulgatione legum ecclesiasticarum*, cap. III. et IV. Sed Innocentius XI. edidit constitutionem *Decet romanus Pontifex*, die 28. Iunii 1689, qua damnat regium placitum.

18*. Saeculo autem XVIII. bellum in Ecclesiam acrius factum est, ideoque et regii placiti abusus; in Hispania praesertim sub Philippo V. qui eiecit nuntium pontificium, et subditis prohibuit quamlibet cum romana Sede communicationem et alia plura hostiliter in Ecclesiam gessit. Sed post constitutionem Clementis XI. *Alias ad apostolatus*, diei 17. Octobris 1711, rex Philippus concordatum iniit cum s. Sede, quod tamen ab eius successore Carolo III. parum observatum fuit.

19*. In Sicilia, edicto proposito, anno 1714, intimantur contravenientibus regio placito quinque anni carceris, privatio vocis activae et passivae et aliae poenae reservatae, arbitrio iudicis monarchiae.

Cum autem Clemens XI. publicasset huius edicti et aliorum abusuum damnationem, bulla *Nora semper*, 29. Novembris 1714, prodiit aliud edictum monarchiae

die 7. Decembris 1714, quo contravenientes privantur bonis et in exilium aguntur si ecclesiastici; si laici incurrunt indignationem regis et poenas arbitrarias.

Clemens autem XI. die 11. Ianuarii 1715 publicavit aliam damnationem, quae incipit, *Accepimus nuper*.

20*. Duces Sabaudiae a Nicolao V. et subsequentibus Pontificibus obtinuerunt, beneficia consistorialia non esse conferenda absque ducali assensu, et cetera quoque extraneis non concedenda. Quod si contrariae litterae apostolicae exhiberentur, posset a duce impediri executio earundem, tamquam subreptitiarum. Sed die 21. Iunii anni 1719, prodiit edictum senatus taurinensis, praescribentis regionum exequatur; sub mitiori tamen praetextu, monendi Pontificem si quid contrarium iuribus regiis fuisset attentatum, vel subreptitiae obtentum; Clemens autem XI. edidit, die 18. Augusti anni 1719, constitutionem *Ad apostolatus nostri*, qua coronae subalpinae repetit quae contra hispanicam et siculam iam edixerat. Concessio autem dicitur facta a Benedicto XIII. actus pontificios *videri* posse a regia auctoritate ducali, quin tamen aliquod signum in eis poneretur, sed tantum ut sciret princeps an reclamare deberet; verum id asseritur tantum a negotiatoribus subalpinis in relatione quam dederunt de suis colloquiis cum cardinali a Papa deputato ad negotia cum eis pertractanda, sed nullo authentico documento probatur. Fuit tamen regi Sardiniae concessa a Benedicto XIV. haec simplex *visura*, exceptis bullis dogmaticis, rescriptis sacrae Poenitentiariae, litteris sacrarum Congregationum quas pro *informationibus* habendis scribunt sive ad episcopos sive ad alios, nec non bullis concedentibus iubilaeum aut indulgentias, ac bullis et brevibus pro honesta fidelium institutione; sed idem Benedictus XIV. 30. Martii 1742 edidit con-

stitutionem *Pastoralis regiminis*, qua de cetero placitum generaliter damnat.

21*. Item Clemens XIII. cum Carolus III. in Hispania renovasset abusum placiti, eum damnavit duabus litteris, prima ad archiepiscopum toletanum, *Postquam nobis*, altera ad archiepiscopum hispalensem, *Ea est de tuo*, utraque diei 15. Ianuarii 1763.

Idem Pontifex edidit duas alias litteras, quando Ludovicus XV. Galliarum rex renovavit praescriptiones de regio placito; prima incipit *Pateretur* ad eundem regem; secunda *Quam graviter*, utraque diei 25 Iunii 1766.

22*. Idem Pontifex edidit quoque bullam *Alias ad apostolatus*, die 10. Ianuarii 1768, adversus ducem parmensem, qui cum esset parvus princeps, tantum Christo eiusque Ecclesiae bellum indicare potuerat.

23*. Item in regno neapolitano servitus fovebatur Ecclesiae, opera praesertim ministri Tanucci, et in Etruria sub Leopoldo magno duce. Tandem eodem saeculo XVIII. et in Germania pullulare coepit abusus regii placiti, quod tamen tantum sub Iosepho II. in systema pertransiit; et nota est sollicitudo et peregrinatio summi Pontificis Pii VI. ad mala Ecclesiae mitiganda.

24*. Superveniens autem socialis subversio docuit principes an ab Ecclesia vel ab eius hostibus esset eis timendum; ideoque rebus civilibus compositis, et cum Ecclesia foedus inire per concordata, curaverunt. Tamen cum principia subversiva rursus praevaluerunt, magna contradictione, libertas est generalis proclamata, exclusa tantum Ecclesia ab eius participatione, aut saltem multis ei appositis limitationibus.

25*. Ut autem evidentius appareant damnationes regii placiti, ordine chronologico exhibemus bullas pontificias contra illud latas.

1. Martini V. *Quod antidota*, 2. kal. Mai. 1418, in qua refertur constitutio Bonifacii IX. *Intenta salutis*, diei 14. Ian. 1403, contra placitum episcopale.

2. Innocentii VIII. *Olim felicitis recordationis*, 3. Februarii 1486.

3. Eiusdem *Dilectus filius*, 30. Sept. 1486.

4. Eiusdem, *Officii nostri*, 31. Ian. 1491.

5. Leonis X. *Regimini*, 1515.

6. Eiusdem, *In supremo*, octavo kal. Mart. 1518.

7. Clementis VII. *Romanus Pontifex*, 1533.

8. Innocentii XI. *Decet Romanus Pontifex*, 28. Iunii 1689.

9. Clementis XI. *Alias ad apostolatus*, 17. Oct. 1711.

10. Eiusdem, *Nova semper*, 29. Novembris 1714.

11. Eiusdem, *Accepimus nuper*, 11. Ianuarii 1715.

12. Eiusdem, *Ad apostolatus nostri*, 18. Aug. 1719.

13. Benedicti XIV. *Pastoralis regiminis*, 30. Martii 1742.

14. Clementis XIII. *Postquam nobis*, 15. Ian. 1763.

15. Eiusdem, *Ea est de tuo*, 15. Ianuarii 1763.

16. Eiusdem, *Pateretur*, 25. Iunii 1766.

17. Eiusdem, *Quam graviter*, 25. Iunii 1766.

18. Eiusdem, *Alias ad apostolatus*, 10. Ian. 1768.

19. Pius IX. *Apostolicae Sedis*, 22. Aug. 1851, qua damnatur opus Ioannis Nepomuceni Nuytz, *Iuris ecclesiastici institutiones* quas habuerat in athenaeo tau-
rinensi, nec non aliud eius opus, *In ius ecclesiasticum universum tractationes*.

20. Eiusdem, *Probe nostis*, 9. Maii 1853. cum in Indiis orientalibus quidam renuerent obedire s. Sedis constitutionibus, quia carentibus placito regio.

21. Prop. 41. syllabi damnata, quae ita sonat: « Civili
« potestati vel ab infideli imperante exercitae, competit
« potestas indirecta negativa in sacra; eidem proinde

« competit nedum ius quod vocant *erequalur* sed etiam
« ius *appellationis*, quam vocant ab *abuso* ».

22. Tandem habetur bulla *In Coena Domini*.

Ita appellatur quia legebatur seu de novo promulgabatur quolibet anno, feria quinta maioris hebdomadae. Card. Iosephus Hergenroether (1) asserit hanc Constitutionem ascendere ad saeculum XIV. Sub beato Urbano V. (anno 1362-70), continebat articulos septem; decem sub Martino V.; et alias deinde variationes subiit. Eius vis considerabatur pendere ab annuali publicatione: sed s. Pius V. anno 1568 ei dedit vim perpetuam. Revisa fuit ab Urbano VIII. anno 1627 et postea remansit substantialiter eadem. Ultima vice publicata est anno 1769; idest sub Clemente XIV. non amplius publicata est. Damnatio expressa regii placiti in bulla *Coenae* coepit sub Iulio II. anno 1511; eius bulla in *Coena Domini* incipit *Consuererunt* (non enim conservabantur semper eadem verba initialia); et § X. habet: « Ac illos, qui ne litteris et mandatis
« Sedis Apostolicae, gratiam vel iustitiam concernen-
« tibus, decretisque super illis et re iudicata, proces-
« sibus et executorialibus, non habito prius benepla-
« cito et assensu, ne pareatur etc. praesumunt ».

Post Paulum V., contra regium placitum, quolibet sub praetextu, etiam informandi summum Pontificem habentur in bulla *Coenae* paragraphi duo, idest 13. et 14.

26*. His solemniissimis constitutionibus addi possent plures actus s. Sedis, praesertim anathema s. Pii V. contra ducem complutensem; congregationes ex mandato Gregorii XIII. habitas, ipsarumque responsa; decretum s. Congregationis de Propaganda fide 2. Octo-

1 La Chiesa Cattolica e lo Stato cristiano. dissertazione 4.
part. 2. n. 9.

bris 1673, approbatum a Clemente X. die 4. Octobris; decretum s. Officii 27. Februarii 1737 et 4 Sept. 1737, approbata a Clemente XII; querelas Pii VII. contra articulos organicos arbitrarie concordato additos a Napoleone consule.

Coronidis autem loco afferimus verba concilii oecumenici Vaticani sess. IV, constitutione dogmatica cap. 3.; asserta enim plenitudine potestatis summi Pontificis subdit: « Damnamus ac reprobamus illorum sententias
« qui contendunt quae ab Apostolica Sede vel eius
« auctoritate ad regimen Ecclesiae constituuntur, vim
« ac valorem non habere, nisi potestatis saecularis
« placito confirmentur ».

Tamen aliquando Ecclesia ad maiora mala vitanda, praesertim deficientiam sacrorum ministrorum, tolerat ut a clericis impetretur hoc regium placet, et aliquando in concordatis, pro minoribus beneficiis aliqua de hoc privilegia principibus concessit.

ARTICULUS III.

PLACITI REGII INIUSTITIA.

27*. His positis, veniamus ad 3um de eius iniustitia. Iuxta principia fidei est nimis evidens; etenim Ecclesiae potestas est omnino independens, et Dominus ligat et solvit in coelis quod in terra ligatum vel solutum est ab Apostolis sine ullo regio placito. Hinc Ecclesia non esset societas perfecta et independens si eius leges deberent firmari approbatione civili.

Ecclesia autem est non modo independens a statu, sed etiam ei indirecte superior.

Neque sustinetur mitior interpretatio regii placiti, nempe actus Ecclesiae eo saltem indigere, pro effectibus

civilibus obtinendis, cum de iis materiis agitur quae ad eosdem effectus ordinantur. Nam iuxta catholica principia ob subordinationem status erga Ecclesiam, directam in spiritualibus, et indirectam in temporalibus, actus Ecclesiae a potestate civili debent reverenter suscipi ac recognosci neque praetextu damni temporalis valent impediri. Ideoque placito civili nequeunt subiici, sed tantum ad ipsam potestatem ecclesiasticam recurri poterit si quando damnum per accidens iniustum timeatur, iuxta dicta lib. I, n. 405 et seqq. nec non n. 429 ubi de materiis mixtis.

ARTICULUS IV.

SOLUTIO DIFFICULTATUM.

28*. Regalistae aut propugnant hoc ius haereticis principiis, aut veris male applicatis. Haereticis principiis negando Ecclesiam esse independentem, sed eam considerando ut collegium: isti refutantur in locis theologicis, sive sacra Scriptura, sive traditione. Iure autem naturae ostenditur, religionem, ut notavimus lib. I. partis I^{ae} n. 186 et seqq., etsi plurimum intersit status, tamen constituere ordinem separatum et distinctum, ideoque non repugnare dividi eius curam, a cura terrena, auctoritate sive humana sive praesertim divina; in hac hypothesis, statui nulla est potestas in re religiosa; in illa ius habet impediendi dogmata et facta evidenter repugnantia iuri naturae, et videndi an aliquis sit qui provideat religioni; si enim nemo providet, status supplet.

29*. Etiam si Ecclesia esset collegium, regium placet esset adhuc aliquid enorme, eo modo quo exercitum est; siquidem super cetera collegia, status exercet tan-

tum vigilantiam ne contra ipsorum statutum aliquid decernatur, non autem arbitrio suo irritat ipsorum actus; nulla autem societas neque commercialis sic consisteret.

30*. Sed arguunt quoque ex principiis iuris naturae veris, male tamen applicatis, idest ex iure principis defendendi iura societatis, ex quo derivaret ius quod dicunt *cavendi*; idest princeps ius habet cavendi ne iura societatis offendantur. Iamvero cavere nequit nisi examinet praeventive et approbet vel reprobet actus ecclesiasticae auctoritatis. Ergo ei competit ius placiti.

Idem deducitur ex iure *circa sacra*, quod distinguitur a iure *in sacra*. Hoc enim est ius rem religiosam positive ordinandi; illud e contra est ius invigilandi et inspiciendi in res sacras ne limites suos transgrediantur; quod ius statui competit sicut ius defensionis ab hostibus, quod cuilibet competit.

Prima responsio est indirecta. Simile ius multo magis competeret Ecclesiae erga leges civiles, praesertim cum experientia ostendat, saepe eas offendisse leges divinas; sed Ecclesia etsi aliquando post factum, irritaverit leges civiles, numquam exegit praeventivam approbationem. Iamvero status nisi sit incredulus, contendere nequit minorem esse auctoritatem Ecclesiae quam suam, aut minus periculum, cum Ecclesia habeat adstantiam Spiritus sancti. Status etiam incredulus concedere debet Ecclesiam utpote praeditam tantum vi morali, difficilius posse usurpare iura societatis civilis in qua vivit et quae habet vim armatam.

31*. Resp. autem directe: status ius habet invigilandi ne eius iura violentur, et cavendi, servata subordinatione ordini superiori concedo, secus nego; atqui non posset cavere nisi apponeret placet: servata subordinatione nego, ea non servata subdistinguo, non posset cavere

absolute et irrationabiliter concedo, moraliter et rationabiliter nego et nego consequens.

Status ita debet sibi cavere, ut non offendat iura maiora; iamvero status est Ecclesiae subordinatus (ratione finis non materiae); ergo nequit offendere eius independentiam ut sibi caveat. Ino ut sibi caveat, neque offendere debet iura inferiora. Ita etsi aliquo sub respectu sit superior familiae, haec tamen multis sub respectibus est autonoma, cum ipsa praecedat iure naturae ut fundamentum. Hinc etsi status quamdam vigilantiam super familiam valeat exercere, tamen non potest eius autonomiam auferre; hinc neque praevenitivam impetrationem auctorizationis exigere pro valore actuum patrisfamilias: igitur a fortiori nequit status simpliciter exigere praecedentem subiectionem actuum Ecclesiae suo placito.

32*. Sed 2° etiam praescindendo a violata autonomia et subordinatione, ut status sibi caveat ab Ecclesia, nullo modo necessarium est regium exequatur. Etenim hoc procedit ab incredulitate, qua putant Ecclesiam non esse divinae institutionis, sed humanae, et tendere ad dominium universale ut supplantet reges. Est semper fabula lupi et agni turbantis aquas, quae verificatur. Sed Ecclesiae leges generales semper iustae sunt et rectae; si aliquod particulare damnum per accidens derivet alicui regioni, sufficit recursus ad ipsam auctoritatem Ecclesiae quae videbit quid sit praeferendum; ita exigit debita subordinatio. Si autem actus esset inferioris auctoritatis, tunc rigore loquendo hic esse posset et iniustus; verum remedium est appellatio ad superiorem auctoritatem; et quod sit per accidens, nequit auctoritatem conferre negandi debitam competentiam. Haec ratio est, ob quam Ecclesia non tribuit sibi ius placiti in legibus civilibus, quia sunt compe-

tentiae civilis; hinc per se valent absque Ecclesiae placito; sed si per accidens sint iniustae, Ecclesia eas irritat ut superior, quod nequit fieri a statu. Ergo neque necessarium est placitum pro honesta et probabili securitate status, sed tantum si quis irrationabilem et tyrannicam securitatem status inducere vellet.

33*. Ex hac postrema ratione neque status acatholicus potest, rationabiliter, exigere praeventivum placet, sicut excessivum esset si fieret cum collegiis quae status pars sunt. Hinc et status acatholicus deberet expectare aggressionem Ecclesiae (si Ecclesia posset errare); habet autem et status incredulus hoc pignus ex parte Ecclesiae, ipsam profiteri immutabilitatem dogmatum, ideoque semel definitis, addere potest, sed non detrahere aut contradicere; quod et historia ostendit. Cum autem sit notissimum Ecclesiam inculcare obedientiam principibus et se incompetentem asserere in iis quae referuntur ad ordinem temporalem tantum, sequitur nullum probabile periculum usurpationis a statu tinendum esse, cum Ecclesia sese exponeret evidenti obiurgationi status, praesertim cum hic habeat vim armatam, et proinde Ecclesia potius soleat cum principibus abundare.

CAPUT II.

DE REGIA NOMINATIONE ET IURE REGALIAE.

§ 1.

DE REGIA NOMINATIONE.

34*. Quaeritur an sit aliquod ius proprium civili auctoritati in constituendis Ecclesiae ministris. Dicitur proprium quia si Ecclesia ex. gr. per concordata aut pri-

vilegia aliquid concedat, est ius delegatum et tamdiu perdurat, quamdiu ab Ecclesia non revocatur. Etiam in hoc casu missio canonica seu collatio iurisdictionis spiritualis, semper ab Ecclesia recipitur, sed modo analogo iuri patronatus, gubernium praesentat seu nominat, et Ecclesia instituit, si nihil obstat, vel auctoritas Ecclesiae interrogat auctoritatem civilem antecedenter; sed iurisdictio semper ab Ecclesia accipitur et eius nomine exercetur.

35*. Iamvero potest inspicere quaestio pluribus sub respectibus: 1° relate ad collationem potestatis ordinis; 2° quoad missionem canonicam seu collationem potestatis iurisdictionis; 3° utroque sub respectu quaeri potest relate ad validitatem et ad liceitatem an requiratur aliqua participatio auctoritatis civilis. Auctoritatis civilis praetensio sustineri potest vel quatenus repraesentat fideles, vel quatenus habeat ius proprium. Evidens est nullum ius eidem competere, neque proprium quia Ecclesia est independens, neque repraesentative quia nullum ius competit populo in ministris constituendis, quia Ecclesia est societas vere inaequalis, ut scimus ex locis theologicis, et ut illustravimus in iure publico interno lib. 2. partis primae.

36*. Pertinet autem ad fidem ordinationes esse validas et legitimas absque placito populi aut imperantium. Id docet Tridentinum sess. XXIII, cap. 4 de eccles. hierarchia et ordinatione. «... Docet insuper sacrosancta « Synodus, in ordinatione episcoporum, sacerdotum et « ceterorum ordinum, nec populi nec cuiusvis saecularis potestatis et magistratus consensum sive auctoritatem ita requiri, ut sine ea irrita sit ordinatio ».

Et can. 7. definit validitatem et can. 8. definit legitimitatem; can. VIII. « Si quis dixerit Episcopos, qui « auctoritate romani Pontificis assumuntur non esse

« legitimos et veros episcopos sed figmentum humanum, anathema sit ». Ex quo sequitur habere et iurisdictionem sola romani Pontificis assumptione, et etiam licite exercere suam potestatem cum dicantur veri et legitimi.

37*. Regalistae autem contendunt aliquam participationem civilis auctoritatis esse necessariam, et alii sunt aliis rigidiore, in quo extremae consequentiae nostris temporibus deductae sunt. Rigidiore enim contendunt ordinationem quidem validam esse, sed acceptam potestatem non posse licite exerceri absque beneplacito regio, ideoque puniri posse a laica potestate presbyteros ex. gr. missam celebrantes, qui a statu facultatem non impetraverint. Quoad iurisdictionem autem contendunt etiam invalide exerceri saltem in foro externo; hinc statum esse valde benignum si permittat omnes ordinari qui quibusdam satisfecerint conditionibus, ex. gr. studiis status. Non omnes tamen easdem extremas conclusiones deducunt.

38*. Haec theoria partim confunditur cum regio placito, de quo supra, partim distinguitur, quatenus contendunt statum ius habere designandi ministros qui ab Ecclesia sint ordinandi, et ecclesiastica iurisdictione donandi, et proinde est aliquid amplius et positivum, dum regium placet est negativum.

Iamvero status non habet ius proprium designandi futuros ministros, quia Ecclesia est independens; unicum sophisma est: quia interest reipublicae ob innumeros effectus externos et temporales, Ecclesiae ministros esse idoneos et statui benevisos, et non hostiles (1).

Sed ad primam partem respondetur: interest tamquam attendant directè bono temporali nego; indirecte

(1) Minghetti, Stato e Chiesa, cap. 4. pag. 54. ediz. 1.

concedo. Iamvero quae indirecte derivant ex connexione cum ordine superiori, non dant ius esse ingerendi in eundem superiorem ordinem.

Quoad secundam partem: « status ius habet ut Ecclesiae ministri non sint ei hostiles », respondeo: iudicio ipsius Ecclesiae, quae est auctoritas ordinis superioris, concedo; iudicio proprio, nego. Deinde nota ex hoc ad summum sequeretur ius placiti, non praesentationis. Et deinde saepe ministri Ecclesiae adversantur statui quia mala docet et facit.

39*. Quaeritur an status saltem habeat ius exigendi fidelitatis iuramentum ab episcopis.

Resp. esse iniustum, iniuriosum et captiosum. 1° Iniustum, quia quatenus episcopi sunt, nullam in eos habet civilis auctoritas potestatem; iamvero iuramentum hoc exigitur ab eis quatenus episcopi sunt et pro exercitio suae pastoralis potestatis.

2° Est iniuriosum, quia diffidentiam in episcopos ostendit.

3° Est captiosum, quatenus videtur suadere in pastoralis officio eos pendere a civili potestate, ideoque ei speciale praestare fidelitatis iuramentum ut officiales laici.

40*. Obiicies: quomodo ergo aliquando in concordatis conceditur huius iuramenti praestatio? Resp. tunc episcopi illud praestant iussu Ecclesiae et non civilis auctoritatis; nos autem loquimur de civili potestate nomine proprio exigente hoc iuramentum.

41*. Potest autem Ecclesia iubere episcopos iurare, quia de se est de re licita; imò ad quascumque indebitas declinandas suspiciones potest Ecclesia hoc praescribere iuramentum, ut probet se paratam reddere cuique quae sua sunt, ideoque et ita exercere pastorale officium ut nullo modo attentet iuribus civilibus.

Imo ut populis debitae reverentiae erga civilem

auctoritatem exemplum exhibeat, cum praesertim sociales condiciones id suadent; nec non ad concordiam utriusque potestatis ostendendam. Igitur vel sponte sua Ecclesia illud imperat, vel saltem morem gerit in hac re civili potestati, sicut et in aliis pluribus auctoritate sua concedens quod de cetero non esset debitum.

Usque ad annum 800 numquam in Oriente Patriarchae aut episcopi iuramentum praestiterunt; imo Iustinianus prohibuit in quovis negotio exigere iuramentum ab Episcopis, sed « ut propositis sacris Evangeliiis, secundum quod decet Sacerdotes, dicant ea quae non verint, non tamen iurent ».

In Occidente, primo iuramentum ab Episcopis praestari coepit regibus in Hispania, probantibus Conciliis Toletanis; id factum est ob frequentes regni usurpationes, ex quibus reges consideraverunt iuramentum ut necessarium. Sed non praestabatur a singulis Episcopis, et multo minus cum ad episcopatum promoverentur, sed ab omnibus simul una cum aliis regni ordinibus, vel in coronatione regis, vel in comitiis generalibus regni aut in Conciliis.

In Gallia coepit praestari sub Carolo Magno et Ludovico Pio, sive ob feuda Episcopis collata sive ob participationem generalem negotiis regni; aliquando tamen Episcopi renuebant iurare, quia « lingua Episcopi » quae facta est per Dei gratiam clavis coeli, nefarium « est, ut sicut saecularis quilibet super sacra iuret in nomine Domini et Sanctorum invocatione », ut Episcopi Concilii Carisiacensis anno 815 scribunt Ludovico Pio Imperatori.

Tempore vero feudali duplex distinguebatur iuramentum, subiectionis quam civis debet principi, et homagii quod praestat feudatarius domino suo ex quo fit eius homo; aliquando in Gallia et Anglia et hoc iura-

mentum toleratum fuit in Episcopis ratione feudorum (1). Sed postea a summis Pontificibus prohibitum clericis ut indecens ipsorum gradus, nisi habuissent feuda personaliter, et non nomine Ecclesiae, cap. *Nimis* 30. de iureiurando.

§ 2.

DE IURE REGALIAE.

42*. Hoc nomine veniebat in specie ius principis fruendi praebeendis vacantibus et nominandi loco titularis sedis vacantis ad beneficia non curata, quorum collatio ad eundem titularem spectasset (2).

Iam vero positiva concessione Ecclesiae et hoc iure posse principes gaudere, indubium est.

Item iure patronatus si fundando beneficia tales conditiones apposuerint et a competenti Ecclesiae auctoritate fuerint acceptatae.

Verum abusus fuit quatenus reges aliqui id sibi adscripserunt marte proprio et veluti ius innatum coronae, ex quo nomen regaliae. Id processit ex falsa applicatione iuris feudalis, quia feudum vacans redibat ad dominum (seniorem), donec rursus ab eo conferretur. Id quoque nullo modo fuisset applicabile beneficiis ecclesiasticis, etsi fuissent regiae foundationis, quia non ad normas iuris feudalis, sed canonici intelligebatur facta ab antiquis regibus et ab Ecclesia acceptata, nisi aliud ostensum fuisset, positive constitutum. Etsi autem Ecclesia posset fructus vacantis beneficii patrono concedere, non tam facile ei permetteret collationem beneficiorum spectantem ad sedem vacantem.

(1) V. Barbato, Chiesa libera in libero stato, § 8 et seqq. Firenze 1866.

(2) V. si tibi licet, Van-Espen, part. 2. tit. 25. de iure patronatus, cap. 8.

Insuper quod concederet pro aliquo beneficio vel dioecesi, non posset facto proprio extendi ad alia.

Concilium enim Lugdunense II. toleravit ius regaliae ubi esset pacifice introductum; severe tamen vetuit eius extensionem.

Ius regaliae dictum est etiam *custodia*. Regalistae recentiores etiam ex eo explicant ius regaliae quoad fruitionem bonorum beneficii vacantis, quod putent Ecclesiae non competere ius proprium acquirendi et possidendi bona temporalia, sed tantum ex benigna status concessione. Status autem intendit hanc facultatem concedere non modo revocabilem, saltem ex causis extraordinariis, sed insuper ea perenni sub conditione, ut vacante officio ecclesiastico, ususfructus redeat ad coronam, quae satis pia est si redditus sic perceptos in alios ecclesiasticos usus impendat, ex. gr. ad parochis pauperioribus succurrendum.

Quae, ut patet, haereticali principio innituntur, et enuntiasse sufficiat.

43*. Imperator Rodolphus anno 1275 renuntiavit pro universo imperio iuri regaliae, declarans fuisse suorum antecessorum usurpationem (1).

In Gallia hoc ius primo absolute assertum est a Parlamento parisiensi anno 1608; sed clero reclamante ad regem Enricum IV., causa ad eius tribunal advocata est. Sed tempore procedente ad aliquas primo provincias extensum est, et sub Ludovico XIV. ad omnes, ea speciosa de causa quod corona Franciae esset rotunda, serviliter assentientibus comitiis cleri an. 1682, et repugnante sancta Sede (2).

(1) V. Rohrbacher, lib. 73. vol. 10. pag. 283 edit. italicæ an. 1862 pluries citatae).

(2) Vide Becchetti, Ultimi quattro secoli, lib. 32. § 14-23-45-57-59-82. et seqq.

Non defuerunt tamen qui mala gravissima perpessi sunt potiusquam adhaerere usurpationi regiae quae arbitrarie extendebat ad omnes regni provincias privilegium obtentum vel saltem toleratum in nonnullis provinciis. Ita in dioecesi Pamiensi, 80 parochi vel in carcerem vel in exilium acti, et Vicarius generalis damnatus atque in effigie combustus (1).

CAPUT III.

DE APPELLATIONE TAMQUAM AB ABUSU.

44*. Appellatio est « provocatio ab inferiore ad superiorem iudicem ratione gravaminis illati vel infe-
« rendi ». Est iudicialis vel extraiudicialis prout fit ab actibus iudicialibus vel extraiudicialibus. In extraiudiciali habetur *inferior a quo*, sed non proprie *iudex a quo* appellatur. Sed nomen iudicis, sumitur latiori sensu pro quocumque qui iurisdictione in societate polleat. Est proprie dicta si fiat ab inferiore ad superiorem eiusdem ordinis; improprie dicta, quando a sententia iudiciali vel extraiudiciali appellatur ad iudicem diversi ordinis.

Appellatio fit vel a sententia iniqua vel iniusta. Iniqua est, quae lata est a competente auctoritate et servatis solemnitatibus iuris, sed male, saltem iuxta aestimationem appellantis; iniusta est, cum lata est ab auctoritate incompetente vel spretis solemnitatibus iuris, vel etiam si manifeste sit iniqua, idest manifeste contra legis dispositionem; ex. gr. contra beneficiatum non residentem, concilium Tridentinum statuit primo anno privetur media parte fructuum, secundo anno

1 V. Rohrbacher. lib. 88. vol. 14. pag. 277. edit. 1862.

omnibus fructibus, et tantum post tres annos et tres monitiones, ipso beneficio; si iudex ecclesiasticus statim post primum annum privaret beneficio, sententia esset non modo iniqua sed iniusta. Sententia iniusta dicitur etiam iudicium iniustum, quae denominatio praeferenda est, vel ad omnem ambiguitatem auferendam dicatur invalida.

Appellatio a sententia iniqua dicitur simplex, ab iniusta, tamquam ab abusu.

45*. Richerius saec. XVII. ineunte, Febronius saeculo XVIII. et in genere gallicani et aulici seu regalistae asserunt principi ius recipiendi appellationes secundi generis tantum. Primum enim erat et pro ipsis nimis absurdum, nempe auctoritatem laicam iudicare in materia ecclesiastica super meritum causae; sed dicunt posse 1º iudicare de legalitate, seu iudicare potest de incompetencia si iudex ecclesiasticus tribuat sibi videre causas quae non sunt eius fori; ad cognoscendum enim quae sunt fori civilis, competens est auctoritas civilis. Sed nota, saepe iudices laicos considerare ut causam laicam quae non est, seu limitare competentiam Ecclesiae.

Item 2º dicunt iudicem civilem iudicare posse si solemnitates iuris non fuerint servatae etiam in causa ecclesiastica, quia hoc est factum externum sicut in foro civili; pertinet autem ad statum protegere subditos a quacumque tyrannide et oppressione; hinc recursus ad potestatem laicam adversus ecclesiasticam dicitur etiam *invocatio regiae protectionis* (1); ex quo principio quaedam gubernia recentiora ulterius progressa sunt, ut nempe vellent iudicare et de merito causae, seu an esset iniqua.

(1) Vide Suarez, *Defensio fidei*, lib. 4. cap. 34.

Sed mitiores regalistae ut declaravit minister Gu-
bernii bavarici, in ephemeride universali Augustana,
die 25 martii 1871, docebant tunc tantum locum habere
posse *recursum ab abusu*, quando potestas civilis de-
bet executionem dare sententiae ecclesiasticae, non
autem in ceteris.

46*. Praesertim autem excludunt suspensiones ex
informata conscientia, quas concilium Tridentinum con-
cessit episcopis, utpote semper iniustas, quoniam non
fiunt servatis solemnitatibus iuris. Quae autem dixi-
mus de appellatione iudiciali, analogo modo et de
extra-iudiciali dicunt.

Specialis autem praetensio habebatur in Hispania
sub titulo pragmaticae Catalauniae, quod nempe nollent
officiales regios excommunicari nisi de licentia regis.
Quod aliquando, sed incassum, tentatum est et in
Gallia (1).

Remedia autem regia adversus iudicem ecclesiasti-
cum quem putabant procedere contra ius, erant ex
Van-Espen, 1° occupare eius bona temporalia; 2° au-
ferre ei civitatem; 3° punire executores etiam senten-
tiae pontificiae eosque cogere suis expensis ad repor-
tandam absolutionem ad cautelam a censuris quas forte
resistentes Ecclesiae incurrissent!! (2).

Remedium appellationis seu recursus ad principem
vocabant etiam *remedium cassationis laicae* (3).

(1) V. Rohrbacher, Hist. Eccles. lib. 73. (vol. 9, pag. 616 et
618 citatae editionis 1862).

(2) Dissertatio de censuris ecclesiasticis, cap. 8.

(3) Vide, si tibi vacat, alium eiusdem Van-Espen tractatum.
De recursu ad principem, praesertim cap. 5. et 6.

ARTICULUS I.**REIICITUR IUS STATUS RECIPIENDI
APPELLATIONES TAMQUAM AB ABUSU.**

47*. Statuimus 1° appellationem proprie dictam sive iudicalem sive extraiudicalem a iudice ecclesiastico ad laicum esse omnino intolerabilem. Etenim, ut ex definitione patet, est provocatio ab inferiori ad superiorem iudicem eiusdem ordinis, super gravamine illato vel inferendo; sed iudex laicus non est superior eiusdem ordinis, quia ordo civilis heterogeneus est ordini ecclesiastico. Ergo appellatio proprie dicta dari nequit.

48*. Neque admitti potest appellatio improprie dicta in materia ecclesiastica; nam ordo civilis, et proinde iudex laicus nullo modo est superior, sed est inferior ordini et iudici ecclesiastico, et proinde indirecte dependens.

Neque speciali aliquo titulo legitimari potest. Ratio 1^a quae affertur esset, quatenus ad statum spectet defendere subditorum iura, quae ex hypothesi laederentur a iudice ecclesiastico. Sed respondetur: ad statum pertinet defensio iurium civilium seu temporalium quatenus talia sunt; non autem spiritualium contra ipsam auctoritatem spiritualem, vel temporalium quae per consequens descendunt a spiritualibus, quoniam haec iudicari nequeunt nisi illis iudicatis. Ex. gr. si clericus privetur beneficio, per consequens habet damnum temporale, cuius iustitia pendet a iustitia causae spiritualis ob quam privatus est praebenda. Cum status sit incompetens in causa spirituali, hinc et in secunda; proinde iniusta est ea agendi ratio guberniorum quae effectus temporales reintegrant nisi eis bene visa fuerit causa spiritualis a qua descendunt; ex gr. exigunt praebendae

redditus adhuc tribuantur clerico si suspensio vel depositio lata fuerit ob causam a gubernio non approbatam.

49*. Huiusmodi procedendi ratio est etiam contra principia iuris moderni quod innititur in maxima libertate civium. Etenim qui ecclesiasticum officium suscipiunt, illud suscipiunt exercendum iuxta leges Ecclesiae, iudicio ipsius Ecclesiae; sicut servus vel alius minister privatorum, iudicio domini perseverat in famulatu vel ministerio suo, et si dimittatur, quidquid sit coram Deo de iustitia causae, coram hominibus seu societate civili, semper valide dimittitur absque ulla compensatione pro futuro tempore.

Ad conservandos ex parte status redditus temporales clericis suspensis aut depositis vel ad novos redditus ex bonis Ecclesiae, eis tribuendos, non defuerunt etiam nostra aetate qui rationem charitatis et decoris sacerdotalis invocarent. Dixerunt enim inhumanum esse derelinquere clericum absque mediis sustentationis; ino et indecorum, cum clericum impellat ad negotia vilia et profana. Profecto subsidia conferre indigentibus, eis praesertim qui emendari volunt, opus pium est et laudabile. Sed inefficacem reddere sententiam Ecclesiae adversus delinquentes, eos praesertim qui emendari nolunt, praetextu charitatis et religionis, est iniustitiae addere irreverentiam et irrisionem.

50*. Quaedam gubernia improbant ipsas sententias Ecclesiae, quae nullum effectum temporalem habent, nisi sint iuxta leges civiles; aiunt enim eas, ex. gr. excommunicationem, auferre honorem; honoris autem tutela ad societatem civilem spectat.

Respondeo: auferunt honorem quatenus derivat exmero ordine civili nego; ex ordine superiori concedo, et contradistincta minori negatur consequens.

Et notandum: etsi excommunicatio et aliae poenae ecclesiasticae auferant honorem iuxta rei veritatem, tamen non auferunt iuxta principia moderna docentia quemque liberum esse sequendi religionem quae magis ei libuerit; etenim dicunt, discedere a praeceptis, doctrina et communione catholica non esse indecorum; ergo neque dedecus infertur ab Ecclesia eos separando qui recedunt.

51*. Sed neque 2º appellatio, ratione ipsius abusus potest admitti. Et primo quoad competentiam. Ut auferamus occasionem ob quam quidam minus recte sese exprimunt, distinguamus duos casus; vel sermo est de iudicanda competentia inter statum et Ecclesiam, idest inter duas supremas auctoritates, vel competentiam iudicis ecclesiastici inferioris iuxta leges ipsas Ecclesiae. Si primum, evidens est ad illam auctoritatem spectare iudicium competentiae quae superior est, cum ordo inferior debeat inservire superiori et ei accommodari, non autem viceversa. Iamvero supradicti illi gallicani tribuebant auctoritati civili iudicium de hac competentia.

In secundo casu sermo est de illo ecclesiastico iudice, qui sibi attribuit ea quae iuxta ipsas Ecclesiae leges non competunt tribunali ecclesiastico; tunc quaestio directe non est inter Ecclesiam et statum, sed inter statum aut civem et iudicem ecclesiasticum particularem. Iamvero si res sit dubia, recurrendum est ad superius tribunal ecclesiasticum, quia verum seu auctoritativum iudicium non fit nisi a superiore. Si res sit patens, tunc quidam auctores docent a tribunali etiam laico posse declarari irritam, praesertim si accessus non pateat ad superius tribunal ecclesiasticum.

52*. Sed sequentibus observationibus quaelibet aequivocatio auferri potest. Auctoritativum iudicium spectat tantum ad iudicem ecclesiasticum. Verum 1º. aliquando

potest sive privatus sive tribunal laicum, nullam rationem habere sententiae iudicis ecclesiastici, ideoque illi executionem non dare, quatenus ad forum civilem refertur, ex. gr. si vis publica imploraretur ad depellendum episcopum condemnatum ab haereticis. Id argui potest ex generali principio iuris tum canonici tum civilis, sententiam evidenter iniustam vel manifeste iniquam, esse nullam etiam sine appellatione; et proinde elapso quovis tempore, semper potest et debet haberi ut nulla a quovis tribunali (1). Tamen post 30 annos praescribitur, si res sit praescriptibilis. De cetero semper potest exceptio opponi, et sperni etiam a privatis; ergo et a tribunali laico. Sed, ut evidens est, tribunal laicum in hoc casu non profert iudicium auctoritativum, sed procedit ex evidentia, more privatorum. Si autem tribunal inferius ecclesiasticum insistat, tunc iudex laicus appellet ad tribunal superius ecclesiasticum.

Ita explicatur quod Doctores praestantissimi asserunt de iure reiiciendi sententiam iudicis ecclesiastici, manifeste invadentis campum auctoritatis civilis, contra certam doctrinam ipsius Ecclesiae (2).

53*. Tamen quoad sententiam iniustam ex omissione solemnitatum, notandum est, si agatur de ipso principe iudicante potest sciens et prudens dispensare ab omnibus solemnitatibus, servatis essentialibus de iure naturae. In dubio autem iustitiae standum est pro eius sententia; hinc superest tantum quaestio, quid in casu evidentis abusus supremi Pontificis, in iis quae mutare nequit, deoque cum eius sententia est directe vel indirecte con-

(1) L. 19. ff. de appell. 1. 1. § 2 ff. Quae sententiae sine appellatione rescindatur. Cap. 1. et 22. de sententia et re iudicata; cap. 64 de regulis iuris in 6.

(2) V. Card. Hergenroether, *La Chiesa Cattolica e lo Stato cristiano*, dissertaz. 5. part. 2. n. 9. (vol. I. pag. 350).

tra ius divinum? Etenim in factis particularibus potest et ipse errare. Tunc per se quis non tenetur obedire, sed teneri poterit per accidens ad vitanda scandala nisi praecipiat illicita; nulla autem auctoritas poterit Pontificem iudicare, et multo minus punire aut deponere, cum id superioris sit, et summus Pontifex superiorem in terris non habeat.

54*. 2° A laica autem potestate poterat iuxta canones antiquos impetrari iudicium ecclesiasticum competens; ut in can. *Placuit* II. c. II. q. I. qui est ex genuinis: « Placuit ut quicumque ab imperatore cognitionem publicorum iudiciorum petierit, honore proprio privetur; « si autem episcopale iudicium ab imperatore postulaverit, nihil ei obsit. » Hic canon tribuitur Concilio carthaginensi VIII. et tradit clericos qui saeculare invocant iudicium, esse honore privandos, idest deponendos; non autem si petierint ut ab imperatore detur iudicium episcopale; etenim id significat petere ab imperatore ut det sanctionem civilem iudicio episcoporum.

Item can. *Filiis* 31. c. XVI. q. 7. qui est Concilii toletani IX. permittebat patronis invocare Episcopum vel iudicem contra sacerdotem qui defraudet bona Ecclesiae.

55*. Praeterea notandum est duplici alio casu recurri posse ad laicam potestatem; hinc 3° si magistratus civilis inferior executionem det decreto iudicis ecclesiastici, qui iuxta ius ipsum ecclesiasticum sit incompetens vel iniustam manifeste tulerit sententiam et appellans petat ut executio non detur, saltem usque dum viderit tribunal ecclesiasticum superius si ad illud provocet tribunal ecclesiasticum inferius. Sic Socrates et Sozomenus tradunt s. Athanasium damnatum ab arianis episcopis appellasse ad imperatorem, quia haereticorum sententia non erat a brachio saeculari per poenam exilii executioni mandanda.

Item s. Ioannes Chrysostomus cum damnatus esset ex manifesta iniustitia a Theophilo patriarcha alexandrino, appellavit ad imperatorem ne a sua sede pelleretur.

Ita et Iulius II. constitutione edita anno 1505. quae lecta et approbata est in Lateranensi V. sess. 4. decernit electionem summi Pontificis simoniacam esse irritam et brachium saeculare esse invocandum ut sic electo impediatur occupatio Sedis apostolicae et exercitium usurpatae auctoritatis (1).

Multo magis appellari potest ad superius tribunal civile contra abusum iudicis civilis inferioris, praesertim in statu qui non agnoscit Ecclesiae auctoritatem. Tunc enim si non iuri, paretur tamen necessitati. Ita respondetur regalistis obiicientibus appellationem s. Pauli a Festo praeside ad Caesarem. Act. xxv. II. (2).

56*. 4° Recurri potest ad civilem potestatem si quis legitime appellet in suspensivo ad superius tribunal ecclesiasticum, ex. gr. ad summum Pontificem et iudex inferior, ex. gr. episcopus adhibito brachio saeculari nolit suspendere sententiam vel nolit permittere et materialiter impediat recursum ad sanctam Sedem, ex. gr. si in carcere teneat appellantem eiusque appellationem vel recursum impediat.

In his enim casibus, civilis potestas praebet auxilium non ad canones contemnendos sed observandos, cum vim praebeat contra sententiam iudicis inferioris ut salva sit auctoritas iudicis superioris. Igitur hic interventus auctoritatis laicae, toto coelo differt ab appellatione ab abusu a gallicanis defenso; hic enim est ex hostilitate adversus Ecclesiam, non in adiutorium.

1 Rohrbacher, lib. 83. vol. 12. p. 16. cit. ediz. 1862.

2 V. Zaccaria Fr. Antonio. *Rendete a Cesare cio che è di Cesare, ma sì a Dio quel che è di Dio*, parte 2, XXIII.

ARTICULUS II.

DE SENTENTIIS EX INFORMATA
CONSCIENCIA (1).

57*. Ante Concilium Tridentinum statutum erat clericos petentes promoveri ad altiores ordines, non posse repelli nisi ex causa canonica, seu in foro externo demonstrabili, ex cap. IV. *de temporibus ordinationum et qualitatibus ordinandorum* (tit. XI. lib. I. Decretalium), exceptis regularibus ex cap. V. eiusdem tituli, quia his superior ob votum obedientiae potest libere praecipere quae iusta putaverit. Hinc si clerici saeculares ex delicto occulto essent indigni, remittebantur Dei iudicio, quamvis episcopus teneretur eos suadere tamquam pater ut abstinerent et prohibere recordando iudicium Dei; idest applicabatur sacramento ordinis, theoria generalis de peccatore occulto publice petente. Idem erat de suspensione ab ordine iam suscepto.

58*. Sed Concilium Tridentinum sess. XIV. cap. I. *de reform.* considerans ad cleri reformationem valde expedire contrariam disciplinam, statuit sequens decretum: « Cum honestius ac tutius sit subiecto debitam
« praepositis obedientiam impendendo in inferiori ministerio deservire, quam cum praepositorum scandalo
« graduum altiorum appetere dignitatem, ei, cui ascensus ad sacros ordines a suo praelato ex quacumque
« causa etiam ob occultum crimen, quomodolibet, etiam
« extraiudicialiter, fuerit interdictus, aut qui a suis
« ordinibus seu gradibus vel dignitatibus ecclesiasticis
« fuerit suspensus, nulla contra ipsius praelati volun-

(1) De hac re consulatur opus cl. Pallottini, *Pugna iuris pontificis statuentis suspensionem ex informata conscientia.*

« tatem concessa licentia de se promoveri faciendo,
« aut ad priores ordines, gradus, dignitates sive hono-
« res restitutio suffragetur ».

59*. Hoc caput habet duplicem partem : 1° de novis ordinibus suscipiendis, 2° de suspensione ab ordinibus receptis. Prima minus impugnatur, agitur enim de iure acquirendo; altera magis, cum agatur de iure quaesito amittendo; prima iusta apparet, quia ordines sunt instituti in bonum publicum; hinc ius ad ordines non est inter bona privata; proinde quot et quales clerici sint promovendi remittitur prudenti iudicio episcopi, et quidem inappellabili appellatione in suspensivo. Verum quidem est extare periculum abusus ex parte episcopi, sed hoc periculum est rarum valde; e contra frequentior esset abusus indignorum qui vellent promoveri; et quoniam bonum publicum prae oculis habendum est, praesertim cum de ordinandis publicis officiis agitur, sapienter Ecclesia rem remisit prudenti episcopi arbitrio. Ad tuendos autem ex alia parte clericos, statutum est ipsos in devolutivo recurrere posse ad summum Pontificem qui ab episcopo exquiret motiva, et iudicabit de ipsorum veritate et gravitate, prudentia sua.

60*. In secunda parte quaestio est de suspensione, quae dicitur ex informata conscientia. Nobis mens non est procedendi ad interpretationem huius capitis; tantum quaedam notamus pro re nostra ut iustitiam decreti Tridentini defendamus ab impugnationibus regalarum, qui contra eius applicationem semper concedebant appellationem tanquam ab abusu. Quaesitum est a canonistis an in suspensione ferenda posset episcopus procedere ex informata conscientia, quocumque in casu, idest sive ob crimen occultum, sive publicum et iudicialiter demonstrabile absque ullo inconvenienti, ex verbis illis « *quacumque ex causa*, etiam ob cri-

men occultum », vel an posset procedere ex informata conscientia, tunc tantum quando non posset convenienter procedere servato ordine iudiciali. Nequit autem convenienter procedere ordine iudiciali, si vel desint, iudiciales probationes delicti, sed episcopo, quamvis non per scientiam suam privatam, certo constet, vel sequeretur grave damnum ipsi episcopo, puta, in exilium ejiceretur. Et canonistae plures extra Romam et nonnullae etiam antiquae decisiones sacrarum Congregationum favent primae sententiae, seu posse semper procedi ex informata conscientia; haec sententia est magis conformis litterae legis. Sed canonistae romani et posteriores uniformes decisiones sacrarum Congregationum cum clausula *et amplius*, quae apponitur causae cuius discussio non amplius admittitur utpote quae abundanter est eliquata, reponunt negative ex regulis generalibus interpretationis. Etenim lex antiqua non est abrogata per legem novam nisi quatenus evidenter inconciliabilis. Iamvero mens Tridentini fuit impedire peccatorum multiplicationem; etenim cum crimen est occultum non agitur de impediendo scandalo; sed quando peccatum est publicum, peccatorum multiplicatio aequè impeditur per sententiam iudicalem ac ex informata conscientia; cum autem haec sit odiosa, utpote exceptionalis, non est praesumendum, Concilium voluisse eam concedere cum procedi potest servato iuris ordine; secus fuisset abolitio universae legislationis ecclesiasticae iudicialis in his materiis.

61*. Neque dicas aliquem removeri posse et sine delicto ab ordinum susceptione; etenim aliud est de iure quaerendo, et aliud expoliare iure quaesito. Et proinde dicendum est suspensionem ex informata conscientia esse subsidiariam, idest cum applicari nequit iudicialis processus; e contra ab ordinibus repelli quis potest et

absque crimine, sed quia non dat signa vocationis, imo contraria; potest enim vir de cetero optimus, idoneus non esse statui clericali. Sed si repellatur ab ordinibus ex crimine publico, tunc oportet episcopus procedat servato iuris ordine ex paritate rationum ac in suspensione. Ex iisdem tamen declarationibus sacrae Congregationis Concilii potest episcopus procedere ex informata conscientia, etsi unicuique crimen occultum adsit, quamvis extent alia crimina publica; vide Acta sanctae Sedis in compendium redacta, vol. 14., in quo adest specialis dissertatio de hac quaestione, et afferuntur s. Congregationis Concilii analogae decreta.

62*. Cum autem nostris temporibus saepe episcopi nequeant iudicialiter procedere quia obstarent leges civiles, tunc concedendum est iuxta finem a Tridentino intentum, posse procedere ex informata conscientia. Et cum in Italia, presbyteri plures subscripsissent litteris Caroli Passaglia ad Pontificem Pium IX directis, quibus eum rogabant ut renuntiaret dominio temporali, atque proinde incurrissent in censuras laticas a s. Pio V. in constitutione *Admonet nos*, quidam episcopi ne se exponerent molestiis civilibus allegando causam, eos suspenderunt ex informata conscientia, et interrogata s. Sede an suspensio haec sustineretur, responsum est (an. 1863) affirmative. Et tamen hoc delictum dici non potest occultum. Cuius rei ratio non alia adsignari potest quam a nobis indicata, idest interpretationem decreti Tridentini restrictivam admittebam non esse cum absque gravissimo periculo nequit procedi iudicialiter; mens enim Tridentini fuit conferre episcopis tuta media pro salute animarum. His non obstat instructio S. C. EE. et RR. diei 21. dec. 1883, relata ab Eñño Card. Casimiro Gennari, in suo praeclaro opere: *Sulla privazione del beneficio*

ecclesiastico e sul processo criminale dei Chierici. In ea enim statuitur modus procedendi iudicialiter via inquisitionis, si denuntiantes vel testes recusent iudicialiter deponere vel subscribere; quod valde differt a casu a nobis contemplato. Neque adversatur Michael Lega Subsecretarius S. C. Concilii in suis absolutis praelectionibus *De iudiciis ecclesiasticis* (1), vol. enim ultimo pag. 447. scribit: « prouti hodie est praxis SS. Congr. et « Concilii et EE. et RR. strictissime intelligendus est « casus necessitatis, seu quando nullimode servari possit « processus ordinarius vel pure inquisitivus ». His positis nobis defendenda est iustitia huius facultatis a Tridentino concessae.

63*. Cum finis ministerii ecclesiastici sit bonum Ecclesiae, patet non modo quosdam repelli posse extra-iudicialiter a ministerio suscipiendo, sed etiam suspendi ab eius exercitio, si id utile esse possit. Iamvero id aliquando est utilissimum, imo et necessarium. Cum autem episcopus nequeat hac facultate uti nisi per modum exceptionis, et insuper sit res provisoria, quia conceditur recursus ad summum Pontificem, apparet pro bono spirituali publico toleranda esse et quaedam incommoda quae aliquando per accidens esse possent, cum in qualibet societate, publici officiales subiiciantur exceptionali potestati superiorum qui aliquando procedunt non iudicialiter, sed administrative et arbitrio seu prudentia sua in suspendendis inferioribus; secus aliquando impossibilis esset recta gubernatio.

64*. Notandum est etiam hic non agi de poena irreparabili, sed momentanea et reparabili. Ideoque non est cur tanta animi acerbitate in Concilium Tridentinum invehant. Experientia autem demonstravit hanc

(1) Romae, typis vaticanis 1896-1901, vol. quatuor.

facultatem multum conducere ad clerum in debita subiectione et reverentia retinendum.

65*. Etiam ex iure moderno, hae sententiae non sunt iniustae, quia qui suscipiunt ecclesiasticum ministerium, sciunt se subiaci discretioni episcoporum, sicut in domibus privatis, famuli et ministri multo magis subiiciuntur dominis, qui et sine causa possunt eos dimittere, nec habent cui appellent.

CAPUT IV.

ABUSUS PRAECIPUI QUARUMDAM CONCESSIONUM S. SEDIS.

66*. Auctoritas civilis non modo sibi tribuit potestatem indebitam in rebus ecclesiasticis, sed etiam saepe gravissime abusa est privilegiis sibi ab Ecclesia tributis.

Recensebimus tria potissima capita: 1º Abusus Legatiae Apostolicae Siciliae, ex qua denominatio specialis Monarchiae Siciliae exorta est.

Etsi enim nonnulli Pontifices, legatos suos in peculiaribus rerum adiunctis personaliter constituerint aliquos Principes, id de caetero fuit ad normam iuris, neque ipsorum successores dignitatem huiusmodi sibi vindicaverunt. Ita Silvester II legatum Apostolicum creavit S. Stephanum regem Hungariae, et Gregorius IX. Adalbertum IV., Martinus V. Ladislaum V. regem Poloniae, et Vitoldum Alexandrum magnum ducem Lituaniae.

2º Abusus regii patronatus qui in Hispania praesertim locum habuit; 3º Ecclesiarum palatarum, qui praesertim in inferiori Italia obtinuit.

ARTICULUS I.

DE LEGATIA APOSTOLICA SEU DE
MONARCHIA SICILIAE.

Triplici § exponemus: 1° in quo consistat; 2° quae-
nam eius origo; 3° iudicium iuridicum de ea ferendum.

§ 1.

QUID SIT LEGATIA SEU MONARCHIA SICILIAE.

67*. Monarchia Siciliae consistit in hoc quod rex eiusdem, sit legatus summi Pontificis a latere natus, et proinde exerceat plenissime in suo regno insulari omnia iura quae solent competere legatis, imo et ampliora, ut ex dicendis patebit, concedendo dispensationes, indulgentias, beneficia minora et maiora, iudicando etc.; et insuper importat nullum alium legatum a s. Sede mitti posse nisi de consensu regis. Antiquis temporibus rex seu vice-rex delegabat pro opportunitate unum vel alium ad exercenda iura, praesertim *iudicia*, legatiae vel monarchiae, qui proinde eiusdem *iudex* dicebatur. Vice-rex volebat ad hoc officium eligi laicum; Parlamentum regni volebat ecclesiasticum; sed anno 1570 primo statutus est iudex stabilis, seu ordinarius huius monarchiae Panormi sedens, et vice-legatus apostolicus, sed a rege nominatus vel a vice-rege. Sub finem autem saeculi decimi octavi rex creavit quoque alium iudicem, qui Messanae resideret independentem a iudice panormitano.

Dicebatur autem legatia, prima gemma coronae Siciliae, quia erat privilegium omnium carissimum regi; imo dicebatur et monarchia Siciliae, quia sic erat in regno unita in rege utraque potestas civilis et ecclesiastica; quod nomen proinde satis redolet indolem schismaticam.

68*. Iamvero haec legatia esset concessio omnino specialis; non modo quia legatus erat laicus, quamvis de iure communi oporteret esse ecclesiasticum, sed etiam quia ceteri legati 2. in omnibus pendebant a Papa, qui ipsorum potestatem poterat restringere vel etiam revocare, et acta corrigere; 3. non impediabant missionem aliorum legatorum vel recursum immediatum ad summum Pontificem eiusque interventum immediatum si expedire putaret. E contra in legatia Siciliae, rex erat laicus; 2. contendebant reges potestatem sibi concessam esse irrevocabilem; et 3. impediabant alios legatos; item 4. recursum immediatum ad summum Pontificem, nisi impetrata *venia scribendi*; item 5. impediabant executionem rescriptorum papalium, nisi obtento *regio exequatur*.

69*. Iamvero postrema quatuor sunt *schismatica*. Etsi enim summus Pontifex valeat his similia concedere, tamen numquam esse potest cum limitatione suae potestatis; sed semper reservata sibi facultate aliter disponendi quoties expediens pro bono Ecclesiae reputaverit. Sed videamus an liberata ab his excessibus schismaticis, legatia Siciliae sit genuina; et proinde sit

§ 2.

ORIGO ET CRITICA LEGATIAE SICILIAE (1).

70*. Bulla concessionis *Quia prudentiam tuam*, dicitur data ab Urbano II, die 1^a iulii anni 1095 vel 1099 Rogerio I. magno comiti Siciliae; sed usque ad annum

1^a Quae exposituri sumus, desumpta sunt ex opere quod Taurini ex ollecinis Marietti edidit anno 1868 Sac. Melchior Galeotti, *Della Legazione apostolica in Sicilia*, et partim etiam ex *nota* Gubernii subalpini quod conatus est refutare acta pontificia, de quibus infra.

1512 iacuit ignorata; proinde cum tanti esset momenti fuit incognita per plus quam saecula quatuor.

Eam dixit detegisse dicto anno 1512, et publicavit Ioannes Lucas Barberius, qui tamen eius codicem nemini ostendit; hic Barberius accusatus est de pluribus diplomatibus confictis, quas accusationem ratas habuit Ferdinandus rex, dictus Catholicus. Sub Carolo V. quaesita sunt exemplaria antiqua huius Bullae, sed frustra.

Primus qui de ea loquitur est Gaufridus Malaterra in sua chronica, quae quamvis scripta in Sicilia, tamen per quatuor saecula ignorata fuit et publicata est tantummodo anno 1579 in Hispania iussu regis, dimidio saeculo postquam detecta fuerat a Barberio; edita est a Hieronymo Surita, viro ceteroquin egregio; sed non de ipso dubitatur, verum de Barberio. Ultimum documentum huius chronicae est dicta Bulla Urbani II.

71*. Gaufridus, cap. XXIX lib. IV chronicae suae, ait Urbanum II. concessisse Rogerio Comiti legatiam, cum perspexisset se non posse aliter eius iram placare eo quod ipso inconsulto legatum apostolicum nominaverat episcopum trainensem.

Sed Urbanum II. timore motum fuisse non est admodum verisimile. Etenim Urbanus II. vir erat fortissimus, qui excommunicaverat Philippum regem Franciae et Henricum III. imperatorem, neque timuerat Alexium Orientis imperatorem.

Urbanus II. sibi proposuerat sequi vestigia sancti Gregorii VII. Hinc in synodo claramontano, in quo bellum sacrum indixit, can. XVI. statuit: « Interdictum est ne reges vel alii principes aliquam investituram de ecclesiasticis honoribus faciant ».

Can. XX.: « Interdictum est laicis ne amplius Ecclesias vel altaria retineant ».

Et in synodo melphitana, can. XI.: « Ne gravamen

« aliquod sancta patiatur Ecclesia, nullum ius laicis in
« clericos esse volumus et censemus ».

Et in epistola ad comitem Ridulphum invadentem
iura Ecclesiae salernitanae: « Nosse te volumus quia
« nulli saecularium domino potestatem in clericos ha-
« bere licet. Sed omnes clerici episcopo soli debent esse
« subiecti. Quicumque vero aliter praesumpserit, cano-
« nicae procul dubio sententiae subiacebit » (1).

Quae omnia ostendunt, Urbanum II. fortissimum
fuisse Pontificem, et alienum a concessionibus, timoris
causa; inter alias autem concessiones in dicta Bulla
haec haberetur: « Si vero celebrabitur concilium, tibi
« mandavero quatenus episcopos et abbates tuae terrae
« mittas mihi, quot et quos volueris mittas; alios ad
« servitium Ecclesiarum ac tutelam detineas ».

72*. Textus autem integrae Bullae prout refertur a
Barberio ita se habet:

« Urbanus episcopus servus servorum Dei, carissimo
« filio Rogerio Comiti Calabriae et Siciliae, salutem et
« apostolicam benedictionem.

« Quia prudentiam tuam supernae maiestatis dignatio
« tam multis triumphis et honoribus exaltavit, et pro-
« bitas tua in Saracenorum finibus Ecclesiam Dei plu-
« rimum dilatavit sanctaeque Sedis apostolicae devotam
« se multis modis semper exhibuit, Nos in specialem
« atque carissimum filium eiusdem universalis Eccle-
« siae assumpsimus. Idcirco de tuae probitatis sinceri-
« tate plurimum confidentes, sicut verbis promisimus,
« ita litterarum auctoritate firmamus; quod omni vitae
« tuae tempore vel filii tui Simonis aut alterius qui
« legitimus tui haeres extiterit, nullum in terra pote-
« stas vestrae praeter voluntatem aut consilium ve-

« strum, legatum Romanae Ecclesiae statuemus; quin
 « imo quae per legatum acturi sumus, per vestram
 « industriam legati vice exhiberi volumus: quandoqui-
 « dem Nos ex latere nostro miserimus, ad salutem vi-
 « delicet Ecclesiarum quae sub vestra potestate exi-
 « stunt, ad honorem Beati Petri, sanctaeque eius Sedis
 « Apostolicae, cui devote hactenus obedisti, quamque in
 « opportunitatibus suis strenue ac fideliter adiuvist. Si
 « vero celebrabitur concilium et tibi mandavero quod
 « episcopos et abbates tuae terrae mihi mittas, quos et
 « quot volueris mittas; alios ad servitium Ecclesiarum
 « et tutelam retineas. Omnipotens Dominus actus tuos
 « a peccatis absolutum in vitam aeternam perducatur ».

Certum est per alia documenta Rogerium I. fuisse carissimum Pontifici Urbano II. et ab eo multas obtinuisse facultates in ecclesiasticis, etiam erigendi cathedrales et dioeceses circumscribendi; nec mirum, cum ipse Siciliam liberaverit a iugo saracenorum qui a pluribus saeculis ibi dominabantur et in Sicilia unicum invenit episcopum Panormi. Hinc res christianas omnino collapsas restituit, ecclesias reaedicando, dotando etc., et simul resistendo graecorum insidiis qui eas Ecclesias ab obedientia Romanae subtrahere tentabant.

Tamen Bullam supradictam admittere non possumus I. ex argumento critico intrinseco. Etenim:

73*. Prout primitus edita est a Barberio signata fuis-
 set an. 1095, XI. Urbani II. Salerni; sed cum Urbanus II. factus sit Papa anno 1088, annus eius XI. non est an. 1095, sed 1099; hinc post primam publicationem correctam fuit et positus an. 1099; sed tunc adest alia difficultas, nempe Urbanum Papam toto anno XI. fuisse Romae et non Salerni, et eo anno Romae mortuus est; si autem ponatur an. 1095 an. VII. pontificatus, adest

difficultas alia, quia eo anno erat Gergobiae in Gallia (Clermont).

Igitur contra genuinitatem habemus has contradictiones in data; sed quoniam tribui possent exscriptorum errori, habemus II alias contradictiones cum ipsa chronica Gaufridi.

Hic enim cit. lib. VI. cap. 29, referens dispositionem concessionis pontificiae haec addit: « Sed si quae Romanae Ecclesiae iuris exequenda fuerint, *chartulis* » (apocrysariis, idest legatis) a Romana Sede in Siciliam « vel Calabriam directis, per ipsos consilio episcoporum « earumdem provinciarum authentice definiantur ».

Item ubi de Episcopis ad Concilium mittendis, ait: « Nisi forte de aliquo ipsorum in Concilium agendum « sit in Sicilia vel Calabria in praesentia sua authentice definiri nequiverint ». Haec in textu Bullae a « Barberio allegatae desunt (1).

74*. III Argumentum negativum sed in hac re insuperabilis vis, seu silentium per quatuor saecula; accedit nullum aliud exemplar praeter illud Barberii (quem scimus fuisse confectorem diplomatum) inveniri potuisse; cum tanti esset momenti exemplaria debuissent omnino multiplicari; illud autem Barberii ob errores datae, profecto nequit esse ipsum originale.

75*. Hoc silentium fit omnino inexplicabile si animadvertamus hoc tempore reges Siciliae plurimum adlaborasse in obtinendis a sancta Sede privilegiis multo minoribus ac privilegia concessa in dicta legatia; imo saepe quaedam usurpasse, et in illis petendis aut his defendendis numquam invocasse legatiam; et id temporibus proximis ipsi Rogerio, adeo ut oblivioni tradi non potuisset si aliquando extitisset.

1 V. Balan, *Storia d'Italia*, vol. III, pag. 156 ed. primae.

76*. IV. Legatia ad summum fuisset concessa ipsi Rogerio I et eius filiis, idest *omni vitae tuae tempore, vel filii tui Simonis aut alterius, qui legitimus tui haeres exstiterit*; seu ut ait idem Gaufridus « dum
« ipse Comes (Rogerius) advixerit, vel aliquis haeredum
« suorum zeli paterni ecclesiastici executor superstes
« fuerit, legatus alius a Romana Sede, ipsis invitis,
« nullus superponatur ».

Igitur fuisset concessio facta filiis Rogerii, quae ad reges successores quamvis legitimos non extendebatur.

V. Sed neque pro filiis admitti potest. Nam Paschalis II, Rogerio II. filio praedicti Rogerii I. datis litteris kal. oct. 1177 ad eiusdem petitionem eidem confirmat privilegium patri concessum: « antecessor meus patri
« tuo Legati vicem gratuito concessit, nos quoque post
« ipsum concessimus ea videlicet ratione ut si quando
« illuc ex latere nostro legatus dirigitur, quem profecto
« vicarium intelligimus, quae ab eo gerenda sunt, per
« tuam industriam effectui mancipientur.

« Sic enim in Ecclesia saeculares potestates dispositas legimus, ut quod ecclesiastica humilitas minus
« valet, saecularis potestas suae formidinis rigore perficiat. Nam personarum ecclesiasticarum seu dignitatum iudicia numquam legimus laicis vel (etiam)
« religiosis fuisse commissa ».

Haec profecto de simplici executione eorum quae a Legatis pontificiis decreta essent, non autem de ipsa legatione Regi concessa, aperte loquuntur; quae toto coelo differunt.

77*. VI. Ut autem appareat Rogerium II. qui plura sibi usurpaverat in re ecclesiastica, tamen legatiam non invocasse quamvis haec multo plura ei contulisset, neque eam invocasse eius successores saltem ad exemplum, exponimus ex ordine, historiam relationum Ec-

clesiae et regni Siciliae in ecclesiasticis, ex qua etiam patebit vera origo huius usurpationis. Rogerius II. primus rex Siciliae, filius Rogerii I. qui titulo tantum comitis in ea insula principatum gesserat, usurpavit administrationem bonorum sedium vacantium, impedivit legatos Papae; item episcopos ne Romae venirent; ob quae ab Honorio II. excommunicatus est; sed tamen numquam legationem patri suo et sibi eius filio concessam allegavit. Id profecto ostendit ei ignotam fuisse ac proinde numquam extitisse.

78*. Hic Rogerius II. inspicitur in antiquis musivis indutus dalmatica, mitra, annulo, sandalis et baculo; in quibus regalistae nonnulli agnoscunt insignia legati apostolici; verum et imperatores graeci his utebantur tamquam insigniis regalibus; desunt autem in his vestibus cruces, quae tantum ab ecclesiasticis dignitariis gestabantur. Tamen exorta quaestione saeculo XVI. aliqui reges sepulti sunt cum supradictis ornamentis, tamquam signis legatiae apostolicae quam sibi vindicabant.

79*. Praetensiones Rogerii II. erant sequentes:

I. Immiscere se electionibus praelatorum et administrationi Ecclesiarum vacantium.

II. Non habendi legatos apostolicos in suo regno, nisi ipse vellet.

III. Episcopos non egredi e regno absque eius consensu.

Tamen haec non invocabat vi legatiae.

Eius filius Guillelmus I., qui dicitur malus, addidit:

IV. Non esse Romae appellandum absque regio consensu.

Tribus annis regnavit cum patre suo; quo mortuo bellum indixit papae Adriano IV., quem obsedit apud Beneventum et ab eo impetravit quaecumque volebat

super dicta IV. capita; attamen in Bulla concessionis Papae non dicitur *legatus*, nec mentio fit de legatia Rogerii I. et filiorum (1).

80*. Guillelmus II. filius Guillelmi I. qui filius dictus est Guillelmus bonus, non exegit iura quatuor capitulorum in iis in quibus erant Ecclesiae nimis onerosa, praesertim quoad appellationes, ut apparet ex brevi Alexandri III. et multum adiuvit Papam contra Fridericum oenobarbum.

Clemens autem II., Alexandri III. successor, ex gratitudine eidem Guillelmo II. concessit uteretur quatuor capitulis extortis ab eius patre; sed usque ad Benedictum XIII. non amplius invenitur sanctam Sedem consensisse praeterquam usui primi capituli, seu de electionibus praelatorum.

81*. Mortuo Guillelmo II. absque liberis, ei successit Tancredus comes Alexii (Lecce), filius naturalis Rogerii ducis Apuliae, primogeniti praemortui Rogerio II.

Hic Tancredus scripsit Coelestino III. (2): « Super
« appellationibus libere faciendis in toto regno ad Ec-
« clesiam Romanam; de appellationibus libere faciendis
« in Apulia et Calabria et terris affinibus illis dicti
« regni; de legatis mittendis in Siciliam de quinquennio
« in quinquennium, si velit Dominus Papa; de electio-
« nibus in toto regno libere faciendis, ita quod facta
« electio praesentetur regi, cui rex praestabit assensum,
« nisi electus esset de proditoribus vel notis inimicis,
« et tales dictus Papa ad regis instantiam reprobabit;
« celebrationes etiam conciliorum fiant in quacumque
« civitate Apuliae et Calabriae et aliarum terrarum

(1) Vid. Baronium, tom. 12, an. 1156.

(2) V. Marten. et Durand. veterum scriptorum et monumentorum collectio, tom. 2. pag. 1233.

« affinium; de translationibus etiam et de consecrationibus ac visitationibus libere faciendis, etc. ».

82*. Mortuo Tancredo, post conamina Guillelmi III. regnum devenit in potestatem Henrici VI. imperatoris, e domo sveva, viri Constantiae sororis Guillelmi I. regis Siciliae. Henricus ob sua crimina excommunicatus est et regnum habuit perturbatissimum; sed poenitens mortuus est, et in suo testamento disponit, si filius eius Fridericus II. absque liberis moriatur, regnum habeat mater, et post ipsam redeat ad sanctam Sedem; item si mater praemoriatur filio et filius non habeat liberos.

83*. Constantia concessit papae Innocentio IV. tutelam filii et administrationem regni, petens pro se et filio, eius investituram. Sanctus autem Antoninus archiepiscopus Florentinus sub anno 1199 narrat summum Pontificem denegasse investituram nisi renunciaret quatuor capitulis extortis Adriano IV. et postea confirmatis a Clemente III. in favorem Guillelmi II. Imperatrix autem Constantia primo oscitabat; sed ob summi Pontificis fortitudinem cessit et renunciavit: « capitulis illis omnino sublatis ». In Bulla investiturae *Super gentes*, lib. I. epist. 413 ei conceditur tantum: « Electiones fiant de talibus personis, quibus vos et haeredes vestri, requisitum a nobis praebere debeatis assensum ». Nec mirum sit reges tunc temporis tam sollicitos fuisse de electionibus ecclesiasticis; etenim praeter influxum quem religio et pastores Ecclesiae semper magnum exercent in societatem, tunc Episcopi potentissimi erant etiam in temporalibus, sive ratione immunitatum et feudorum, sive quia in regni comitiis primum ordinem constituebant.

84*. Quoad hunc assensum regium vel ius praesentandi episcopos, regulae datae sunt a summis Pontifi-

cibus Adriano VI., Clemente VII., Paulo III., Sixto V. et Gregorio XV. Sed praetensionibus ceteris regum Siciliae tunc restauratis et ampliatis, nullam faciunt summi Pontifices concessionem, imo in Bullis investiturae regni solliciti semper sunt in iuramento exprimere obligationem regis sese non immiscendi rebus ecclesiasticis.

85*. Fridericus II. in bulla aurea subscripta ab omnibus regni magnatibus anno 1213, quae incipit, *Regnum nostrum*, pariter renuntiat quibuslibet praetensionibus super electiones, administrationes sedium vacantium et appellationes, permittitque electiones fieri libere ad normam decretalium, et vocat *abusum*, contrarium factum nonnullorum suorum praedecessorum.

Id etiam confirmavit anno 1219 duabus epistolis ad Honorium Papam. In suo testamento rursus confirmat libertatem Ecclesiae Romanae et omnium aliarum Ecclesiarum.

Durante suo imperio, quamvis infinitas committeret violentias, tamen numquam sibi tribuit ius excludendi legatos Papae, cumque legati Innocentii IV. in Siciliam advenissent, sicuti rebellaverunt imperatori et regi suo, et ipse in suis epistolis non queritur de adventu legatorum.

86*. Etiam sub pessimis eius filiis Conrado et Manfredo, Nuncii Innocentii IV. et Alexandri IV. libere in Sicilia ministraverunt.

Sequuntur Reges Andegavenses.

Quando regnum Siciliae datum est regibus e domo Francorum, iurarunt explicitè vel implicitè contrarium ac fuerit in quatuor capitulis Guillelmi mali, et etiam renuntiaverunt cuilibet praetenso iuri dandi consensum electionibus ecclesiasticis, salvo tantum iure patronatus si regibus antiquis vi iuris communis competeret.

87*. Sequuntur reges e domo aragonia.

Etiam Fridericus Aragoniae, II. pro Sicilia (nam Fridericus imperator erat II. ut imperator, sed I. ut rex); iuravit sicut voluit papa Bonifacius VIII.

Regnum Petri V. turbulentum fuit ac saevum; optimum regnum Friderici III. et sub utroque Ecclesia semper libera fuit. Martinus I. cum in uxorem duxisset unicam filiam Friderici III. adhaesit Petro de Luna, seu Benedicto XIII. durante magno schismate occidentali, et posuit regium exequatur.

Di Chiara, tenax defensor monarchiae Siciliae, ait forsitan hunc regem primo constituisse tribunal monarchiae siculae; sed non est verum; iecit tamen fundamenta huius et subsequentium usurpationum. Sicilia autem rebellavit, et tunc rex finxit subiicere se Bonifacio IX. successori Urbani VI. et annorum 35 mortuus est. (Recolatur Urbanus VI. fuisse legitimum Pontificem; et e contra Clementem VII. cui fere statim successit Petrus de Luna sub nomine Benedicti XIII. fuisse antipapam, etsi tunc temporis pluribus ceteroquin doctis et sanctis res dubia fuerit).

88*. Martino successit Ferdinandus, e domo Castellae et paulo post eius filius Alphonsus qui investituram obtinuit a Benedicto XIII.

Tamen summi Pontifices sive veri agnoscerentur sive falsi, semper suos legatos libere miserunt in Siciliam. Composito autem schismate obelectionem Martini V. in summum Pontificem, Alphonsus Magnus ei sese subiecit abolendo omnia acta sua et praedecessorum, Ecclesiae et s. Sedi hostiles die 27 Octobris 1427, neque mentio facta est alicuius antiqui privi legii.

Ab Eugenio IV. obtinuit investituram regni et iuravi ut Carolus andegavenis; sed abutens occasione schi-

smatis concilii Basileensis et Felicis V. constituit leges Ecclesiae vexatorias et ab ipso proinde repetendum est systema ecclesiasticae politiae, Ecclesiae hostilis, a quo exurrexit postea tribunal monarchiae. Etenim sub eo rege iudex ordinarius non adfuit, sed hic vel ille delegabatur pro opportunitate ad exercenda iura regia.

89*. Sed sub Ferdinando Catholico productum est praetensum diploma Urbani II., cuius tamen exemplaria authentica non inveniebantur, ita ut regi rogato a leguleiis regni Siciliae, visum fuerit insufficiens ad legem generalem condendam.

Tamen Nuntio Papae prohibitum est manus apponere Ecclesiae catanensi vacanti; hoc est primum factum huius generis post Guillelmum malum, qui eiecerat legatum pontificium, quoniam mortuo patre suo Rogerio II, titulum regium statim ab eo non habuerat.

Rex autem Ferdinandus auditis praetensionibus legistarum regni, cum ignoraret existentiam supradictae Bullae concedentis legatiam, interrogavit vice-regem Moncada, de qua ageretur re, ut referet Bzovius in *Annalibus ecclesiast.* ad an. 1512. Et vice-rex reposuit: « Iudicari ab antiquis relatum hunc morem (ex
« cludendi legatos apostolicos) coepisse a tempore co-
« mitis Rogerii, ob privilegium antiquum, quod inveni-
« tur concessum eidem comiti eiusque filio. Et quam-
« vis verba privilegii non sint ita ampla ut hodierna
« consuetudo, tamen causa fuerunt quod officiales maie-
« statis tuae in hoc regno semper faverint et amplia-
« verint monarchiam... ».

Prosequitur exponens abusus obtinentes in materia ecclesiastica et subdit: « maiestati tuae non spectat ut
« regi et principi, neque ut legato, potestas ferendi
« leges ecclesiasticas, maxime derogantes auctoritati
« apostolicae directe vel indirecte ».

Ex his apparet non tam in culpa fuisse regem longinquum seu in Hispania morantem, quam siculos leguleios. Quamvis Ferdinandus iurasset Iulio II. recipiens regnum, sicut reges aragonenses, plenam futuram libertatem Ecclesiae, non tamen servavit, sed usurpationes usque eo venerunt ut mitterentur visitatores regii ad Ecclesias.

90*. Sub Carolo V. compilatum est corpus legum monarchiae regiae (in materia ecclesiastica). Tamen et Carolus V. interrogavit suum advocatum generalem regni, Antonium Montalto, circa privilegium Urbani II. Et hic reposuit: « Conveniret pro exoneratione « conscientiae maiestatis tuae et omnium officialium « tuorum et ministrorum, obtinere confirmationem « eiusdem monarchiae, an intelligatur propagata ad « omnes reges, vel an dicta Bulla Urbani II. fuerit « privilegium personale (1) ».

Interim vice-rex De Vega, saeviebat, carcere etiam, contra non adhaerentes privilegiis regii.

91*. Sub Philippo II. idem De Vega introduxit pragmaticam Catalauniae, iam inductam ab Alphonso, sed postea praetermissam, officiales regni non posse ab episcopis censuris mulctari nisi de consensu regis. Quamvis idem Philippus II. iussisset observari concilium Tridentinum, tamen vice-rex Ioannes De Cerda, dux Medinae Coeli, ex consilio ministrorum Siciliae, suspendit idem concilium ut continens tria capitula iniuriosa monarchiae, et rex consensum dedit.

In eodem concilio Tridentino episcopi Siciliae quaesierant de violentiis quibus subdebantur, et res omnino intolerabilis visa est Patribus, quamvis de ea tantum incidenter actum sit (2).

(1) Bzovius, *Annal. eccles.*, tom. 19, p. 168.

(2) Pallavicino, *lib. 18, cap. 6, n. 2.*

92*. Anno 1570 statutus est primus iudex ordinarius monarchiae.

Bulla *Coenae* habet capitulum appositum contra has usurpationes.

Iulius III. et Pius IV. sese opposuerunt.

Sub sancto Pio V. rex Philippus decernebat iudicem futurum ecclesiasticum; sed Pontifex non consensit.

93*. Sub finem saeculi XVI. cum Nuntii permanentes coepissent vigere, cessaverunt legati missi in provincias nisi extraordinario.

Idem s. Pius V. volebat interdicto subiicere integram insulam Siciliae; sed suasus tractationibus habendis, cum hae in longum perducerentur, nihil conclusum est; tamen card. Alexandrinus (nepos Papae) legatus orator pontificis, nihil concessit regi.

94*. Sub Gregorio XIII. rex misit Romam legatos qui post multas ambages recognoverunt abusus existentes et abusivam ipsam legatiam, sed nihil pariter conclusum est. Papa tamen declaravit irritum quidquid in materia ecclesiastica a ministris regis et a iudice monarchiae fieret.

95*. Anno 1579, vice-rege Marcantonio Columna, publicata est in Hispania chronica Malaterrae a Surita. Ordinationes autem Columnae ita enormes erant ut plures articuli a rege Philippo sponte cassati fuerint.

96*. Clemens VIII. commisit card. Baronio ut scriberet de hac legatia, et rex Philippus III. comburere fecit volumen et suppressi in tom. XI. annalium Baronii quae referebantur ad legatiam et genuinitatem Bullae Urbani II. negandam. Item in conclavi qua electus est Leo XI. (1. Apr. an. 1605), orator Hispaniae *exclusit* eundem Cardinalem ob hanc causam, qui exclamavit: *Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam* (1).

(1) Rohrbacher, lib. 87, vol. 13, pag. 256, edit. cit.

Item gubernator hispanus ducatus mediolanensis ad triremes damnavit bibliopolam causa eiusdem tomi XI. Baronii (1).

97*. Clemens XI. excommunicavit vice-regem Siciliae, comitem s. Stephani, quia vim intulerat D. Palofox archiepiscopo panormitano: vice-rex sese subiecit et absolutus est. Deinde Papa Bulla *Romanus Pontifex*, decimo kal. Martii abolet quodcumque praetensum privilegium regium; deinde brevi *Cum nos*, 20 Feb. 1715 distribuit iudicaturas ecclesiasticas in Sicilia, et constitutione *Innotuit nobis*, 8 Iunii 1715 cassat hostilitates gubernii; item alia constitutione *Ubi alias*.

98*. Interim rex, qui erat Victorius Amadeus Sabaudiae (1713-20), creavit commissionem pro manutentione privilegiorum regalium, quae multos fideles Ecclesiae, carceri addixit vel in exilium egit; et anno 1715 Romam pervenerunt ecclesiastici viri 413 in exilium acti, quia censuras episcoporum a tribunali monarchiae invalidatas sed a summo Pontifice confirmatas, servaverant (2).

Praescripsit insuper rex, quilibet reciperet chartam a Curia Romana, intra duas horas eam exhiberet pro regio exequatur. Commisit autem famoso Du-Pin registae gallo ut suum opus scriberet *De potestate spirituali et temporali*.

99*. Successit Carolus VI. e domo austriaca an. 1720, qui summum Pontificem deprecatus est ut res componeret. Benedictus XIII. collegit in unum iudicaturas omnes Siciliae, constitutas ab Innocentio XI. et iudicem appellavit « Iudicem delegatum *S. Sedis* », non Regis, per Bullam *Fideli*, 30 Augusti 1728.

2 V. Audisio. Storia dei Papi, in vita Pauli V. an. 1603-1621.

3 V. Audisio Storia dei Papi, in vita Clementis XI. an. 1700-1721.

100*. Sed abusus continuaverunt, et, ut iam diximus, sub finem saeculi XVIII. rex sua auctoritate creavit Messanae alium iudicem, et tribunal adhuc dicebatur *Monarchiae*.

Per concordatum anni 1818 rex promisit observatum Bullam *Fideli* Benedicti XIII., sed tamen abusus continuaverunt, neque cessavit iudex Messanae, et omnes magis odiosae et hostiles dispositiones temporum antiquorum renovatae sunt.

101*. Ferdinandus II. multas ex his removit; imo volebat abolere ipsum tribunal monarchiae; sed regalistae obstiterunt et prof. Di Chiara (mortuus an. 1837) scripsit opusculum ad regem dissuadendum.

Contra abusus superstites, Gregorius XVI. emanavit die 3 Martii 1846 Breve *Iamdiu*.

Anno 1850 episcopi Siciliae adunati, reclamaverunt contra abusus.

Pius Papa IX. die 26 Ianuarii 1856 edidit Breve *Peculiaribus*, quo multas facultates concedit iudici *Delegato s. Sedis* in Sicilia, sed declarabat nulla agnoscere privilegia nisi concessa a Benedicto XIII. constitutione *Fideli*, cuius praetextu omnes antiqui abusus fuerunt renovati.

102*. Anno autem 1864, V. kal. Februarii redacta est constitutio *Suprema*, qua, considerata continuatione abusuum, omnia privilegia et concessiones retractantur; sed publicata est tantum die 10 Octobris 1867.

Die autem 28 Ianuarii 1864 editum est Breve *Multis gravissimis*, quo statuitur novus modus procedendi in causis ecclesiasticis pro Sicilia, abolito iudice delegato et multis factis concessionibus episcopis.

Die autem 15 Octobris 1867 a sacra Congregatione Episcoporum et Regularium editum est monitorium contra presbyterum Cyrinum Rinaldi, ultimum iudi-

cem monarchiae Siciliae, contumacem et excommunicatum publice et nominatim.

103*. Tandem lex civilis die 13 Maii anni 1871 inscripta *Delle prerogative del sommo Pontefice e della s. Sede, e sulle relazioni della Chiesa collo Stato*, consensit abolitioni *Legatiae* Siciliae, quamvis postea multae praetensiones renovatae sint pro electionibus ecclesiasticis titulo regii iurispatronatus, et sic tandem sub regimine non-catholico obtenta est ea libertas quae frustra quaesita est sub regibus aliquando etiam piis, sed nimium deferentibus regalistarum suggestionibus et suae coronae utilitati, quoniam cupiditas et pro regibus radix est omnium malorum.

§ 3.

CONCLUSIO IURIDICA.

104*. Ex his concludere licet: I. Legatia Siciliae non subsistit historice.

II. Etiamsi subsisteret historice, fuisset privilegium personale concessum Rogerio I. et eius filiis, quod proinde cum Rogerio II. extinctum esset.

III. Vera origo fuit, in regalistis desiderium dandi titulum legitimum antiquis abusibus Guillelmi I: quos saeculo XVI. renovare et ampliare cupiebant.

Hostilitas enim erga Ecclesiam semper erit in mundo, sub una vel alia forma, aperta vel palliata prout tempora permittunt. Est enim continuatio pugnae inter bonum et malum quae cum angelis rebellibus incoepit et consummabitur in die extremo. Cum igitur societas erat christiana et Ecclesia non poterat armis rationalisticis et incredulorum impugnari, aliis modis vexabatur; unus ex his efficacioribus et habentibus speciem aliquam iuris fuit regalismus, qui sicut se manifestavit in Gallia sub libertatum gallicanarum praetextu,

in Germania sub praetextu iuris imperialis et aliter alibi, prout opportunum erat, ita in Sicilia, sub forma historica privilegii, quia de facto multa concessa fuerant Rogerio I. et multa extorserat Guillelmus malus.

IV. Etsi historice legatia subsisteret, tamen semper fuisset revocabilis a sancta Sede, id exigente salute animarum. Iamvero de facto numquam a sancta Sede agnita est; ergo *iuridice* non subsistit; et concessio- num factarum sub Benedicto XIII. retractandarum iustissimae causae fuerunt, idest permanens abusus.

ARTICULUS II.

ABUSUS REGII PATRONATUS.

105*. Ius patronatus regium distinguendum est a iure et officio protegendi Ecclesiam competente potestati civili in societate catholica; de quo egimus lib. I. part. generalis, praesertim n. 497 et seqq., nec non n. 550 et seqq.

Ibi vidimus potestati civili ex divina lege competere ius protectionis erga Ecclesiam, sed tantummodo *ministerialis*, idest subordinatae ipsi Ecclesiae, non autem ius protectionis *principalis* quae a superiore praestatur subditis suis.

E contra ius patronatus de se refertur ad beneficia ecclesiastica et ad templa et originem habet a iure ecclesiastico, non a iure divino. Prius sit breviter de iurepatronatus communi deinde de regio.

106*. Antiquis temporibus etiam data pace Ecclesiae, qui opes suas ad templa aedificanda et dotanda conferebant, nullo privilegio fruebantur ideoque rectores et ministri Ecclesiarum libere nominabantur ab Episcopo. Sed circa medium saeculum quintum initia privilegiorum habemus. Etenim, conc. Arausicanum celebratum

an. 441., can. X, qui refertur in Decreto Gratiani, can. I. causa 16. q. 5^a, episcopo ex bonis ad se aut ad suam Ecclesiam pertinentibus Ecclesiam aedificanti in aliena dioecesi concedit facultatem praesentandi, idest designandi clericos qui ab Episcopo loci sint *instituendi* idest praeficiendi Ecclesiae a se aedificatae, si de cetero digni, quando Ecclesia vacans fuerit. Progressu temporis idem privilegium extensum est ad clericos et ad laicos quoscumque Ecclesias et beneficia, servatis de cetero servandis, fundantibus et dotantibus vel restituentibus, si collapsa Ecclesia et dos deperdita. Imo hoc ius non modo ipsis fundatoribus seu restitutoribus Ecclesiarum et beneficiorum, sed ad eos quoque qui ab iisdem causam haberent productum est. Et sic habitus est patronus Ecclesiae vel beneficii et ius patronatus in Ecclesiam et beneficium, quod simpliciter ius patronatus *activum* dicitur, ut distinguatur a *passivo* quod est ius speciale clerico competens recipiendi nominationem ad aliquod beneficium si de cetero dignus fuerit.

107*. Ius patronatus activum respicit Ecclesiam vacantem; ut beneficiato detur coadiutor cum successione, requiritur dispensatio pontificia, et eius nominatio fit libere a Pontifice, quotiescumque iudicaverit servitium Ecclesiae requirere coadiutoris constitutionem. In eius igitur nominatione partem non habet patronus. Non enim hic casus contemplatus est in concessione iurispatronatus, quod utpote importans servitutem Ecclesiae est strictae interpretationis.

In beneficiis tamen maioribus non solet S. Sedes recusare praecedentes amicales intelligentias cum patrono, quando coadiutor cum successione adsignandus est.

Quidam obiecerunt exinde sequi Pontificem posse

eludere ius patroni, si nempe semper constitueret beneficiatis coadiutorem cum futura successione. Sed haec hypothesis iniuriosa est summo Pontifici; supponit enim eum agere velle non intuitu necessitatis Ecclesiae, sed dolose; nequit proinde admitti.

108*. Ius praesentandi respicit beneficia minora; nam quoad Episcopatus electio Praelati de iure communi spectat ad Capitulum, et vi reservationum pontificiarum, spectat ad S. Sedem; idem est de Praelato Ecclesiae Collegiatae vel Monasterii. Hinc quoad Ecclesias huiusmodi, patrono remanent cetera iura et honores de quibus mox dicemus, sed non ius praesentandi ad episcopatum vel praelaturam, nisi obtinuerit speciale privilegium pontificium; eius tamen postulatur assensus electioni iam factae, cap. XXV *de iure patronatus*, qui assensus nequit recusari nisi adsit causa. Ut tamen Ecclesia patronata fiat collegialis, requiritur consensus patroni, ne eius ius minuat. Igitur ius praesentandi, vi concessionis generalis factae a lege ecclesiastica, respicit tantum beneficia minora, non autem maiora.

109*. Huic iuri seu *honori* praecipuo, iurispatronatus activi, nominandi seu praesentandi clericum, nonnulla alia secundaria iura accesserunt *honorifica* et *utilia*. *Honorifica* ut *stemmae* ponendi in facie Ecclesiae, aut Capellae; *sedis* honorificae in Ecclesia habendae; *praecedentiae* in processionibus aut in cinerum impositione; *thurificationis* personalis; *pacis* recipiendae; *oblationis* palmarum et candelarum; nec non ius *sepulturae*, antiquitus in atrio Ecclesiae, postea in ipsa Ecclesia vel Capella, sed non sub altare. Non tamen omnibus patronis aequae competunt hi honores, sed plus vel minus pro locorum et temporum usibus.

110*. Iura *utilia* sunt I^o *census* seu *pensionis* sibi reservandae ex bonis Ecclesiae seu beneficii; quod tamen ius debet fundator sibi reservare in ipso limine foundationis, cum episcopi acceptatione, quae danda est si pensio sit relative moderata.

II° Habetur quoque ius alimentorum, recipiendorum ex superfluis reddituum dotationis Ecclesiae seu beneficii patronati, si patronus saltem de sanguine fundatoris ad inopiam vergat.

111*. Patroni consensus obtinendus est in iis omnibus innovationibus quae eiusdem patroni iura imminuunt; ita in unione beneficii iurispatronatus cum alio, vel in eius divisione, aut in impositione pensionis, vel permutatione beneficii aut resignatione, vel vicarii perpetui constitutione, vel bonorum alienatione. Non autem in iis quae iuri patroni nullum detrimentum inferunt. Quod si patronus irrationabiliter consensum recuset, praesertim si adversetur dispositioni a bono publico requisitae, post sententiam iudicis eo quoque invito proceditur.

112*. Patroni praeter iura habent quoque onera, idest I^o defendendi Ecclesiam seu beneficium patronatum, cuius sunt advocati nati, nec non 2° concurrendi ad Ecclesiae seu beneficii restaurationem, saltem si velint ius patronatus conservare.

113*. Imo incumbit patrono officium invigilandi super Ecclesiam seu beneficium patronatum, non tamen *auctoritative* neque *ministerialiter* idest ex officio publico Ecclesiae, nisi positive aliquid sibi reservaverit in actu foundationis et proinde Ecclesia tales conditiones acceptaverit; quod tamen fieri non solet; ex. gr. quod rationes administrationis, quotannis praesentari debeant patrono. De cetero competit patrono tantummodo invigilare *providentialiter*, idest ex privata

sollicitudine, recurrendo opportune ad competentem superiorem ecclesiasticum. Circa quae omnia valde minuta extat legislatio et iurisprudentia canonica, pro diversitate casuum et adiunctorum.

114*. Sed ius patronatus potest amitti ex toto vel etiam ex parte; ita patronus posset amittere ius *praesentandi*, ex. gr. renuntiando tali iuri, retentis tamen ceteris honoribus et iuribus. Hinc definitio iurispatronatus non satis facilis, quia de materia agitur complexa et variabili.

Inhaerendo celebri Sebastiano Berardi (1) videtur congrue definiri posse: « ius quoddam singulare, certis in honoribus commodisque consistens, cui etiam certa onera cohaerent, concessum fidelibus, ordinario iis qui templa vel beneficia erexerunt, dotarunt aut restituerunt, vel etiam iis qui ab eisdem causam habent ». Post ea quae exposita sunt, haec definitio est satis clara.

115*. Igitur ius patronatus vi legis ecclesiasticae generalis derivat ex fundatione et dotatione respective Ecclesiarum et beneficiorum vel ab eorumdem restitutione quin necesse sit expresse obtineatur singulis vicibus. Oportet tamen Ecclesia fuerit fundata et aedificata ex toto atque dotata sufficienter; secus non habetur patronus, sed tantum *benefactor* absque ullo privilegio. Quod si a diversis fuerit aedificata et dotata, ius patronatus eis competit coniunctim.

Ius patronatus procedens ex fundatione, aedificatione et dotatione Ecclesiae, dicitur procedere ab opere privilegiato, cap. XLI. de *testibus et attestationibus*.

116*. Tamen ad fundandam Ecclesiam vel beneficium;

(1) Commentarium in ius universum. tract. de benef. Eccles. diss. 4. cap. I.

semper requiritur consensus Episcopi (seu alterius Ordinarii habentis iurisdictionem quasi episcopalem). Ecclesia enim debet consecrari vel saltem benedici; secus aedificium erectum est profanum.

Item dotatio Ecclesiae debet ab Episcopo acceptari; secus collatio bonorum ad scopum etiam religiosum, puta pro celebrandis missis, constituet legatum pium sed laicale.

Ut oriatur beneficium, necessaria est non modo acceptatio bonorum ex parte Ecclesiae sed etiam erectio officii ecclesiastici respondentis.

117*. Sed ius patronatus potest etiam tribui privilegio pontificis, non ab Episcopis. Illud a pragmaticis dici etiam solet ius patronatus *iustitiae*; hoc, ius patronatus *gratiae*.

Nullus alius modus est originarius constituendi ius patronatus. Neque praescriptio admittitur contra libertatem Ecclesiae, nisi ut titulus praesumptivus, quod nempe intercesserit aut fundatio et dotatio, vel saltem privilegium pontificium. Sed ex Tridentino cap. IX *de Ref.* sess. XXV oportet sit immemorialis, et cum agitur de personis potentioribus « non aliter eis suffragetur, « quam si praeter reliqua ad eam necessaria, praesentationes etiam continuatae non minori saltem quam « quinquaginta annorum spatio quae omnes effectum « sortitae sint, authenticis scripturis probentur. »

118*. Verum distinctio inter ius patronatus iustitiae et gratiae sumenda est secundum quid. Numquam enim ius patronatus vere pertinet ad iustitiam; etenim non agitur de contractu inito ab Ecclesia cum benefactoribus suis, sed tantum de iure generatim collato ab Ecclesia ex gratitudine non necessaria, sed semper subordinate iuri interno legislativo Ecclesiae ipsius, iuxta quod bonum religiosum eiusdem Ecclesiae iudicio exquisierit.

Hinc male Mamiani aiebat: si Ecclesia non amplius vult integre iura patronorum recognoscere, reddat bona quae ei collata sunt.

Quod si in aliquo casu particulari ius patronatus in verum pactum deductum esset, tunc de eo iudicandum foret sicut de materiis concordatis.

119*. Hinc quoque apparet falsa theoria eorum qui asseruerunt, ut Minghetti, omnia beneficia esse essentialiter iuris patronatus, et quidem laicalis, quia omnia beneficia tandem habuerunt aliquem benefactorem laicum, qui bona contulit Ecclesiae.

Etenim etiam praescindendo ab eo quod clerici faciunt fructus suos et tantum ex lege Ecclesiae tenentur superflua in usus pios conferre, imo habere possunt et parsinoniales redditus quos in Ecclesiam sponte conferant, illud quoque notandum est, laicos quidem ad bona sua Ecclesiae conferenda non obligari, sed neque Ecclesiam teneri ad ius patronatus eis conferendum. hinc primis temporibus non conferebat. Et etiam nunc potest benefactor renuntiare iuri patronatus, praesertim iuri praesentandi clericum instituendum, et in nonnullis regionibus episcopi insistunt ut benefactores renuntiant tali iuri; praeferunt enim libertatem liberalitati.

Deinde Ecclesiae et beneficia possunt ita fundari a pluribus, ut neque collective neque collegialiter oriatur ius patronatus; ita si ab incertis aut dispersis benefactoribus stipe collata, bona conferantur.

Tandem Ecclesia vel beneficia iuris patronatus valent recuperare ex canonicis causis suam libertatem, ex. gr. extincta familia cui competebat ius patronatus, quin in haeredes transferatur, vel ex criminibus tali poena in iure canonico mulctatis.

120*. Sicut patronis non competit dominium bonorum quae Ecclesiae donaverunt, ita neque competit eorum

dem administratio. Et proinde Concilium Tridentinum inhaerendo dispositionibus canonicis praecedentibus, fructuum beneficii perceptionem vel bonorum eiusdem usurpationem inter causas amissionis iuris patronatus recenset (1).

Hinc gubernia quae sibi attribuunt bonorum Ecclesiae administrationem, aut eadem bona vel eorundem partem sibi vindicant, respectivum ius patronatus amittunt, etsi illud legitime possedissent.

121*. Defensores tamen quorundam guberniorumasseruerunt canones tridentinos in eos latos esse qui bona ecclesiastica vel eorundem administrationem sibi usurparent in proprium privatum commodum eadem convertendo, non autem in eos qui titulo legitimo sibi vindicassent. Atqui potestati civili ratione imperii seu iure maiestatico, competit tum alta administratio bonorum omnium, et proinde etiam ecclesiasticorum, tum bonorum omnium iusta distributio, et per consequens etiam partialis vel totalis eorundem ablatio, prout ordo socialis requisierit. Ergo leges modernae, tum eae quae potestati civili tribuunt bonorum Ecclesiae supereminentem administrationem, tum transformationem aut diminutionem, sub poenis tridentinis non cadunt.

122*. Verum, quando Ecclesia statuit poenam amissionis iurispatronatus contra eos qui bonorum ecclesiasticorum administrationem vel proprietatem sibi vindicarent illegitime, profecto id intellexit iuxta criteria se proposita, non autem iuxta criteria a neotericis repugnata et a se reprobata.

Atqui Ecclesia docet potestati civili non competere iure imperii auctoritativam vigilantiam super administrationem bonorum ecclesiasticorum, neque ab eadem

(1) Sess. XXII, cap. XI.

conferri Ecclesiae capacitatem possidendi, aut huius bona moderationi legis civilis quomodolibet subiici, sicut indicavimus lib. I. et fusius exponetur lib. IV.

Ergo talis responsio regalistarum aggravat culpam quia usurpationi addit errorem dogmaticum; invocant enim ut legitimum titulum qui ab Ecclesia damnatus est.

123*. Nunc de *iure patronatus regio*.

Cum ius patronatus competat ei qui suprema potitur potestate civili, dicitur regium; sed non differt a iure patronatus privatorum quoad substantiam; habet tantummodo a iure communi ecclesiastico, duo privilegia. 1° quod ex non uso non amittitur ius praesentandi, sicut amittunt privati, si spatio longissimi temporis illud non exercuerint etsi bis tali tempore potuissent exercere. 2° dum patronus laicus habet quadrimestre a die cognitae vacationis, ad praesentandum, et eo tempore inutiliter elapso, valet episcopus pro ea vice libere nominare, e contra patronus regius non habet de iure communi tempus determinatum.

Ratio utriusque exceptionis, est quod supremi principes praesumantur negotiis gravati ita ut ex inadvertentia excusabili, quaedam praetermittant. Tamen princeps nominationem nimis in longum perducere iudex ecclesiasticus deberet ei congruum tempus praeremptorium praefinire. De cetero in concordatis saepe tempus utile praefinitur ex. gr. octo mensium vel annum summum annus, quo inutiliter elapso, nominatio pro ea vice evadit libera.

124*. Praeter privilegia competentia regiis patronis de iure communi, possunt esse alia concessa ex speciali indulto s. Sedis.

Et tunc tenor eorundem privilegiorum attendendus est. Et quoniam privilegia huiusmodi sunt contra libertatem Ecclesiae, hinc sunt odiosa in iure, et pro

inde subiacent interpretationi restrictivae, ideoque in dubio non sunt amplianda ultra claram litteram indulti et ultra regulas generales.

125*. Iamvero abusivae interpretationes iuris patronatus plures habitae sunt, praesertim sese ingerendi in administratione dotis beneficiorum et quoad regium ius patronatus vidimus supra agentes de iure regaliae, alium abusum patroni, percipiendi nempe fructus durante vacatione Ecclesiae seu beneficii. Sed abusus enormis fuit eorum qui ius patronatus sumpserunt veluti omnimodam iurisdictionem super beneficium et officium ecclesiasticum. Hinc quaedam gubernia proposuerunt normas pro adipiscendis beneficiis, pro iisdem administrandis, quaestionibus finiendis, beneficiatis promovendis, aut transferendis, iubilandis et removendis, non modo se substituendo auctoritati Ecclesiae in his omnibus negotiis gerendis, sed etiam proponendo regulas diversas ab iis quae in iure canonico sancitae sunt, beneficiatos tractando sicut fieret cum officialibus civilibus. Iamvero nihil huiusmodi competit patrono; ipse valet tantum in actu foundationis conditiones quasdam apponere, quae licet exorbitantes sint a iure, dummodo tamen de cetero honestae, possunt ab auctoritate ecclesiastica acceptari et tunc ab Ecclesia fideliter servantur, salva tamen sua potestate legislativa pro bono communi, ut supra dictum est.

126*. Incredibilis fuit abusus inductus occasione celebris privilegii Alexandri VI, const. *De insultis novi orbis* data an. 1493, quae refertur in 7° Decretalium. In ea Summus Pontifex lineam divisoriam adsignat inter Lusitanos et Hispanos ad bella vitanda in possessionibus novi orbis, idest Americae, et ad occidentem talis lineae omnes terras, quae non fuerint legitime per alium occupatae, tribuit Regi Hispaniae: « cum

« plena, libera et omnimoda potestate, auctoritate et « iurisdictione ». De hac constitutione quatenus disponit de dominio politico agemus infra cap. VI. art. V.

Verum veteres regalistae hispani ex hoc privilegio deduxerunt Regi Catholico in novo orbe competere iurisdictionem etiam spirituales, ideoque eum vocabant Vicarium Papae, Ministrum, Legatum, Delegatum et Commissarium Apostolicum et si qui alius est speciosissimus titulus ei tribuebant, contententes Regem in novo orbe, non modo praestare episcopis, sed eis iurisdictionem communicare quantam et quomodo voverit, et eis non indigere nisi pro potestate ordinis. Leges quoque ecclesiasticas nomine Papae abrogare, dispensare, novas condere, etc.

Haec enim, aiebant, importat *plena, libera et omnimoda* iurisdictio ab Alexandro VI tributa Regi Catholico; non enim esset talis nisi omnia posset, salvo iure divino. Ita Frasso, *De regio patronatu Indiarum* cap. 25, Solovzano Pereira, *De Indiarum iure* lib. 3. cap. 2. n. 41, Ribadeneyra, *Man. Comp. de el Reg. Patronato indiano*, cap. 7. n. 54.

Verum Alexander VI. loquitur de potestate politica, quam plenam, liberam et omnimodam tribuit regi Hispaniae super terras detectas et detegendas non habentes alium principem legitimum; nullo autem modo loquitur in ea constitutione, de iurisdictione ecclesiastica. Iuspatronatus e contra concessum est postea, idest a Iulio II. per Constit. *Universali* die 28. iulii 1508. Hinc argumento intrinseco deducto ex tenore Bullae Alexandri VI. accedit hoc aliud argumentum extrinsecum, quod inutiliter petivissent Hispani ius patronatus, si habuissent plenam, omnimodam et liberam iurisdictionem spirituales.

Hinc recentiores regalistas pudet in his insistere;

ta La Fuente, *Eccles. discipl.* lectione 80 ad interrogationem: « Reges Hispaniae habent Apostolicam delegationem et vicariatum, ut dicunt, in occidentalibus Indiarum Ecclesiis? ».

Resp. « Ita assertum est a quampluribus iurisperitis, et fere ut axiomaticum habetur a scriptoribus iuris indici, sed tamen nullus probat, nec concessionem adeo exorbitantem ostendit, cum verba tantum emphatica allegari soleant ». Et proinde haec historiae tantum intelligendae causa innuimus.

127*. Neque ex tolerantia S. Sedis deduci posset legitimitas quaedam aut saltem acquiescentia praetensionibus regalistarum Hispaniae; etenim S. Sedes meliori qua potuit ratione contradixit: inter alia enim, doctorum regalistarum praecipuorum operas in indicem vetulit librorum prohibitorum.

128*. Inter abusus iurispatronatus (et etiam electionis) ille quoque inductus fuerat ut designatus (vel electus) in episcopum, quin expectaret Summi Pontificis approbationem et institutionem, assumeret dioecesis administrationem, saltem ut Vicarius Capitularis. Rogabant enim praeexistentem Vicarium ut renunciaret, et rogabant Capitulum ut in novum Vicarium eligeret praesentatum in Episcopum. Et sic non modicae difficultates enascebantur pro Ecclesia, si persona ita designata esset minus digna.

Verum haec praxis iam reprobata fuerat in VI° Decretalium cap. 5. *De electione et electi potestate*, et expresse a Clemente XI. Const. *In supremo*, an. 1709 et a Pio VII., epist. ad D. D'Astros et Card. Maury, et Greg. XVI., alloc. 1° martii 1842. et tandem a Pio IX. litteris diei 5 oct. 1873, *Romanus Pontifex*.

Imo ex his litteris non modo habetur excommunicatio latae sententiae adversus contrafacientes, sed

etiam si Vicarius Capitularis interim decesserit a muneri suo sponte renuntiaverit, prohibitum est si iisdem poenis in novum Vicarium eligere eum qui episcopatum fuerit electus aut praesentatus. Quarum dispositionum canonicarum ratio facile intelligitur.

129*. Sed praeterea ius patronatus regum ut plurimum conceditur determinatae dynastiae vel saltem determinatae coronae; ideoque non conceditur simpliciter principi territorii in quo Ecclesia sita fuerit. per consequens, in primo casu extincta dynastia, successor in potestate non succedit in iure patronatus. Haec limitatio in concessione adhiberi solet vel cum ius patronatus conceditur ex meritis personalibus, speciali benevolentia Ecclesiae, puta quia princeps bellum recuperavit aliquas provincias Ecclesiae contra infideles, vel aliter valde benemerens Ecclesiae factus est.

Ita ius patronatus concessum fuerat Duci Venetiarum in Sedem principem Reipublicae. Etsi enim aliquo quoque dotatio sedis fuisset collata a Republica, non tamen erat sufficiens ad ius patronatus acquirendum de iure communi. Igitur speciale privilegium fuit necessarium.

Et per consequens cum Reipublicae successit Imperator Austriacus, curavit obtinere et obtinuit novum privilegium dynasticum a Sede Apostolica. Hinc immunitate gubernium Italicum sibi attribuere voluit successionem in iure patronatus, quin novam concessionem a S. Sede impetraret.

130*. Sed 2 aliquando ius patronatus etsi non tribuitur dynastiae, conceditur tamen determinatae coronae. Ita ius patronatus amplissimum a Iulio II. concessum est Regibus Hispaniae super Ecclesias in novo orbe fundandas per Const. *Universalis Ecclesiae*, die 28 iulii 1508. Sed ius patronatus in beneficia maior

et minora concessum est Ferdinando Regi et Ioannae (Elisabeth) Reginae, ac *Castellae* et *Legionis* Regi pro tempore esistenti. Verum initio huius saeculi America rebellavit adversus Hispaniam et post plures vicissitudines, suam obtinuit politicam independentiam.

Neo-respublicae coeperunt sibi tribuere ius patronatus a S. Sede concessum regibus Hispaniae. Sed immerito; fuerat enim tributum eis qui Americam detexerant, et in ea Ecclesias fundaverant, non autem detectis, aut colonis illuc immigrantibus. Fuerat enim remuneratorium, seu concessum ad excitandos reges hispanos ad evangelium propagandum et Ecclesias fundandas. Novae respublicae iam evangelium praedicatum et Ecclesias a regibus iam fundatas invenerunt, ideoque metere non poterant quod ipsae non seminaverant.

131*. Neque de iure invocare poterant dotationem Ecclesiis ex publico aerario conservatam. Etenim Summi Pontifices regibus Hispaniae in novo orbe decimas concesserant, cum onere providendi Ecclesiarum foundationi et dotationi. Colligebantur ergo manu regia; et quidem reges retenta decima parte pro expensis administrationis, reliquam favore Ecclesiarum expendebant.

Aliquibus autem neo-statibus Americae Latinae placuit decimas ut tales abolere et Ecclesiis consulere directe ex publico aerario. Sed, ut patet, erat mere *immutatio formae*.

Gubernium enim in publicis tributis praescribendis, quantitatem eorundem augebat, ut et Ecclesiis provideret.

Non igitur Ecclesias dotant de proprio, sed reapse de decimis quas sub forma tributorum loco decimarum et loco Ecclesiae colligunt.

132*. Tamen S. Sedes ius patronatus elargita e neo-rebuspublicis quae illud petierunt, ut plurimum intra limites iuris communis per concordata; ita Reipublicae Costaricensi an. 1853; Guatimalensi eodem anno Haitianae an. 1860; Hondurensi an. 1861; Aequator an. 1862, cum revisione an. 1881; Nicaraguae et S. Salvadoris eodem an. 1862. Peruviana respublica ius patronatus obtinuit absque concordato per Breve Pii I an. 1875; Const. *Plaeclara inter.* E contra respublica Columbiana melius se composuit cum Ecclesia, an. 1881, absque iure patronatus praevia tantum utriusque potestatis mutua intelligentia quoad episcopos nominandos; intellexit enim res civiles et ecclesiasticas tantum felicius procedere quanto amplior fuerit Ecclesiae libertas.

133*. Notum tamen est aliquas ex his rebuspublicis novas edidisse politicas constitutiones cum initis concordatis inconciliabiles, utpote quae proclamarent separationem status et ecclesiae; quod praestiterunt et nonnullae respublicae, carentes concordato, idest Mexicana et Brasiliensis, quae proinde electionibus episcoporum et inferiorum Ecclesiae ministrorum sese non immiscent, logice et laudabiliter.

134*. De cetero rebuspublicis Americae latinae non competere ius-patronatus ob successionem regibus Hispaniae, recognoscunt aequiores canonistae americani etsi propensi regalismo. Ita Donoso (1) lib. III, cap. XX art. 5. *Eleccion de obispos... practica de America*. Postquam exposuit praxim servatam durante dominatione hispanica, innixam iuri patronatus concessio regibus Hispaniae a Iulio II, subdit, post emancipationem

(1) Instituciones de derecho canonico americano. escritas por el Illmo Sr. D. Iusto Donoso obispo de Ancud-Valparaiso, 1849.

novarum Rerumpublicarum gubernia sibi tribuisse quae regibus Hispaniae fuerant concessa, et recognoscit id immerito factum esse, dicens: « Sin embargo es me-
 « nester confesar que correspondiendo a la Silla apo-
 « stolica la exclusiva provision de todos los arzobispa-
 « dos y obispados, a consecuencia de la ieneral reser-
 « vacion que, desde tiempos atras, se tiene hecha de
 « todas las iglesias vacantes, no reconoce, ni iamas ha
 « reconocido en ningun gobierno, el derecho de pre-
 « sentar para dichos beneficios, a menos que ella misma
 « se lo haya concedida espresamente. Hè aqui la razon
 « porque, si bien se despacha a menudo la bula de in-
 « stitucion a favor de la persona presentada por los
 « nuevos gobiernos americanos, ninguna mencion se
 « hace en aquella de la presentacion a que aludimos,
 « antes bien se desconosce el derecho de hacerla, re-
 « probando i aun declarando invalida toda inierencia
 « de qualquier autoridad en la provision de las iglesias
 « vacantes ».

Scriptores e contra *radicales*, contendunt ius patro-
 natus nationis esse intrinsecum iuri maiestatico; sed
 tunc ut patet, incidunt in errorem dogmaticum.

135*. Etiam regibus Lusitanis concessa sunt privilegia.
 Etenim Infans (princeps regalis) Henricus, Magister
 Generalis Equitum Christi, explorationes suscepit in
 oras occidentales Africae quae postea viam maritimam
 ad Indias aperuerunt (an. 1498). Summi Pontifices Mar-
 tinus V, Eugenius IV, Nicolaus V et Alexander VI re-
 gibus lusitanis recognoverunt dominium politicum re-
 gionum quas detexissent carentium legitimis dominis
 cum onere tamen mittendi evangelicos praecones pro
 conversione incolarum. De his infra cap. VI, art. V.
 Leo autem X constit. *Dum fidei constantiam*, 7 iunii
 1514 ipsis regibus concessit ius patronatus super Ec-

clesias quas in novis dominiis *fundassent et dotassent*. Et proinde non fuit concessum ius patronatus simpliciter in terras detectas et detegendas, sed tantum super Ecclesias quas in iisdem fundassent et dotassent. Et per consequens non fuit concessum super Ecclesias quas alii fundassent, nec ceteris prohibitum est, praesertim S. Sedi, evangelium nuntiare et fundare Ecclesias; non enim humanis considerationibus regnum Dei impediri aut retardari potest.

Item si Ecclesiae semel fundatae et dotatae periissent, quin a fundatoribus restaurarentur, ius patronatus extinguebatur, iuxta regulas communes iuris; et patrono nolente aut impotente easdem Ecclesias et earundem dotes restituere, alii poterant restaurare et sic ipsi acquirebant ius patronatus, nisi praetulissent Ecclesias liberas relinquere.

136*. Episcopis autem Lusitanis in Asia constitutis, etiam a S. Sede subiecta sunt territoria extra dominium politicum Lusitanorum, ut evangelizationem illarum gentium finitimarum procurarent; quod si non valerent praestare, profecto non modo liberum sed obligatorium erat pro s. Sede aliter consulere salutem gentium.

Benevolentia s. Sedis erga Lusitanos, etiam eis permisit fundare Ecclesias extra suum territorium politicum in Asia; ita Alexander VIII eis concessit fundare Ecclesias Pekini et Nankini; sed cum eas non dotassent, Innocentius XII constit. *Ex sublimi* 15 oct. 1696 easdem dioeceses et Macaonensem restrinxit, amplas regiones adsignando Vicariis Apostolicis. Imo aliquot annis postea, cum non adhuc dotassent praedictas Ecclesias Pekinensem et Nankinensem, terminum duorum annorum eis adsignavit ad id praestandum, sub comminatione amittendi ius patronatus; quod et locum habuit.

Quaestionibus quae occasione talis iuris patronatus exortae sunt, finis impositus est per concordatum cum Lusitaniae regno an. 1886 et consequentibus complementis an. 1887. 1889. et 1891. prout continentur in appendice ad acta Leonis PP. XIII an. 1893.

ARTICULUS III.

DE ECCLESIIS PALATINIS.

137*. Praeter Ecclesias et beneficia regii iuris patronatus, adesse possunt Ecclesiae seu Capellae palatinae, cum Clero palatino. Ad habendam Ecclesiam seu Capellam palatinam, requiruntur tria: I^o quod sit fundata in palatio Regis pro cura spirituali eiusdem et familiae eius, ideoque oportet Ecclesia seu Capella materialiter contineatur in palatio regis, vel ei adhaereat, saltem moraliter, seu fictione iuris, quatenus etsi loco separata, est tamen legitime destinata ad supradictum usum regis et familiae eius.

138*. II° Sed si esset Capella in usum regis, abque tamen detrimento iurium parochialium, non esset nisi oratorium publicum, prout generatim sunt etiam oratoria quae in domibus baronum et magnatum reperiuntur. Ut sit Capella seu Ecclesia palatina oportet habeat iura parochialia pro Rege eiusque familia, imo sit immunis ab auctoritate episcopi dioeceseos. Et sic oportet sit constituta per privilegium pontificium. Eius tenor attendendus est, praesertim ut appareat qua amplitudine sumatur *familia* Regis; non enim restringitur ad eos qui sunt de sanguine regis, sed ad famulos quoque et officiales aulicos extendi solet, plus vel minus.

Et sic locum dat praelaturae *nullius* (dioeceseos)

quatenus ordinariam iurisdictionem ecclesiasticam habet qui praeest Capellae, sub titulo Capellani maioris vel sub alia denominatione. Ab eodem pendet clerus ad dictus Capellae regiae et sic habetur clerus palatinus. Nisi aliud fuerit in charta privilegii pontificii concessum, clero palatino nequeunt clerici subiecti ordinariis adscribi, nisi servatis servandis pro excardinatione ab una dioecesi et incardinatione in aliam.

139*. Exemptio ab ordinario territoriali est odiosa in iure utpote exceptionalis, contra generalem rei ecclesiasticae administrationem; hinc sicut quaelibet iurisdictione exceptionalis, non debet praesumi⁽¹⁾ neque in dubio extendi ultra naturalem significatum verborum vel ultra regulas communes.

Id sedulo prae oculis habendum est, cum exinde orti sint abusus et quaestiones.

140*. III^m Requisitum pro palatinitate, est quod Ecclesia vel Capella actu inserviat regi vel familiae eius. Quod non importat ut actu rex habitet in Palatio respectivo, potest enim plura palatia et capellas habere, sed intelligendum est de destinatione palatii ad habitationem regis; et proinde si hanc destinationem amittat, puta si palatium cedatur provinciae, municipio, etc. cessat palatinitas; servitium enim regis eiusque familiae est unica ratio privilegii, et fine ex toto cessante, cessat lex tum generalis tum particularis.

141*. Adesse potest et palatinitas *ambulatoria* nempe privilegium concessum regi, ut quocumque pergat intra dominia sua secum ducat Cappellanos suos, qui iurisdictionem personalem super regem eiusque familiam, pro cura spirituali conservent, et quamvis in loco ubi moratur rex, non adsit palatium regium, possint tamen

(1) Bened. XIV de Syn. lib. XIII, cap. 13.

capellani functiones suas peragere sicut in capella propria, sive erigendo altare portatile in aliqua aula, sive adhibendo aliquam publicam Ecclesiam, quae momentanee cumulat destinationem palatinam cum destinatione sua ordinaria.

142*. Aliquando officium Capellani maioris palatini coniungitur cum officio Capellani maioris castrensis seu Vicarii apostolici castrensis. Nam a S. Sede solet indulgeri guberniis id petentibus, ut pro meliori cura spirituali copiarum militarium sive terrae sive maris, iurisdictio ecclesiastica super iisdem conferatur praelato caractere episcopali insignito, a quo dependeant ceteri capellani militares. Tempore belli talis iurisdictio est mere personalis quando comitatur exercitum extra territorium nationis; pro copiis autem maritimis, naves militares stant loco territorii iuxta principia generalia iuris maritimi internationalis. Quoad personas subiectas huic iurisditioni, attendendus est tenor privilegiorum pontificiorum. Tempore belli solet extendi ad omnes qui exercitui inserviunt et etiam ad hostes captivos.

Sed iurisdictio Vicarii castrensis solet esse etiam territorialis, nempe super arces et alias munitiones militares ecclesias et capellas eisdem saltem formaliter coniunctas et servitio religioso militum exclusive destinatas. Item in urbibus maritimis, aliquando sunt Ecclesiae vel Capellae destinatae copiis maritimis.

143*. De se, Capellani palatini (et item Capellani militares) non sunt proprie beneficiati, quia praeter defectum aliorum requisitorum, ipsorum officium non habet dotationem ex bonis ecclesiasticis, sed capellani palatini ex patrimonio vel ex dotatione regis propria (lista civile) stipendium percipiunt, sicut ceteri officiales aulae, et capellani castrenses ex aerario publico sicut ceteri officiales militares. Hinc de se sunt amovibiles

ad nutum, salvis legibus generalibus iustitiae et aequitatis.

144*. Verum aliquando principes voluerunt in sua Capella, constituere vera beneficia, tamquam Capitula, donando partem bonorum suorum eidem Capellae ut dotem officiorum spiritualium, quorum erectionem ab Ecclesia impetrabant. Tunc profecto habentur vera beneficia, iuris patronatus regalis, et simul exempta ab ordinario loci, et subiecta Capellano Maiori, supposito quod exemptionem palatinam a S. Sede impetraverint. Per consequens praesentatio quidem Capellanorum spectat ad Regem, sed semel instituti acquirunt inamovibilitatem canonicam sicut ceteri beneficiati.

145*. Contra hoc saepe peccarunt regalistae, contententes Capellanos esse semper amovibiles, et eum qui eos nominat posse quoque eosdem transferre aut remove.

Verum immerito; nam quando Capellanus est vere beneficiatus, fit inamovibilis, et quamvis nominetur a patrono, non tamen ab eodem removeri potest, imo neque ab Episcopo nisi ex causa canonica, sicut Episcopus neque a beneficiis liberae collationis potest remove quos semel debitis modis instituerit. Multo magis patet Reges non posse Capellanos remove si obtinuissent a Pontifice ut in Capellam suam transferrentur beneficia ecclesiastica alibi iam constituta.

146*. Aliquando reges id quoque obtinuerunt ut Capitulum aliquod Canonicorum iam existens, palatinum declararetur. Et siquidem id factum fuerit auctoritate Summi Pontificis, honores et immunitatem palatinitatis, ceteris requisitis concurrentibus, vere acquireret, naturam tamen veri beneficii, canonicatus non amitterent, neque facti essent iuris patronatus regii, nisi speciali indulto, hoc quoque fuerit concessum.

147*. Si autem titulus palatinitatis, regia tantum auctoritate collatus fuerit, tunc id intelligendum est tantum de honoribus civilibus, quos reges in ordine temporali valent suis subditis tribuere; sed in ordine ecclesiastico nihil immutatum est neque quoad honorifica insignia.

148*. Aliquando reges etiam sub sua protectione susceperunt quaedam capitula; quod profecto honores et utilitates tantum civiles potuit importare, absque ulla status ecclesiastici immutatione, nisi expresso privilegio pontificio fuerit indultum. Et in his admittendis caute procedendum est, cum facile multa indebite praesumantur et ampliuntur.

149*. In hac materia quaedam habita sunt privilegia exorbitantia, maximum illud quod Magnus Capellanus nominatus a rege, hoc ipso acquireret ecclesiasticam iurisdictionem absque ulla institutione, dummodo canonice habilis esset (idest non suspensus, non excommunicatus, non irregularis, non inhabilis). In his casibus iurisdictio ecclesiastica non confertur a Rege, sed a lege seu a privilegio Pontificis, qui elargiendo privilegium nunc pro tunc confert iurisdictionem personae a Rege designatae dummodo de cetero idoneae. Hoc profecto est regium iuspatronatus specialissimum. Remanet tamen semper, Capellanus hic maior vel magnus, subiectus legibus et iudicio Ecclesiae, ideoque punibilis et etiam amovibilis si delinquat.

150*. Tandem dicendum est de successione in privilegio palatinitatis, an nempe successor in regno, semper habeat ius habendi Capellam cum privilegiis concessis in eiusdem fundatione. Et videndum est quomodo concessio facta fuerit; potest enim concedi Regi et successoribus de eius sanguine tantum; et tunc nova succedens dynastia, non haereditat privilegium palatini-

tatis, utpote quod in casu est mixtum, nempe reale adhaerens coronae, et familiare simul. Necessaria proinde erit renovatio seu extensio privilegii a S. Sede facienda.

2º concedi potest moderno regi eiusque legitimis successoribus; tunc transit ad omnes successores, legitimos tamen, quæ legitimitas iudicanda est iuxta principia Ecclesiae concedentis et ab Ecclesia ipsa, ut supra dictum est de iure patronatus.

Creatum est enim privilegium voluntate Ecclesiae, ideoque iuxta eius intentionem interpretandum est. Cum igitur Ecclesia reprobet praetensa principia iuris publici moderni, nequeunt invocari ad vindicanda sibi privilegia ab Ecclesia concessa.

Quod si contenderetur Ecclesiam errare in reprobando principiis sic dictis modernis, adderetur usurpationi error dogmaticus.

3º Etiam si essent legitimi successores in potestate politica, sed formaliter defecisset illud individuum politicum seu principatus determinatus, cui privilegium fuerat concessum, ipsum privilegium de iure deficeret: ex. gr. si concessum praecise regno Siciliae et Sicilia fiat provincia amplioris regni.

151*. Pro Ecclesiis palatinis inferioris Italiae ediderat Benedictus XIV constit. *Convenit* die 6 iulii an. 1741; sed Pius IX suppressit iurisdictionem palatinam inferioris Italiae quando mortuus est ultimus Capellanus Maior R. P. D. Petrus Naselli Archiepiscopus Titularis Leucosiae per Breve *Cum per obitum* an. 1862. et Ecclesias palatinas cum respectivo Clero subiecit locorum ordinariis. Idem Pius IX legem dixit quoad Praelaturas regii iurispatronatus privilegiatissimi Aquaviven. et Altamurae Constit. *Si aliquando* 12. aug. 1848. Et tandem Leo XIII quoad magnum prioratum

Barensem regii iuris patronatus pariter privilegiatissimi edidit Constit. *Praeclaro* 8 Nov. 1890.

Ecclesiae autem S. Michaelis Archangeli in Monte Gargano (Basilica S. Michaelis Montis Sancti Angeli) non modo palatinitas, sed nec iuspatronatus regium, ullis argumentis sustinetur, cum reges neapolitani neque apud eam Ecclesiam palatium habuerint, neque in ea beneficia fundaverint, sed tantum eiusdem Ecclesiae fuerint diversis modis benefactores.

CAPUT V.

DE IMMUNITATE ECCLESIASTICA.

152*. Cum Ecclesia sit societas independens a civili, eique indirecte superior, sequitur eius ministros, loca et res vel in omnibus vel in pluribus esse posse aut debere immunes ab auctoritate civili. De hac immunitate habetur tit. 49. lib. 3. *de immunitate Ecclesiarum, coemeterii et rerum ad eas pertinentium*. Definitur: *Exemptio a laica iurisdictione, competens Ecclesiis et aliis locis piis, nec non personis ecclesiasticis et rebus ipsarum*. Sit totidem articulis, 1. de divisione immunitatum; 2. de ipsarum iuridica origine; 3. de historica; 4. quaestio generica de privilegiis; 5. de perfecta immunitate summi Pontificis.

ARTICULUS I.

DIVISIO IMMUNITATUM ECCLESIASTICARUM

153*. Immunitas ecclesiastica dividitur in tres species: personalem, localem et realem. 1° *Personalis* ex iure canonico importat: 1. privilegium fori, 2. immu-

nitatem a publicis officiis, 3. ab oneribus personalibus, 4. a patrimonialibus. Et I. privilegium fori quo clericus immunis est a iudicio laico, in causa non modo criminali sed et civili quando ut reus convenitur, de quo agitur in lib. 2. Decretalium, tit. *de foro competente*. Erat in usu et apud romanos, ut vidimus agendo de distinctione potestatis civilis a sacerdotio, et Domitianus imperator putavit se damnare posse Corneliam vestalem, tantum quia Pontifex.

154*. Ex privilegio fori, sequitur clerici immunitas a legibus civilibus. Siquidem quaesitum est an clerici obligentur legibus civilibus servandis; et respondendum est negative in iis quae adversantur officiis et dignitati status clericalis; affirmative in reliquis, sed non coactive, ex privilegio fori, sed tantum directive; tamen non effugiunt sanctionem Ecclesiae, etiam attendendo tantum ius canonicum prout fuit, quando immunitas viguit de facto.

155*. II. Immunitas a publicis officiis, non modo vilius, ut olim plures in usu erant, ex. gr. reficiendi personaliter vias publicas, aut pontes, quae non decent clericalem statum ratione honoris, a quibus iure romano erant immunes patritii et officiales publici; item nobiles medio aevo; sed etiam honorificis, ut tutelae, curae, exactionis tributorum quae aliquando lege imponebatur, ex. gr. primo censito; item ab administratione aut iudicio, ex. gr. ab officio syndaci, iurati etc. item militiae.

156*. III. et IV. Immunitas ab oneribus tum personalibus, ex. gr. a censu capitum (testatico) vel nunc *ricchezza mobile*; tum patrimonialibus, quia non modo erant immunia bona Ecclesiae, sed et personalia clericorum; (est personalis quia res est immunis ratione personae).

157*. 2° *Localis* immunitas consistit in eo quod aedes aut alia loca sacra, sancta vel religiosa, sint subtracta iurisdictioni civili et usibus profanis; hinc reges ad ianuam Ecclesiae deponebant coronam et suos milites ad eandem ianuam relinquebant. Hinc etiam prohibiti in Ecclesiis actus I. iudiciales sive civiles sive criminales;

II. *Negotiatio* et alii contractus;

III. *Comitia civilia* (quod alicubi ablato Sanctissimo toleratur); ludi et spectacula profana, nec non profanae conciones et his similia.

IV. Ex eo quod subtracta sint civili iurisdictioni, sequitur ius asyli, nempe delinquentes non posse inde extrahi absque licentia auctoritatis ecclesiasticae, quae semper concedebatur pro gravioribus delictis nisi speciales attenuantes causae aliud suaderent; item exceptis casibus a iure contemplatis. Extendebatur ius asyli ad omnia aedificia adnexa, imo et ad sequentes Eucharistiae Sacramentum. Ius enim asyli habebat et aliud fundamentum ut recurrentes ad Dei misericordiam non subiicerentur humanae iustitiae.

V. Ad similitudinem subtractionis locorum sacrorum ab usu profano et vasa sacra et sacrae vestes subtrahuntur usui profano, donec execratae non fuerint.

158*. 3° Immunitas *realis* consistit in exemptione bonorum Ecclesiae a publicis vectigalibus.

Hae immunitates olim erant agnitae etiam a legibus civilibus. Sed Ecclesia concedebat reipublicae subsidia super bona ecclesiastica, decimas quoque, ob necessitates extraordinarias, in quibus posset versari. Tamen can. XIX. Lateranensis III. statuit quantitatem iudicio cleri et episcopatus esse decernendam; et can. XLVI. Lateranensis IV. requirit insuper consensum summi Pontificis; cum enim clero et episcopis saepe esset dif-

ficile et grave resistere immoderatis principum petitionibus, summus Pontifex rem suo reservavit iudicio, supposito tamen beneplacito cleri et episcopatus (de regula generali).

159*. Sed rupta harmonia inter sacerdotium et statum, praevaletibus principiis naturalismi coeperunt insinuare, clericos in officiis clericalibus immunes esse debere a potestate laica, non autem in reliquis, quia et cives sunt; item bona Ecclesiae et loca ecclesiastica quatenus inserviunt usibus sacris a legislatione ecclesiastica moderari, sed sine praeiudicio iurisdictionis civilis et aerarii publici. Hinc clerici subiecti sunt tribunali laico, et militiae adscripti; bona Ecclesiae gravata tributis (aliquando et gravioribus); asyli ius abolitum etc.

160*. Si ab aliquibus oneribus publicis clerici eximuntur, ut ab officio iurati, syndaci et legislatoris (haec duo apud nos pro habentibus curam animarum aut residentiam), non semper est in reverentiam status clericalis, sed ut excludantur ab officiis quae influxum habent in societate.

161*. Iamvero Ecclesia sive ad invidiam declinandam quasi vellet aliorum ditescere expensis, sive ex mutatis circumstantiis, non institit in vindicanda immunitate reali, nec multum quoad ius asyli; bene vero quoad exemptionem a militia, et quoad fori privilegium in criminalibus, quamvis per concordata plures concessionem et in hac re fecerit. Verum mutatae temporum circumstantiae, si rationabilem reddebant aliquam modificationem iuris antiqui, non tribuebant statui ius procedendi per se, inaudita Ecclesia; quod patebit si originem iuridicam et historicam harum immunitatum pandamus.

ARTICULUS II.

ORIGO IURIDICA IMMUNITATUM.

162*. Regalistae contendunt recensita privilegia fuisse a principibus Ecclesiae concessa, ideoque posse ab iisdem auferri, et sicut forsitan iuste concessa sunt, id exigente conditione sociali, iustissime ablata fuisse sociali conditione mutata.

163*. Alii e contra in aliam extremam declinaverunt sententiam, nempe omnimodam exemptionem esse ex iure divino; quod nituntur probare sequentibus rationibus:

1° Apud omnes gentes personae, loca et res sacrae pluribus exemptionibus condecoratae sunt: quod ostendit sensum quemdam naturae.

2° Exemplo antiquae legis, in qua similia vigeant; a fortiori ergo in nova cum sanctior sit.

3° Ex eo quod a primis temporibus Ecclesiae, id obtinuerit et nos lateat positivum initium; ex quo arguere licet divinam institutionem per Apostolos promulgatam.

4° Ex Matth. xvii. 25. ubi Christus Dominus dicit Petro, didrachma non solvi a filiis sed ne scandalizarentur praecepit ut piscaret; et observant noluisse ex loculis id est ex peculio eleemosynis collecto, ideoque aliquo modo, sacro desumi.

5° Pluribus dictionibus canonum et ss. Patrum qui haec esse iuris divini expresse affirmant, ut cap. 4. *de censibus* in 6° et cap. 30. *de iureiurando*.

6° Accedit ratio totalis dedicationis personarum, locorum et rerum ecclesiasticarum, servitio divino, ex qua fit ut totaliter auctoritati Ecclesiae sint addicendae.

7° Inconveniens, praesertim quoad iudicia, oves gubernare et iudicare pastores.

164*. Ad omnem ambiguitatem tollendam, animae vertendum est immunitatem Ecclesiae a laica potestate considerari posse 1. quoad ipsum sacrum ministerium, 2. quoad onera et munera profana.

Quoad I^{um} caput immunitas Ecclesiae confunditur cum eius independentia a potestate civili, ideoque est formaliter iuris divini. Per consequens iuris quoque divini est quoad ea munera et onera profana quae sint vere incompatibilia cum libertate et decentia sacri ministerii. De his proinde quaestio non est, sed de ceteris quae libertati et decori ecclesiastico, saltem rigore, non repugnant, ita ut utilitatem aut convenientiam quamdam potius quam necessitatem exemptionis importent.

Iamvero circa haec melior sententia media est, quae ait fundamentum quidem immunitatis esse in ipsa rerum natura, ideoque in iure divino; insuper iure divino Ecclesiam potestate pollere haec sibi vindicandi; sed proxime pendere a lege Ecclesiae vel sibi vindicante privilegia vel rata habente quae lege civili aut consuetudine sponte inducta. Hinc concilium Tridentinum sess. xxv. cap. 20. *de reform.* ait immunitatem ecclesiasticam inductam esse « Dei ordinatione et canonicis sanctionibus ».

165*. Quoad argumenta allata a fautoribus primae sententiae notandum est 1° factum universale populorum probare quidem maximam rei convenientiam eamque fundamentum habere in ipsa rerum natura, sed non probare scriptum ius.

Idem dicendum de secundo argumento, idest de exemplis ab antiqua lege desumptis.

166*. Quoad 3um, idest quod semper a primis tem-

poribus id fuerit servatum, pariter non evincit originem divinam, cum potuerit ab initio institui iure ecclesiastico et populorum pietate. Et sane cum sacerdotes pagani et templa pagana pluribus privilegiis gauderent, naturale fuit et imperatores ad fidem conversos, eadem extendere ad sacerdotes et res christianas, et Ecclesiam ipsam similia exigere, ne videretur in minori aestimatione haberi christiana religio quam fuisset pagana.

167*. Ad 4um non est ad rem, cum didrachma solveretur templo, ex praecepto Moysis, et non civili potestati. Tamen Dominus profecto erat immunis et ab hoc tributo, et bene immunitas extendi poterat et ad Apostolos, qui Deo viventi ministerium suum praestabant.

168*. Ad 5um nunquam sacri canones aut Patres moraliter sumpti expresse dicunt has immunitates esse formaliter ex iure divino, sed indeterminate, quod lato tantum sensu sumi potest idest fundamentaliter; illae expressiones significant esse iuris divini eadem ratione qua concilium Tridentinum sess. xxv. cap. 20. *de reform.* inculcat principibus ut « quae ecclesiastici iuris sunt, tamquam Dei praecepta eiusque patrocínio tecta venerentur ». Et sane in re nostra Ecclesia partim concordatis remittit ius suum, partim acquiescit usurpationibus. Sed in iis quae formaliter sunt iuris divini neutrum admitti posset.

169*. Neque dici potest id tantum esse iuris divini, nempe sine delegatione Ecclesiae non posse clericos et res sacras subiici iurisdictioni laicae; Ecclesiam autem per concordata et tacitam acquiescentiam hanc concedere permissionem. Siquidem non hic videtur esse spiritus Ecclesiae quasi si auctoritatem tribuat laicae potestati procedendi nomine Ecclesiae, sed tantum non vindicandi sibi iustum privilegium; nec laica potestas

cum haec sibi impetrat intendit procedere ex delegatione Ecclesiae ipsius. Accedit ratio, membra duarum societatum debere leges utriusque servare, quatenus conflictus non adest; atqui in pluribus ex recensitis immunitatum capitibus non adest; secus neque ab Ecclesia indulgeri possent. Ergo immunitas in his non est ex iure divino formaliter. Hinc et s. Thomas non repetit immunitatem personalem a tributis ex divino iure, sed ex concessione civili, suadente aequitate; nam lectione I. in cap. XIII. epist. ad Rom. ait: « A debito solvendi tributum liberi sunt clerici ex privilegio principum. Quod quidem aequitatem naturalem habet; unde etiam apud gentiles liberi erant a tributis illi qui vacabant rebus divinis ». Et rationem affert loco cit.: « Hoc autem ideo aequum est, quia sicut reges sollicitudinem habent de bono publico in bonis temporalibus, ita ministri Dei in spiritualibus; et sic per hoc quod Deo in spiritualibus; ministrant, recompensant regi quod pro eorum pace laborat ».

Ex tradita ratione quod membra duplicis societatis servare debeant utriusque legislationem, non extante conflictu, patet et responsio ad 6^{am}; non enim dedicatio Deo ita fit quoad personas, res et loca ut nullimode possint inservire societati civili.

Hinc s. Gelasius papa, epistola 10. ad Anastasium imperatorem scribit: « Quantum ad ordinem pertinet publicae disciplinae, cognoscentes imperium tibi supernae dispositione collatum, legibus tuis ipsi quoque parent religionis antistites ». Et s. Ioannes Chrysostomus, homilia XXIII. explicans verba Apostoli ad Rom. XIII. « Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit », subdit: « Ostendens quod ista imperentur omnibus, et

« sacerdotibus et monachis, non tantum saecularibus...
« neque enim pietatem subvertit ista subiectio ».

Ita ad 7um ; inconvenientia clericos gubernari et praesertim puniri a laicis, idest pastores ab ovibus, utique ostendit immunitatem fundamentum habere, quoad plura saltem, in ipsa rerum natura, ideoque in iure naturali hypothetico, supposita nempe Ecclesiae institutione; ideoque a competenti auctoritate, lege iuste decerni posse; sed non usque adeo porrigitur ut rigorosam ostendat necessitatem; quod enim inconveniens, non est hoc ipso inhonestum.

170*. Quidam autem, mediam quamdam sententiam proposuerunt, quod nempe immunitas ecclesiastica esset immediate iuris divini, inspecta generice, sed iure ecclesiastico determinanda. Ex quo explicabant variationes legislationis ecclesiasticae in hac re, cum pro temporum opportunitate, modo arctiores, modo ampliores limites definiantur.

Exempla legis divinae de se indeterminatae, et determinandae iure ecclesiastico, plura habemus. Ita praecepta communionis eucharisticae, cultus divini, mortificationis, sunt iuris divini, sed indeterminata quoad tempus, modum et locum; quae omnia lege ecclesiastica definiuntur, et quidem variabili prout expediens fuerit. Sed in re nostra admitti nequit, quia materia est de se determinata; si enim clericis, locis et rebus Ecclesiae competit iure divino immunitas a laica iurisdictione, haec nihil in eas potest, eiusque leges civiles et criminales nullo modo eas attingunt, quin necessaria sit lex Ecclesiae determinans materiam, ut sit in obiectis exemplis, quae respiciunt rem de se indeterminatam.

171*. Ceterum ex examinatis argumentis colligi potest, fundamentum immunitatis esse iuris divini; au-

ctoritas autem Ecclesiae sibi vindicandi haec privilegia, profecto est iuris divini, cum Ecclesia semper sibi idem ius vindicaverit, quasdam immunitates sibi tribuendo, non extante lege civili, et irritas declarando contrarias leges civiles; si autem essent ex concessione civili, leges contrariae non essent invalidae, nec immunitas aliqua sola ecclesiastica lege potuisset induci. Ratio autem theologica est, Ecclesiam ius habere ea omnia statuendi quae in societate christiana necessaria vel utilia sunt ad eius finis assecutionem. Igitur origo iuridica harum immunitatum est remote a iure divino, proxime a iure ecclesiastico.

172*. Argumenta autem regalistarum haec sunt: 1º lege civili inveniri concessam immunitatem; et canones leges has invocare.

2º Membra duplicis societatis, utriusque legislationem servare oportere.

3º Dominum Matth. xxii. generaliter dixisse: « Red-
« dite ergo quae sunt Caesaris, Caesari, et quae sunt
« Dei, Deo ».

4º Et s. Paulum, ad Rom. xiii. « Omnis anima po-
« testatibus sublimioribus subdita sit »; et prosequi-
tur loquens esprese de principe.

5º Et s. Petrus I. Ep. cap. II. 13. « Subiecti igitur
« estote omni humanae creaturae propter Deum, sive
« regi tamquam praecellenti ».

6º Ex sanctis Patribus obiiciunt auctoritatem sancti Ambrosii, qui sermone contra Auxentium n. 33. scribit:
« Si tributum petit imperator, non negamus. Agri Ec-
« clesiae solvunt tributum. Si agros desiderat impe-
« rator, potestatem habet vindicandorum, nemo nostrum
« intervenit ».

Resp. ad I^{um} Etsi quaedam privilegia fuerint concessa Ecclesiae lege civili ante existentem legem ecclesia-

ticam, id tamen de omnibus verum non est, ut in sequenti articulo videbimus; deinde semel concessa, fuerunt lege ecclesiastica sancita, seu, ut dicimus, canonicata; et Ecclesia restitit quando abrogari voluerunt, ipsa inconsulta. Id ostendit ius proprium Ecclesiae, vindicandi sibi quasdam immunitates, pro temporum opportunitate. Si autem tota ratio earundem esset concessio potestatis civilis, ex contraria eiusdem dispositione amitterentur. Quod enim nonnulli dicunt Ecclesiam iuste defendere quod a statu ei concessum est, non tenet. Status enim concedendo privilegia non alienat neque imminuit supremam suam potestatem quâ eadem revocare aut modificare valet. Ideoque etsi sine causa sufficienti operaretur, iuris tamen vigorem haberet eius constitutio. Igitur si Ecclesia irritas habuit leges civiles revocantes eius immunitates, dicendum est earundem firmitatem procedere a potestate ipsa Ecclesiae, quae vel privilegia primitus sibi constituit, vel sponte largita rata habuit et sua fecit. Si autem invocatur aliquando leges civiles, id vel facit contra iudices civiles inferiores, vel historiae causa; sed ius proprium non omittit. Ita cap. 10. *de constitutionibus* legimus: « *Ecclesia s. Mariae et infra*. Nos attendentes quod laicis etiam religiosis, super ecclesiis et « personis ecclesiasticis nulla sit attributa facultas, « quos obsequendi manet necessitas, non auctoritas « imperandi, a quibus si quid motu proprio statutum « fuerit, quod ecclesiasticum etiam respiciat commo- « dum et favorem, nullius firmitatis existit, nisi ab « Ecclesia fuerit approbatum... ». Ita et cap. ultimum *de rebus Ecclesiae non alienandis* et alibi passim.

Ad 2um ostendit immunitatem ecclesiasticam non esse immediate iuris divini, in iis quae non adversantur officiis ministerii clericalis; sed non excludit

eam constitui posse lege positiva societatis superioris quae valet legem ferre de iis quae proprio fini sint utilia, etsi non rigore necessaria.

Ad 3^m clerici, loca sacra et res Ecclesiae sunt Dei, quia specialiter Deo inserviunt; hinc in quibusdam sunt iure divino exemptae; in reliquis eximi possunt lege ecclesiastica ut Deo facilius inserviant.

Ad 4^m s. Paulus generaliter loquitur ad fideles, ideoque necesse non erat respiceret ad clericos, praesertim cum et ipsi persentiant vim directivam legis civilis; et insuper tunc imperantes erant pagani; ideoque legi ecclesiasticae non subditi; praeterea prudenti oeconomia vitandae erant occasiones eos adversus Ecclesiam irritandi.

5° Eadem responsione dissolvitur textus s. Petri, qui v. 15. satis insinuat dissipandas esse calumnias contra christianos propagatas quasi subversores ordinis civilis. Ait enim: « Quia sic est voluntas Dei, ut benefacientes obmutescere faciatis imprudentium hominum ignorantiam ». Versiculo autem 13. commendaverat generatim subiectionem dicendo: « Subiecti igitur estote omni humanae creaturae propter Deum; sive regi quasi praecellenti etc. » idest subiecti estote omnibus quibus de iure; non enim voluit s. Petrus christiani subiicerent se cuilibet personae, etiamsi carenti debita potestate.

Ad 6^m I^o S. Ambrosius loquitur de fundis *tributariis*, qui specialiter erant obligati reipublicae, utpote a reipublica concessi privatis, speciali sub censu; de iis agit Iustinianus lib. II. Instit. tit. 1. *de rerum divisionibus*, § XL. et ff. lib. XIX. tit. 1. *de actionibus empti et venditi*, leg. 1. *Si sterilis*, § 21. (1) et Glossa

(1) Mamachi, *Del diritto libero della Chiesa di acquistare e possedere*, lib. II. part. 2. cap. 3. § 2.

cap. *Quia, de immunitate Ecclesiae* in 6. De his praediis agit ipse Ambrosius epistola 82. num. 7. scribens ad Marcellum episcopum, qui fundum tributarium legaverat sorori eiusdem s. Ambrosii, hac lege ut ea mortua, succederent pauperes et Ecclesia; quod Ambrosio incongruum videtur. Scribit enim: « Quemadmodum femina, et quod amplius est, vidua, possessio-
« nem regeret tributariam? ».

2° S. Ambrosius quando subiungit: « Si agros desiderat imperator, potestatem habet vindicandorum », respondet ad hominem; siquidem imperatrix Iustina ariana suaserat filio suo Valentiniano II. basilicam catholicis auferre ut in ea cum secta sua mysteriis adsisteret, misitque milites et ministros dicentes: « Imperatorem iure suo uti, eo quod in potestate eius essent
« omnia » (1). Respondit s. Ambrosius. « Si a me peteret imperator quod meum esset, idest fundum
« neum, quidvis huiusmodi meum, me non refragaturum, quamquam omnia quae mei sunt, essent pauperum. Verum ea quae sunt divina, imperatoriae
« potestati non esse subiecta. Si patrimonium petitur,
« invadite; si corpus occurrat. Vultis in vincula rapere, vultis in mortem? Voluptati est mihi... Mandatur denique tradi Basilicam. Respondeo nec mihi
« fas est tradere, nec tibi accipere, Imperator. Domum privati, nullo potes iure temerare; domum
« Dei existimas auferendam? » (2). Adducit deinde exemplum Nabot et Achab regis et addit aulicos arianos peiores esse hebraeis qui a Christo petierunt an tributum solvendum esset Caesari, sed de templo non quaesiverunt; et tandem, semper arguens ad hominem,

(1) Vide epistolam s. Ambrosii XX. ad sororem n. 8.

(2) Ibi num. XIX.

subdit obiectum textum et addit: « Potest pauperibus
« collatio populi redundare. Non faciant de agris in-
« vidiam. Tollant eos, si libitum est imperatori; non
« dono, sed non nego » (1).

ART. III.

ORIGO HISTORICA.

173*. Quoad originem historicam, si rem pro scopo nostro generice inspiciamus, neque enim iuris interest de singulis in specie inquirere, in societate pagana sacerdotes, loca et res sacrae pluribus immunitatibus gaudebant, et ius asyli etiam extabat praesertim in nemoribus sacris; hinc Gen. XLVI. sacerdotum praedia non fuerunt empta a Pharaone durante fame, et Artaxerxes liberavit templum hierosolimitanum et levitas a tributo, ut legimus I. Esdr. VII. Hinc, ut diximus, naturale fuit haec et pro religionis sanctitate etiam maiora ab imperatoribus christianis dari personis et rebus Ecclesiae et ab Ecclesia expectari.

174*. Pariter apud barbaros; fuit autem singulare medio aevo tribunalia specialia habere nobiles; hinc naturale fuit ut pro dignitate clericalis status, facile a barbaris conversis conservaretur clericis privilegium quod iam in romano habebant imperio, praesertim cum suum tribunal reliquissent et populis victis, in iis quae ad victores non referebantur.

175*. Item bona feudalia erant exempta a publicis tributis, nec non ipsi feudatarii, cum satis reputarentur reipublicae inservire, opera personali in principis obsequium et defensionem; igitur a fortiori rebus et per-

(1) V. Mamachi loc. cit

sonis ecclesiasticis idem principium applicatum est; etenim bona iam serviebant publicae utilitati cum religioni inservirent; nihil autem magis est societati utile quam religio; personae autem clericorum erant spiritali militiae addictae.

176*. Ex modo quo primi imperatores christiani iura vel immunitates Ecclesiae concesserunt, apparet eos rem ut debitam Ecclesiae considerasse. Ita ex lege Constantini, relata in codice Theodosiano leg. 16, tit. 2. lib. 7: « Qui divino cultui ministeria religionis impendunt, idest « hi qui appellantur clerici, ab omnibus omnino oneribus « excusantur, ne sacrilego livore quorumdam a divinis « obsequiis evocentur ».

Et Theodosius Magnus statuit ne episcopi vocentur ut testes ad tribunal, dicens: « Nec honore, nec legibus « episcopus ad testimonium dicendum flagitetur; episcopus ad testimonium dicendum admitti non decet, « nam et persona oneratur et dignitas sacerdotis asumpta confunditur ». Ibid. tit. III. de episcopis et clericis leg. VII.

Idem Theodosius codice Theodosiano eodem titulo leg. xxvi. « Universos quos constiterit custodes esse ecclesiarum vel sanctorum locorum ac religiosis obsequiis « deservire, nullius attentationis molestias sustinere « decernimus. Quis enim eos capite censos patiatur esse « devinctos, quos necessario intelligit supramemorato « officio mancipatos? »

Valentinianus III. abolevit pro clericis privilegium fori; sed concilium Andegavense celebratum statim post Valentinianum prohibet clericis discedere a iudicio episcopi, et Maiorianus imperator abolevit legem Valentiniani III. reintegrando privilegium fori (1).

(1) Concha, Derecho publico ecclesiastico.

Et Iustinianus: « Sancimus res ad venerabiles Eccle-
 « sias, vel Xenones, monasteria, etc., a lucrativorum
 « inscriptionibus liberas immunesque esse... Cur enim
 « non facimus discrimen inter res divinas et humanas,
 « et quare non competens praerogativa coelesti favore
 « conservetur? »

Et in codice Theodosiano: « Vetus iam inde a paga-
 « nismi temporibus consuetudo naturalisque legis san-
 « ctio pietatis causa obtinuit, ut apud omnes nationes
 « publicae administrationes humanaeque functiones a re-
 « ligione sacrisque caeremoniis semper secernantur, sa-
 « craque in summo rerum fastigio et veluti in quodam
 « posito in terris coelo collocarentur... Hinc et illud quo-
 « que consequitur, ut omnium mentibus natura insitum
 « sit nullo modo quae Deo dedicata sunt pollui posse, ne-
 « que hominum insolentiam adversus vim divinam pro-
 « gredi ». Deinde statuit ius asyli ex allata ratione,
 nempe si olim statuae imperatorum id conferebat, multo
 magis templum Dei.

Cum tempore Atalarici regis ariani, magistratus in
 causa civili damnasset Romae diaconum, rex reprehendit:
 « Quod nobis pro ingenita reverentia quam nostro
 « debemus auctori displicuisse profiteamur, ut qui prius
 « meruerant sacris inservire ministeriis, conventionibus
 « irreverenter nefariis expositi, iniuriis subiacerent » (1).

Vicissitudines autem legislationis romanae hac in re
 vide apud Bianchi, Polizia esteriore della Chiesa lib. IV,
 cap. III, § 3.

177*. Pariter ex locutionibus sacrorum canonum et
 ss. Patrum patet Ecclesiam aliquas immunitates ex-
 gisse ut sibi debitas vel convenientes vel etiam aucto-
 ritate propria easdem constituisse.

(1) Cassiodorus, lib. 8. Variorum, cap. 24.

1° Quoad immunitatem a tributis, s. Io. Chrysostomus homilia 65. in cap. 47. Geneseos, ubi legitur de Pharaone qui exemit sacerdotes, ait: « Audiant qui nunc vivunt, « quantam olim sacerdotum idolorum curam habuerint, « et discant ut vel saltem parem habeant honorem ii « quibus omnium Dei ministerium creditum et qui sa- « cerdotio insigniti sunt. Si enim errantes illi et tantam « idolorum curam habentes, quia ex hoc putabant idola « magis coli, ita eorum ministros colebant, quanta non « condemnatione digni, qui nunc minuunt quod ad illo- « rum spectat cultum? An nescitis honorem ad Deum « ipsum transire? »

178*. 2° Quoad immunitatem clericorum a tribunali laico in causa criminali:

1. Sanctus Hilarius libro seu epistola ad Constantium: « Provideat et decernat Clementia tua, ut omnes « ubique iudices, quibus provinciarum administrationes « creditae sunt, ad quos sola cura et sollicitudo publi- « corum negotiorum pertinere debet, a religiosa se « observantia abstineant. Neque posthac praesumant « atque usurpent et putent se causas cognoscere cle- « ricorum, et innocentes homines variis afflictationibus, « minis, violentia, terroribus frangere, atque vexare ». Jamvero hic sermo est non de delicto ecclesiastico sed civili: secus non esset ratio restringendi rem ad cle- ricos, et non comprehendendi laicos. 2. Ex historia scimus per id temporis iudices vexasse episcopos et clericos catholicos variis calumniis, etsi odium rectae fidei eos moveret.

2. Concilium Agathense anno 506, can. 50. (apud Labbaeum): « Si episcopus, presbyter aut diaconus, ca- « pitale crimen commiserit, aut chartam falsaverit, aut « testimonium falsum dixerit, ab officii honore deposi-

« tus, in monasterio retrudatur et ibi quamdiu vixerit
« laicam tantummodo communionem recipiat ».

Idem concilium Agathense can. 8.: « Id etiam placuit
« ut clericus, si relicto officio suo propter districtiorem
« ad saecularem iudicem fortasse confugerit, et (is ad
« quem recurrit) solatium ei defensionis impenderit
« cum eodem de Ecclesiae communione pellatur ».

3. Concilium Aurelianense IV. anno 541: « Ut nullus
« personarum saecularium, praetermisso Pontifice seu
« Praeposito, quemquam clericorum pro sua potestate
« constringere, discutere audeat vel damnare ».

4. Concilium Antissiodorense (Auxerre) anno 578
can. 31: « Non licet presbytero aut diacono vel cui
« quam clericorum, de qualibet causa conclericum suum
« ad iudicem saecularem trahere ».

5. Concilium Matisconense I. can. 8. anno 581: « U
« nullus clericus ad iudicem saecularem quemcumque
« alium fratrem de clericis accusare aut ad causam
« dicendam trahere quocumque modo praesumat; se
« omne negotium clericorum aut in episcopi sui au
« in presbyterorum vel archidiaconi praesentia finiatur
« Quod si quicumque clericus hoc implere distulerit
« si iunior fuerit, uno minus de quadraginta accipiat
« sin certe honoratior, triginta dierum conclusionem
« mulctetur ».

6. Et concilium Matisconense II. an. 585. can. 9.
(vid. Labbaeum tom. VI. conc.) statuit episcopum a
cusandum apud metropolitam et non apud laicos; quod
si causa difficilis, metropolita sumat unum vel duos
episcopos ut coniudices; si difficillima, adnet synodum
dum; et ratio excludendi iudicium laicorum est: « Nefas
« est enim, ut illius manibus, aut iussione, episcopus
« de Ecclesia extrahatur, pro quo semper Deum exoramus
« et cui invocato nomine Domini, ad salvationem co

« poris animaeque Eucharistiam saepe porrexit. Hoc
 « enim decretum a nobis praefixum qui fuerit tran-
 « sgressus, tam ipse quam omnes qui ei consenserint.
 « usque ad generale concilium anathemate de Ecclesia
 « separentur ».

Et can. x. « Quod de episcopis censuimus, obtinet et
 « in clero, ut neque presbyter, neque diaconus, neque
 « subdiaconus de Ecclesia trahantur aut iniuriam ali-
 « quam inscio episcopo eorum patiantur; sed quidquid
 « quis adversus eos habuerit, in notitiam episcopi pro-
 « prii perducatur; et ipse causam iustitia prae-eunte di-
 « scutiens, animo clericos accusantes satisfaciat ».

179*. 3° Etiam in causa civili tamquam rei fuerunt
 clerici immunes a foro laico, non modo sub romanis
 imperatoribus, sed etiam sub regibus barbarorum.

1. Concilium Arelatense an. 452. can. II. apud Lab-
 baeum tom. 6. edit. Venetiae: « Ut contra episcopale
 « iudicium clericis non liceat prosilire, neque incon-
 « sultis sacerdotibus suis, saecularia iudicia expetere ».

2. Concilium Aurelianense IV. can. XX. « Quaecum-
 « que causatio quoties inter clericum et saecularem
 « vertitur, absque presbytero aut archidiacono, vel si
 « quis esse praepositus Ecclesiae dignoscitur, index
 « publicus audire negotium non praesumat. Sane si
 « causam habentibus placuerit ire ad iudicem fori ex
 « voluntate communi, permittente praeposito Ecclesiae,
 « clerico licentia concedatur ».

3. Concilium Toletanum III. anno 589, can. XIII:
 « Diuturna indisciplina et licentiae insolita prae-
 « sumptio usque eo illicitis ausibus aditum patefecit
 « ut clerici conclericos, suo neglecto pontifice, ad iu-
 « dicia publica pertrahant; proinde statuimus hoc de
 « cetero non praesumi; sed si quis hoc facere prae-

« sumpserit, et causam perdat, et a communione efficiatur extraneus ».

Igitur causae inter clericos videndae erant ab episcopo; si inter clericum et laicum, et clericus esset reus, pariter ab episcopo; si clericus actor a foro laico, sed habita a clerico venia episcopi, citandi apud illud laicum et comparendi.

Vide etiam can. LXII Concilii VI. Cartaginiensis, quod praecipit clericos ab episcopo iudicandos pro quocumque crimine.

4. Universim vidimus num. 128. Concilium Andegavense considerasse ut irritam legem Valentiniani III. revocantis privilegium fori.

180*. Et antequam pax daretur Ecclesiae, sanctus Telesphorus, qui pontificatum gessit imperante Antonino Pio, prout legitur in Breviario, « edidit ne sacer-
« dotes a populo arguerentur, ut sublimis ordinis dignitati consuleretur ».

Et a Patribus africanis prohibitum est fidelibus committere clericis tutelas et curas, etsi lex civilis haec consideraret ut munera publica. Et sane s. Cyprianus epistola ad clerum et populum, prima iuxta editionem oxoniensem et 66. in pameliana, refert decretum Concilii africana, anni probabiliter 249: « Episcopi antecessores nostri religiose considerantes, et salubriter
« providentes, censuerunt ne quis frater excedens ad
« tutelam vel ad curam clericum nominaret; ac si quis
« hoc fecisset, non offerretur pro eo, nec sacrificium
« pro dormitione eius celebraretur ».

181*. Semel autem privilegiis a civili auctoritate Ecclesiae concessis, non poterant ab illa retractari; etenim cum ab Ecclesia rata habita fuissent, et propria lege sancita, facta fuerant iuris ecclesiastici etsi aliqua ab initio fuerint iuris tantum civilis. Si autem mutata

temporum conditio aliud pro bono publico suaderet, erat Ecclesiae manifestandum, quae semper sese facilem praebeuit his modificandis.

182*. Et sane quoad privilegium fori, Ecclesia facile concedit clericos subiici iudicio laico in causa civili, sed difficiliter in causa criminali; (tamen aliquando et hoc concessit, nonnullis servatis, in reverentiam status clericalis, ne videretur velle clericos impunes esse). Clericum enim puniri a laico apud christianos non satis convenit, dum lites civiles a laicis etiam iudicari parum vel nihil refert.

Item nunc cessaverunt exemptiones a tributis sive personalibus sive realibus, etiam pro magnatibus; item expensae publicae in immensum creverunt; e contra olim fere nullae erant, et singuli iudices vel milites habebant feuda pro suis officiis, sicut clerici beneficia, et utrique serviebant reipublicae in ordine suo. Hinc Ecclesia ne videatur velle rebus suis parcere cum gravamine laicorum, nunc libenter concedit hac in re privilegiorum abolitionem, ita ut et in statu pontificio nulla servaretur differentia. E contra valde insistit pro exemptionibus a publicis muneribus, praesertim a militia.

183*. Quoad ius asyli, cum tempore romanorum etiam statuae imperatorum hanc immunitatem darent, aequum fuit quod multo magis loca sancta.

Anno 396 cum Mediolani Stilico magnus dux ab Ecclesia extraxisset Cresconium, s. Ambrosius flens ad altare divinam invocavit ultionem, et duo leopardi in circo dilaniaverunt milites qui tale sacrilegium admisserant; et Stilico veniam a sancto Episcopo petiit, quam non obtinuit nisi post plures poenitentiae dies (1).

(1) Vide *Scuola Cattolica*, fasc. Augusti 1886. art. *de immunitatibus ecclesiasticis*, Felicis Bertani.

Orosius quoque narrat anno 398, Mascezisum ecclesiasticum asylum violasse, et divinitus percussum periisse.

Synesius episcopus Aprenensis anno 411, ut ipse narrat epistola sua 58, excommunicavit Andronicum praesidem Pentapolis etiam ex eo quod ianuae Ecclesiae (Ptolemaidis) sua edicta affixit quibus eam iure asyli expoliabat.

S. Augustinus anno 422 excommunicavit amicum suum comitem Bonifacium, quia pariter ab Ecclesia extraxerat aliquos qui ad eam se receperant, et Bonifacius poenitentiae se subiecit.

Concilium Cartaginiense XV. anno 399, deputavit ad imperatorem duos episcopos ut legem obtinerent qua prohiberentur extrahi a sanctis Ecclesiis delinquentes qui ad eas confugerent (1).

Concilium Arausicanum anno 441, can. v, apud Labbaeum tom. iv, col. 1048: « De homicidis, adulteris et « furibus si ad Ecclesiam confugerint, id constituimus « observandum quod *ecclesiastici canones* decreverunt « et lex romana constituit ut ab Ecclesiae atriis vel « domo episcopi eos abstrahi omnino non liceat, sed « nec aliter consignari, nisi ad Evangelia datis sacramentis de morte, de debilitate et omni poenarum « genere sint securi ». Nota 1º nominare canones iam constitutos; 2º et atrium Ecclesiae et domum episcopi; 3º agi de gravissimis criminibus.

Cum Eutropius eunuchus, patritius et consul, gratiam imperatoris Arcadii amisisset, et a militibus quaereretur, ad Ecclesiam confugit, et s. Io. Chrysostomus eum defendit, quantum potuit, quamvis hic auctor fuisset abrogandi per legem civilem ius asyli. Et s. Io. Chry-

(1) Moroni, Dizionario di erudizione ecclesiastica, vol. X. 131.

sostomus oratione habita (homil. in Eutropium n. 3. tom. III. op. edit. Maur.) ait: « Nunc reipsa didicit
« quale sit quod fecit, et suomet facto legem suam pri-
« mus abrogavit ».

184*. Prima lex civilis quae de hac materia cognoscitur est lib. IX. *De his qui ad Ecclesiam confugiunt*, codicis theodosiani, qua Theodosius Magnus anno 392 aufert ius asyli debitoribus fisci, nisi Episcopi velint loco ipsorum solvere.

Lex autem Honorii eodem titulo, lib. II. declarat reos laesae maiestatis qui asylum violaverint; est anni 414 vel 409 iuxta alios.

Ex his deducendum est, Ecclesiam sibi vindicasse ius asyli, et mores atque leges illud libenter concessisse.

185*. Medio autem aevo convenientissimum fuit; erant enim omnia plena caedibus et privatis iustitiis seu vindictis; hinc sicut Hebraeis constituerat Dominus civitates refugii, ne iustitia in aestu passionum administraretur, et ne saevirent, sed animi mitescerent, ita medio aevo aequissimum fuit ad caedes et vindictas minuendas, et animos mitigandos, suscipere defensionem eorum qui factorum suorum poenitentes ad misericordiam Dei confugiebant, promissa meliori vita. Hinc ius asyli non modo fundabatur in reverentia debita locis sacris, ne vis armata ingrederetur, inaudita Ecclesiae auctoritate, quae ratio semper viget, (sunt enim ecclesiae loca destinata *exclusive* cultui divino, ideoque *directe* sub iurisdictione Ecclesiae), sed etiam in publica utilitate. Ecclesia autem cum non vellet iure asyli dare ansam delictis, reos criminum maiorum, eos praesertim qui non ex impetu aliquo passionis, sed ex malitia peccaverant, vel ipso loco sancto abutebantur, causa cognita, brachio saeculari tradebat. Iamvero haec 2^a ratio, mitigatis moribus non amplius viget; et ius cano-

nicum ita limitatum fuerat ut reos leviorum tantum criminum non traderet; sed cum pro his sit levior poena, neque expedit dare ecclesiae tale incommodum: ipsis etiam reis non expedit, cum per longinquum tempus, donec habita esset praescriptio, debuissent veluti in carcere in Ecclesia stare, seu in aedificio apposito, quod ut plurimum in exedris habebatur.

186*. Remanet tamen 1^a ratio; sed et supra hoc potest ab Ecclesia indulgeri per modum regulae, dummodo servetur debita convenientia. Et tunc non amplius rei ad Ecclesiam confugiunt, cum ibi securius deprehendantur. Supersunt qui in ipsa Ecclesia delinquant, qui minus digni sunt excusatione et Ecclesiae protectione.

ART. IV.

QUAESTIO DE PRIVILEGIIS.

187*. Privilegia concessa clericis, aut rebus Ecclesiae, non ideo alienant a societate civili, cum et clerici sint cives quamvis privilegiati, et bona Ecclesiae sint in societate quamvis privilegiata.

Privilegia enim non modo concedenda sunt Ecclesiae ex eius superioritate, sed inspecta in genere, neque opponuntur aequalitati et naturae societatis.

Duplex enim est aequalitas, materialis et formalis; materialis in eo consistit, unumquemque cuiuslibet conditionis eadem quantitate gaudere bonorum socialium et eadem quantitate onerum gravari. Formalis consistit in eo quod bona et onera sint proportionata conditioni sociorum et organismo societatis ipsius.

Iamvero socii non sunt in omnibus pares; ex. gr. quidam divites sunt et quidam pauperes, ideoque cum diversa bonorum quantitate societatem ineunt, ideoque

societas diversam bonorum quantitatem singulis defendit, qui et diversa quantitate respondent, onera publica ferunt. Item societas requirit organizationem quamdam tum auctoritatis praesidentis, tum diversarum professionum, quae diversam entitatem et praestantiam praeferunt, adeo ut sicut in corpore, ut ait sanctus Paulus, sunt multa membra quae non eundem actum habent, ita et in societate officiorum et professionum diversitas requiritur, quae tandem redundat in communem totius corporis utilitatem, iuxta notum apologum Menenii Agrippae.

188*. His positis, necesse est cuiusque ius servare et singulis professionibus ea suppeditare quae necessaria sunt ut possint florere, et sic societati utiliter inservire, ideoque formalis aequalitas est in societate servanda; etenim aequalitas materialis esset iniusta et societati noxia. Iniusta, quia impares pari modo tractaret; noxia, quia impediret societatis organizationem; et proinde exemptiones aliquae et privilegia iuste conceduntur, intuitu boni publici, et quamvis absque necessitate non sint concedenda, tamen neque a priori sunt excludenda.

189*. Iamvero homini individuo et societati necessaria est religio exterior et publica, ideoque et ordo ministrorum, loca et res cultui divino sive proxime sive remote, destinatae. Hinc concedenda ea privilegia quae necessaria sunt ut utiliter sacri ministri adlegi, educari et conservari possint, ipsorumque ministerium honorabiliter et efficaciter exerceri. Quae privilegia si aliquod gravamen ceteris civibus inferunt, est intuitu boni publici, ideoque iustum et a ceteris tolerandum, sicut cetera iusta onera socialia.

Hinc etsi ageretur tantum de naturali religione, iuste adhuc privilegia concederentur societati religiosae, seu

societatis humanae officialibus pro re religiosa, et omnibus quae ad eandem referuntur.

Ecclesiae autem erit invigilare ut clerici optime respondeant officiis suis et ne privilegiis abutantur. Id enim si contingat, primo imminuitur populi reverentia erga res et personas sacras, ac tandem in apertam prodit hostilitatem, cum magno populi ipsius et Ecclesiae detrimento.

ARTICULUS V.

DE OMNIMODA IMMUNITATE QUAE IURE DIVINO COMPETIT SUMMO PONTIFICI.

190*. Vidimus immunitatem clericorum ab auctoritate civili in iis quae ad proprium referuntur ministerium esse rigore iuris divini; in reliquis habere fundamentum in iure divino. Consistit autem haec secunda pars in eo quod 1° non graventur curis saecularibus quae eos quoquomodo distrahere valeant a servitio divino; 2° quod iurisdictioni civili, praesertim in criminalibus, non subsint; etenim iurisdictionis in personam, seu ius eam gubernandi, maxime ostenditur in iudicio criminali, quod et ius vis coactivae subaudit. E contra ius obligandi per leges, sed inere *directive*, et quidem in iis quae decori status proprii non opponuntur, minus adversatur immunitati.

Iamvero cum immunitas quoad secundam hanc partem, innitatur in excellentia et sanctitate status clericalis, eiusque dedicatione servitio divino, apparet 1° eam eminenti gradu convenire summo Pontifici, erga quem reverentia populi christiani maxima esse debet ob maximam eiusdem sanctitatem, ac plenam potestatem in iis quae ad Dei cultum referuntur.

191*. Sed 2° praeter maximam convenientiam, ei asserenda est perfecta immunitas inter christianos a quolibet saeculari iurisdictione vi muneris sui. Etenim diximus Ecclesiam ius habere vindicandi sibi immunitatem; id igitur statuitur lege generali seu papali. Sed qui ius habet immunitatem a lege civili pro clericis statuendi, oportet non sit subditus eiusdem legis civilis, secus ab ea ligaretur, ceterosque solvere non posset. Ergo saltem dicendum est eum a vi coactiva legis immunem esse et tantum subiici *directivae* et quidem iudicio suo.

3° Subiectio summi Pontificis vi coactivae impediret regimen Ecclesiae, quod est bonum excellentius et magis necessarium ac bonum quodcumque civile.

4° Idem probatur ex eo quod summus Pontifex saltem indirecte est iudex supremus ipsius potestatis civilis, nempe ratione peccati; seu valet iudicare an auctoritas civilis in usu suae potestatis recte vel non processerit. Iamvero nequit esse subditus alicuius auctoritatis qui iudicat de legitimo eius usu; ut enim iudicet oportet sit superior, ideoque exemptus. Ergo dicendum est summum Pontificem cum sit in apice utriusque potestatis, a quavis iurisdictione esse immunem.

192*. Ex quo sequitur eius personam esse extra-territorialem; vel melius, ius habere, vi catholicitatis Ecclesiae cui praeest, morandi in quolibet territorio, sed solutam a legibus; intellige *coactive*, nam *directive* tenetur servare omnia quae sunt conciliabilia cum eius dignitate et necessaria ordini publico, sicut et quilibet princeps tenetur de legibus quoque suis.

193*. Sequitur deinde statum convenientem summo Pontifici esse tantum *regalem*, quia independentia de *facto*, quae respondeat eius independentiae de *iure*,

nequit in facto stabiliter haberi, attentis societatis circumstantiis et attenta humana indole, nisi ipse principatu polleat, de quo inferius expressius agemus.

In episcopis autem idem non obtinet; etsi enim et ipsi ratione peccati possint iudicare reges sibi subditos, tamen si episcopus quereretur de peccato principis de cetero eum legitime iudicantis, iudex adesset gradus superior iurisdictionis ecclesiasticae, et tandem summus Pontifex ad quem daretur appellatio ex parte principis et episcopi. Sed iudex superior in causa ipsius Pontificis non habetur; ergo ipse omnes iudicat et a nemine iudicatur.

CAPUT VI.

DE POTESTATE INDIRECTA ECCLESIAE IN TEMPORALIA.

Quaeramus 1° de iure Ecclesiae in materias de se temporales seu civiles; 2° de eius iure in ipsam auctoritatem civilem, pro eius actibus corrigendis; 3° de principum correptione; 4° de eorundem depositione medio aevo; 5° de concessione regnorum infidelium eodem medio aevo; 6° de potestate specialiter competente, medio aevo, summo Pontifici, ut principi ethnar-
chiae christianae.

ARTICULUS I.

IUS ECCLESIAE QUOAD MATERIAS TEMPORALES.

194*. Quoad I^{um} notandum est Ecclesiae ius esse defendendi societatem christianam ab hostibus tum internis tum externis, qui attentant eius existentiae aut eius incolumitati.

Cuilibet enim societati ius est defendendi suam existentiam et integritatem; et societati perfectae hoc ius est plenum atque independens; ideoque utitur ad hunc scopum omnibus mediis de se idoneis, quae vel immediate, vel mediate possidet, eiusque membra tenentur eidem parere.

195*. Hinc Ecclesia potest I. quaedam interdicare vel praecipere christianis relate ad hunc finem, praesertim contra externos hostes. Hinc et regna ad bellum excitare, ut factum est contra Saracenos, quando non modo iniuste detinebant loca sancta, cum magno dedecore populorum christianorum, sed insuper minitabantur continuo occupationem regionum christianarum quae adhuc incolumes erant, seu in periculum vocabant ipsam christianitatem. Sicut autem statibus iuste imperat, ut pro incolumitate et integritate christianitatis arma capiant, ita singulis vel subsidia imponit, ex. gr. decimas, praesertim concedendo partem decimarum ecclesiasticarum, vel quaedam prohibet, ex. gr. commercium armorum cum ipsis, ut legimus in titulo de Iudaeis et Saracenis, qui titulus ex integro legendus est.

Ita etiam Ecclesia concessit suam protectionem, seu, ut dicebatur, protectionem sancti Petri, idest Ecclesiae romanae, personis, iuribus et rebus non modo cruce-signatorum, sed et leprosorum (1) ac peregrinantium (2).

Concilium Lateranense IV. can. 68. praecipit hebraeis ubique ferendum esse speciale indumentum, ut aliquibus in provinciis iam in usu erat; et can. 69. renovat dispositionem canonum Ecclesiae hispanicae, qua eis

1. Rohrbacher, lib. 76. vol. 10. pag. 408 cit. edit.

2) Vide tit. de Clericis peregrinantibus.

interdicuntur officia publica. Ut faveret quintae sacrae expeditioni vetat per quatuor annos christianis navigare ad loca saracenorum. Prohibet per tres annos torneamenta. Pacem generalem indicit inter christianos (1).

Innocentius autem III. ut faveat eidem quintae sacrae expeditioni vetat cogere ad usuras solvendas qui debita contraxerant ad arma sibi comparanda, et praecipit principibus ut cogant hebraeos ad eas condonandas; quibus renuentibus, omne commercium eis cum christianis interdicant.

Honorius autem III. eius successor, anno 1217, ne saraceni ditescerent tributis christianorum, his vetat peregrinationem ad loca sancta.

Eugenius IV. sess. 2^a Concilii Ferrariensis, die 25 Februarii 1438, prohibet sub poena excommunicationis cibos et alia ad vitam necessaria Basileam afferre, si post 30 dies schismatici ibi adunati non discessissent (2).

Ipsium Concilium Tridentinum sess. 24. cap. 6. *de reform. matrimonii*, statuit raptorem dotare debere raptam arbitrio iudicis, sive eam in uxorem ducat sive non.

196*. II. Negligente vel deficiente auctoritate civili, ius est Ecclesiae supplendi, seu ad eam devolvitur ius imperandi et in temporalibus quae necessaria sunt pro incolumitate societatis christianae. Etenim gens seu societas christiana ius habet ad suam existentiam et incolumitatem; et id per se spectat ad auctoritatem civilem, ideoque iure Ecclesia haec ab ea exigit; sed ea deficiente, supplet per se. Aliud autem est si auctoritas civilis adsit et vigeat, sed mala voluntate nolit;

(1) Rohrbacher, lib. 71. (vol. 9. cit. edit. 1862).

(2) Rohrbacher, lib. 82. (vol. 11. pag. 453 cit. edit).

tunc etsi puniri de hoc possit, tamen nequiret Ecclesia inducere novam organizationem armatam, cum adsit qui debet et potest, qui potius est removendus, si nolit, quam inducendus duplex ordo circa eandem materiam et ex eodem fine, cum id sit inordinatum.

ARTICULUS II.

IUS ECCLESIAE IN LEGES CIVILES.

197*. Quaeri potest an ex eo quod Ecclesia et status sunt duae societates distinctae et independentes, sit excludendum quodcumque ius Ecclesiae, seu supremae eius auctoritatis, idest Pontificis, in principes quatenus tales. Iamvero in historia habemus quaedam notissima facta: 1° aliquando leges civiles fuisse declaratas irritas a lege ecclesiastica; 2° principes fuisse poenis ecclesiasticis punitos ob actus potestatis civilis, ex. gr. ob pecuniam falsi valoris emissam; 3° ipsos principes depositos fuisse, et subditos liberatos a iuramento fidelitatis.

198*. Sed primum caput nullam facit difficultatem; siquidem si Ecclesia habet finem superiorem cui subordinatus est finis civilis, evidens est iniustas esse atque irritas vel irritabiles leges illas civiles quae huic fini, vel iuribus Ecclesiae opponuntur. Hinc vel dicendum esset non extare subordinationem inter Ecclesiam et statum ratione finium, et tunc quae a Deo sunt, ordinata non essent, vel concedendum Ecclesiam posse id iudicare; et quoniam Ecclesia non modo habet infallibilitatem ad docendum in abstracto, sed etiam auctoritatem ad decernendum in concreto, potest in singulis casibus iudicare. Et notandum, subditum quoque

non posse obedire in iis quae evidenter sunt peccata; potest ergo iudicare de hoc; si id potest privatus, multo magis Ecclesia; ille non habet iudicium auctoritativum quia privatus, sed tamen ob rei evidentiam non modo excusatur in foro interno, sed est absolvendus et in foro externo; Ecclesia autem habet pro munere suo auctoritatem iudicium proferendi.

ARTICULUS III.

DE PRINCIPUM CORREPTIONE.

199*. Neque difficultatem facit alterum caput, principes poena fuisse mulctatos ob delicta civilia. Etenim principes habent officia etiam ut principes; hinc celebris Soto dixit Carolo V. « Confessus es peccata Caesaroli; dic modo peccata Caesaris ». Sicut autem subiiciuntur foro interno Ecclesiae, ita et externo subiici possunt, si peccatum exterius pateat. Ita s. Ambrosius poenitentiae subiecit Theodosium Magnum.

200*. Cum autem dicimus Ecclesiam animadvertere posse in principes, de iure loquimur, non autem de modo; scit enim Ecclesia quanta reverentia debita sit principibus ob eminentem ipsorum auctoritatem; hinc tantum necessitate coacta in eos severius agit, vel ob delicta privata enormiter scandalosa, puta assumptionem alterius mulieris in uxorem, vivente prima, ut fecit Lotharius II. rex ab Ecclesia de hoc correptus vel in rempublicam, ex. gr. saevam tyrannidem.

Item non omnes poenae sunt aequae applicabiles principibus et privatis; etenim quae vim coactivam exigunt, in principem donec princeps est, adhiberi nequeunt, cum vis militaris necessaria ad poenae applicationem esset subministranda ad ipso principe; ne-

ordinatum est eius milites in eum convertantur, donec eis superior est. Remanent poenitentiae, et censurae quae et ad poenitentias suscipiendas impellent, et tandem depositio, qua secuta et aliae poenae possent applicari, si ulterius necessariae essent; de qua depositione agimus sequenti articulo.

201*. Ecclesiam posse, de iure, corripere ipsos principes ut tales, tradit aperte Innocentius III. in celebri cap. *Novit ille, de iudiciis*.

Allegatis enim verbis sacris, Deuteronomii I.: « Ita « magnum iudicabis ut parvum, nec erit apud te acceptio personarum », ait non aliter cum regibus et aliter cum aliis agendum esse, et se posse « hoc modo « procedere super quolibet criminali (mortali) peccato... « praecipue cum contra pacem peccatur, quae est vinculum caritatis ». Agebatur enim de controversia inter regem Angliae Ioannem et regem Franciae Philippum Augustum, qui cum contenderent de comitatu pictaviensi, qui erat feudum Franciae, treguam sibi iuraverant; sed postea rex Franciae eam ruperat et comitatum invaserat. Ioannes autem eum denunciavit summo Pontifici, ut periurium. Committit igitur Pontifex iudicibus delegatis ut « de plano cognoscant an « iusta sit querimonia, quam contra eum (regem Franciae) proponit coram Ecclesia rex Anglorum; vel eius « exceptio sit legitima ». Et tamen Pontifex protestatur se per hoc non invadere iurisdictionem civilem regis Francorum: « Non enim intendimus iudicare de « feudo, cuius ad ipsum spectat iudicium... sed decernere de peccato, cuius ad nos pertinet sine dubitatione censura, quam in quemlibet exercere possumus « et debemus ».

202*. Regalistae aiebant summum Pontificem ex iure publico medii aevi processisse in hac causa, idest iure

humano contingenti; agnoscebatur enim ut caput christianitatis etiam in iis quae ad publicam et, ut nunc dicemus, internationalem tranquillitatem referebantur.

Verum obstat ipse textus decretalis pontificiae, cum arguat Pontifex pro sua auctoritate asserenda ex evangelio et ex natura officii pastoralis; imo protestatur se non iudicare causam sub respectu temporali, sed tantum ratione peccati, nempe pacis iuratae et violatae, ut videat an adfuerit legitima exceptio vel non.

203*. Pariter inepte dictum est, Pontificem intervenisse quia rex Angliae erat Ecclesiae romanae tributarius, ideoque specialiter sub eius protectione; etenim de hoc quoque nulla mentio fit a Pontifice, imo agnoscit videre de feudo pictaviensi, de quo quaestio erat, spectare ad regem Franciae; et notum est in causa feudi laici, cap. 6. et 7. *de Foro competenti*, et clericos iudicatos fuisse a domino feudali; igitur multo magis tributarius Ecclesiae. Asserit igitur Pontifex se ratione peccati iudicare nativa sua auctoritate ipsos principes.

Et sane: in ordine ad consecutionem finis Ecclesiae aequae se habent privati et principes; sunt enim aequae agni pascendi, et ipsis honestas aequae ac privatis necessaria est; sed potest in legem moralem peccari, idest divinam aut etiam ecclesiasticam disciplinarem, sive per actus privatos, sive per exercitium iurium maiestaticorum. Ergo Ecclesia, ad quam de peccato sine dubitatione pertinet censura exercenda in omnes, iuste corripit et reges, et si quem iniuste et certo laeserint, iure ab eis exigit reparationem damnorum, ut a statu peccati ad statum gratiae perveniant.

204*. Verum regalistae aiebant in hac hypothesi amitti independentiam saecularis potestatis, quae tantum a Deo iudicari potest.

Sed haec difficultas resolvitur distinguendo inter honestum usum civilis potestatis et usum inhonestum. Etenim nemini ius est inhoneste agendi; qui enim independens est non subest alterius imperio donec limites honestatis non egrediatur; intra hos limites libere administrat, eum modum eligendo qui ei placeat. E contra qui subditus est, tenetur parere praecepto superioris non modo ut inhoneste non agat, sed etiam ut eo tantum ex honestis modis utatur, qui a superiore praescribitur, et superveniente superioris praecepto, fit ei illicitus ille modus qui de cetero fuisset honestus et forsitan obiective melior ac ille qui a superiore praecipitur. Si autem inhoneste agat, corrigitur a superiore a quo directe pendet, praecise quia ea materia usus est, cuius respectu est subditus.

E contra qui est independens in suo ordine temporali, corrigitur ab Ecclesia quia proprium ordinem praetergressus est, offendendo moralitatem, cuius ratione subditus est Ecclesiae. Hoc autem sub respectu generico, omnes fideles subditi sunt Ecclesiae sive privati sive principes. Contrarius conceptus est paganus, et tantum oriri potuit ex confusione dependentiae directae et specificae, nempe ratione materiae, et dependentiae indirectae, ratione generica peccati.

205*. Van-Espen in hoc cap. XIII. de iudiciis, obiicit ex nostra theoria sequi principes iudicari posse et ab episcopis, non modo a summo Pontifice.

Sed in hoc nullum est inconveniens; et ex historia ecclesiastica scimus aliquando reges iudicatos fuisse in conciliis provincialibus seu nationalibus. Tamen 1 iudicium episcopi est semper iudicium auctoritatis ecclesiasticae secundi ordinis; hinc datur appellatio ad summum Pontificem; 2 non est facile episcopus utpote in temporalibus subditus regis, habeat de facto eam li

bertatem quae pro iudicio evidenter iusto, necessaria est; hinc est etiam plures reges impetrasse aliquando privilegia ne ab alio coërcitive corripiri possent quam a summo Pontifice; ita Clemens VI. die 21. Apr. 1351 concessit regi et reginae Franciaë (1).

206*. Eadem doctrina de potestate indirecta Ecclesiae in temporalibus, generalius traditur in celebri constitutione Bonifacii VIII. *Unam sanctam*, quae legitur titulo *de maiortate et obedientia inter communes*, in qua praesertim haec attendas: « Oportet gladium
« esse sub gladio, et temporalem auctoritatem spiri-
« tuali subiici potestati. Nam cum dicat Apostolus: non
« est potestas nisi a Deo; quae autem sunt a Deo, or-
« dinatae sunt: non autem essent ordinatae, nisi gladius
« esset sub gladio, tamquam inferior reduceretur per
« alium in suprema... Ergo si deviat terrena potestas,
« iudicabitur a potestate spiritali; sed si deviat spiri-
« talis minor, a suo superiori; si vero suprema, a solo
« Deo... Porro subesse romano Pontifici omni humanae
« creaturae declaramus, dicimus, definimus et pronun-
« ciamus, omnino esse de necessitate salutis ».

Pontifex, ut patet, loquitur de actu iurisdictionis pontificiae disciplinaris, non dogmaticae; etenim supponit supremam potestatem errare, quod tantum in factis particularibus evenire potest, seu male applicando iustam legem generalem. Affirmat autem potestatem temporalem si erraverit, corrigi a spiritali, allegans intrinsecam rationem huius divinae dispositionis. Oportet enim quae a Deo sunt potestates, ordinatas esse; sed non essent ordinatae nisi una saltem indirecte subderetur alteri, et sic inferiora reducerentur ad suprema. Et sane cum iidem homines ex Dei voluntate subsint

(1) V. Bullarium Magnum, tom. 7. pag. 186.

utriusque auctoritati temporali et spirituali, oportet habeant criterium aliquod iuridicum quo in casu conflictus cognoscant cui sit parendum; item hoc criterium necessarium est pro ipsis auctoritatibus temporali et spirituali; secus pares essent et bello controversiam finirent. Sed si paritas iuridica non repugnat inter duas societates quae constant diversis individuis, repugnat pro eis quae iisdem imperant; etenim in casu conflictus pari iure socios ad diversa distraherent. Hinc etiam est quod si aliquis individuus adscriptus sit duplici societati pari, in casu conflictus inter easdem, necesse est uni vel alteri nuncium mittat, ut parte I^a dictum est (1). Ergo inter duas societates divinitus constitutas pro iisdem membris oportet adsit disparitas; et in casu nostro maioritas stat ex parte Ecclesiae. Igitur indirecte ipsa iudicat de temporali deviante, et a nemine indicatur suprema eius potestas.

207*. Constitutioni Bonifacii VIII. *Unam sanctam*, non opponitur constitutio Clementis V. *Meruit*, cap. 2. *de privilegiis inter communes*, qua declarat per citatam constitutionem sui praedecessoris, non esse imminutam libertatem regni Franciae, sed res in eodem statu ac antea perseverare.

Etenim constitutio Bonifacii VIII. opera nonnullorum iuris civilis peritorum, qui iam ex eo tempore bellum Ecclesiae movere incipiebant, male fuit interpretata veluti si Pontifex asseruisset regnum Francorum esse aliquo gradu feodalitatis seu specialis fidelitatis temporalis, dependens a s. Sede, ex. gr. ut regnum Siciliae, vel Angliae, confundendo directam dependentiam cum indirecta. Et litterae fuerunt conflictuae summi Pontificis ad regem exasperandum. Hinc secuta est eiusdem regis

(1) Cap. 1. art. 6. § 2.

aperta rebellio cum Bonifacium declaraverit falsum Papam et vocaverit Malefacium, eumque, ut notum est, opera suorum militum et nonnullorum proditorum apud Ananiam captivum fecerit (1); hinc poeta quamvis ghibellinus, cecinit Purg. xx:

« Veggio in Alagna entrar lo fiordaliso,
E nel Vicario suo Cristo esser catto.
Veggiolo un'altra volta esser deriso;
Veggio rinnovellar l'aceto e 'l fele,
E tra vivi ladroni essere anciso ».

Hinc tandem Clemens V. ad omnem auferendam invidiam, edidit supracitatam constitutionem, *Meruit*. Et revera, per constitutionem Bonifacii VIII. non plus laesa fuerat libertas regni Francorum, quam cuiuscumque alterius regni christiani; cumque fuerit declarativa iuris divini, profecto res omnes perseverabant et perseverant in eodem statu ac antea; sed, si quae fuisset dubitatio de indirecta potestate Ecclesiae competente iure divino in res temporales et ipsas regum personas, sublata fuit ea declaratione auctoritativa summi Pontificis.

ARTICULUS IV.

DE PRINCIPUM DEPOSITIONE.

208*. Novem accidit vicibus imperatores vel reges depositos fuisse, aut solutos populos ab obedientia, a Gregorio II. anno 731, interdicente Italis solvere vectigalia Graecis, ad Paulum V. qui interdixit venetam rempublicam, et tantum in duobus postremis casibus sententia Pontificis effectum suum sortita non est. Hostes

(1) Vide de hac controversia Audisio Guglielmo, Diritto pubblico della Chiesa e delle genti cristiane, tom. 2. tit. 23. et seqq.

Ecclesiae valde inclamaverunt de hac re, velut de magno abusu potestatis Ecclesiae; verum et prudentiores inter recentes protestantes agnoscunt salutarem fuisse hunc Pontificum interventum, ideoque iustum habitum esse tunc temporis, et proinde iure publico licuisse. Etiam ex catholicis non omnes satis in hac re cauti fuerunt, et etiam inter optimos quaedam differentiae sunt.

209*. Et I. animadvertimus a nobis non considerari quosdam casus, in quibus summi Pontifices tantum declaraverunt ipsum ius publicum civile, sive naturale sive positivum. Cum enim certum sit aliquando et principes, praesertim electivos, amittere posse regnum, tunc maxime cum limitationes positivae ipsorum auctoritati constitutae sunt, nil mirum si summi Pontifices interrogati ab iis quorum intererat, auctoritative de hac re pronuntiaverint. Non enim erat exercitium potestatis dominativae, sed declarativae, eis competentis ut supremis moralitatis privatae et publicae iudiciis et custodibus. Ita explicanda est quam dicunt translationem regni a prima Francorum dynastia ad secundam, capeticam.

210*. Ultimi enim reges, merovingicae stirpis, qui et *nihil facientes* appellati sunt, umbram potius quam substantiam regiae potestatis retinuerant, quae a Maiore domus, potentissimo feudatario inter regni dignitarios, exercebatur et possidebatur. Pipinus igitur illustris Caroli Martelli filius, in regem exoptabatur a regni primoribus. Ita et Longobardorum magnates anno 625, regi Adaloaldo substituerant Ariovaldum ducem taurinensem; et anno 745 deposito Hildebrando, ei suffecerunt Rachim. Item in Hispania anno 630 rex Suinila eiectus fuit, assentiente postea concilio Toletano IV.

Interrogatus est igitur et summus Pontifex s. Zacharias a Francis; et reposuit iustum esse ut ille regio titulo

decoraretur qui respondentī potestate fruebatur (1). Non igitur proprio nomine regnum transferebat, sed quod suo iure Franci perficere intendebant, honestum declarabat, simulque non obstare vim iuramenti Chil-derico regi praestiti, utpote quod erat accessorium deficiens corruente principali.

Omissis igitur casibus declarationis iuris, videamus de reliquis in quibus Pontifex ipse privat regno, exponentes diversas sententias et quid ut certum tenendum sit, statuentes.

Primo omnes etiam protestantes defendunt imperatorum et regum depositiones factas medio aevo ex iure publico illius temporis. Quod ut melius appareat, distinguendum est inter imperatorem romanum et ceteros reges.

A. De depositione imperatorum.

211*. Notum est anno 800, in Natali Domini, Leonem III. summum Pontificem renovasse in persona Caroli Magni dignitatem imperatoris occidentalis, qui simpliciter romanus imperator dictus est. Carolus Magnus et eius pater Pipinus iam fuerant declarati *patrili* romani, quod nomen significabat tunc temporis armatorum patronos seu defensores populi romani.

Dignitas huius imperatoris valde differebat ab antiquo imperatore occidentis. Illi enim veteres, ante Odoacrem regem, erant veri monarchae in universo imperio romano adeo ut suprema gauderent civili auctoritate. Contra romanus imperator medii aevi, nihil aliud erat quam defensor armatus Ecclesiae inter christianos contra externos et internos eiusdem hostes. Cum enim

1 Vide probatos historicos rei tum civilis, tum praesertim ecclesiae, ut card. Orsi, seu eius continuatorem episcopum Becchetti lib. 53. § 79. et seqq.

Ecclesia ius habeat se defendendi, cumque omnes fideles ad eam defendendam teneantur iuxta proprias vires, Ecclesia unum principem inter alios specialiter ad hoc designavit, quem ut caput in hoc negotio et ceteri deberent considerare; ideoque ex hoc ei derivabat quaedam praeeminentia supra ceteros occidentales principes; dico occidentales, quia Ecclesia ne offenderet orientales imperatores, ad eos non extendit supereminentiam occidentalis imperatoris, qui in se colligebat pro suis dominiis, illam Ecclesiae protectionem quam iam exercuerant veteres imperatores romani. Tamen imperatoris romani officium erat, Ecclesiam romanam et catholicam defendere etiam ab insidiis graecorum, et huius rei saepe expressam promissionem exigebant Pontifices.

212*. Diximus Ecclesiam ius habere ad se defendendam; et tamen primis saeculis sese non defendit ab imperatoribus paganis.

Resp. primis saeculis non extitisse societatem politice christianam, ideoque habentem vim armatam de qua Ecclesia disponderet; e contra postea facti sunt vel principes et populi christiani, vel saltem populi sine principibus tempore anarchiae, vel barones tempore feudali; tunc hi populi vel barones erant independentes politice, ideoque habebant iure vim armatam. Porro Ecclesia a suis subditis habentibus vim armatam iure petere potest ut pugnent ad eius defensionem.

213*. Igitur imperator romanus medii aevi, ex sua dignitate imperiali non acquirebat determinatum principatum, neque aliquid poterat in rebus civilibus aliorum principum occidentis, sed tantum ut caput defensionis Ecclesiae, disponebat de viribus quas Ecclesia habebat ad se defendendam, vel quae fideles ei suppeditabant.

214*. Hinc imperator constantinopolitanus erat in

oriente verus monarcha; imperator romanus tantum in suis dominiis quae aliunde habuisset. Cum autem occidentale imperium in multis subdivisum esset principatibus, et principatus maiores essent saepe plus nominales quam reales, officium defendendi Ecclesiam spectasset ad omnes simul; sed id efficaciter et sine confusione fieri non poterat absque capite; optime ergo Ecclesia designavit caput, idest imperatorem.

215*. Conceptum romani imperatoris medii aevi exponit Ludovicus II. in sua epistola ad Basilium imperatorem constantinopolitanum (apud Baronium an. 871): « Hunc dignitatis imperatoris titulum cum in Momillo
« Augustulo ultimo occidentis imperatore ante tre-
« centos ferme annos sub regno Gothorum in Italia
« defecisset, in eodem occidente Pontifex renovavit, ut
« *haberet Ecclesia romana adversus infideles, haere-*
« *ticos ac seditiosos tutorem...* Indicat hoc ipsius iuris-
« iurandi formula... In nomine Christi spondeo atque
« polliceor ego N. imperator protectorem ac defenso-
« rem forehuius sanctae romanae Ecclesiae in omnibus
« utilitatibus, etc. ».

216*. Cum autem regnum germanicum esset electivum et etiam saeculo X. ei coniunctum esset regnum italicum, factum est ut summi Pontifices eligerent in imperatorem qui electus esset rex Germaniae, idque veluti transiit in ius; sed viceversa electio regis facta a principibus Germaniae debebat a Papa confirmari; tunc electus in imperatorem acquirebat et principatum civilem ob unionem dignitatis imperialis cum regnis germanico et italico; tamen reges illius temporis erant feudales, ideoque sub ipsis multi principes erant et civitates liberae habentes armatam vim.

217*. Imperator romanus non erat princeps supremus Romae; etenim princeps erat ipse Pontifex; hinc

magistratus et primores populi romani iurando fidelitatem imperatori, aiebant « salva fidelitate iam promissa Domino Papae » (1).

218*. Posita hac idea imperatoris romani apparet eum potuisse a summis Pontificibus deponi, si muneri suo defendendi Ecclesiam non satisfacisset.

Ergo depositio imperatoris nullam sapit usurpationem.

219*. Verum quidem est a missionem dignitatis imperialis, non modo eum expoliasset officio ecclesiastico, sed et regno Germaniae et Italiae; sed hoc ex voluntate ipsorum eligentium acceptata ab ipso electo. Cum enim principes electores, plurimi facerent dignitatem imperialem in suo rege, illum intendebant eligere in regem qui dignus esset ut a Pontifice in imperatorem reciperetur. Erat ergo electio conditionata, et conditio acceptata ab electo. Hinc cum Gregorius VII. deposuit Henricum IV. electores non sunt conquesti de usurpatione, sed ei tempus constituerunt quo satisfaceret Pontifici, quia excommunicatus post annum et diem fiebat anathema, et cadebat suis iuribus, quae a communione catholica pendebant, et iuxta *palatinas leges* indignus regio onere habebatur (2).

220*. Notum autem est imperatores medii aevi aliquando male intellexisse tum regiam dignitatem, tum protectoratum Ecclesiae; etenim quoad 1^m aliquando sibi tribuerunt potestatem quam leges romanae dabant antiquis imperatoribus, confundentes regem feudalem Germaniae et Italiae cum imperatore romano antiquo, qui non agnoscebat principes inferiores neque civitates liberas. Hinc Fridericus I. Aenobarbus, in comitiis ge-

1^r Rohrbacher, lib. 59, vol. 6, pag. 738, cit. edit. ubi refert iuramentum a populo datum Arnulpho imperatori anno 893.

(2) Lambert Schafa, ad an. 1076.

neralibus Runcaliae (1) citabat pro se codicem iustinianaeum,

Et Gotofredus viterbiensis, secretarius imperatoris Henrici V. in Chron. part. 17. de auctoritate imperiali haec more pagano canit:

Caesar lex viva stat regibus imperativa
 Legeque sub viva sunt omnia iura dativa
 Lex ea castigat, solvit et ipsa ligat.
 Conditor est legis neque debet lege teneri
 Sed sibi complacuit sub lege libenter haberi.
 Quidquid ei placuit iuris ad instar erit.
 Qui ligat et solvit, Deus ipsum praetulit orbi
 Divisit regnum divina potentia secum;
 Astra dedit superis, cetera cuncta sibi.

221*. Quoad 2um notum est saepe imperatores considerasse patronatum Ecclesiae ut dominium; hinc multae ipsorum usurpationes et pugnae cum Ecclesia; ex quo factum est ut illa dignitas minueretur et fieret potius nominalis quoad Ecclesiam, exceptis iuribus regiis vel feudalibus in suis dominiis. Hinc si Pontifices deposuerunt imperatores, id fecerunt iure proprio et speciali. Proinde non legimus eos deposuisse imperatores orientis,

(1) *Runcalis* est ager incultus, runcandus a noxiis et inutilibus herbis et sentibus. Hinc est nomen tributum pluribus locis. Imperatores medii aevi eligebant in planitie aliquem ex his ut castra ponerent et *placitum* ac *parlamentum* tenerent. Frequentius in Runcaliis inter Mediolanum et Papiam, ut Arnulphus an. 1002.; Henricus II. an. 1004.; Fridericus Aenobarbus an. 1134.; qui tamen an. 1138. castrametatus est in Runcaliis placentinis ad ripam dexteram Padi. Lotharius vero imperator an. 1136. dietam habuit in Runcaliis laudensibus ad ripam levam Padi. Plures autem pagi, qui progressu temporis in Runcaliis aedificati sunt, nomen italicum *Roncaglia*, vel aliud simile sortiti sunt. Maiocchi Rodulphus, *Scola Cattolica*, nov. 1896).

sed tantum prohibuisse Italis eis solvere vectigalia; et hoc optime; cum enim populo sit ius subtrahendi se ab obedientia tyranni (hic non inquirimus quando), Ecclesia nihil aliud faciebat quam auctoritative declarare, hoc in casu verificari ius et officium populi, negandi obedientiam. Ecclesia enim est iudex moralitatis, non modo in abstracto sed et in concreto.

B. *De regum depositione.*

222*. Nunc *de regibus*. Potestas regia imperatoris erat connexa cum dignitate imperiali, ideoque hac amissa, et illa ruebat quoad regnum Germaniae et Italiae; poterant tamen ei remanere ducatus et comitatus haereditarii vel alia regna, ex. gr. Bohemiae si habuisset. Sed quaerimus de aliis regibus. Distinguendum est inter reges sanctae Sedi tributarios et alios omnino liberos, ut erat rex Galliarum. Etenim multa regna ex devotione agnoscebant s. Sedem ut habentem supremam auctoritatem feudalem, vel quasi, quia regna oblata fuerant beato Petro ut ei tributaria, et ab eo dependentia ac specialiter addicta; tamen haec subiectio erat diversa pro diversis regionibus.

223*. Ita regnum Siciliae, Aragoniae, Angliae. Etelvulphus enim rex Angliae tributarium fecit regnum suum et annum censum constituit, regnante Leone IV. qui defunctus est anno 855, extendendo tributum s. Petri ad universam Angliam, quam pater eius Egbertus sub sua ditione integram redegerat. Etiam Inas unus ex regulis eptarchiae constituerat denarium sancti Petri.

Sed proprie regnum Angliae factum est feudale s. Sedis die 23 Maii 1213 opera Ioannis regis (sine terra) (1).

[1 Hergentroether. op. cit. dissert. 10. n. 2.

Item a s. Sede pendebant regnum Poloniae, Daniae, Norvegiae, Svetiae, Lusitaniae, Neapolis. Henricus enim III. imperator habuit a Pontifice Leone IX. abbatiam Fuldae et alia dominia s. Sedis ultra Alpes, et reciproce concessit s. Sedi omnia dominia ultra-romana, idest ad imperium spectantia in Italia inferiori; hinc Pontifices investituram Apuliae dederunt normannis. Titulum autem regium dederunt summi Pontifices Hungariae anno 1073; Croatiae anno 1076; Poloniae anno 1080; Lusitaniae anno 1142 et 1179; Hiberniae anno 1156 (1).

Item Armeniae et Bulgariae; sed huius rex declaravit per hoc non intendere aliquam suscipere temporalem dependentiam a s. Sede.

Etiam Lituaniae anno 1251 Innocentius IV. habita oblatione regni.

Ex epistola 74. lib. 2. s. Gregorii VII. filius Demetrii Regis Russiae petiit ab eodem s. Gregorio nomine patris sui, recipere regnum e manibus sancti Petri. In Hispania autem ex eodem s. Gregorio regnum iam erat s. Petro consecratum ab antiquis temporibus ante saracenos; deinde plures principes eiicientes saracenos impetrabant a s. Sede possessionem domini a quo eos eiecissent, nomine s. Petri.

Item ex epistola 4. lib. 7. eiusdem s. Gregorii sci-mus et Dalmatiam regem accepisse a s. Petro (2).

Item oblata est Pontifici Pomerania, Sclavia, Cas-subia et Stettinum (3).

1 V. Walter, Manuale iuris can. vol. 2, pag. 221. edit. pisanae, 1848.

2 V. Bianchi, La podestà indiretta, vol. 1. pag. 376. edit. romanae.

3 Rohrbacher, lib. 79. (vol. 10. pag. 850).

Bosnia quoque (1).

Livonia (2) et Serbia (3).

Postremus qui regnum suum s. Sedi obtulit fuit rex Congo anno 1608 (4).

Verum notandum est has regnorum oblationes, ut plurimum non importasse dependentiam proprie feudalem seu ligiam, sed simplicem fidelitatem ex parte principum et religiosam quamdam consecrationem, quae tamen saltem id importabat ut se specialiter obligarent ad religionem fovendam, eaque sub conditione regnum tenerent, Pontifex autem eos haberet sub speciali protectione. Hic igitur poterat, si a suo munere defecissent, eos iuste regno privare. In ceteros autem qui vinculo proprie feudali stringebantur, multo magis valebat animadvertere.

224*. Supersunt ceteri reges, qui pauci fuerunt. Adhuc ex iure publico deponi poterant. Etenim erat conditio vel expressa vel subintellecta illius temporis, regem ut gauderet regia dignitate servare oportere communionem Ecclesiae, et ita regere ut approbationem summi Pontificis mereretur; erant enim populi illi intrinsecus christiani.

In Hispania iuramentum profitendi et defendendi catholicam religionem datum est a regibus a saeculo VII. ad XIV.; postea subintelligebatur. Item in Anglia, leges sancti Eduardi regis promulgatae a Guillelmo mormanno, statuebant regem qui non observaret sua officia erga Ecclesiam, amittere titulum regium; easque leges iurare debebat rex ante coronationem (5). Neque

(1) Rohrbacher, lib. 76.

(2) Rohrbacher, lib. 83.

(3) Rohrbacher, lib. 83.

(4) Rohrbacher, lib. 87. vol. 13. pag. 237. primae edit. italicae.

(5) Hergenroether, La Chiesa e lo Stato cristiano, dissert. 6. n. 5.

hoc mirum sit; etenim et nunc plura regna, ex. gr. Anglia, Graecia, Svetia, etc. habent in sua lege fundamentalis, regem debere sequi vel lutheranismum vel calvinismum etc., secus cadat regno.

Imo et mense Ianuario 1885 gubernium Mechlemburgense-Schwerin, communicavit diaetae magni ducatus, unum ex magnis ducibus lineae collateralis postponendum esse ceteris lineis remotioribus in successione principatus, quia conversus fuerat ad catholicam religionem, nisi rursus ad lutheranismum rediret.

Quid ergo mirum si olim et catholici id imponerent regibus suis ut nunc fit in Belgio? Hinc cum primus Belgii rex Leopoldus esset protestans obligavit se ut filium Leopoldum II^m (qui nunc anno 1906 regnat) educaret catholice. Si autem nunc quis rex vellet fieri idololatra, certe non toleraretur, et citra legem scriptam; haberetur enim conditio christianitatis ut tacite subintellecta in iure publico nationum christianarum; medio aevo habebatur conditio catholicitatis.

225*. Si ergo medio aevo sua agendi ratione, reges devenissent in eam conditionem ut Pontifex desperans de ipsorum correctione, declararet eos non amplius satisfacere conditionibus catholicitatis, profecto ipsi amittebant iuridice regnum et Pontifex utebatur iure suo.

226*. Sed etiam potuisset Pontifex eos deponere, eo quod male gererent res civiles, etsi Ecclesiam non offenderent; et en quomodo. Illis temporibus cum rex assumeret coronam, iuramentum praestabat de publico bono recte curando; tunc repraesentantes populi, vel diversorum ordinum, ex. gr. nobilium, clericorum et municipiorum reddebant regi iuramentum fidelitatis; erat ergo pactum reciprocum; utrumque autem iuramentum praestabatur in manibus Ecclesiae, seu coram praelato principali illius regni, qui etiam, habito hoc

iuramento, regem consecrabat ritu sacro. Spiritus autem huius rei erat, Ecclesiam esse depositariam reciproci iuramenti regis et populi, testem et iudicem; hinc exorto dissidio inter regem et populum, alterutrum corripiebat, et sicut censuris impellebat populum ad fidelitatem regi servandam, ita et regem, et si opus esset, declarabat rescissum pactum ex inemendabilitate regis.

227*. Saepe autem hi tituli simul concurrebant, nempe regem esse quoque tributarium Ecclesiae, vel etiam romanum imperatorem. En igitur quomodo ex iure publico illius aevi, posset Ecclesia legitime intervenire, et etiam imperantes deponere.

228*. An autem melius fuerit pro regibus hoc iudicium Ecclesiae vel non, facta ostenderunt; etenim cum reges non amplius iudicium Ecclesiae agnoscere voluerunt, populi sive legitime sive illegitime, eos eiecerunt, et dum Ecclesia novies usa est iure suo novem saeculis, populi usi sunt maiori numero uno XIX saeculo. Ita et bella inter nationes, interposita summi Pontificis auctoritate, saepe vitata sunt. Hinc est et Leibnitium virum protestantem, auctoritatem ethnarchicam excogitasse, quae singulis regibus ius diceret, ad bella externa vitanda; et in praxi substituti sunt congressus regum vel legatorum eorundem et foederationes, in quibus tamen praestantior armis praevalet.

Hinc et Sismondi, et ipse protestans, agnoscit utilius futurum fuisse pro societate si principes absoluti perseverassent in agnitione potestatis ecclesiasticae sibi superioris et divinae originis (1).

229*. Nunc quaestionem consideremus attento tantum iure proprio Ecclesiae, et non medii aevi. In hac quaes-

1 Storia delle Repubbliche italiane, tom. 4. cap. 24.

tione quidam secuti sunt sententias extremas, dicentes inter christianos omnem auctoritatem a Deo committi summo Pontifici, et fuisse repraesentatam in duobus gladiis quos in ultima coena et in horto Apostoli habuerunt, dicente Domino «satis est». Gladius spiritualis ab Ecclesia exercetur per se; temporalis traditur regibus, sed ad nutum sacerdotis exercendum; ideoque et iure proprio auferri potest.

Contraria sententia est aulicorum, nullam esse Ecclesiae potestatem in reges, et hos esse in hoc mundo omnino iniudicabiles.

230*. Media sententia est: Ecclesiae directe potestatem non esse in rebus temporalibus, ideoque in auctoritatem civilem; sed indirecte, ut ait Bonifacius VIII. in constitutione *Unam sanctam*, ratione peccati, oportet omnem animam subesse summo Pontifici; ideoque reges ab Ecclesia corripri posse si legi divinae aut ecclesiasticae adversentur, et si opus fuerit etiam removeri. Tamen observant, hoc ius ab Ecclesia in circumstantiis praesentibus non exerceri, quia ob repugnantiam populorum et regum, non esset in aedificationem sed in destructionem (1).

231*. Prima sententia falsa est; etenim Apostolis data est omnis potestas, sed relate ad finem spiritualem; dixit enim Dominus «data est mihi omnis potestas in coelo et in terra; euntes ergo docete...»; non dixit «ergo gubernate et in temporalibus». Ex citato principio sequitur tantum Ecclesiam habere indirecte potestatem in temporalibus quatenus expediat pro spirituali regimine; ideoque ex hoc tertia sententia confirmatur.

232*. Item 2^a sententia est reiicienda, ex allata ra-

(1) De Angelis, Praelectiones iuris canonici, lib. 1. tit. 2. n. 7.

tionem Ecclesia enim iudex est moralitatis, sive privatae, sive publicae, et proinde ratione peccati omnes corrigere potest, et suis poenis afflicere. Imo cum aliquando certum sit tyrannum iure naturae amittere ius suum, et populos posse ei obedientiam denegare, sequitur Ecclesiam quae est iudex suprema moralitatis, non modo in abstracto sed et in concreto, posse iure proprio declarare quando reges amiserint ius suum, et populi soluti sint ab officio obedientiae. Ergo ex titulo iuris naturae, subditos declarat solutos ab obedientia. Id et antiqui gallicani admittebant (1).

233*. Sed insuper quaeri potest an ob offensionem ipsi Ecclesiae et religioni christianae illatam, eo usque valeat reges punire ut auferat eis regnum iure proprio.

Animadvertendum est id non posse pro regibus infidelibus, quia Ecclesiae subditi non sunt; etsi aliqui contrarium asseruerint, sed nullo argumento valido. Tamen si hostiliter in Ecclesiam se gerant, poterit Ecclesia in eos agere non ut in subditos sed ut in hostes, invocata etiam vi principum christianorum.

234*. Quoad christianos autem observandum est, si regnum ipsum fiat christianum, idest ipsa societas civilis quatenus talis ingrediatur Ecclesiam, intendit hoc ipso ita instituere res suas ut Ecclesiae sit potestas removendi obstacula quae spirituali regimini opponuntur. Hinc si rex sit incorregibilis in avertendo fideles a divino servitio, potest ab Ecclesia removeri, quia hac implicita conditione regnum est ei collatum; et proinde sicut individuus subiicit se iurisdictioni etiam punitivae Ecclesiae per baptismum, ita et rexet regnum, si ut tales agnoscant Ecclesiam; tunc enim socialiter subiiciunt se iurisdictioni Ecclesiae et in eam consentiunt. Quoniam

(1) Vid. part. 1. lib. 2. cap. 2. a. 2. § Gallicanismus.

autem hominibus est officium ingrediendi Ecclesiam non modo quatenus privati sunt, sed etiam socialiter, hinc per se loquendo, baptismi susceptione reges et populi subiiciuntur iudicio Ecclesiae tum gubernativo tum punitivo. Id autem respondet rerum naturae, cum ius sit ordinem bonorum temporalium ita esse administrandum ut non opponatur spirituali; ideoque in hoc potestas temporalis subiicitur potestati spirituali; si subiicitur iudicio, subiicitur et legi, et etiam sanctioni, ita ut removeri possit et actu gubernativo et poenali, si necessarium fuerit pro bono spirituali plebis christianae; Ecclesia enim ius habet removendi obstacula; id et meliores ex gallicanis admittebant, tantum negantes ex causa mere civili posse regem a Pontifice deponi, etsi valeat declarare quando iure naturae ob tyrannidem excidit a regno. Sed, ut patet, hic casus incorregibilitatis alicuius principis in hostilitate contra Ecclesiam, includit tyrannidem. Verum cum spiritus societatis non amplius respondeat conditionibus requisitis pro exercitio huius iuris, Ecclesia, ex christianitatis imperfectione, eo non utitur.

Si autem quis desideret sanctorum Ecclesiae Doctorum testimonia pro iure Ecclesiae, adeat s. Bonaventuram, De Eccles. hierarch. part. 2. cap. 2., sanctum Antoninum, Summ. part. 3. cap. 3., s. Raymundum de Pennafort, Summ. l. 1. tit. *de Haereticis*, p. 7., s. Dionysium Cartus. De reg. polit. a. 9., s. Thomam, 2. 2. q. XII. a. 12. etc.

ARTICULUS V.

DE CONCESSIONIBUS REGNORUM A SUMMIS
PONTIFICIBUS DATIS.

235*. Praeter depositionem imperantium, etiam considerandi sunt casus in quibus summi Pontifices regna extraneis concesserunt. Ita sanctus Leo IX, anno 1053 vel iuxta alios Nicolaus III an. 1059 (1) Normannis in feudum recognovit non modo Apuliam, quam possidebant, sed quotquot dominia in Calabria et Sicilia acquisivissent, contra graecos et saracenos praesertim (2); ex quo factum est ut postea Innocentius II. anno 1139, Rogerio titulum contulerit regis Siciliae (3).

Sed quod gravius est, Hibernia, non ab infidelibus aut schismaticis, sed a catholicis nationalibus principibus gubernata, ab Adriano IV. pontifice, Angliae Henrico II. concessa fuit, ab eoque postea occupata anno 1171, ex quo fidelissimae illius gentis aerumnarum origo (4).

236*. Praesertim vero putabant medio aevo Pontifices, sibi ius esse in infidelium regiones; illas proinde sibi benevisis largiebantur. Ita Clemens VI. contulit Ludovico comiti claramontano, Alphonsi X. Castellae regis nepoti, ius occupandi Canarias insulas (5). Idem ius obtinuit postea ab Eugenio IV. Eduardus rex Portugalliae, reclamante tamen Castellae rege (6).

Nicolaus autem V. anno 1454, Lusitanis concessit

1 Brucker, *L'Alsace et l'Eglise au temps de S. Léon IX.*

2) Vide cit. Becchetti, lib. 62. § 41.

3) V. cit. Becchetti. lib. 67. § 11.

4) Becchetti, lib. 67. § 99; lib. 68. § 67.

5) Becchetti, lib. 69. § 101.

6) Becchetti, *Storia degli ultimi quattro secoli*, lib. 8. § 2. et 3.: lib. 9. § 114. et seqq.

omnes terras quas in Africa detegerent, ceteris gentibus interdicto commercio armorum cum populis earumdem (1).

Pius II. allicuit, sed frustra, Mahomedem II. ad christianam fidem amplectendam, ei promissa recognitione in imperatorem Orientis (2).

Tandem, ne plura prosequamur, Alexander VI. celebri constitutione anni 1493, quae refertur et in VII Decretalium, titulo *De insulis novi orbis*, quae incipit, *Inter cetera*, constituit terminos possessionum Portugalliae et Castellae « fabricando et construendo unam
« lineam a polo arctico ad polum antarcticum, quae,
« linea distet a qualibet insularum, quae vulgariter
« nuncupantur *de las Azores y cabo verde*, centum
« leucis versus occidentem et meridiem, ita quod om-
« nes insulae et terrae firmae repertae et reperiendae
« detectae et detegendae a praefata linea versus oc-
« cidentem et meridiem, per alium regem aut prin-
« cipem christianum non fuerint actualiter possessae...
« quando fuerunt per nuncios et capitaneos vestros
« inventae aliquae praedictarum insularum, auctoritate
« omnipotentis Dei, nobis in beato Petro concessa, ac
« vicariatus Iesu Christi, qua fungimur in terris, cum
« omnibus illarum dominiis, civitatibus, castris, locis
« et villis, iuribusque et iurisdictionibus ac pertinentiis
« universis, vobis, haeredibusque et successoribus ve-
« stris (Castellae et Legionis regibus), in perpetuum
« tenore praesentium donamus, concedimus et assi-
« gnamus... »

Deinde mandat eis in virtute sanctae obedientiae, ut transmittant operarios evangelicos et curent con-

(1) Becchetti, Storia degli ultimi quattro secoli, lib. 9. § 117

(2) Rohrbacher, lib. 83. (vol. 11. pag. 123. cit. edit.).

versionem illarum gentium quae describebantur ut optimae indolis, vita fere extrasociali viventes.

Imo ab initio suae constitutionis, ait se scire tales maritimas expeditiones a regibus Hispaniarum (Ferdinando et Isabella), susceptas esse zelo dilatandi fidem, *per dilectum filium Christophorum Columbum, virum utique dignum et plurimum commendandum ac tanto negotio aptum*; ideoque ut alacrius procedant, concedit eis recensitas terras et tandem prohibet « quibuscumque personis, cuiuscumque dignitatis, etiam « imperialis et regalis status... sub excommunicationis « poena, quam eo ipso, si contra fecerint, incurrant... « ne ad insulas aut terras firmas inventas et invenientas (ut supra), pro mercibus habendis vel quavis « alia de causa accedere praesumant, absque vestra ac « haeredum et successorum vestrorum speciali licentia ».

Iamvero hae concessionες pontificiae 1° laedunt ius populorum de quibus disponebant; 2° eorum qui a commercio excludebantur cum gentibus novi orbis.

237°. Ut has difficultates solvamus, quin singula facta obiecta aut quae obici possent evolvamus, principia constituemus ex quibus quid iure quidve iniuria fieri potuerit, iudicari valeat; tunc enim recensita facta et eis similia facile explicabuntur, dummodo apud sanos rei historicae tractatores, eorundem notitia hauriatur. Ad hoc autem duo requiruntur; 1° ostendendum est quid summus Pontifex praestare valuerit potestate mere declarativa iuris divini; 2° quid potestate gubernativa societatis christianae.

Quoad 1um, ut animadvertimus in antecedenti quaestione, potest summus Pontifex, ut supremus iudex moralitatis, non modo in abstracto consideratae, sed etiam in concreto singulis in casibus, pronuntiare de

liceitate negotiorum omnium; hinc et bellorum, atque occupationis regnorum et terrarum.

238*. Iamvero id sufficit 1° ad explicanda plura facta ut concessionem terrarum quas Normanni in Calabria et Sicilia occupassent. Etenim quoad Saracenos, iniuste occupaverant et detinebant Siciliam et terras aliquas continentis italici; ideoque iustissimum erat bellum Normannorum, qui regiones et insulas christianas ab infidelium iugo liberandas suscipiebant.

Cum Graecis quoque, ob insidias quas continuo in inferiori Italia moliebantur, facilis esse poterat iusti belli causa; insuper omnia patrimonia S. Sedis in Calabria, Sicilia, Sardinia et Apulia usurpaverant (1); et iam a Graecis quos contra Saracenos adiuverant, receperant Normanni mala pro bonis (2); loquitur proinde pontifex de terris bello, de cetero legitimo, occupandis, et Normannis, devotionis causa, eas beato Petro offerentibus, morem gerit, easdem suscipiendo et titulo feudi restituendo, praeter ius ei competens ex supra notata, num. 223., commutatione dominiorum cum imperatore Henrico III.

239*. Sed quaeri potest quaenam utilitas derivaret ex hac mera declaratione summi Pontificis, si ipsa nullum novum ius conferebat belligeranti.

Et profecto plurimum adhuc iuvabat; 1. ut ipse belligerans certus esset de iustitia suae causae; 2. ob reverentiam debitam Pontifici fiebat ut eius iudicium a nemine absque temeritate impugnari posset, et proinde declaratio Pontificis etsi nullam contulisset vim intrinsicam iuri belligerantis, magnam tamen extrinsecam addebat.

(1) Balan, Storia d'Italia. vol. III, p. 37, ed. 1^{ae}.

(2) Rohrbacher, lib. 73.

240*. 2° Quoad Hiberniam quoque idem principium applicandum est. Per id enim temporis res omnes ecclesiasticae in ea quam maxime perturbatae erant. Multum enim defecerant ab antiqua religionis observantia; et, teste sancto Bernardo, plura monasteria erant a laicis occupata; cathedrae quaedam episcopales, haereditariae factae, ut armacana, quae a biscentum annis ab eadem familia detinebatur, adeo ut s. Malachias episcopus connerentensis, cum ad eam electus esset, per multum temporis eam possidere non potuerit, cum occupata fuisset a Mauritio, praedecessoris propinquo, qui moriens, alteri etiam eam legavit.

Plures pariter sedes arbitrarie fuerant erectae, et aliae suppressae; clerus autem supina detinebatur ignorantia, et populus maxima religionis negligentia (1). Plures autem principes titulo regio in ea imperabant, qui bello saepe inter se contendebant: cumque essent electivi, frequentes dissensiones et caedes.

241*. Cum itaque res ita se haberent, Henricus II. Angliae rex, primus plantagenetarum, manifestavit summo Pontifici Adriano IV. suum propositum res omnes in Hibernia restaurandi. Laudavit Pontifex eique rescripsit: « Insulam illam ingrediaris pro dilatandis
« Ecclesiae terminis, pro corrigendis moribus, pro vir-
« tutibus inserendis, et quod ad honorem Dei et salu-
« tem illius terrae spectaverit exequaris, populus ho-
« norifice te recipiat et sicut dominum veneretur » (2).

Non ergo Pontifex loquitur ut dominus illius regionis, sed adhortans ad id quod ex zelo religionis, moralitatis et civilitatis videbatur proponi. Approbat igitur

(1) V. Becchetti, lib. 67. § 12.

2 Moroni vol. 36. pag. 112, probabile putat bullam Adriani IV. esse apocrypham: tamen Alexander III approbavit acquisitionem Hiberniae factam a Rege Henrico II anglico.

quod per se bonum erat, non illud concedit decreto suo. Sermo est enim non de violenta occupatione et subiectione contra voluntatem legitimorum principum et populi, sed de benefica et ordinatrice, prout circumstantiae consuluissent. Non enim desunt iusta media et pacifica ordinem restaurandi inter populos rudes in statu anarchiae fere versantes, ut expositione verisimiliter exaggerata a rege Pontifici exhibebantur hi-berni.

Distulit tamen rex, donec anno 1171 opportunam nactus est occasionem. Cum enim regulus linsternensis eiectus fuisset ab aliis duobus, recursum habuit ad regem Angliae qui tunc in Normandia morabatur, qui-que duobus suis comitibus permisit auxilium ferrent regi linsternensi. Et revera recuperaverunt eius domini-um, quod uni ex ipsis sponte concessit, multis in-super occupatis maritimis urbibus. Superveniente au-tem rege Henrico cum magna classe, obsequium fide-litatis absque ulteriori sanguinis effusione a ceteris principibus obtinuit. In quibus profecto Pontificis menti non obtemperavit.

242*. 3° Remanent explicandae concessionες terrarum quae de novo detegebantur, quas 1° consideremus in ordine ad populos indigenos.

Iamvero, sicut iure naturae et gentium sunt legitimi modi bellum gerendi, ita quoque novos populos dete-gendi, commercium apud eos agendi, foederaque ineundi terrasque vel desertas vel cum dominorum consensu occupandi.

. Semel autem ac hae terrae fuerint ab aliqua na-tione iuste occupatae, etiam ex bello quod forsitan per-fidia incolarum exortum sit, profecto in eis acquisita est politica auctoritas, sicut in quovis alio territorio.

Iamvero declarativa hac potestate, optime explicatur

concessio facta a Clemente VI. quoad Canarias insulas occupandas, comiti Ludovico e regno Castellae.

Pontifex enim ei concedendo investituram praedictarum insularum, expresse protestatus est se id iuris ei agnoscere, dummodo absque alicuius praeiudicio fieret (1). Cum autem Ecclesia semper professsa sit, etiam infideles gaudere vero dominio sive civili sive politico rerum suarum, apparet inter eos quibus praeiudicium inferendum non erat, comprehendisse ipsos incolas quibus sive privatis sive principibus, vis inferenda non erat.

243*. Ceterum interventus Ecclesiae populis de novo detectis, non nocuit, sed plurimum profuit; etenim praeterquamquod eis lucem evangelicam attulit, meliori quo potuit modo eis subvenit, et multum quoque moderavit invadentium cupiditatem, qui si auri sacra fame plurimum saevitiis se inquinaverunt, multo peius egissent si ab Ecclesia non fuissent admoniti, et censuris quoque coërciti (2).

244*. Omnes autem iuris publici tractatores admittunt civiles gentes ius habere civilitatem propagandi apud populos silvestres, praesertim si contra iura humanitatis peccent, ex. gr. sacrificiis humanis.

Haec quidem cultura numquam procuranda est mediis quae maiora mala his populis inferant iis ad quae auferenda ordinatur; hinc profecto bellum populi destructivum non liceret; sed si pacifica media repellant, poterit, praedicto servato moderamine, et vis adhiberi. Difficile quidem erit modum in his servandum stabilire, et mitiori parti favendum est, cum onus probandi ei incumbat, qui ceteros aggredi vult. Principium tamen

1. V. Orsi, lib. 79, § 101.

(2) V. Becchetti, lib. XI, 57.

genericum, vim nempe per se adhiberi posse non modo ad iura nostra defendenda et iniurias vindicandas, sed etiam ad essentialem civilitatem propagandam citra dubium est. Id enim non est populis barbaris iniuriam inferre, sed potius adiutorium ut e statu degradationis ad eum assurgant quem natura intendit, quemque ex se numquam assequi valerent.

245*. Si autem apud eos multi contra primarium ius naturae opprimantur, ex. gr. servitute nullo iuris titulo fulcita, oppressores compescere, est oppressis auxilium ferre. Etsi enim quaelibet gens sit in negotiis suis civilibus et politicis ab alia independens, tamen si enormiter eius pars peccet in aliam contra officia naturalia, tunc de iure et extranei intervenire possunt; si enim sunt extranei iure politico, non tamen iure humanitatis, qua fratres sunt omnes homines, unamque ex omnibus gentibus constituunt humanam societatem. Si proinde membrum aliquod peccet evidenter et enormiter in leges huius ordinis universalis humani, iam eius vindicatio ad partes eiusdem ordinis spectat; non enim agitur de individuo aut de societate quadam iuridice imperfecta quae a sua homogenea perfecta corrigenda est, sed de ipsa perfecta aberrante, ordinem universalem violando. Neque gens peccans quaeri potest de sua violata independentia, cum ordinem suum praetergressa sit ipsamque humanitatem violaverit. Ceterum populo civili non deficient et legitimi tituli communes bellum indicendi populo barbaro qui pacificas communicationes respuat, cum ex naturali eius feritate facile offensurus sit extraneos.

246*. Sed insuper ut rem consideremus non tantum sub respectu naturali, sed supernaturali, ius est Ecclesiae propagandi se ipsam apud infideles, et quamvis nemo ad fidem cogi possit, compesci tamen valent qui

missionarios nostros et converti volentes, vexent aut impedian. Id Ecclesia exercet ministerio principum fidelium.

247*. Sed 2 Ecclesia potest, evangelii propagationem suique apud infideles defensionem, uni potius principi quam alio committere, prout melius iudicaverit.

Uterius, fidei propagatio est negotium altioris ordinis, cui cetera cedere tenentur. Si enim efficax evangelii praedicatio unius christianae nationis cum infideli commercium exigeret, iure possent ceterae ab Ecclesia interdici, praesertim re integra, cum nullius ius quaesitum violatur.

Et sic iam egredimur e mera potestate Ecclesiae, iuris existentis declarativa, seu iudiciaria, et ingredimur campum potestatis dispositive, seu legislative qua ius condit.

248*. Sed praeterea sub ipsa naturali consideratione, nationi quae terras longinquas non casu, sed ex industria detexit, ex aequitate, quoddam speciale ius competit commercium cum iis gentibus agendi, terrasque nullius, aut cum dominorum consensu occupandi. Etenim, antiquis praesertim temporibus, hae maritimae expeditiones, non parum laboris et expensarum importabant, exitus incerti et saepe frustranei; militarem praeterea paratam vim, sive ad probabiles iniurias repulsandas, sive ad sufficientem securitatem pro futuro procurandam. Cum enim non semper accederent ad loca civilia, ubi securitas esset commercii, sed aliquando vita ipsa, indigenorum perfidia, in discrimine poneretur, necessitas exurgebat stationes quasdam munitas in terris detectis, aut de dominorum consensu, vel legitimo bello occupatis, erigendi.

Iamvero non satis aequum fuisset, si tandem prosper eventus accidisset detegendi terras rerum pretiosarum

copia abundantes, ceteras gentes civiles concurrere ad utilitatem commercii percipiendam. Multo iniquius fuisset si populis detectis subministrassent arma quibus probabilissime usi essent ad christianos iniuste repellendos.

249*. Natio igitur detegens non modo poterat occupare terras desertas aut a dominis sibi concessas, ceterosque ab eis occupandis excludere, sed etiam ex naturali aequitate privilegia quaedam specialia apud detectas gentes, sed in sua libertate perseverantes, procurare, quibus compensaretur de expensis et laboribus toleratis. Imo cum concursus diversarum gentium pari iure fruendum, ad tales terras, soleat simultates et tandem bella inter eas generare, optimum fuisset quemdam ordinem his negotiis imponere ab omnibus recognoscendum. Et in his nulla est difficultas; sed quis haec statuet? Profecto cum per se nationes sint iure pares, vel necessarium esset pactum internationale, vel ius speciale acquisitum, vel ius praevalens et praeveniens. Primum statim intelligitur; sed universaliter habitum non est. Secundum haberetur si natio detegens obtineret a populo detecto privilegium commercii; tunc ceteras gentes excludere posset donec privilegium subsisteret; sed ut privilegium perpetuum profecto admitti non posset, cum impediret evolutionem activitatis humanae familiae. Tertium autem habetur si existat auctoritas aliqua superior quae modum his imponat.

250*. Iamvero Ecclesia aliquo sub respectu superior est nationibus christianis, in ipsis temporalibus negotiis, indirecte, quatenus nempe res religiosas attinguntisque praeiudicium inferre possunt aut auxilium. Hoc sub respectu posset, ut iam diximus, auctoritatem suam interponere. Verum practica necessitas excludendi pro fidei dilatatione ceteras gentes a commercio cum po-

pulis de novo detectis, et, quod magis est, detegendis non tam facile verificari potest, si res inter honestos agatur. Si autem sit ex alicuius nationis malitia, non imminuit quidem potestatem concretam Ecclesiae, sed violento nullum confert ius, imo curandum ut ad terminos iustitiae deveniat. Numquam autem admitti potest hanc necessitatem ceteras christianas gentes excludendi in perpetuum perdurare, cum et ipsae possint Ecclesiae eas cautiones exhibere quibus valeat evangelium utiliter praedicari; ideoque haec ratio, quamvis theoretice vera, non est sufficiens explicandis factis historicis.

Deinde de iisdem rationem redderet sub respectu tantum religioso; et tamen vidimus alias tum aequitatis tum prudentiae causas existere, ordinem his negotiis imponendi, nempe sive ad compensandos transactos labores, et sic etiam facilius procurandas novas expeditiones, sive ad probabiles discordias et bella inter ipsos christianos praevenienda.

251*. Si sermo sit de nonnullis factis particularibus, Ecclesiae decretum explicari valet et ut sequela conventionis inter partes.

Ita quoad Canarias insulas, cum praedictus comes Ludovicus non suscepisset ad eas insulas expeditionem, saeculo sequenti, anno 1436, rex Lusitaniae Edoardus, ab Eugenio IV. obtinuit earundem investituram. Reclamavit autem rex Castellae, sive ob antiquam concessionem Clementis VI., sive quia contendebat omnes expeditiones in Africa et insulis adiacentibus faciendas, ad coronam suam pertinere. Tunc Pontifex rem in suspenso reliquit, simul admonens regem lusitanum, se concessionem eidem fecisse ea sub conditione, quod iuri tertii praeiudicium non inferretur (1).

[1] V. Becchetti, Storia degli ultimi quattro secoli, lib. 8. § 2.

Anno autem 1452 inter Alphonsum V. Lusitaniae, et Henricum IV. Castellae regem, conventum est, insulas Canarias sub alto dominio coronae castellanae mansuras, tum quae occupatae erant, tum quae occupandae; e contra ad coronam lusitanam spectare omnes terras continentis africanae detectas et detegendas. Tunc summus Pontifex Nicolaus V. die 9. Ianuarii 1454 easdem terras Africae concessit lusitanis, vetito ceteris commercio armorum cum indigenis absque lusitanorum speciali licentia (1).

252*. Quatenus haec pontificia sanctio respiciebat castellanos, erat sequela conventionum praecedentium; quatenus armorum commercium cum his infidelibus vetabat, erat praeceptum alias quoque latum circa commercium cum saracenis, ne ab hostibus nominis christiani periculum inferretur, et in casu legitimis possessionibus lusitanorum.

Anno autem 1480 inter coronam Lusitaniae et Castellae occasione certaminis inter naves quasdam utriusque regni, rursus conventum est, tantum lusitanos ad oras Guineae navigaturos, et tantum castellanos ad Canarias (2).

Adnotat autem card. Hergenroether, summum Pontificem adhibere potuisse formulam *auctoritate apostolica*, etiam in iis in quibus procedebat ut arbiter, quia in eum ut summum Pontificem compromissum fuerat (3).

253*. Verum praeceptum Pontificis excludit aliarum gentium commercium etiam quoad obiecta non bellica; item constitutio Alexandri VI. si abstracte considerata

1) Becchetti, lib. 9. § 114. et seqq.

2) Becchetti, lib. XI, § 77.

3) Op. cit. dissert. 12. n. 5.

quoad lusitanos et hispanos haberi posset ut solemnior confirmatio praecedentium inter eos conventionum, in concreto obstant clausulae constitutionis pontificiae, cum dicat se procedere « motu proprio, non ad vestram vel « alterius pro vobis (regina Castellae et rege Aragoniae « coniugibus) super hoc nobis oblatae petitionis instan- « tiam sed de nostra mera liberalitate et ex certa scien- « tia ». Praeterea si conventiones valebant inter lusi- tanos et hispanos, profecto nullam vim habebant quoad ceteros, cum non egrediantur personas contrahentium. Est igitur nobis altior invenienda explicatio; quam ut praestemus et non modo de factis nobis obiectis ratio- nem reddamus, sed de aliis pluribus media aetate, simul- que ostendamus quam evolutionem habere possit in chri- stiana societate, pontificia seu ecclesiastica potestas, videamus quas partes competerent Pontifici, medio aevo, iure composito, divino scilicet et humano.

ARTICULUS VI.

DE POTESTATE MEDIO AEVO IN TEMPORALIBUS SUMMO PONTIFICI COMPETENTE UT CAPITI CHRISTIANITATIS.

254*. Singulae nationes seu respublicae sunt ad in vicem independentes; hinc ius proprium prosequuntur iudicio suo. Tamen sunt quaedam negotia pluribus ex eis communia, iis praesertim populis, qui positione geo- graphica aut identitate stirpis, relationibus commer- ciorum et aliorum eventuum aliquam praeseferunt mo- ralem unitatem. Ex quo fit statum unius gentis aut alterius plurimum interesse et aliarum gentium eis specialiter devinctarum.

Id praesertim quoad relationes externas unius gentis,

puta si amittat partem sui territorii notabilem aut extensione aut ubicatione; multo magis si independentiam in favorem alterius, et cum ceterarum detrimento. Aliquando et negotia interna, maxime turbationes alicuius gentis, afficere possunt reliquas.

In hac communione negotiorum iam adest fundamentum pro societate plurium nationum instituenda quae ethnarchica seu internationalis dici potest; adest enim finis seu bonum commune; ut igitur exurgat iuridica societas, sufficit fiat iuridicum illud vinculum mutuae conspirationis, quod per se relictum est iudicio singularum partium, ipsarumque benevolentiae. Cito autem incipit exurgere hoc vinculum iuris; cum enim fundamentum habeat in ipsa natura eorum quae omnium intersunt, facile subsequuntur expressa pacta, aut tacita vel implicita, ex quibus fit talia negotia auctoritate iis omnibus partibus communi, moderanda esse.

255*. Si partes indubitanter sese adstringerent pro universitate negotiorum communium formamque auctoritatis iudicantis determinarent, profecto societas ethnarchica esset proprie constituta.

Cum autem haec sit inter iure pares, auctoritas de se resideret in consessu omnium foederatorum principum, qui non amisissent suam independentiam in reliquis negotiis et ex aequo concurrerent ad ea quae communia, circa quae contraxissent iuridicam obligationem standi asociatorum iudicio. Tamen pactis expressis aliud conveniri posset, ex. gr. maius pondus dari voto alicuius gentis, civibus et opibus praevalentis. Si autem quaedam partes excluderentur a participatione auctoritatis intersocialis, et tantum resideret in ceteris aut in uno principe, societas evaderet inaequalis, et proinde imminuta esset iuridica personalitas aliquorum ex contrahentibus. Difficile tamen est id fieri

absque necessitate insuperabili; imo naturaliter loquendo satis quoque difficilis est constitutio propriae dictae societatis aequalis, in qua singulae partes sese obligant ad servandum iudicium inter socios praevaleans; difficile est enim principes renuntient suae independentiae pro negotiis quoque internationalibus. Ut plurimum id sibi tantum agnoscunt ut talia negotia non sint in potestate exclusiva eorum ad quos directe et immediate referuntur, sed communi deliberatione moderanda sint; hinc sibi ad invicem recognoscunt ius interveniendi, salva libertate armorum, si aliud placeat. Proinde societas iuridica internationalis potius est in fieri quam in facto completo; aliqualis tamen adest; hinc omnes quaestiones quae aequilibrium, ut aiunt, europeum tangunt, communi deliberatione prae-cipuarum saltem nationum definiuntur.

256*. Iamvero media aetate, inter gentes occidentis christianas aderat aliqualis societas internationalis, in eaque ethnarcha erat summus Pontifex.

Gentes enim quae romanum occupaverunt imperium ab Ecclesia susceperunt non modo fidem sed culturam quoque, quae fere in clericis unice consistebat. Etsi autem moribus asperioribus imbutae essent et nativae feritatis in eis interdum semina reviviscerent adeo ut Ecclesia pluribus saeculis adlaborare debuerit ut eas christianis sensibus satis informaret, religionem tamen maxime venerabantur, et in ipso regimine publico plurimum Ecclesiae conferebant, episcopis nempe, quos inter regni primores habebant.

Ex una igitur parte, in Ecclesia nempe, aderat superioritas intellectualis, moralis et supernaturalis; ex alia, idest in neo-regnis, indigentia habendi aliquem qui viam iustitiae et honestatis indigaret; ex parte Ecclesiae aderat virtus consulendi socialibus necessitatibus:

ex parte regnorum, voluntas libenter suscipiendi beneficam Ecclesiae actionem; Ecclesia autem, iure quoque devolutivo, ut lib. I. cap. II. art. VI. § 2. de armorum iure loquentes diximus, plura etiam temporalia praestare valebat. Hinc factum est, ut in praecedenti capite exposuimus, ius publicum internum cuiuslibet regni, conditione catholicitatis in principe informatum fuisse, et Ecclesiam testem et iudicem iuratae reciprocae fidelitatis constitutam; imo feudis ditata est et possessionibus, multaque regna eidem oblata fuere.

257*. Pariter ratione christianitatis considerabant se diversa regna, ut magna membra eiusdem societatis. Cum autem negotia omnibus vel pluribus communia, necessario extarent, ea cadebant sub potestate internationali, cum aliqualis saltem existeret internationalis occidentis societas. Iamvero potestas internationalis, per se est pari iure apud principes foederatos; sed si elementum aliquod de facto praevaleat, ei maiores vel omnes partes tribuuntur, iuxta legem naturalis designationis subiecti potestatis, quod nempe regulariter ibi constituatur, ubi adest vis et voluntas consulendi bono sociali.

Item si vinculum sociale superiorem agnoscat fontem. Quo posito iam patet summo Pontifici ex ipsa natura factorum, deferendam fuisse superioritatem quamdam internationalem super gentes christianas occidentis, eique demandandam curam et iudicium negotiorum communium, temporalium quoque, totius christianitatis vel plurium gentium eiusdem.

258*. Erat enim Pontifex persona praevalens iure et virtute. Etenim 1° iam ad ipsum iure divino spectabat cura religionis; hinc et potestas indirecta in temporalia ratione religionis; hinc et iudicium ratione peccati, ut capite antecedenti explicatum est, nec non

ratione iuramenti, quod est vinculum religiosum, ut lib. IV. cap. II. art. IX. exponetur.

2° Ipsi iure publico humano civili, spectabat superioritas quaedam in ipsum imperatorem.

3° Ipse erat virtute praestans, tum intellectiva ad recte iudicandum, tum operativa ad efficaciter subveniendum societati civili. Aliunde negotia communia vel respiciebant ipsam religionem, vel communem pacem et concordiam, quod est negotium fere spirituale, ad normas iustitiae et communis utilitatis definiendum, cuius iustitiae custos et iudex supremus est ipse Pontifex; inter reges autem ei tributarios, specialiter quoque iure humano ad eum custodia pacis spectabat; boni autem communis christianae societatis cura maxime ad eum pertinet. Unicum vero vinculum morale uniens diversas gentes occidentis ad bonum quoque commune temporale, erat ipsa religio christiana, ob quam se unicam societatem internationalem, seu christianitatem constituere agnoscebant.

Igitur naturale fuit populos omnes et principes considerasse Pontificem ut caput huius christianitatis, cum ipse unus vel saltem ceteris longe melius consulere valeret bono communi; imo eum ut talem debuisset agnoscere cum caput esset illius religionis quae eiusdem christianitatis unicum vinculum constituebat; hinc christianitatem habitam esse ut societatem internationalem inaequalem; non tamen inaequalitas erat inter homogeneas auctoritates seu principes eam constituentes, sed cum heterogenea auctoritate religiosa quam ut superiorem habebant et in negotiis communibus temporalibus. Hinc considerabant ut spectantem ad Pontificem curam boni communis etiam temporalis huius christianitatis, quae unico tunc informabatur catholico spiritu; et proinde ei deferebant talem curam

et in iis quae iure divino rigore ad eum non spectant, in eoque suspiciebant legitimum eorumdem iudicem. Simul autem naturale fuit Pontificem pro ea sollicitudine quam rei christianae gerere debet, auctoritatem suam interposuisse, quoties natura negotiorum in concreto inspectorum in omnibus suis circumstantiis id suaderet; huncque eius interventum libenter fuisse susceptum et invocatum, ex quo eius legitimitas moribus confirmabatur.

259*. Cum autem societas civilis meliorem coepit habere organizationem, et principum potestas evasit solidior, hi invocabant quidem iudicium Pontificis sed, ut saepe saeculo XIII, indicantes se in eum compromittere non quidem ut Pontificem, sed ut personam sapientem. In quo forsan videre est semina desiderii principum subtrahendi se a potestate Pontificis, cum non adhuc valerent aperte id praestare, repugnante spiritu populorum, et proinde iure publico humano vigente.

260*. Ex hac universali cura summi Pontificis factum est ut eius iudicium invocaretur ante expeditiones militares suscipiendas, et novorum regnorum investitura petiretur, regionum praesertim quae detegebantur, quas supra vidimus potuisse debitis modis aliquando occupari.

Ipsi igitur Pontifices, curantes bonum totius christianitatis, probabiles causas bellorum removebant, etiam praeveniendo, modumque imponebant omnibus negotiis, Ecclesiae et christianitati magis convenientem. Hinc titulis cumulativis procedebant pluribus in negotiis idest iure mere divino et iure etiam humano. Sic plenissime explicantur omnia facta mediae aetatis in quibus Pontifices auctoritatem suam in negotiis temporalibus interposuerunt. Cumque haec actio Pon-

tificum esset benefica, libenter suscipiebatur, ut plurimum saltem, et si qui renuissent, iure potuissent a Pontifice coerceri, tamquam hostes publici boni christianitatis, ideoque et religionis, indirecte saltem. Si autem quaedam partes gravatas se putassent, recursus patebat ad ipsum Pontificem qui summa aequitate rem composuisset.

261*. Item si tractu temporis circumstantiae mutatae fuissent. Bella proinde multa vitata sunt, quae alias turbassent christianitatem cum damno magno et partium contendendum. Ita post citatam constitutionem Alexandri VI., etsi Ioannes rex Portugalliae, classem paratam haberet ut ex Christophori Columbi detectionibus utilitatem caperet, quod profecto bellum cum rege Castellae importasset indebite distrahendo vires christianas, cum aliunde latissimum campum pateret utriusque regni activitati, cognita pontificia dispositione, abstinuit; tamen quia limites hispanis a Pontifice concessi, nimis ei praeiudiciales videbantur, convenit cum rege Castellae, meridianum divisionis non quidem centum leucis ad occidentem Capitis Viridis, collocandum, sed tercentum septuaginta (1).

262*. Ceterae autem gentes maritimae quae transatlanticis expeditionibus attendere valerent, per id temporis impares erant contendendi cum regnis Hispaniae et Lusitaniae, ideoque eis invitis, iure vel iniuria non quaerimus, eas suscipere non potuissent, sed tantum certo periculo sese exposuissent.

263*. Ius tamen quod romani Pontifices tamquam supremi moderatores christianitatis exercebant in temporalibus, adhuc emanare dicendum erat ab ipsorum auctoritate spirituali. Nam 1º temporalia curabant non tam sub temporali respectu, quam sub spirituali, con-

(1) Becchetti, lib. XII. § 19.

cordiae nempe et pacis inter christianos, facilitatisque religionem inter infideles propagandi.

Imo 2º, hoc supremum moderamen in statu concreto societatis illius aevi, erat applicatio quaedam auctoritatis primatialis divinitus eis collatae.

Nam quod existente christianitate sensu politico, idest ut societate, inchoata saltem, internationali gentium christianarum, quae ut tales unico religionis communi vinculo uniuntur ad bonum quoque suum temporale, auctoritas intersocialis spectet ad summum Pontificem, fluit ex ipsa natura eiusdem internationalis societatis et ex ipsa Pontificis supernaturali potestate. Huius enim vinculi socialis, idest religionis et conspirationis sociorum, seu eorum quae importat, iudex est Pontifex iure divino. Sed pendet ex facto humano ipsa constitutio talis societatis; possunt enim nationes et titulo mere naturali et temporali uniri in societatem internationalem; et tunc Pontifici nulla est proprie ethnarchica potestas, sed tantum nativa iuris divini a factis humanis independens, quam supra descripsimus.

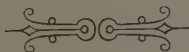
264*. Cum igitur medio aevo adhuc subsisteret aliqualis christianitas politica, iure Alexander VI. citata constitutione *Inter cetera*, 4. nonas Maii 1493, asserere potuit se procedere ex apostolicae potestatis plenitudine, auctoritate omnipotentis Dei sibi in beato Petro concessa, ac vicariatus Iesu Christi.

Deficiente autem principum et populorum veneratione, ac praesertim succedente defectione plurium gentium ab unitate catholica, rupta est unitas politica christianitatis, et etiam inter catholicos factum est ut vinculum ethnarchicae societatis non amplius esset religio, nec proinde subiectum ethnarchicae potestatis esset amplius Pontifex, sed ipse consessus principum praecipuorum. Imo factum est ut Pontifex neque uti-

liter procedere amplius posset ex mero iure divino, in pluribus ex iis quae indirecte tantum ad religionem referuntur.

265*. Tanta autem esset utilitas potestatis ethnar-chicae concessae summo Pontifici, ut David Urquhart, qui pie et catholicus obiit, cum immineret concilii Vati-cani celebratio, librum ediderit cui titulus: *Appel d'un protestant au Pape, pour le rétablissement du droit public des nations.*

266*. Ex his apparet quam ampla sit potestas pri-matialis summi Pontificis seu Ecclesiae. Potest enim quidquid expedit incolumitati rei christianae, et proinde et societatis prout christiana est. Id autem in concreto iudicandum est, attentis omnibus facti elementis. Hinc dum negotiis directe religionem attingentibus, eccle-siastica potestas semper et essentialiter applicatur, ce-teris tantum dum perdurat ipsorum cum religione in-directa relatio, quae si ex voluntate hominum deficere possit, deficit quoque ius Ecclesiae respondens non quidem ex imminutione potestatis sed ex materiae carentia, cui applicetur.

INDEX ET SUMMARIUM

Appendix ad lib. I. cap. VI. art. III. De Concordatis.

§ 1.

De Concordato Napoleonico pro Gallia.

PAG.

1. Eius praestantia	1
2. Gallicae perturbationis enormitas	»
3. Difficultas res religiosas reordinandi	2
4. Primi Consulis Napoleonis Bonaparte, tenax voluntas.	»
5. Conventionis celebratio et promulgatio.	»
<i>Textus latinus et gallicus conventionis</i>	3
<i>Scholia in quosdam articulos Conventionis</i>	11
6. ART. 1. Statuit 1 ^o libertatem religionis catholicae; 2 ^o publicitatem cultus catholici; 3 ^o sed quoad hoc, uniformando se ordinationibus politiae, pro publica tranquillitate latis	»
7. ART. 2. Praeter dioeceses in executionem concordati statim erectas, aliae postea erectae sunt, de consensu utriusque potestatis, ecclesiasticae et civilis	12
8. ART. 4. et 5. Conceditur primo consuli, ius nominandi seu proponendi Papae, praeficiendos sedibus episcopalibus; sed canonica institutio danda est a Pontifice, iuxta formas quae erant in usu sub praecedenti regimine monarchico, idest si eos dignos et idoneos repererit.	13

	PAG.
9. Refertur conventio de hoc celebrata inter Leonem X. et regem Franciscum I.	14
10. Requisita iure divino ut quis ad episcopatum assumatur.	16
11. Refertur Concordatum inter Nicolaum V. et Federicum III. imperatorem.	»
12. Papa non tenetur rationem reddere de recusatione data.	17
13. Papa post concordata, est collator necessarius, eo sensu quod nominatum seu praesentatum debet instituere, si tamen dignum et idoneum ex conscientia officii sui inveniat	»
14. Ad difficultates vitandas, solent praeviae intelligentiae de personis proponendis inter Gubernia et S. Sedem locum habere	18
15. De formula « <i>Nobis nominavit</i> », de qua anno 1904. Gubernium gallicum querelam movit	»
16. Sicut Papa iudicio suo instituit, ita et libere destituit quos indignos iudicat.	20
17. Episcopi sunt semper primario et essentialiter, ministri Ecclesiae, etsi secundo insigniti gradu aliquo vel officio civili.	»
18. Neque obstat stipendium quod titulo religioso a statu recipiunt	21
19. ART. 6. et 7. de iuramento ab episcopis et parochis civili potestati praestando, et nunc abolito.	22
20. ART. 8. De precibus publicis pro potestate civili	»
21. ART. 12. De proprietate templorum quae per Concordatum Ecclesiae restituta sunt	»
22. ART. 13. et 14. Ingens quantitas bonorum ecclesiasticorum quae usurpata fuerunt, et comparate, exiguitas honorarii adsignati episcopis et parochis. Si Gubernium supprimit dotationem Cleri, reviviscit ius Ecclesiae ad bona usurpata repetenda	23
23. Iniuste Gubernium gallicum Marte proprio suspendit vel supprimit honorarium adsignatum, donec episcopi et parochi sunt canonice investiti sui muneris	24

§ 2.

Articuli organici pro cultu catholico.

	PAG.
24. Textus articulorum organicorum	23
Omittuntur articuli organici pro cultibus protestantibus qui articuli sunt 44.	

Critica articulorum organicorum.

25. Concordatum magna ex parte subvertunt.	36
26. S. Sedes statim eos reprobavit	37
Gubernium gallicum recognoscit eos concordatos non fuisse sed esse meras leges civiles	»
27. Neque vi articuli I. concordati, ferri potuerunt, cum non respiciant tantum cultum publicum extra templa, sed paene universam ecclesiasticam disciplinam	38
28. Iure Pius VII. eos dixit sibi incognitos	39
29. Gubernium restaurationis recognovit eos esse reforman- dos in iis omnibus in quibus adversantur doctrinae vel disciplinae ecclesiasticae.	»
30. Etiam in pluribus adversantur constitutionibus fundamen- talibus politicis quas Gallia sibi dedit insequentibus temporibus; hinc plures ut implicite abrogati ha- bendi sunt	40
31. Negare Ecclesiae eiusque ministris eam libertatem quae omnibus agnoscitur, non modo iustitiae sed et civili- tati adversatur	41

§ 3.

*Allocutio Pii Papae X. habita in Consistorio
die 14. novemb. anni 1904.*

2. Eius summarium habes supra, pag.	42
Eiusdem textus.	43

§ 4.

Lex separationis Status ab Ecclesia.

	PAG.
33.	52
Eius summarium vide supra, pag.	»
Eius textus	60

§ 5.

Encyclica Pii PP. X. ad universum Clerum et populum Galliae.

34.	82
35. Eius summarium vide supra, pag.	83
Scholion. De negata libertate adsociationibus religiosis.	»
Scholion. De Concordati ruptura	84
Textus encyclicae	87
36. Pius PP. X. die 21. feb. 1906. habuit etiam allocutionem in Consistorio secreto	102

§ 6.

Decreta pro executione legis separationis in Gallia.

37. I. pro inventariis bonorum conficiendis	
II. pro pensionibus adsignandis, ministris cultus qui hac- tenus inservierunt	
III. pro translatione bonorum sive ad Statum, provincias, municipia, et alias publicas institutiones, vel ad adso- ciationes cultus, nec non ad eorumdem consociatio- num vel unionum formationem.	

PARTIS PRIMAE, GENERALIS

LIBER II.

De subiecto potestatis ecclesiasticae.

	PAG.
1. Essentialis Ecclesiae constitutio determinanda est criterio positivo	103
2. Essentiali constitutioni superaddi potest accidentalis ex facto Ecclesiae, de qua in iure canonico.	»

CAPUT I.

De vera et essentiali Ecclesiae constitutione.

§ 1.

Gradus hierarchici iure divino.

3. I. Ecclesia est societas iure divino inaequalis	104
II. Episcopi, presbyteri et diaconi pertinent ad hierar- chiam iuris divini.	»
III. Ex voluntate divini Fundatoris, apostoli ordinaverunt presbyteros	»
IV. Item diaconos	105
V. Hierarchia ordinis et iurisdictionis ad quam non per- tinent presbyteri et diaconi.	»
VI. Iurdictio inaequaliter collata Petro et ceteris apo- stolis	»

§ 2.

Auctoritas beati Petri.

4.	PAG 105
----	-------	---------

§ 3.

Auctoritas apostolorum.

5.	1 ^o Singulariter: habuerunt I. missionem; II. infallibilitatem	106
6.	Sed carebant independentia	"
7.	2 ^o Collegialiter: regebant Ecclesiam universalem sub Petro	107

§ 4.

Auctoritas Petri ordinaria et ad successores pertransiens.

8.	Auctoritas Petri erat ordinaria et proinde ad successores pertransiens	"
9.	Charismata extraordinaria non transeunt ad successores.	108
10.	Erant enim pro fundatione Ecclesiae, non pro eius conservatione	"
11.	Revelatio catholica et simpliciter divina; in quo differant	"
12.	In successore Petri perseverant apostolatus et infallibilitas	109

§ 5.

Quis succedat beato Petro.

13.	Succedit episcopus romanus	"
14.	Mens Petri in successore sibi constituendo, debuit constare Ecclesiae, I. ex eius explicita declaratione	110
	II. Ex ipsa rei natura	"

§ 6.

De successione episcoporum Apostolis, singulariter et collegialiter.

15.	I. Singulariter; I. non sunt immediate missi a Domino.	111
	II. Carent charismate infallibilitatis et charitatis	112

	PAG.
16. III. Carent apostolatu	113
17. <i>Presbyteri in sacris litteris Novi Testamenti idem sunt ac episcopi</i>	»
18. Episcopi ponuntur ad Ecclesias iam fundatas, et quidem determinate regendas	115
19. Sed ex missione saltem praesumpta praedicant gentibus finitimis carentibus episcopo	116
Episcopi gentium	»
20. Hinc episcopi habent potestatem limitatam, comparate ad Apostolos	»
21. Et sacrae litterae ita eos exhibent	117
22. Potestas Apostolorum ordinaria et extraordinaria	»
23. Nullus Apostolorum praeter b. Petrum, habuit proprie successorem	»
24. 2. Potestas Apostolorum collegialis. regendi Ecclesiam sub b. Petro	118

§ 7.

*Describitur potestas summi Pontificis
et causae maiores indicantur.*

25. I. Potestas summi Pontificis est plena, immediata, suprema, coniuncta cum apostolatu	»
II. Causae maiores essentialiter, per se	»
26. Causae maiores per accidens	119
27. Eius ius, Ecclesiae constituens secundarium	»
28. Eius ius legislativum, generale et particulare	120
29. Eius potestas iudicialis suprema et immediata	»
30. Eius ius poenale	121
31. Eius potestas administrativa	»

§ 8.

Natura potestatis episcopalis.

2. Est limitata quoad intensitatem et extensionem	»
3. Reassumptio	122

§ 9.

Quaenam sit forma regiminis ecclesiastici.

	PAG.
34. Formae regiminis simplices et compositae	122
35. I. A regimine Ecclesiae excluditur elementum democra- ticum	»
II. Elementum aristocraticum participat regimini Eccle- siae, sed non limitat supremam potestatem summi Pontificis	123

CAPUT II.

Errores.

ART. I.

Expositio doctrinalis.

36. Negatio potestatis ordinis	»
37. Errores quoad potestatem iurisdictionis	124

§ 1.

Errores democratici.

38. Marsilius patavinus	»
39. Protestantes	125
40. Concessio electionum populo	»
41. Systema repraesentativum populi	126
42. Concursus populi antecedens aut consequens actibus iu- risdictionis	127
43. Differentiae quaedam sunt theologicae sed non practicae	128
44. Dependuntia pastorum a populo moralis, non iuridica	»

§ 2.

Errores aristocratiae parvae seu presbyterianismi.

45-46. Ponit presbyteros aequales episcopis iure divino, et hos superiores non fieri absque illorum auctoritate . . .	129
--	-----

PAG.

III. Saltem parochorum auctoritatem repetunt a iure di-	
vino	130

§ 3.

Errores aristocratiae superioris seu episcopalis.

47. I. negando primatum summi Pontificis	131
48. II. limitando primatum super episcopos distributive sed non collective	»
49. III. ponendo auctoritatem primatiale, tantum mediatam et extraordinariam, non autem immediatam et ordi- nariam	132

§ 4.

Errores monarchiae exclusivae.

50. I. Ponendo episcopos ut meros vicarios Papae	»
51. II. Supponendo episcopatum a Summo Pontifice aboleri possit	»
52. Non repugnat duplex potestas immediata in eisdem sub- ditos, dummodo una sit ab alia dependens.	133

QUAESTIO I.

*An potestas iurisdictionis episcoporum in singulas dioeceses
sit immediate a Deo vel a Pontifice.*

53. Duplex opinio	134
54. Salva consistit dependentia episcoporum a Pontifice, etsi ipsorum iurdictio ponatur immediate derivare a Deo.	»
55. Item salva consistit potestas ordinaria et propria episco- porum, etsi ponatur derivare immediate a Pontifice.	137
56. Inconvenientia primae sententiae	»
57. Secunda est praeferenda, quia sufficiens et simplicior	»
58. In episcopis est proxima aptitudo et generica exigentia iurisdictionis propriae	139

QUAESTIO II.

*An consecratione episcopus acquirat
iurisdictionem collegialem.*

	PAG.
39. Extra concilium episcopis nulla est actu iurdictio in universalem Ecclesiam	139
60. Iurdictio collegialis agnoscenda est in episcopis tantum habitu	140
61. An episcopi non residentiales sint ex necessitate vocandi ad concilium?	»
62. Differentia inter potestatem sacramentalem absolvendi et iurisdictionis	»

QUAESTIO III.

*An summo Pontifici sit ius designandi
suum successorem.*

63. Factum b. Petri designantis s. Clementem, si verum, non posset concludenter allegari	141
64. S. Felix IV. et Bonifacius II. Decreta prohibentia et declarationes	142
65. Ratio iuridica prohibens duplex.	149

§ 5.

Errores mixti.

66.	»
-------------	---

ART. II.

**Expositio historica praecipuorum errorum
circa Ecclesiae constitutionem.**

67. Systemata Marsilii et protestantium iam exposita . . .	150
--	-----

§ 1.

Richerianismus.

68.	»
-------------	---

§ 2.

Système Febronianum.

	PAG.
69. Eius auctor, Nicolaus de Hontheim episcopus miriofitanus	152
70. Pars doctrinalis	153
71.	154
72. Pars historica	»
I. Causae fortuitae auctae potestatis S. Sedis	»
II. Causae dolosae	155
73. Pars practica	»
74. Febronii condemnationes	»
75. Eiusdem retractatio, suspecta	156

§ 3.

Gallicanismus.

76. Eius prima origo saec. XV., et proxima saec. XVII. .	157
Quatuor propositiones Gallicanorum	158
77. Tria instituta regni gallicani	»
78. Meliores gallicani, privilegia nationalia repelebant sal- tem a consensu Papae	159
79. Antiqui gallicani, meliores recentioribus	160
80. Damnationes gallicanismi	»
81. Consuetudines anglicanae	»

§ 4.

*Errantes sectatores praecedentium.**A. Iansenistae*

82. Synodus pistoriensis	161
83. B. Van-Espen.	162
84. C. Eybel	»

CAPUT III.

Falsorum systematum refutatio.

	PAG.
85. Divisio capitis	163

ART. I.

Excluditur democraticum elementum.

Propositio: *Auctoritas ecclesiastici regiminis a Christo Domino collata est immediate b. Petro et Apostolis, eorumque successoribus, nullo autem modo populo.*

86. Prob. I. ex sacris litteris	164
87. Apostoli immediate constituebant episcopos	165
88. Prob. II. ex traditione	»
89. Obiic. I. ex eo quod potestas Apostolorum fuerit in bonum Ecclesiae	166
90. Obiic. II. potestatem istam collatam fuisse Ecclesiae	167
Obiic. III. ex electionibus, remissive ad sequentem quaestionem	»

QUAESTIO DE ELECTIONIBUS.

§ 1.

Quaestio iuridica.

91. Obiic. I. electionem s. Mathiae, Act. I. et septem diaconorum, Act. VI	168
II. ex facto primae Ecclesiae	»
92. Respondetur, Act. I. actum fuisse de quaestione facti; Act. VI. ex prudenti oeconomia processisse Apostolos	»
93. Aliae electiones immediate factae ab Apostolis	169
94. Ordinandus oportet habeat bonum testimonium	»
95. Sed Pastores Ecclesiae iudicant de rectitudine testimonii popularis	170
96. Ex his explicatur consuetudo primae Ecclesiae	»

97.	Concordia inter rempublicam et Ecclesiam, est tantum ratio prudentialis pro ipsa Ecclesia, et non iuridica	170
98.	Textus sanctorum Patrum qui obiiciuntur	171
99.	Sed probant tantum ex voluntate Ecclesiae requisitum populi consensum, vel testimonium	172
100.	Consensum populi non esse rigore necessarium probatur ex ipso s. Cypriano	173
101.	Item ex concilio Cartag. III.	»
102.	Textus Origenis	174
103.	Corrigendus populus ab episcopis	»
104.	Canones nicaeni nullam populi mentionem faciunt	175
105.	Epistola synodica Nicaeni I.	176
106.	Divisio Ecclesiae in provincias, immemorialis	»
107.	Provinciae ecclesiasticae non mutantur ad normam civilem	177
108.	Can. XII. concilii Laodiceeni de electionibus, populum non memorat	»
109.	Aliquando expresse excluditur	178
110.	Patriarcha occidentis erat summus Pontifex	»
111.	Modus electionum in provinciis occidentalibus	179
112.	Incipiunt episcopi in oriente convenire apud metropolitam	180
113.	Primis christianis ut ferventioribus, plus concedere potuit Ecclesia	181
114.	Distinctio inter ius populi constitutivum et morale, participandi electionibus reiicitur	182
115.	A populi exclusionem non pendent mala Ecclesiae	»

§ 2.

Adumbratio historica electionum in Ecclesia.

116.	Notatur modus praevalens	183
------	------------------------------------	-----

A. Vicissitudines electionum episcoporum.

117.	Saec. IV. auctus in occidente interventus populi, ad arianos excludendos, et in oriente imminutus	»
118.	Ordinis et honoratorum maior ratio habetur	»

Priorum imperatorum christianorum agendi ratio.

	PAG.
119. Costantinus M. sese electionibus non immiscuit . . .	183
120. Constantius arianis favet	184
121. Mortuo Auxentio ariano, primo episcopi orthodoxi ad imperatorem Valentinianum I. recurrunt; eligitur s. Ambrosius	185
122. Valens in oriente favet arianis	»
123. Item aliquando Valentinianus II. in occidente	186

Electiones in oriente.

124. Partes imperatoris praevalent populo	»
125. Arcadius vocat s. Io. Chrysostomum	187
126. Theodosio II. imperatore, deponitur Nestorius in conci- lio Ephesino I	»
127. Sed postea imperator deceptus, favet eutychianis . . .	»
128. Summi Pontifices, ex prudentia, tolerant nimium impe- ratorum interventum, si personae electae sint de ce- tero dignae	188
129. Primum schisma constantinopolitanum sub Acacio . .	»
130. Iustinus I. imperator nominat Paulum patriarcham an- tiochenum	189
131. Iustinianus I. prohibet consecrari episcopos Italiae ab- sque imperiali confirmatione	»
132. Hinc saec. VI. imminuta Ecclesiae libertas	»
133. Saeculo VII. coeperunt imperatores sibi vindicare pa- triarcharum confirmationem	»
134. Saeculo VIII., iconoclastae	190
135. Conc. nicaenum II., oecum. VII., an. 787, can. 7, ex- cludit ab electionibus potestates saeculares	»
136. Concilium constantinopolitanum IV., oecum. VIII. anno 869, excludit et populum	191
137. Sed in occidente universaliter non obtinuit usque ad Lateranense generale I. anno 1122	»

Electiones in occidente, everso imperio.

PAG.

138.	Libertas Ecclesiae negata non fuit theorice, sed saepe factis violata	191
139.	Persecutio vandalica in Africa	»
140.	Visigothi ariani, in Hispania mitiores	192
141.	Franci rectam fidem suscipiunt	»
142.	Ecclesia instituit sui defensores seu advocatos.	»
143.	Simonia et interventus regius in Francia	»
144.	Conciliarum provincialium canones pro libertate Ecclesiae	193
145.	Visigothorum conversio et electiones factae a rege, ultimo saeculo	»
146.	Maior libertas in Italia	194
147.	Item in Anglia et Hibernia	»
148.	Nec non in Scotia	»
149.	In Germania adhuc dominabatur idololatria	»
150.	S. Gregorius Magnus rursus reservavit confirmationes metropolitaram	»
151.	Privilegium personale concessum Pipino.	»
152.	Decretum sancti Gregorii VII. occasione investiturarum.	195
153.	»
	III. epocha; reservatio electionum capitulo cathedrali post Lateranense I.	196
	IV. epocha; reservationes pontificiae saeculo XIV.	»
	V. epocha; regum. Privilegia concessa principibus.	197

B. De electionibus parochorum.

154.	Sunt vicarii episcoporum, positi iure ecclesiastico. In superiori Italia alicubi populus habet patronatum analoge iuri communi	»
------	--	---

C. De electione summi Pontificis.

155.	Schisma Novatiani anno 254	198
------	--------------------------------------	-----

I. Electiones sub romanis et graecis imperatoribus.

I.	Schisma Ursicini	»
----	----------------------------	---

	PAG.
II. Schima Eulalii	199
III. Basilii praefecti interventus, Odoacre rege	»
IV. Damnatur a concilio Romano	»
V. Schisma Laurentii anno 498	200
VI. Theodorici usurpatio	»
VII. Amalasunta determinat tributum 3. millium aureorum	201
VIII. Sylverius an. 536 electus voluntate Gothorum	»
IX. Ei a Graecis sufficitur Vigilius	»
X. Confirmatio imperialis ab anno 532 ad 684	»
XI. Constantinus IV. Pogonatus eam abrogat: item tributum	202
XII. Tamen exarchae adhuc rem ecclesiasticam turbant	»
XIII. Iustinianus II. anno 685 exigit confirmationem, remisso tributo	»
XIV. Exorta haeresi iconoclastarum, Ecclesia anno 741 recuperat suam libertatem	»

II. *Electiones summi Pontificis*
sub imperatoribus francis et germanis.

156. Sanctus Leo III. vulneratus confugit ad Carolum Magnum.	203
157-155. Aliquando vocati ad electionem missi imperiales, pro ordine externo servando; aliquando praetermissi	»
166. Nicolaus II. vult imperatores impetrent personaliter ius confirmandi electionem Pontificis	206
167. Cadolaus, primus antipapa immediate ab imperatore (Henrico IV.) nominatus	207
Gregorius VII. omne ius aufert imperatori	»
168. Innocentius II. excludit et populum romanum. Alexander III. excludit et clerum inferiorem	208
169. <i>Exclusiva</i> quam sibi vindicat Austria, Gallia et Hispania, non est verum ius	209
170. Tolerantia Ecclesiae non sanat usurpationes, quando nequit reclamare	210
171. In re nostra Ecclesia semper protestata est, meliori ratione qua potuit	»

ART. II.

Excluditur aristocratia presbyteralis.

PAG.

172. I. Episcopi sunt iure divino presbyteris superiores quoad potestatem ordinis 213
173. II. Item quoad potestatem iurisdictionis 214
174. Nam Apostolis succedunt episcopi et non presbyteri . 215
175. Probatur ex traditione, presbyteros nihil per se posse »
176. Presbyteri figurati in 72 discipulis 216
177. Episcopus est principium unitatis Ecclesiae »
178. Presbyteri sunt designati ut coadiutores episcoporum 217
- Tamen ex delegatione, capaces sunt iurisdictionis etiam supra episcopalis »

ART. III.

Excluditur aristocratia episcopalis.

179. Propositio: *Christus Dominus primatum iurisdictionis in Ecclesiam universam contulit beato Petro in eius successoribus perpetuandum* 218
180. Probatur prima pars »
181. Probatur secunda pars 219

ART. IV.

Excluditur forma mixta ex monarchia et aristocratia in supremo regimine.

182. »
- Propositio I. *Potestas primatialis summi Pontificis est iure divino suprema, plena et independens, in universam Ecclesiam tum distributive tum collective*. 220
183. Probatur »
184. Propositio II. *Potestas primatialis est suprema etiam dogmaticae, seu infallibilis* 221
185. Tamen episcopi in concilio sunt adhuc iudices . . . 222
186. Officium iudicis non importat libertatem in sententia ferenda, sed auctoritatem et causa cognita »

	PAG.
187. <i>Scholion</i> . Ex plenitudine potestatis primatialis, refutatur omnes errores circa Ecclesiae constitutionem.	223
VII. Pontifex canones divinos nequit valide evertere; ceteros abrogare valide potest, sed aliquando illicite ageret.	224
188. Consuetudines speciales nequeunt vigere absque consensu, saltem legali summi Pontificis	225

ART. V.

Specialis animadversio in decretales

• Isidori Mercatoris.

189. Febronius et ab his decretalibus repetit usurpationes sanctae Sedis	226
--	-----

§ 1.

Quaestio historica.

190. Prodiit in Germania	»
191. Romae ignota per duo saecula.	227
192. Ab omnibus suscepta, paucis capitulis reiectis ab ali- quibus	228
193. Dubitatio exorta saec. XII. et resoluta XVII	229

§ 2.

Quaestio critica.

194. Relicitur genuinitas primae eius partis, de qua tantum disputatur	»
---	---

§ 3.

Quaestio iuridica.

195. Exhibet disciplinam saeculo IX. vigentem	231
---	-----

APPENDIX

Iuris publici ecclesiarum acatholicarum.

§ 1.

Ecclesiae orientales schismaticae.

	PAG.
196. 1. Patriarcharum Constantinopolitanorum ambitio . . .	232
197. Schisma	»
2. Ecclesia schismatica Russiarum.	233
3. Graeciae	»
4. Rumeniae, Serbiae, Bulgariae et Montisnigri . . .	234

§ 2.

De protestantibus.

198. Systema episcopale.	»
199. Systema territoriale	»
200. Systema collegiale	»

PARS SECUNDA, SPECIALIS.

Eius divisio.

LIBER III.

PARTIS SPECIALIS PRIMUS.

Quaestiones speciales
de independentia Ecclesiae eiusque primatu
comparate ad societatem civilem.

	PAG.
1*. Eius divisio	237

CAPUT I.

De regio placet.

ART. I.

Notio regii placiti.

2*. Definitio.	238
3*. Aliqui extenderunt et ad bullas dogmaticas	239
4*. Abusus <i>Liceat scribere</i>	240
5*. Quidam asseruerunt placitum et revocari posse	241

ART. II.

Origo et vicissitudines.

	PAG.
6*. Orto schismate occidentali, Urbanus VI. concessit quibusdam praelatis placitum	241
7*-8*. Principes invexerunt placitum regium.	242
9*. Schismate extincto cessavit	243
10*. A summis Pontificibus aliquando concessum est, sed cum limitatione	»
11*. Primus princeps sibi iure regio vindicans placitum, Ioannes II. Lusitaniae rex	244
12*. Bulla Innocentii VII. contra iudices brixienenses	»
13*. Alexander VI. deponit Fridericum a regno Siciliae, causa quoque regii placiti	245
Leo X., Clemens VII., sanctus Pius V.	»
14*. Gregorius XIII. reprehendit Philippum II.	»
15*. Saeculo XVII. regium placitum resuscitatur in Gallia, sed pro libertate gallicana defendenda	246
16*. In Hispania pro interesse privatorum, ut melius informaretur Papa.	»
17*. In Belgio causa iansenistarum.	247
18*. Saeculo XVIII. acrius defenditur in Hispania.	»
19*. Item in Sicilia	»
20*. In Subalpinis quoque, sed praetextu melius informandi Pontificem.	248
21*. Damnationes Clementis XIII. contra Hispanos et Gallos	
22*. Eiusdem contra ducem Parmae	249
23*. Abusus placiti in regno neapolitano, in Francia et Germania	»
24*. Concordata initio saeculi XIX	»
25*. Tabula chronologica constitutionum pontificiarum	»
26*. Alii actus pontificii contra regium placitum	251
Aliquando toleratur ad maiora mala praecavenda	252

ART. III.

Placiti regii iniustitia.

27*.	Negat superioritatem et independentiam Ecclesiae . . .	PAG. 252
------	--	-------------

ART. IV.

Solutio difficultatum.

28*.	Haeretici negant divinitatem Ecclesiae	253
29*.	Etsi Ecclesia esset naturalis societas praeventivum placitum esset onus excessivum.	»
30*.	Ius cavendi. Competit et Ecclesiae contra statum . . .	254
31*.	Servanda semper subordinatio status ad Ecclesiam . . .	»
32*.	Placitum neque necessarium est pro rationali cautela . .	255
33*.	Et status acatholicus irrationabiliter exigeret praeventivum placet	256

CAPUT II.

De regia nominatione et iure regaliae.

§ 1.

De regia nominatione.

34*.	Non agimus de concessione facta ab Ecclesia	256
35*.	Principi nullum est ius proprium aut repraesentativum. .	257
36*.	Tridentinum definit veros esse episcopos ac legitimos, qui a Pontifice assumuntur	»
37*.	Errores regalistarum.	258
38*.	Ministri Ecclesiae non attendunt directe ministeriis temporalibus.	»
39*.	Status nequit ab eis exigere speciale iuramentum fidelitatis.	259
40*.	Potest tamen a Papa concedi.	»
41*.	Etiam ad removendas irrationabiles suspensiones . . .	»

§ 2.

De iure regaliae.

PAG.

- 42*. Ex Ecclesiae concessione competere potest; secus est in-
debita applicatio iuris feudalis, vel sequela haereticalis
doctrinae quod Ecclesiae non competat ius proprium
acquirendi bona temporalia 261
- 43*. In Gallia abusus natus est saeculo XVI 262

CAPUT III.

De appellatione tamquam ab abusu.

- 44*. Appellatio iudicialis et extraiudicialis; propria et impropria; simplex et tamquam ab abusu 263
- 45*. Regalistae admittunt appellationem ab actibus iurisdictionis ecclesiasticae impropriam, tamquam ab abusu. . 264
- 46*. Praesertim a sententiis ex informata conscientia . . . 265
- Remedia regia adversus iudicem ecclesiasticum » . . . »

ART. I.

*Reiicitur ius Status recipiendi appellationes
tamquam ab abusu.*

- 47*. I. Admitti nequit appellatio proprie dicta, cum sit ad iudicem superiorem eiusdem ordinis 266
- 48*. II. Neque impropria, ex ratione generali, cum Ecclesia sit indirecte superior statui. Neque ex ratione speciali. Nam 1. status defendit iudicio suo tantum iura subditorum temporalia ex temporali causa »
- 49*. Et ex principiis iuris *moderni*, Ecclesiae relinquenda libertas 267
- 50*. Honor civilis, iuxta principia moderna, salvus est et Ecclesia reprobante »
- 51*. 2. Iudex competentiae in casu conflictus, est ipsa Ecclesia 268

	PAG.
52*. Tamen 1. status potest executionem negare iniustae sententiae iudicis ecclesiastici inferioris	268
53*. Sed summus Pontifex, sciens et prudens valet dispensare a solemnitatibus iuris ecclesiastici	269
54*. 2. Iuxta antiquos canones, poterat ab imperatore impetrari iudicium episcopale	270
55*. 3. A tribunali inferiori laico executionem dante iniustae sententiae ecclesiasticae, appellare licet ad superius tribunal laicum	»
56*. 4. Item recurri potest ad laicam potestatem, ut auferatur physicum impedimentum pro prosecutione debiti iudicii ecclesiastici	271

ART. II.

De sententiis ex informata conscientia.

57*. Ante Tridentinum pro clero saeculari non admittebantur	272
58*. Decretum Tridentinum	»
59*. In prima parte reiecit ab ordinum susceptione.	273
60*. In secunda concedit suspensionem ab ordinibus susceptis	»
61*. Restrictiva eiusdem interpretatio, pro crimine occulto	274
62*. Vel etiam publico, cum absque periculo nequit iudicialiter procedi.	275
63*. Honestas decreti Tridentini	276
64*. Et in suspensione irrogat poenam provisoriam et reparabilem	»
65*. Et ex iure <i>moderno</i> defenditur	277

CAPUT IV.

Abusus praecipui quarundam concessionum s. Sedis.

	PAG.
66*. Divisio capitis	277

ART. I.

De legatia apostolica, seu de monarchia Siciliae.

§ 1.

Quid sit legatia seu monarchia Siciliae.

67*. Rex est legatus natus exclusivus.	278
68*. Praevalet ipsi Papae.	279
69*. Est schismatica	»

§ 2.

De eius origine et critica.

70*. Bulla Urbani II. an. 1099 detecta primum an. 1512.	»
71*. Chronica Gaufridi Malaterra, ignorata per quatuor saecula, de ea loquitur, sed contradictorie	280
72*. Textus privilegii	281
73*. Data Bullae est errata. ideoque codex publicatus a Barberio saltem non est autographus	282
74*. Excluditur bullae genuinitas argumento negativo, ex silentio quatuor saeculorum	283
75*. Si enim extitisset, debuisset cognosci et invocari.	»
76*-77*. Incipit historia relationum Ecclesiae et regni Siciliae.	284
78*. Rogerius II. pingitur indutus dalmatica, more graeco	285
79*. Quatuor capitula eius et Guillelmi mali.	»
80*. Aliquid conceditur Guillelmo bono a Clemente II	286
81*. Tancredus agnoscit libertatem Ecclesiae	»
82*. Poenitentia Henrici VI	287
83*. Constantia imperatrix renuntiat quatuor capitulis	287
84*. In iuramento investiturae semper ponitur libertas Ecclesiae	»

	PAG.
85*. Agnoscitur et a Friderico II. imperatore	288
86*. Et a regibus andegavensibus	"
87*-88*. Item ab aragoniis.	289
89*-90. Sub Ferdinando catholico producit bulla Urbani II.;	
sed cum haesitatione invocatur	290
91*. Philippus II. introducit pragmaticam Catalauniae.	291
92*. Statuit primum iudicem ordinarium monarchiae	292
93*-94. Inconcludentes negotiationes cum sancta Sede institu-	
tutor	"
95*. Anno 1579 publicatur in Hispania chronica Malaterrae	"
96*. Philippus III. comburit vol. XI. Baronii	"
97*. Clemens XI. damnat monarchiam	293
98*. Saevitas regni Victorii Amadei	"
99*. Concessionibus Benedicti XIII	"
100*. Concordatum anni 1818	294
101*. Pii IX. concessionibus.	"
102*. Abolitio monarchiae.	"
103*. Renuntiatio auctoritatis civilis	295

§ 3.

Conclusio iuridica.

104*. Legatia Siciliae non subsistit historice, et quamvis subsisteret, iure abolita est	"
--	---

ART. II.

Abusus regii patronatus.*De iure patronatus in communi.*

105*. Agitur de iure patronatus super Ecclesiis et beneficiis	296
106*. Origo iuris patronatus	"
107*. Respicit beneficia vacantia	297
108*. Et quidem minora	298
109*. Iura honorifica patroni.	"
110*. Iura utilia	299
111*. Consensus patroni in innovationibus	"
112*. Onera patroni.	"

	PAG.
113. Vigilantia patroni providentialis	299
114*. Ius praesentandi	300
115*. Ius patronatus ex opere privilegiato	»
116*. Consensus episcopi necessarius	»
117*. Ius patronatus iustitiae et gratiae	301
118*. Tamen semper adest gratia	»
119*. Patronatus non est de essentia beneficii	302
120*. Patronis non competit administratio dotis beneficii	»
121*-122*. Tridentinum excommunicat etiam eos qui titulo imperii, bonorum beneficialium administrationem sibi usurpant	303

De iure patronatus regio.

123*. Privilegia duo patronatus regii, iure concessa	304
124*. Alia privilegia competere possunt ex speciali pontificia concessione	»
125*. Abusus quorundam guberniorum confundentium patro- natum cum dominatione	305
126*. Quidam veteres regalistae vindicaverunt regi catholico etiam iurisdictionem spiritualem super Americam.	»
127*. Sancta Sedes meliori modo quo potuit, eos reprobavit	307
128*. Abusus quod nominatus a regio patrono in episcopum, statim dioecesis administrationem adsumeret	»
129*. Patronatus regius ut plurimum non conceditur simplici- ter potestati civili, sed determinatae dynastiae	308
130*. Aut saltem determinatae coronae	»
131*. Summi Pontifices concesserant regi catholico decimas Americae, cum onere providendi Ecclesiis	309
132*. Per concordata S. Sedes concessit ius patronatus etiam pluribus neo-statibus Americae latinae.	310
133*. Sed aliqui ex his postea condiderunt constitutiones po- liticas inconciliabiles cum concordato	»
134*. Non succedunt simpliciter regibus Hispaniae	»
135*. Etiam Lusitanis concessum ius patronatus in Ecclesias quas in Indiis Orientalibus fundassent	311
136*. Aliquando etiam extra suum territorium politicum	312

ART. III.

De Ecclesiis palatinis.

	PAG.
137*. I. requisitum est quod sit fundata pro cura spirituali regis eiusque familiae	313
138*. II. cum exemptione ab Ordinario	"
139*. Quae non praesumitur.	314
140*. III. requisitum est quod actu inserviat regi	"
141*. Palatinitas potest esse etiam ambulatoria.	"
142*. Officium Capellani maioris palatini aliquando coniungi- tur cum officio Capellani maioris castrensis.	315
143*. Huius iurisdictio aliquando est etiam territorialis	"
144*. Aliquando Capellani regii sunt veri beneficiati	316
145*. Et tunc sunt inamovibiles sicut ceteri beneficiati.	"
146*. Palatinitas aliquando collata capitulo iam praexistenti	"
147*. Aliquando est mere civilis.	317
148*. Capitula aliquando posita sub protectione regia	"
149*. Privilegia aliquando exorbitantia.	"
150*. Palatinitas aliquando concessa in utilitatem determinatae dynastiae vel coronae	"
151*. Constitutiones pontificiae de capellis palatinis inferioris Italiae.	318

CAPUT V.

De immunitate ecclesiastica.

152*. Notio immunitatis et divisio capitis	319
--	-----

ART. I.

Divisio immunitatum ecclesiasticarum.

153*. Est personalis, localis et realis	"
154*. Ex quo sequitur immunitas a vi coactiva legum civilium, quamvis non a directiva	320
155*. II. Immunitas a publicis officiis.	"

	PAG.
156*. III. et IV. a praestationibus personalibus et patrimonialibus	320
157*. 2 ^o Localis.	321
158*. 3 ^o Realis.	»
159*. Rupta concordia cum statu civili, non solet immunitas recognosci	322
160*. Nisi in aliquibus, aliquando in gravamen	»
161*. Ecclesia quoad quaedam adhuc insistit	»

ART. II.

Origo iuridica immunitatum.

162*. Regalistae repetunt a principum liberalitate	323
163*. Alii formaliter a iure divino.	»
164*. Melius repetenda immediate a iure ecclesiastico, mediate a divino.	324
165*. Sed quoad exercitium ministerii sacri est immediate a iure divino, et respondetur 1. et 2. argumento se- cundae sententiae	»
166*-168*. Respondetur argumento 3., 4. et 5.	»
169*. Ecclesia relaxando immunitates, non videtur auctori- tatem delegatam concedere statui; et respondetur ad 6. et 7.	325
170*. Nequit admitti immunitatem esse formaliter iuris divini, sub respectu indeterminato, et a iure ecclesiastico de- terminate	327
171*. Est certe iuris divini mediate	»
172*. Argumenta regalarum	328

ART. III.

Origo historica.

173*. Immunitas religiosa viguit apud paganos.	332
174*. Et barbaros	»
175*. Immunitates feudales	»
176*. Hinc primi imperatores christiani iudicaverunt eam ex necessitate extendendam esse ad Ecclesiam.	333

	PAG.
177*. Et Ecclesia eam ut sibi debitam consideravit; I. specia-	
tim de immunitate a tributis	334
178*. 2 ^o in causis criminalibus	335
179*. 3 ^o in causis quoque civilibus	337
180*. Et ante legem civilem, Ecclesia quasdam immunitates a	
fidelibus servandas praescripsit	338
181*. Et canonizavit privilegia sponte concessa a civili aucto-	
ritate	»
182*. Facilem sese prae-buit modificationibus introducendis pro	
temporum opportunitate	339
183*. Ius asyli ab Ecclesia antiquitus sibi vindicatum	»
184*. Primae leges civiles quae de hac re cognoscantur	341
185*. Medio aevo fuit valde utile et pro animis mitigandis	»
186*. Nunc superest reverentia erga iurisdictionem ecclesia-	
sticam	342

ART. IV.

Quaestio de privilegiis.

187*. Aequalitas sociorum materialis et formalis	»
188*. Huic non repugnant imo concordant privilegia	343
189*. Ipsa includit et rem ecclesiasticam	»

ART. V.

De omnimoda immunitate iure divino.
competente summo Pontifici.

190*. 1 ^o Est maxime conveniens	344
191*. 2 ^o Ei competit, quia eam constituit pro ceteris	345
3 ^o 4 ^o Quia indirecte iudicat inappellabiliter et de acti-	
bus civilis iurisdictionis	»
192*. Hinc eius persona est extraterritorialis	»
193*. Status ei conveniens est regalis	»
Idem non verificatur in episcopis	346

CAPUT VI.

De potestate Ecclesiae indirecta in temporalia.

ART. I.

Ius Ecclesiae quoad materias temporales.

	PAG.
194*. Ecclesia ius habet ad defensionem societatis christianae.	346
195*. Hinc iure de hac re praecepta dat tum individuís, tum auctoritatibus civilibus	347
196*. Deficiente auctoritate civili, supplet devolutive	348

ART. II.

Ius Ecclesiae in leges civiles.

197*. Actus plures indirectae superioritatis iurisdictionis eccle- siasticae	349
198*. Leges civiles adversantes bono spirituali, sunt irritae vel irritabiles ab Ecclesia	»

ART. III.

De principum correptione.

199*. Ratione peccati valet Ecclesia iudicare tum privatos, tum principes	350
200*. Non tamen easdem poenas irrogando	»
201*. Doctrina Innocentii III. cap. <i>Novit</i>	351
202*. Pontifex hanc potestatem sibi vindicat, praecise vi iuris divini , non <i>publici humani</i>	»
203*. Neque feudalis	352
204*. Neque praeiudicat independentiae civilis auctoritatis in suo ordine temporali	»
205*. Potestas quae in Pontifice est suprema, in episcopis est subordinata	353
206*. Doctrina Bonifacii VIII. cap. <i>Unam sanctam</i>	354
207*. Ei non contradicit Clemens V., <i>Meruit</i>	355

ART. IV.

De principum depositione.

	PAG.
208*. Et meliores ex protestantibus eas legitimas medio aevo agnoscunt	356
209*. Aliquando ex parte Pontificis fuit mera declaratio . .	357
210*. Ut fecit s. Zacharias pro Francis	»

A. De depositione imperatorum.

211*. Imperator romanus medii aevi, fuit creatio Ecclesiae pro sua defensione	358
212*. Ecclesia armis se defendere valet, cum auctoritates politicas sibi subditas acquisivit	359
213*. Imperator romanus medii aevi, ut talis, nullum proprium territorium habebat	»
214*. Multis existentibus in occidente principibus, optime uni demandabatur specialis Ecclesiae defensio	»
215*. Conceptus romani imperatoris ex Ludovico II. imperatore.	360
216*. Imperio coniungebatur regnum electivum germanicum et italicum, voluntate Pontificis et eligentium	»
217*. Imperator non erat princeps politicus romanae urbis . .	»
218*. Cum esset ab Ecclesia pro sua defensione constitutus, iure ab ea removebatur	361
219*. Et per consequens, lege regnorum fundamentali, amittebat regnum Germaniae et Italiae	»
220*. Sed saepe imperatores putaverunt se pares antiquis monarchis	»
221*. Item se dominos Ecclesiae	362

B. De regum depositione.

222*. I. Multa regna erant saltem aliquantulum feudalia s. Sedis.	363
223-224*. II. Conditio catholicitatis, medio aevo apponebatur regni consecutioni et conservationi	»
225*. Hinc legitime a Pontifice deponi poterant, si hostiles facti Ecclesiae	366

PAG.

226*. Imo Ecclesia erat, ex iure positivo, testis, iudex et custos reciproci iuramenti regis et regni, et in negotiis temporalibus	366
227*. Saepe cumulabantur tituli favore Pontificis	367
228*. Pontificia tutela valde utilis societati	»
229*. Sententiae extremae circa ius divinum Pontificis in temporalibus, concedens prima directam potestatem, negans altera et indirectam	»
230*. Sententia media	368
231*. Reicitur prima sententia	»
232*. Reicitur secunda	»
233*. Ecclesia nihil potest contra principes infideles sibi adversantes, tamquam in subditos sed ut in hostes	369
234*. Sed fideles, ut subditi, eius vim punitivam persentiunt.	»

ART. V.

De regnis a summo Pontifice concessis.

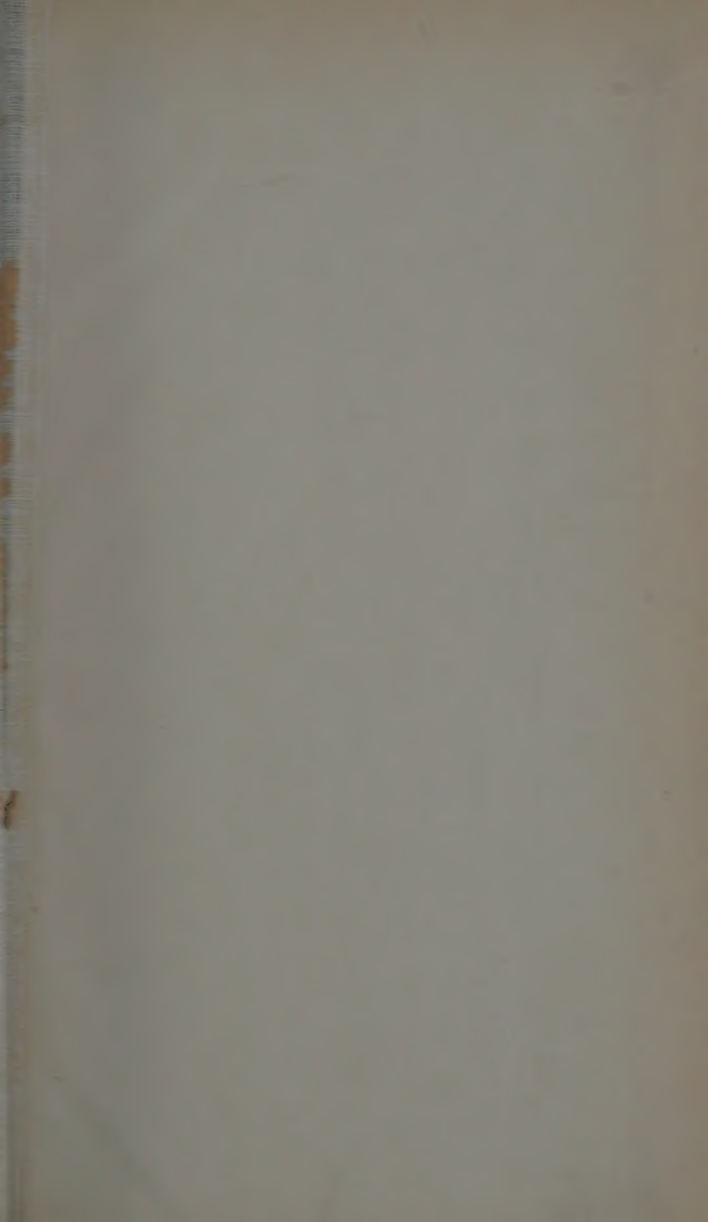
235*. Facta plura	371
236*. Praesertim concessionem regnorum infidelium	»
237*. Aliquando fuit mera declaratio iuris naturalis vel positivi	373
238*. Ut pro Normannis	374
239*. Utilitas huius declarationis	»
240*. Quoad Hiberniam; eius pessima conditio saeculo XII	375
241*. Adrianus IV. approbat curam, de cetero iustam, quam de ea suscipere intendit rex Angliae	»
242*. 3. Quoad novas regiones, et I. relate ad indigenas, semper Ecclesia docuit infideles esse legitimos dominos et principes	376
243*. Ecclesia mitigavit invadentium cupiditatem	377
244*. Ceterum licet aliquando et armis ad naturalem honestatem barbaros populos revocare	»
245*. Et oppressis iure humanitatis succurrere	378
246*. Et fidei libertatem tueri	»
247*. II. Ceteris gentibus christianis Ecclesia non praeiudicat si sui tutelam uni potius committit	379

	PAG.
248*. Et acquitate naturali, saepe praeceptum ius est commercii, nationi novos populos detegenti	379
249*. Quae acquitas, si superior adsit, positiva ordinatione stabiliri potest	380
250*. Nec non alia quaedam a Pontifice per modum provisionis temporaneae	»
251*. In quibusdam Pontifices erant iudices conventionum	381
252*. Iuste armorum commercium cum infidelibus vetari poterat	382
253*. Sed non de omnibus factis Pontificum medii aevi, iure mere divino sufficiens ratio reddi potest	»

ART. VI.

De potestate medio aevo in temporalibus summo Pontifici competente, ut capiti christianitatis.

254*. Societas ethnarchica	383
255*. Naturaliter est aequalis	384
256*. Media aetate aliqualis societas ethnarchica inter gentes christianas occidentis habebatur.	385
257*. Et ethnarcha erat Summus Pontifex	386
258*. Ipse enim praevalebat iure et facto	»
259*. Cum societas civilis evasit validior, coepit se subtrahere a tutela Pontificis.	388
260*. Hinc medio aevo, Pontifex procedebat titulis cumulatis, iuris divini et humani	»
261-262*. Ex quo multae allatae utilitates	389
263*. Ius ethnarchicum Pontificis, ut a radice emanabat a iure primatus divini	»
264*. Rupta unitate christianitatis, defecit, et ei substituti principum congressus	390
265*. Vota viri protestantis pro iure Pontificis.	391
266*. Conclusio	»

32462

